
MS 1180 - MS 1235
Bizimkiler
Cengiz Han
Bizimkiler - Cengiz Han
11.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

11. KİTAP

1180 - 1235

Cengiz Han

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:
http://www.dunya-tarihi.com/
http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/

BİZİMKİLER 2
Oğuzlar Kirman'da 5
Türk akınları 8
Esaret 11
Börte ve Nokerler 16
Börte Kaçırılıyor 17
Poloveç Dansları 19
Doğu Roma zor durumda 21
İbn Rüşt 23
Nakşibendilik 25
Batı Avrupa'da Endülüs Etkisi 28
Haham Moses İbn Maimon 30
Suhreverdi 32
Amida Buda 35
Şogun 40
Rum Selçuklu Devletinin Parçalanması 44
Kehanetler ve söylentiler 46
Baba oğul mücadelesi 48
Karimi 50
Kudüs Müslümanların 51
III. Haçlı Seferi 54
Cengiz Han 58
II. Kılıç Arslan oğullarına söz 62
geçiremiyor 62
Fransa Krallığı Topraklarını Büyütüyor 65
Büyük Selçukluların sonu 67
Halkı Yanına Çekmek 70
Asrın Sonunda Batı Avrupa'daki 73
Gelişmeler 73
II. Rüknettin Süleymanşah 76
Hanedana dışardan dokunulamaz 78
Cengiz'e Çin unvanları 81
Gıyaseddin Keyhüsrev Doğu Roma'da 84
Tatarların Sonu 86
Balçiyuntu 87
Ong Hanın Sonu 89
Moğol Ordusu 91
Süleymanşah ve Kraliçe Thamara 92
Kaplan Postlu Şövalye 95
Süleymanşah ve Alienor'un ölümleri 97
Yeni Güçler 99
Latin İmparatorluğu 102
İnsan Eti ile Beslenme 106
Rum Selçuklu tahtı yeniden 107
Keyhüsrev'in 107
İslam uygarlığı devam ediyor 110
Gökmoğollar 112
Delhi Sultanlığı 114
Antalya, Rum Selçuklularının 115
Cengiz Han Örgütlenmesi 117

İktidara ortak olmak isteyen Şaman 119
Harzemşah Halife Çekişmesi 121
Muhiddin Arabi 125
Haçlı Seferlerinin Sonuçları 128
Cengiz Yasası 131
Harzemşahlar gittikçe Güçleniyor 133
Cengiz Han Çin'de 136
Mutluluk Nedir? 139
Magna Carta 141
Papa İktidarda 144
Anadolu Kentlerinde Örgütlenme 147
Ahiler 149
Anadolu Selçuklularda Para 153
Hindistan'da Türkler 155
İki Okyanus arasında Türkçe 156
konuşuluyor 156
İran Türkleri 157
Anadolu'nun Türkleşmesi 159
Türkiye 163
Anadolu'da kaynaşma 166
Anadolu'da mimari değişim 169
Türk Kadını 171
İktidar 174
Doğu Roma İmparatorluğunda 175
okuryazar olmak 175
Cengiz Batıya Yürüyor 177
Harzemşahların sonu 180
Anadolu Selçuklu Tahtı Alaeddin 182
Keykubat'ın 182
Moğollar Ceyhun'u Aşıyor 185
Moğollar ve Türkmenler 187
Göçebe Akınları İslam'ın yayılmasını durduruyor 188
Moğol Orduları Rus Steplerinde 190
Fahreddin Berhamşah 193
Moğol Balyozu 195
Batı'da Moğollar 197
Moğol istilası öncesi Rus Stepleri 199
Cengiz han'ın ölümü 201
Yeni Moğol Hanı Ögedey 204
Fransızca 206
Moğollara karşı birleşme yerine birbiri ile çekişme 208
Kabbala 217
11. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 220

Oğuzlar Kirman'da

Oğuz beylerinden Dinar, Merv ve Serahs kentlerine hakimdi. Harezmşah devlet başkanı Sultanşah bu kentleri ele geçirince, buradaki Oğuzlar dağıldılar. Bir kısmı Kirman'a, bir kısmı Fars'a gitti. Fars'a gidenler buradaki soydaşları ile kaynaştılar. Kirman'a gidenler ise Kirman Selçuklu devletinin zayıflığından faydalanarak Kirman'a hakim oldular. Atabek Kutbeddin Muhammed, Kirman ordusu ile Oğuzların üzerine yürüdü, ama mağlup oldu. Oğuzlar pek çok insan öldürdüler. Atabek başkent Berdesir'e dönmüştü. Yolları Oğuzlarca kesilen Berdesir'de açlık ve susuzluk başladı. Oğuzlar Kirman içinde dolaşıyor ve her gittikleri yerde binlerce insan öldürüyorlardı.

1180 yılında Kirman'da müthiş bir kıtlık oldu. Berdesir'de yiyecek hiçbir şey kalmadı, halk açlıktan kedi, köpek ne bulursa yemeye başladı. Öyle bir an geldi ki kimsede ölüleri gömecek hal bile kalmadı. İnsanlar ölümden korkmaz hale geldiler.

Bu sırada sıfırı tüketmiş olan Melik II. Turanşah, Oğuzlarla barış yapmak ve onları da tabası içine katmaktan başka çare bulamadı. Oğuzlar resmen Kirmanlı olmuşlardı. Ama durmuyorlardı. Nesa ve Nermaşir vilayetlerini basarak, buradaki halkı öldürdüler, yağmaladılar. Sonra da geri kalanlara toprağı ekmelerini ve imar faaliyetlerinde bulunmalarını emrettiler.

1181 yılında Oğuz Türkleri bir fırsattan yararlanarak Berdesir'e girdiler. Evlere, pazara, kervansaraylara saldırdılar. Ne bulurlarsa yağmalayıp, dönüp gittiler. Türkler artık Kirman'da kendilerine karşı duracak bir kuvvetin olmadığını anlamışlardı. Akıllarına eseni ve canlarının istediğini yapıyorlardı. Kirman büyük bir anarşi ve terörün içinde çalkalanıyordu.

1181 yılında Macar kralı III. Bela, Dalmaçya, Hırvatistan ve Sirmium bölgelerini eline geçirdi. Sırp jupanı Stephan Nemanya da, Doğu Roma imparatorluğundan koptu.

İmparator Manuel Komnenos'un ölümünden beri Constantinopolis'te işler karışıktı. 12 yaşındaki İmparator II. Alexios Komnenos'un annesi ve taht naibi Maria, Latin asıllı bir Antakyalıydı ve İmparator Manuel ile evlenmeden önce Xene (yabancı) isimli bir manastırda rahibeydi. Maria'nın babası Antakya Prensi Raymond'du.

Constantinopolis halkı, İtalyan ve Frank asıllı yani Latin tüccarlara I. Manuel'in sağladığı ayrıcalıklar nedeniyle, aşırı rahatsızdı. Halk Maria'nin kocasından daha fazla ayrıcalıklar vermesini bekliyordu ve bu gerçekleşti. Antakyalı Maria ölmüş kocasının yeğeni olan ve Haçlı Kudüs Kraliçesinin amcası olan bir başka Alexios'u kendine baş danışman seçti. Yeni başdanışman da Latin yanlısıydı. Çok geçmeden Constantinopolis'de Alexios'un Antakyalı Maria'nın sevgilisi olduğu söylentileri yayıldı.

Kraliçe Maria

Genç İmparator II. Alexios'u tutanlar, taht naibi anne imparatoriçe ve kuzen aleyhine, bir komplo düzenlediler. Bu komplonun başında II. Alexios'un kız kardeşi Maria bulunuyordu. Bu komplo, hemen, taht naibi İmparatoriçe Maria tarafından öğrenildi. Komplo liderleri kaçıp Ayasofya'ya sığındılar. Fakat taht naibi Ayasofya'ya sığınma hakkını tanımadı ve komploculari alıp getirmek için saray muhafızlarını yolladı. Bu bir dini sığınma hakkıydı. Bu hakkı korumak için Ortodoks Patriği araya girdi ve komplocular cezalandırılamadılar. Fakat İmparatoriçe Antakyalı Maria bu sefer Ortodoks Patriği'ni, şehir surları dışında, bir manastıra kapatırdı. Halk, Patriği, kaldığı manastırdan omuzlar üstünde taşıyarak şehre geri getirdi. Bu sırada vergi defterleri de yakıldı.

Halkın taht naibinden hoşnutsuzluğu daha da artmıştı.

İmparatoriçe Maria'dan memnun olmayan Komnenos ailesi, İmparatoru tahtından düşürmek için çeşitli girişimlerde bulunuyor, ama başarılı olamıyordu. Kendilerine lider olarak eski İmparator Manuel Komnenos'un amcasının oğlu Andronikos Komnenos'u seçtiler.

Andronikos, macera sever ve kendi başına buyruk bir kişiydi. Yaşadığı aşk maceraları ile de ünlüydü. Çok iyi bir eğitim görmüştü. Çevresindekiler tarafından sevilirdi. Cömert, esprili ve cesurdu. Feodal aristokrasinin ve Batı yanlısı siyasetin düşmanıydı. Daha önceden beri İmparator Manuel Komnenos'a karşı tavır koymuştu. Bu nedenle çeşitli sürgünlere yollanmıştı. Kendinin de Bağdat'a ve Rus kralının yanına kaçtığı zamanlar olmuştu. 1182 yılına geldiğimizde, Karadeniz kıyısında sakin bir hayat yaşıyordu.

Andronikos Constantinopolis'e doğru yola çıktı. Kuvvetleri yolda büyüye büyüye 1182 ilkbaharında Kadıköy'e geldi. Maria ve sevgilisi Alexios, Doğu Roma donanması ile onun boğazı geçişini engelleyeceklerini sandılar. Ama donanma da Andronikos'un saflarına katıldı.

Bu sırada Constantinopolis'te isyan çıktı. Maria'nın sevgilisi Alexios'un gözleri oyularak hapse atıldı. Halk Latin ev ve işyerlerini yağmaladı. Andronikos Komnenos (Kommenos) 2 Mayıs 1182 de Konstantinopolis'e kurtarıcı gibi girdi. Yaşı 64'dü ama bunu göstermiyordu. Andronikos halk tarafından nerede ise bir tanrı gibi karşılandı. Halk sokaklara dökülüp taht naibi Kraliçe Antakyalı Maria aleyhine gösteri yapmaya başladı. Andronikos, fiilen iktidar yetkileri olan Antakyalı Maria'yı ve sevgilisi Alexios'u taht gücünden uzaklaştırdı ve yetkiyi üslendi.

Constantinopolis halkı durulmuyordu genel olarak tüm yabancılar aleyhinde gösterilerine devam edip bu sefer şehirde bulunan Latin asıllıları öldürmeye başladı. Çok sayıda (on binler) Latin asıllının, özellikle Venedikli tüccarların, öldürüldüğü bildirilir. İktidarı fiilen eline geçirmiş olan Andronikos bu katliama adeta seyirci kaldı.

Sarayın eski güçlüleri Andronikos tarafından elimine edilmeye başlandı. İmparator II. Alexios'un kız kardeşi Maria ve kocası birden bilinmeyen bir nedenle öldü. Herkes bunun zehirlenme olduğunu konuşuyordu. Andronikos, II. Alexios'u annesinin idam kararını imzalaması için zorladı ve Antakyalı Maria zindan hücresinde boğularak öldürüldü.

Maria'nın öldürülmesi bahanesi ile Macar kralı III. Bela, Sırpların işbirliği ile Belgrad, Niş ve Sofya'yı yağmalayıp, tahrip etti.

1182 yılında Selahaddin Eyyubi Diyarbakır ve Silvan kalelerini aldı. Doğu Anadolu'da Eyyubi ve Selçuklu menfaatleri yeniden çatışmaya başlamıştı. Bu iki devlet arasındaki ilişkileri tekrar gerginleştirdi. Aynı yıl Selahaddin Eyyubi Musul'u kuşattı ise de alamadı.

1183 yılında sarayında Kirman Selçuklu meliki II. Turanşah, hizmetinde olan biri tarafından yatağında öldürüldü. Yerine II. Muhammedşah Kirman tahtına çıktı. II. Muhammedşah tahta ikinci defa çıkıyordu ve 15 yaşındaydı. II. Turanşah ölünce, Türkler onunla yaptıkları anlaşmayı geçersiz sayarak, tekrar talan ve yağmaya başladılar.

Türk akınları

7. kitapta " Türk Budunun Türkleri veya Tüm Orta Asya Göçebeleri " adlı bahiste anlatılan Türkler ile 10. Kitabın sonuna doğru ve az önce anlatılan Türkler arasında davranış ve karakter açısından bir benzerlik yokmuş gibi görülmektedir. Bunun pek çok nedeni vardır. Bu nedenler aşağıda sıralanmaya çalışılacaktır.

Artık yerleşik düzen ile iç içe bir yaşama geçildiğinden, Türkler, göçebe özelliklerini kaybetmeye başlamışlardı. Daha önce bahsedildiği gibi, akraba ailelerden kurulu eşitlikçi, kabile yapısı değişmişti. Kabileler içinde hem servet farklılaşması artmış ve hem de artık yerleşiklerle iç içe olan yaşam sonucu, sınıfsal yapı göçebelere de sızmıştı. Zengin aileler kendilerini Kara budunun dışına atmışlar ve kendilerine bağlı yeni boylar oluşturmuşlardı. Artık söz konusu olan sadece ihtiyaçlar değildi. Zengin olmak, başkalarının malından daha fazla pay alınmak isteniyordu. Zengin olmanın da bilinen tek yolu başkalarını sömürmek, gasbetmek, hak hukuk tanımamaktı.

Yaşamak için savaşmanın yerini daha fazla kazanmak için savaşmak almıştı. O zaman da ortadan adalet denen duygu kalkıp, gitmişti. Her an ölümle yüz yüze yaşanan bir hayat, onu dizginleyecek ahlak kuralları da olmayınca, etrafı için yıkıcı, yok edici oluyordu. Şaman dini etkisini kaybetmiş, onun yerine de Müslümanlık tam olarak gelip oturamamıştı. Amaç toplumsal menfaatten kişisel menfaate dönüşmüştü. Eskiden kabilesi (büyük ailesi) için canını riske atan savaşçılar şimdi bireysel kazançlarının peşine düşmüştü. Eskiden savaştan kazanılanlar herkese uygun bir tarzda dağıtılırken veya dağıtılmayıp, herkesin ele geçirilenlerden faydalanması sağlanırken, şimdi elde edilen ganimetin büyük bir kısmı, nerede ise hepsi, savaşçıların başındaki şeflere (beylere) gidiyordu. Savaşçılara kalan, karınlarını doyurmanın dışında, hemen galibiyetten sonra yapabildiği yağma kadardı.

Bundan önce göçebe belli bir coğrafi sınır içinde dolaşır, bu sınır içinde yerleşiklerle temas kurardı. Yani herkes nerede ise birbirini bilirdi. Göçebe, yerleşikleri sonuna kadar soymaz, ona kötülük etmez, kendisinden çok korkmamasını sağlamaya çalışırdı. Göçebeler aynı yerleri belli aralıklarla ziyaret edeceklerdi. Bunun da bilincinde idiler. Amaçları üzüm yemekti, yoksa bağcıyı dövmek değil.

Şimdi ise gelip, geçiyorlardı. Bu topraklara bir daha gelecekler mi yoksa gelmeyecekler mi, bilen yoktu. Bu nedenle sonuna kadar soyuyorlar, ne isterlerse alıyorlar ayrıca, kendilerine direnilmemesi için ellerinden gelen korkuyu da yaratıyorlardı. Diğer yandan yerleşiklere karşı bir düşmanlık duygusu da belirmeye başlamıştı. Yerleşik, göçebeyi barbar buluyordu. Yani

bilgisiz, akılsız, kültürsüz, adap bilmez, erkan bilmez, özetle hayvandan biraz hallice buluyordu. Halbuki göçebeler çok gururlu insanlardı, yaşam biçimlerini severler ve ondan kopmak istemezlerdi. Yerleşiklerin bu kendilerini alçaltıcı söylem ve davranışları, onlarda kızgınlık ve " ben sana gününü gösteririm " duygusu yaratıyordu.

Yerleşikler, sınıflı toplumun ve dinlerinin etkisi ile çok uzun zamandır çıkarcı, zalim ve kendilerinden başkasına saygı göstermez olmuşlardı. Türkler, yerleşik devlet ve örgütlenmelerle temas ettikçe, yerleşiklerden her fırsatta işkence, kötülük ve hiçe sayılma görüyorlardı. Bu da onlarda, benzer duyguların yeşermesine sebep oluyordu. Türk toplulukları da acımaksızın yerleşikleri buldukları yerde eziyorlardı. Hele son 3 – 4 yüzyıldır, Müslüman Arapların Türklere yaptığını kimse kimseye yapmamıştı. Çocukların esir alınması, esir olamayacak olanların yaşlı, genç, çocuk, kadın demeden öldürülmesi; Savaşçıların işkence ile öldürülmesi; Kadın erkek demeden ırzlarına geçilmesi: çeşitli ve akla hayale gelmez işkenceler, işte bütün bunlar Türkleri değiştirmişti. Sözlü anlatımın yoğun olduğu Türkler, bu kötülükleri duyarak yetişiyorlardı. Menkıbelerde, çocuklara söylenen masallarda kendilerine yapılan kötülükler vardı. Söylenen ağıtlar artık acının ağıtlarıydı. Şarkılarda kendine güven, gurur, neşe yerini acı ve vurdumduymazlığa bırakmıştı.

Yerleşik orduları, paralı askerlerin ordularıydı veya köle ordularıydı. Paralı askerlik başka karnını doyurma çaresi olmayanların veya insan öldürmekten zevk alanların yapacağı bir iştir. Bir insan öldürmekten, acı çektirmekten zevk alıyorsa, artık o insanın önünde hiçbir değer kalmamış demektir. Zamanla, ihtiyaç nedeni ile paralı asker olanlar da, ölümle iç içe yaşaya yaşaya bu kalıba benzerlerdi. İşte bu tip ordularla beraber ola ola, onlarla savaşa savaşa, onların arkalarında bıraktıkları mezalimi göre göre Türk akınlarını yapan topluluklar da onlara benzemeye başlamışlardı. Sonra bu tip psikolojik defolarda adettir, küçük bir defolu davranış peşinden daha büyüğünü getirir. Sonra da olay kanıksanır. Beyin insanı rahat ettirmek için kendine bir kalıp bulur. Yapan kişinin kendi tarafından bu tip davranışlar normal davranışlarmış gibi görülmeye başlanır.

Tabii yukarıda anlatılanlara din boyutunu da eklemek gerekir. Şaman dini, daha önce defalarca anlatıldığı gibi, bu dünya ile öte dünyanın birlikteliği üzerine kurulmuştu. Atalarının ruhları, öbür dünyadan onları gözlüyor, işlerine karışıyor, yardım ediyor, onları yargılıyordu. Ölmek, Atalarının yanına gitmek ve orada saygın bir yere sahip olmak bir Türk için her şeyden önemliydi. Onun için ölüm, istenen, ama savaşarak varılması daha makbul olan, düğün dernekle gidilecek bir hedef di.

Sonra birden Şaman dininden Müslüman dinine geçtiler. Müslüman dininin ne olduğunu bile bilmiyorlardı. Türklerin dinini bilen Müslümanlar olabilmesi için daha yüz yıllar geçmeliydi. Hatta o zaman bile ne yaptıklarını, neye inandıklarını tam olarak bilemeyeceklerdi. Böylece Türkler Şaman dininden tam kopamamış ve yeni dine tam inanamamış olarak, değer yargılarını ve doğru bildiklerini kaybeden veya önemsemeyen bir duruma düşmüşlerdi. Müslüman dini Arapça idi, anlamıyorlardı. Zaten okuma alışkanlıkları olmadığından da okumuyorlardı. Okusalar da anlayacakları bir şeyde yoktu. Onlar yine gezginci vaazcıların sözlü anlatımlarından anladıkları kadar Müslüman olmuşlardı.

Kabilelerinden koparılan ve kabile dışında isimleri olmayan insanlar bireyselleşirler. Şimdi bir de buna Müslüman dininin bireyselliği teşvik edici ve bireysellik dışında bir davranışı benimsemeyici öğretisi eklenmişti. Eskiden Şaman dini mensuplarını doğru davranmaya iten nedenlerin başında her şeyin bir ruhu olduğu, öbür dünyada bu dünyada olduğu gibi kabile kabile yaşandığı, bu dünyada yapılan kötülüklerin ve düşmanlıkların öbür dünyada da devam

edeceği, ataların ruhlarının kişileri izlediği ve öbür tarafa göçünce ataların kişilere hak ettikleri gibi davranacağı inancı vardı. Şimdi bu inanç bitmişti. Yerine, ahiret günü, sevap ve günahlarının kişisel olarak tartılacağı bir platform konmuştu. Savaşçılar zaten kendilerini belki din uğruna savaşıyor zannediyorlardı. Yani sevapları çok büyüktü, hiçbir günah bu sevabı silemezdi. Hele savaşta ölen savaşçılar zaten günahına bakmazsızın doğrudan cennete gidiyorlardı. Bunlar Müslüman olanlardı. Müslüman olmayanlar ise eski bağlarından kopmuş olarak kendi kurallarını etraflarında yapılanlara bakarak koyuyorlardı. Yani atalarının denetimi dışına çıkmış Türkler, yerine yeni değer yargıları konana kadar dizginlenemez olmuşlardı.

Türklerin bu bölümlerde anlatılanlar kadar kötülük yapıp yapmadığını veya bu kadar kötü olup olmadığını anlamak için bir de şuna bakmak gerekir. Tarihi yazan yerleşiklerdir. Hele Müslümanlar daha önce anlatıldığı gibi Türkleri, hadislere ve Halife Ömer'in anlatımlarına bakarak " Yecüc, Mecüc " sanıyorlardı. Yani onlar için Türkler Müslüman dininin en kötü düşmanlarıydı ve hatta bu dini ortadan bile kaldırabilirlerdi. Onun için yerleşiklerin ve özel olarak Müslüman tarihçilerin bu konuda anlattıklarına pek itibar etmemek gerekir. Türkler mutlaka yukarda saydığım sebeplerle daha önce bahsettiğimiz karakter yapılarını ve davranışlarını bir miktar değiştirmişlerdi. Ama anlatılanlar kadar kötülük yapmış olacaklarını biz sanmıyoruz. Buradaki en önemli dayanağımız, daha önce anlatılan göçebe yapısının insanların içine işlemiş olacağına ve öyle kolay kolay bozulamayacağına olan inancımızdır.

İşler ne yerleşiklerin yazdığı kadar kötüdür ve ne de hiçbir şey olmamış demek değildir. Ancak bundan sonra Türkler hakkında akıl yürütürken akılda kalması gereken yukarıda anlartılan normal dışı durum değil, 7. Kitapta anlatılanlar olmalıdır. Çevre koşulları her şeyi değiştirebilir. Türklerin burada anlatılan davranış biçimi de buna bir örnektir.

Türkler hem beylerine yabancılaşmışlardı ve hem de kendi kurdukları devletlere yabancılaşmışlardı. Aynı zamanda yaşam tarzlarına da yabancıydılar. Eskiden arada sırada ve o da var olabilmek için yaptıkları yağmaları şimdi sürekli yapıyorlardı. Türklerin durulması için epey bir zaman gerekecekti. Zamanla İslam dini ile eski dinleri Şamanizm'in bir sentezine varacaklar ve bu sentez onları durduracaktı. Tabii şunu da unutmamak gerekir. Bulunduğumuz çağda Türk at-ok-kuvvet üçlemesi ile yenilmezdi. Daha önce de defalarca anlatıldığı gibi ve burnu bile kanamadan orduları dağıtabiliyordu. Bu teknik üstünlük Türkleri gururlandırmış, kendilerine olan güvenlerini arttırarak bir anlamda onları dizginlenemez yapmıştı. Üstünlükleri onları yoldan çıkarırken, onları tekrar yoluna sokabilecek ne bir felsefe, ne de bir merkezi güç vardı. Halbuki ateşli silahlar yola çıkmıştı. Birkaç yüzyıl içinde Türkün o dayanılmaz üstünlüğü sona erecekti.

Ateşli silahlar ve İslam-Şaman sentezi birlikte, Türk'ü tekrar mecrasına sokacaktı. Yeniden dengeler kurulana kadar, her merkezi devlet için Türkler problemdi. Önce ya devlet kuracak veya devletin kurulmasında başrolü oynayacaklardı. Peşinden de " düzen " adına katledilip, sürüleceklerdi. Bunu Gazneliler yapmıştı, şimdi Selçuklular yapıyordu.

Esaret

Moğolistan stepleri

Bozkır yasası belliydi, Timuçin büyüyünce ailesini açlığa mahkûm etmiş olan Tayçiutlardan öcünü alacaktı. Tayçiut (Yayiçyut) şefi Targutay Kiriltuk, 1182 yılında Yesügey ailesinin yaşamakta olduğunu ve Timuçin'in gün geçtikçe yiğitleştiğini öğrenince, yılanın başı küçükken ezilmeli diye Ho'elun ananın ailesine saldırdı. Saldırı karşısında herkes darmadağın oldu. Tayçiutlar Timuçin'i arıyorlardı, diğer aile üyeleri ile bir dertleri yoktu.

Timuçin atına atlayıp ormana kaçtı. Timuçin'in ormana kaçtığını anlayan Tayçiutlar, ormanı sararak Timuçin'in çıkışını beklemeye başladılar. Timuçin dokuz gün ormanda kaldıktan sonra açlık ve sıkıntıdan ormandan çıkmak zorunda kaldı. Moğol tarihine göre Timuçin ormandayken, Gök Tanrı Timuçin'e yardım etmek için sihirli bir dille haberler yollayıp, tutacağı yolu göstermişti. Timuçin dokuz gün sonunda ormandan çıktı ve Tayçiutlar tarafından yakalandı ve esir ettiler. Kaçmasın diye boynuna ve bileklerine kelepçeler takıldı. Tutsak olan Timuçin'i her gece bir Tayçiut ailesi kendi çadırında tutup, kaçmasın diye gözetliyordu.

Süldes boyu Tayçiutların unagan-bogol'uydu. Süldes boyundan Sorkan-şira, ailesi ile birlikte, Tayçiutların arasında yaşayıp, onların hizmetlerini görüyor, süt dövüp, kımız yapıyordu. Sorkan-şira'nın kendi hayvanları ve yün dolu arabalı çadırı vardı.

İlkbahar'da, Onan nehri kıyısında, Tayçiutlar büyük bir şölen düzenledikleri bir gün, Timuçin pek dikkatli olmayan bir Tayçiut tarafından zapt ediliyordu. Timuçin adamı kelepçesi ile vurarak düşürüp, kaçtı. Ancak adam yere düşerken bağırıp, Tayçiutları uyarmıştı. Tayçiutlar Timuçin'in peşine düştüler. Timuçin, Onan nehri kıyısında sazlık bir yerde suyun içine saklandı. Timuçin'i arayanlar arasındaki Sorkan-şira, Timuçin'i görmesine rağmen ele vermeyip, bir de aramanın sabaha bırakılmasını sağladı. Timuçin'in kelepçeleri ile kaçması imkânsızdı. Biran önce onlardan kurtulması gerekiyordu. Timuçin gece, Sorkan-şira'nın çadırını süt dövme sesinden bulup yardım istedi. Daha sonra Cengiz Han'ın silah arkadaşları arasında yer alacak olan Sokran-şira'nın oğulları Çila ve Çimbey'in ısrarı ile aile Timuçin'e yardım etti. Kelepçeleri kırıldı, gece yün dolu arabada saklandı. Ertesi gün de Timuçin yine Sorkan- şira ailesinin yardımı ile kendi ailesinin yanına döndü. Sorkan-şira ona kısır kısrağını, iki mahmuzundan birini vermiş, iki anadan süt emmiş bir kuzuyu keserek yolluk yapmıştı.

Bu hizmetlerine karşılık, Timuçin güçlenip Cengiz Han olduktan sonra, Unagan-bogol olan Sorkan-şira'yı azat edip, onu ayrıcalıklı özgür bir kişi yaptı. Daha sonra Sorkan-şira boyu Süldeslerden geri kalanları toplayarak, Merkitlerin ülkesine yerleşti Böylece Sülderler yeniden özgür bir boy olarak ortaya çıktılar.

Timuçin dönünce aile Tayçiut korkusu ile yerini değiştirip, Burhan Haldun dağına göçtü. Burhan Haldun Dağının esas sahipleri Uryanhat boylarıydı. Bu boylar kendilerine ait yerlerde daha önce Borciginlerin yaşamasına ses çıkarmamıştı. Bu sefer de Timuçin'in pejmürde ailesinin kendi topraklarında bulunmasına ses çıkarmadılar. Timuçin ve ailesi bu dağda köstebek ve dağ sıçanı avlayarak yaşadı.

Burhan Haldun Dağı, http://www.doncroner.net/2008/05/mongolia-khentii-aimag-burkhan-khaldun.html

Kraliçe Tamar

Kraliçe Tamar

İngiltere'de Akitanyalı Alienor hala hapisteydi. Bu durum çocuklarını şüphe yok ki çok üzüyordu. 1183 yılında Fransa kralı VII. Louis'nin kızı Marguerite ile evli olan, Alienor ve II. Henri'nin çocukları genç Henri, babasına isyan etti. Kardeşi Geoffroy ve Fransa Kralı II. Philippe August tarafından destekleniyordu. Ancak başarılı olamadı, Limoge'da kuşatıldı ve kaçmak zorunda kaldı. Akitanya'ya geldi ve orada dizanteriden öldü.

1183 yılında Selahaddin Eyyubi, Bağdat Halifesi Nasır Lidinillah'tan izin alarak, Hasankeyf Artukoğlu Beyi Nureddin Muhammed ile birlikte Amid'i (Diyarbakır) şiddetli bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Hatırlanacağı gibi asırlardır, Amid bütün kuşatmalara dayanmıştı. Kent Artukoğlu Muhammed'e bırakıldı. Böylece Yınaloğulları Beyliği de sona ermiş oldu. Zaten son zamanlarında Yınaloğulları beyliğini Beyler değil vezirleri yönetiyordu. Amid Selahaddin'in eline geçtiğinde kentte 1.040.000 kitap olan bir kütüphane vardı. Bu kitapların bir kısmı 70 deve ile Mısır'a taşınmıştır.

Halife Nasır Lidinillah, Harizmşahlılar ile mücadele ediyordu. Nasır bir halife devleti kurmak peşindeydi. 1183 yılında fityan örgütünün gücünü kendi emellerine uygun kullanmayı düşündü. Örgütün şeyhi durumundaki Abdülcebbar'dan Fütuvvet şalvarı giydi. Fütuvvet

şalvarı, örgüte girmek için kullanılan bir semboldü. Kişi bu şalvarı giydikten sonra Fütuvvet üyesi sayılırdı.

Halife Nasır Lidinillah, Fütuvvet üyesi olduktan sonra, Fütuvvet şeyhi sıfatı ile en başa geçti. Halife Nasır Lidinillah bu kurumun savunduğu töresel ilkeleri daha kesin kurallar haline dönüştürdü. Kurumu toplumsal dayanışmanın bir aracı haline getirdi. Buradan yüksek çevrelerin katıldığı Saraylı bir Fütuvvet gelişti.

Bu sıralarda sarayda oynanan bir oyun, ileride tüfek için temel olacaktır. Sarayda, oyun oynamak için yay ile fındık ve küçük taşlar atılıyordu. Daha sonra boru içinden basınçlı hava ile atılmaya başladı. Giderek de borularda barut gücü kullanılmaya başlandı.

Halife sarayda Fütuvvet şalvarı giymeyenlere bu fındık atma oyununu yasakladı. Halife Fütuvvet örgütünün gücünü kendi kontrolü dışındaki Müslüman ülkelerde kullanmaya çalıştı.

Bu sırada Anadolu'da ise Gürcüler hareketlenmişti. Gürcü Kraliçesi Tamar'ın kocası David komutasındaki Gürcü kuvvetleri Erzurum önlerine geldi. Burada kent surları dışında Saltuklu kuvvetleri ile yapılan savaşı Gürcüler kazandı. Saltuklu kuvvetleri kente geri çekildiler. Ama Gürcüler kenti kuşatmayıp, çevresini yağmalayarak geri döndüler (muhtemelen 1183 veya 1184).

Gürcü kraliçe Tamar (1184 – 1213) zamanında Gürcü krallığı altın devrini yaşamıştır. Tamar, kral David'in torunudur. Tamar güneyden ve güneydoğudan gelen Türk akınlarına karşı topraklarını başarı ile korumuştur. Onun zamanında Erzincan, Helat, Muş ve Van Gürcü nüfuz sahası içine girmişti.

Constantinopolis'e girmiş olan Andronikos, Eylül 1183 de, İmparator II. Alexios'la birlikte ortak İmparator ilan edildi. Ama 2 ay içinde Alexios boğduruldu ve Andronikos tahtta tek başına kaldı (1183 – 1185).

Börte ve Nokerler

Ailenin dokuz atı vardı. Belgüdey bir ata atlayıp ava gittiği bir gün, hırsızlar gelip ailenin geri kalan sekiz atını çaldılar. Geri kalan tek ata atlayan Timuçin hırsızların peşine düştü. Yolda Borciginlerin Avulat kolundan Naku-bayan'ın oğlu Bo'orçu ile karşılaştı. Timuçin atlarının çalındığını anlatınca, Bo'orçu yardım etmeye karar verdi. İki genç hırsızlar uyurken çalınan atları buldular ve kurtardılar. Dönüşte Bo'orçu'nun babası Naku-bayan onlara " delikanlılar, ikiniz daima dost kalın, birbirinizi bırakmayın " dedi. İki genç bu öğüde uydular.

Kardeşi Belgüdey'le birlikte, Timuçin kendisine vaat edilen nişanlısını aramaya gitti. Dei Seçen sözünden caymayıp, kızı Börte'yi verdi. Bir de kara samurdan değerli bir kürk hediye etti. Börte ile yola çıkan Timuçin, Belgüdey'i " seninle nöker olmak istiyorum " diye Bo'oçu'ya yolladı. Bo'oçu babasına bile haber vermeden atına atlayıp, Timuçin'le birlikte yaşamaya geldi. Bo'oçu Timuçin'in ilk nokeri oldu. Böyle bir bağlılık Timuçin'i hem yüreklendirmiş ve hem de kendine olan güvenini arttırmıştı.

Bu sıralarda Çin, Tatarlara karşı denge kurmak için Yesügey'in kan kardeşi olan Kereyit hanı Tuğrul'u desteklemekteydi. Timuçin kardeşleri Kasar ve Belgüdey ile birlikte Tuğrul hanı ziyarete gitti. Giderken de Börte ile birlikte verilen kıymetli kürkü Tuğrul Han'a hediye götürdü. Tuğrul Han ziyaret ve hediyeden memnun kalmıştı. Timuçin'e kuvvetlenmek için yapacağı mücadelelerde ona yardımcı olacağı sözünü verdi.

Timuçin eve dönüşte bir iyi haber daha aldı. Doğduğunda ona samur derisinden beşik hediye etmiş olan Uryanhatlardan demirci Çarçiuday oğlunu noker olsun diye getirmişti. Bu Celme'ydi. Görülmektedir ki artık Timuçin bozkırda bağımsız bir soylu sayılmaya başlanmıştır. Zengin ve soylu bir demirci, oğlu Celme'yi, Timuçin'in soyunun yüksekliğine inandığı için onun yanına getirmişti.

Bo'oçu ve Çelme, Cengiz'in yanında daha kimse yokken ilk nökerleridir. Bu nedenle de çok kıymetlidirler.

Börte Kaçırılıyor

Hatırlanacağı gibi Timuçin'in babası Yesügey annesi Ho'elun-eke'yi bir Merkit'ten kaçırmıştı. Bozkırın sosyal yaşamı düzenleyen en önemli kurallarından biri de öç alınmasıydı. Yavaş yavaş adamları çoğalıp, güçlenmeye başlayan Timuçin'in obasını Toktoa'nın başbuğluğunda üç Merkit boyu birden bastı. Yeni bir Tayçiut saldırısına uğradığını sanan Timuçin ve adamları atlarına atlayıp kaçtılar. Börte ve analığı (Yesügey'in ikinci karısı), atsız kaldıklarından kaçamayıp, Merkitlere esir düştüler. Merkitler Börte'yi pehlivan Çilge'ye karı olarak verdiler.

Timuçin karısını bırakıp kaçmıştı. Timuçin Burhan Haldun dağına saklandı. Merkitler gidince de dağdan inip, Tengri'ye yakarmaya başladı: " canım için bir bit gibi oradan oraya koşmam gerekti… Burhan Haldun dağında, bir sincap gibi canımı korumam gerekti… Çok korktum… Burhan Haldun dağı benim fakir canımı korudu. Şimdi ve bundan sonra ona daima kurban sunacağım. Oğullarıma ve torunlarıma da kurban sunmalarını vasiyet edeceğim." Bundan sonra Timuçin, kemerini çözüp, boynuna astı. Takkesini çıkarıp, koluna taktı. Göğsünü yumrukladı, dokuz kez diz çöktü ve dağa kımız saçtı.

Bu sırada bozkırda dolaşan güçlü bozkır soylularından biri de Camuha'ydı. Camuha Bodonçar'ın Carciud boyundan tutsak aldığı gebe bir kadından doğan kişiden türemiş Cadaraday boyundandı. Borciginlerin en büyük oğlundan indiğinden en saygın kabul edilen Ba'arinlerden sayılırdı. Camuha tam bir bozkır soylusu olarak, pek çok değişik kabileden yanına gelmiş savaşçıları olan bir kişiydi. Camuha'nın yanında Timuçin'in babası Yesügey'e bağlı olan ve babası tarafından Timuçin'e bırakılmış kabileler de vardı. Tabii o Timuçin'i, Timuçin onu aynı kabileden ve soydan kabul ederlerdi. Camuha Timuçin'in çocukluk arkadaşıydı ve onlar çocukluklarında kan kardeşi olmuşlardı.

Timuçin, Merkitlerden intikamını almak ve kaçırılan Börte'nin hesabını sormak istiyordu. Bu konuda babasının kan kardeşi Tuğrul Han'ı ve kendi kan kardeşi Camuha'yı razı etti. Zaten hepsinin önceden gelen kuyruk acıları ve Merkitlerden alınacak öçleri vardı. Kereyit Hanı Tuğrul'a bu unvanı Tatarlara karşı mücadele etmesi için Çin İmparatoru vermişti. Asıl adı Tugin Han'dı. Çin imparatoru tarafından verilen diğer adları Ong Han ve Wang Han dır. Bunların içinde en fazla bilineni Wang Han ismidir. Timuçin Tuğrul Han'ın vassalı olmuştu, babasının kan kardeşi de ona 20.000 savaşçı ile yardım etti.

Bu birleşik güç karşısında Merkitler dayanamadılar ve zengin ganimet bırakarak kaçtılar. Moğol gizli tarihine göre, bu baskınla üç yüz Merkit savaşçısı öldürüldü, kadınların karı

olacakları karı, karı olamayacakları köle yapıldı. Bu kargaşa sırasında Timuçin karısı Börte'yi buldu. Karı koca hasretle birbirlerine sarıldılar.

Merkit zaferi Timuçin'e yükselme yolunu açtı. Camuha babasından Timuçin'e kalmış olan oymakları ve adamları geri verdi. Camuha ve Timuçin, Onan nehri kıyısında birlikte karargah kurup, eski dostluklarını pekiştirdiler. Burada Timuçin pek çok yeni şefle tanıştı, bunlar arasın da Borciginlerin unagan-bogolu olan Celayirlerden Mukali'de vardı.

Börte geri döndükten kısa bir süre sonra, 1185 yılında Curci adı verilen bir erkek çocuk doğurdu. Daha sonraları Curci'nin babasının kim olduğu konusu büyük tartışmalara yol açacaktır.

Poloveç Dansları

İgor Bölüğü destanına dair resim

Karadeniz'in kuzeyinde ise, Müslüman Volga Bulgarlarının çoğunlukta olduğu Bulgar kenti iyice mamur bir kent olmuştu. Bu kentte 1180 ile 1225 yılları arasında Bağdat Halifesi adına gümüş para basıldı. Bulgar kentinde deri tabaklama ve kunduracılık temeline dayalı bir sanayi doğmuştu. Böylece Bulgar çizmeleri ün yaptı ve dünyanın her yerinde aranır hale geldi. Ticaret ve sanayileşme derken, Volga Bulgarlarına zenginlik gelmişti. Bu sonucunda Tarımda da ilerlemeler kaydedildi. Öyle ki komşuları Ruslar kıtlık çekerken bu ülkeye buğday satıldı.

Doğu Roma tahtında bulunan Andronikos Komnenos, devleti canlandırmak için çok sert önlemler alıyordu. Feodal asillerin üstünlüğünü yok etmek istedi. Devlet memurluklarının satılması yöntemini yürürlükten kaldırdı. Hile ve rüşvete karşı ciddi bir mücadele başlattı. Vergi toplamada meydana gelen yolsuzlukların üzerine yürüdü. Uzun zamandan beridir Doğu Roma köylüsü ilk defa rahat bir nefes almaya başlamıştı. Buna karşın Komnenos ailesi Anadolu'da, Andronikos'a karşı cephe alıp, kendi aralarında birleşiyorlardı.

Ancak bunları yaparken yöntem olarak zor kullanıyordu. Bunun sonucu olarak Doğu Roma'da suikastlar oluyor, facialar meydana geliyordu. Muhalifleri de aynı yöntemi seçti. İsyan ve suikastlar birbirini izlemeye başladı. Mukavemet arttıkça İmparatorun sertliği de artıyordu. Doğu Roma içinden çıkılmaz bir kargaşaya sürüklenmişti.

1184 yılında aralarında birleşen Rus Prenslikleri Kıpçakları yendiler. Ama hemen 1 yıl sonra Kıpçak karşı saldırısı oldu.

1185 yılına gelindiğinde Kiev krallığının başında İgor vardı. İgor'un yaptığı sefer (akın) Ruslar için ulusal bir destandır. Kiev Büyük Prensi İgor tam bir Rus kahramanıdır. Ama bu prens dörtte üç oranında Kıpçak Türkü yani Polovest'ti ve anadili Türkçeydi. Kıpçak karşı saldırısında, Kıpçaklar muzaffer oldular. Prens İgor esir düştü, sonra esaretten kaçtı. Ortaya " İgor Bölüğü Destanı " çıkmıştı. Bu anonim bir destandı.

Kıpçak Türkleri organize bir devlet kuramamış olsalar bile, Karadeniz'in kuzeyine damgalarını vurmuşlardır. Gelecekte Borodin Polovest Danslarını veya Poloveç Danslarını besteleyecektir. Bu meşhur eserdeki vahşi ihtişam ve oynaklık, asırlardır Çinlilerin Göçebe Türk müziği için söyledikleri korkunç ve güzel tanımına uymaktadır. Okuyucunun bundan sonra Borodin'in Poloveç danslarını dinlerken gözünün önüne, bozkırlardaki Türkleri getirmesini umarız.

Harzemşah Devleti ise artık nerede ise bir devlet olmuştu. Selçuklu modeline göre kurulmuş bir devletti. Fakat Kıpçaklarla ve Oğuzlarla yakın ilişkilerde bulunuyordu. Bu ilişki etkisi ile göçebe tarafı Selçuklulardan çok daha fazla gelişmişti. Hatırlanacağı gibi Harzemşahlar Selçuklarla boğuşurken, Kıpçak beylerinin askeri gücüne dayanmışlardı. Harzemşahlar evlenmeler yolu ile Kıpçak Beyleri ile akrabalıklar kurdular. Kıpçak Beyleri devlette önemli görevlere getirildiler. Tekiş'in karısı ünlü Terken Hatundu. Terken Hatun Kanglı – Kıpçak soyundan geliyordu. Terken Hatunun kendi başına divanı, veziri, eyaletleri ve askeri gücü vardı. Askeri gücü bozkır insanlarına dayanıyordu ve sözünü her yerde dinletiyordu.

Kuzey Horasan'daki Yazır Türklerinin Hanları ölünce, bu Yazırları Terken Hatun sahiplendi. Kendi kabilesi ile ölen Hanın akraba olduğunu ileri sürüyordu. Ölen Hanın kardeşi Ömer, Yazırlar üzerinde hak iddia etti. Terken Hatun bunu kaale almadı. Ömer, kabilesinin hanı olmayı uzun ve sıkıntılı bir şekilde bekledi. Bu nedenle ona " Sabur Han " dendi.

Bozkır Türkleri Harzemşahlara gelip katılıyorlardı. Sürekli kendilerine katılan bozkır savaşçıları nedeniyle de Harzemşah ordusu gün be gün güç kazanıyordu.

Doğu Roma zor durumda

Andronikos'un ölümü

Doğu Roma İmparatorluğu içerde kargaşa yaşarken, dışarıdan Normanlar tarafından büyük bir tehlike geldi. Norman kuvvetleri Selanik üzerine yürüdü. Norman donanması da Korfu ve diğer bazı adaları alarak Selanik'e geldi. Ağustos 1185 yılında kara ve denizden kuşatılmış olan Selanik Normanların eline geçti. Norman ordusunun bir kısmı Serez'e doğru, büyük bölümü ise Constantinopolis'e doğru yola çıktı. Tehlike yaklaştıkça Doğu Roma başkentinde tedhiş de artıyordu. Eylül 1185 de isyan eden halk, İmparator Andronikos'u işkence ederek öldürdü. Böylece Komnenos ailesinin saltanatı da bitmiş oldu.

Andronikos I. Komnenos, başkenti kan gölüne çevirmesine karşılık, siyasal sistemde giriştiği reformlar, mevki ve makam satışını yasaklaması, rüşvet alan görevlileri cezalandırması ve ayrıcalıkları ile imparatorluğun birliğini zayıflatan büyük feodal soylular ile toprak sahiplerinin gücünü kırması, taşradaki yaşam koşullarını iyileştirme yönünde iyi sonuçlar vermiştir.

1185 ihtilali tahta Angelos ailesinin çıkmasını sağladı. Alaşehirli olan Angeloslardan Konstantinos, I. Alexios'un kızı Theodora ile evlenmişti. Bundan sonra aile, Doğu Roma devletinin üst kademelerinde görev yapmaya başladı. Angelos ailesi özellikle İmparator Manuel zamanında büyük nüfuz kazandı ve Doğu Roma aristokrasisinin ön sıralarına çıktı.

1185 yılında, Doğu Roma tahtına, II. Isaakios Angelos'un çıkışı (1185 – 1195), Doğu Roma aristokrasisinin tam bir zaferiydi. Yeni İmparator alınmış olan önlemleri gevşetti. Suistimal, rüşvet ve devlet memurluklarının satılması tekrar yaygın hale geldi. Saray masrafları ve buna bağlı olarak vergiler artmıştı. Halk yine sefaletin pençesindeydi. Büyük toprak sahiplerinin servetlerine ise yenileri katılıyordu.

Norman tehlikesi, komutan Alexios Branas'ın peş peşe kazandığı iki zaferle ortadan kalktı. Selanik, Korfu ve Dyrrhakhion geri alındı. Macarlarla bir dostluk anlaşması imzalandı. Isaakios Angelos, Macar kralı III. Bela,'un kızı Margarete ile evlendi. II. Isaakios Angelos, çıkan sürekli isyanlar nedeni ile bir türlü Anadolu'nun kontrolünü eline geçiremedi. Bu durumu değerlendiren Anadolu Selçukluları da Batıda sürekli toprak kazanıyorlardı.

Bulgaristan halkı ağır vergiler altında eziliyordu. Bulgaristan'da Petro ve Asen kardeşler İmparator II. Isaakios Angelos'tan bazı isteklerde bulundular. İstekleri reddedildi. Bunun üzerine Bulgaristan'da isyan çıktı. Kumanlar ve Ulaklar isyanı desteklediler. İsyan ikinci Bulgaristan devletinin kurulması ile sonuçlandı.

Asilere karşı Doğu Roma, Alexios Branas'ı yolladı. Ama o Edirne'de kendini İmparator olarak ilan edip, Constantinopolis üzerine yürüdü. Constantinopolis önlerinde yapılan savaşta öldü.

Anadolu'nun yeni efendileri olan Rum Selçukluları Araplara da Rumlara da tam bir güven duymadıklarından, yerel görevlileri Süryaniler arasından seçmeyi tercih ediyorlardı. Bu tercih Süryanilere fikri olarak bir yenilenme yaşattı. Kimi Arapça konuşulan yerlerden, kimi Rumca konuşulan yerlerden geliyordu. Bu nedenle ortak bir anlaşma zemini olan Süryaniceye döndüler. Süryanice ölü bile olsa, zengin bir dildi. Edebiyatçı ve Tarihçi Patrik Michael (Mihail) in yazdığı eserler sağlığında Ermeniceye çevrildi. Süryani yazarların Süryanice yazmaları devam edecekti.

İbn Rüşt

İbni Rüşt (Averroes)

Gazali'den sonra, Müslüman dünyasında, felsefe eski önemini kaybetmişti. Yine de bazı filozoflar filozofi yapmaya devam ettiler. Kordoba'da Ebu'l-Velid ibn Ahmet İbni Rüşt (1126 – 1198) Gazali'ye karşı çıkıyor ve filozofiyi dinin en gelişmiş hali olarak tanımlıyordu. İbni Rüşt kadı idi. Şeri hukukun bir uygulayıcısı, bir ulema olmasının yanı sıra filozoftu da. Aristo ile geleneksel Müslüman görüşünü kaynaştırmaya çalıştı ve bunda başarılı oldu. Dinle akıl arasında çelişki yoktu. İkisinin de yönü aynı Tanrı idi. Ancak, herkesten de felsefe yapması istenemezdi. Felsefe seçkin bir azınlık için geçerli olabilirdi. Felsefe, büyük kitlelere yarardan fazla zarar verebilirdi. Kafalar karışır, kitlelerin ezeli kurtuluşu risk altına girebilirdi. Geleneksel tutum, kitleleri riske atmadığı gibi ilaveten koruduğundan önemliydi.

Felsefe gibi Sufizm, İsmaililerin batini inançları ve Kelam öğretisi, uygun olmayan kişiler için psikolojik düzensizlikler yaratarak tehlikeli olabilirdi. Felsefede bir tehlike de, insanların tam anlamadan konu üzerinde tartışarak, sanki akılcı bir tartışma yapıyormuş intibağını vermeleridir. Böyle sonuçsuz ve verimsiz tartışmalar, eğitimsiz insanların inancını zayıflatarak, onları endişeye sevk ederdi. İbni Rüşt'e göre belirli hakikatlerin kabulü kurtuluşun özüydü. İbni rüşt, bunları şöyle sıralıyordu.
. Bu dünyanın Yaratıcısı ve Besleyicisi olan Tanrı'nın varlığına inanmak.
. Tanrı'nın tekliğine inanmak.
. Kuran'da Tanrı için söylenmiş olan bilgi, güç, irade, duyma, görme ve konuşma niteliklerine inanmak.
. Kuran 42/12 de açıkça ifade edilen Tanrı'nın benzersizliği ve benzemezliğine inanmak.
. Dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığına inanmak.

. Peygamberin doğruluğuna inanmak.
. Tanrı'nın adaletine inanmak.
. Kıyamet gününde tekrar dirilişe inanmak.

Bu sekiz madde Kuran'da açık seçik, tereddüt edilemez tarzda ifade edildiği için, bunlara bir bütün olarak inanılmalıydı.

Kutsal metinleri yorumlama yeteneği sadece filozoflarda vardı. Filozof olmayanlar, Kuran'ı okunduğu, görüldüğü gibi anlamalıydılar. Sadece filozoflar simgesel yorumlama yapabilirdiler.

Filozofların, dünyanın yaradılışı konusunda, genel dini anlayışın dışına çıktıkları zamanlar olmuştu. Çünkü Kuran bu konunun nasıl anlaşılması gerektiği hakkında pek açık değildi. Kuran, tereddütsüz olarak dünyanın Allah tarafından yaratıldığını söylüyordu. Ancak nasıl yaptığı ve yaradılış süreci açık değildi. Bu nedenle feylesoflar, bu konuda akıl yürütmekte serbest kalmışlardı. Bunun gibi konularda, feylesofların dedikleri, Kuran ile çelişmezdi.

Bu dönemde, İslam dünyasında mistizm çok kuvvetli ve yaygındı. İbn Rüşt'e fazla önem verilmedi. O fazla tanınmayan bir düşünür olarak kaldı. Halbuki Yahudi ve Hıristiyan dünyasında etkili oldu. Avrupa onu Averroes adıyla tanıdı. Batı Aristo'yu İbn Rüşt aracılığı ile keşfetti. Onun Tanrı kavramı, Batıda tartışmalara, incelemelere sebep olarak, daha ileri Tanrı kavramlarının bulunmasına yol açtı.

Nakşibendilik

Sünni bir tarikat olan Nakşibendilik hem şeriat ve hem de tarikat olarak en bağnaz inançların başında gelir. Nakşîliğin Halidi kolu Güneydoğu Anadolu'da Şafi mezhebindeki Kürtler arasında yayılmıştır.

Hatırlanacağı gibi, Yesevi ocağında, Abdülhalik Gücdûvani öğrencisi Muhammed Bahaüddin Nakşbend'i yetiştirmişti. Nakşibendilik Bahaüddin Nakşibend Muhammed b. Muhammed el-Buharî tarafından kuralları sistematize hale getirilen bir öğretidir. Nakşibend Farsça bir kelimedir ve " nakış yapan " demektir. Allah adını kalbe nakşetmeyi hedef aldığı için bu adı almıştır. Buhara'da kurulan Nakşibendi tarikatı, zamanla Afganistan, Hindistan ve Ortadoğu'ya yaymıştır.

Nakşibendi tarikatının başlangıcı Ebubekir'e dayandırılır. Bu yolun hicret sırasında Sevr mağarasında Peygamber tarafından Ebubekir'e öğretildiği iddia edilir. Sünni bir mezheptir. Var olma nedeni İslam'da ki Sünnilik dışı mezhep ve hareketlere karşı çıkmak, onlar yerine insanları kendi görüşleri doğrultusuna çekmektir.

Esaslarını şöyle özetlenebilinir:

. Şeriata tam uyarak ve onu uygulayarak görüneni temizlemek.

. Tarikata uyarak gizli olanı, herkes tarafından bilinmeyeni temizlemek.

. Hakikate dayanarak Allaha varmaya çalışmak.

. Marifetle Allah'a ulaşmak.

Bu tarikat anlatarak ve konuşarak (sohbet) insanlara kendini anlatmaya büyük önem verir. Bu ilke çerçevesinde Nakşibendi tarikatı mensupları, Şeriat esaslarına uymaya ve ona bağlı kalmaya son derece önem vermişlerdir. Şeyh Ahmet Faruki'ye dayanarak " Şeri edeplerden birine riayet, mekruhlardan birini bırakmak; zikirden, fikirden, murakabeden ve mertebelere teveccühten daha faziletlidir " derler.

Nakşibendi tarikatı, boş kalan insanların nefsin pençesinden, çeşitli kötü alışkanlıklardan korunması için, tövbe, istiğfar, zikir, tefekkür, nafile namazlar ve benzeri şeylerle meşgul olmayı tavsiye eder. Bu şekilde nefsi yenip kalbi kontrol altında tutmaya murakabe denir.

Allahın insanlara verdiği en önemli şeyler olarak imanı, Muhammed peygambere bağlı olmayı ve Nakşibendi olmayı kabul ederler. Bunların hepsi olabilecek en iyi şeylerdir ve en üstün olanlardır. Bu üç şeyi verdiği için Allah'a sürekli hamd etmek gerekir.

Nakşibendi tarikatı derki: Bu tarikat, insani Allah'a götüren en kestirme ve emniyetli yoldur. Ancak hakiki Nakşibendi olabilmek için, insanın tarikat adabına, şartlarına ve talimatlarına göre hareket etmesi, kendini Allah'a bağlaması lazımdır. Tarikata girmek isteyenlerde, daha henüz girilmeden önce bile değişiklikler olmaya başlar. Allah muhabbeti kalplere dolmaya başlar, dünyadan yüz çevrilir. Tarikata girildikten sonra bu haller kuvvetlenmeye devam eder. Dünya sevgisi kesilir, eski cimrilik, nefret, kin ve düşmanlık hallerinin kalmadığı, eski davranışların terk edildiği gözlenir. Arkadaş çevresinin değiştiğini görür, huyu farklılaşır, halim olur, sabırlı olur.

Nakşibendi tarikatı, tarikata girmeden yapılmış günahlardan pişman olunarak af dilenebileceğini yani bir tür günah çıkartılabileceğine inanır. Allah'tan günahlarının bağışlanmasını istedikten sonra ise sadece onu düşünerek ve sürekli zikirle meşgul olarak yeni günahlardan uzak durulur.

Nakşibendi tarikatında sohbet çok önemlidir. Ancak sohbette önemli olan duyulan sözler değil, sohbet edenin etrafına yaydığı güçtür. Başlangıçta dine ısındırmak için sohbet yapılır. Esasta bilgilendirme sohbetle değil manevi tasarruf iledir. Şayet bilgilendirme sohbetle olsaydı, binlerce vaiz, hatip ve konuşması güzel kişilerin bilgilendirici olarak posta oturmaları gerekirdi. Bazı kişiler çok az konuşarak geniş kitleleri bilgilendirebilirler, bu görünen sohbetle değil, gizli bir manevi güç ile olur. Sohbet bu oluşuma zemin hazırlayan, eğitilmekte olanlarında alış gücünü kuvvetlendiren bir araçtır

Şimdi (her devirde) etrafta fesat çoğalmış, her tarafı zorluk ve günahlar sarmıştır. İnsanın bunlara karşı direnme gücü olmadığı için Nakşibendi tasarrufu ve himmeti olmaksızın Allah'ın yolunu tutmak mümkün olmaz. Eskiden insana nefsi ve şeytan düşman iken şimdi bütün alem insanın dinine ve imanına düşman olmuştur. Bunlarla ancak Nakşibendi silsilesinin himmeti ve manevi kuvvetiyle mücadele edilebilinir.

Nakşibendi Tarikatı tek gayesinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu söyler. Peygamberin şeriatına tam olarak uyulmalıdır; esas istenen tarikat değil Allah'ın kendi, Allah'ın dostluğudur. Allah'ın rızası kazanılınca insanda hiçbir noksanlık kalmaz, dünya ve ahiretin iyilikleri ona verilir. Dünyadaki mükâfatlardan daha önemlisi ahiret hayatındaki güzelliklerdir; ebedi olarak rahat, huzur, saadet ve nihayet Allah'a kavuşmaktır.

Nakşibendilik öyle bir yoldur ki, insanın davranışlarında yapmacık yapmanın eseri bile bulunmaz. Yapılan görevler kişinin kendisi ile Allah'ı arasında kalır, hiç kimse sırrına vakıf olamaz, hatta meleklerinin bile haberi olmaz. Sevap yazmakla görevli olan meleğin haberi olmadığı için yapılan amelleri hesap defterine geçiremezler. O Allah'ın ilminde ve emanetinde kalan gizli bir mal olduğu için varlık duygusuna yol açmaz, hayırları batıl etmez. Ancak kıyamette açıklandığı zaman bilinir.

Nakşibendi de esas, insanın kalbidir. Yapılacak zikirse onun ıslahıdır, kalbin çalışması içindir. Çalışmaya başlayan kalp aynen saate benzer, sahibi başka işlerle meşgul olsa bile o saat gibi çalışmasına devam eder. Kalp Allah'ın zikrini yaptığında bütün vücut da onunla zikreder. Şayet kalp ölüyse tüm vücut da ölüdür. Bu tarikatta zikirlerin hepsi gizlidir, açıktan hiçbir şey

yoktur. Sürekli okunan Kuran, kendini Allah'a bağlamak, yönelme, Hatim indirmek ve diğer zikirlerin hepsi gizlidir, Allah ile kul arasındadır.

Nakşibendi tarikatının en önemli düsturu edeptir (terbiye ve haya), insan Allah'a ancak edeple erişir, erişemeyen de edebi terk ettiğinden erişemez. Erişememek, kurala uymamaktandır. Bu nedenle insanın kurala uygun davranması kendi çıkarınadır. Tarikattan gaye kendi nefsini ıslah etmektir. Bu işin temeli ise çabadır (gayret). Kemal derecesine erişmek için bütün vaciplere uyulmalıdır. Din adına yapılan uydurmalardan, kolaylıklardan kaçınılmalı, haram ve mekruhlardan sakınılmalıdır.

Şeriat insanı kötülüklerden uzak tutar. Eğer Şeriat sınır çekmemiş olsa idi nefsimiz ve şeytan insanı aldatırdı. Şeriatın sınırları bu nedenle geçilmemelidir. Şeriat sınırlarını aşmak veballerin en büyüğüdür. Şeriatın emirleri olduğu gibi tarikatın da adapları vardır. Bu kurallara uymak lazımdır. Aslı olmayan şeyler var edip aslında olmayan adetler çıkarmak en büyük ahlaksızlık ve en büyük adapsızlıktır. Her şeyin bir kanunu bir düzeni vardır. Nakşibendiliğin kanunu da edep erkandır. İnsan edepli olmalıdır. Varılmak istenene şekille değil, edeple erişilir.

Batı Avrupa'da Endülüs Etkisi

Giralda kulesi

Batı Avrupa'yı İbni Rüşt'ün etkilediğini söylemiştik. Endülüs'te astronomi tabloları yapıldı. Bunlar hızla Latinceye çevrildiler. Bitki bilim, insan vücudunu kuvvetlendirecek bilimler, tarım bilimi, hekimlik Doğu'da inişe geçerken, Endülüs'te yükseliyordu. İbni Zühre gibi hekimler, İbni el-Avram, gibi tarım bilimciler, İbni Baytar gibi derman vericiler bu yükselişi taçlandırdılar.

Endülüs önemli seyyahlar yetiştirdi. İbni Zübeyir sayesinde, o günkü Doğu Akdeniz'in ve Haçlıların yönetimindeki yerlerin tarihi bilgisi kaydedildi. Ebu Hamid, Karadeniz'in kuzeyini anlattı. İbni Guzmân gezici şairlik yaparak, halk edebiyatına katkılarda bulundu. Onun açık saçık şiirleri halkın gözdesi oldu.

Endülüs döneminde, Kuzey Afrika'da Rabat kalesi, Kuteybiye camii, Alkazar ve Sevilla'daki Giralda kulesi gücün ve estetiğin birleştiği önemli mimarı eserlerdi.

Endülüs kültürü hem Hıristiyan alemi ve hem de Yahudileri etkilemiştir. İspanya'daki Yahudiler, Hıristiyan fetihleri sırasında çok acı çekmişlerdi. Muvahhitler ise Yahudiler üzerinden bağnaz bir baskıyı hiç eksik etmediler. Yahudilerin bir kısmı bu baskılar sonucu İspanya'yı terk ederek tekrar dünyaya yayılmaya başladılar. İbni Meymûn gibiler Orta Doğuya, hoşgörünün hüküm sürdüğü Müslüman kentlerine gittiler. Bir kısmı da Güney Fransa'ya yerleşti. Bunlar İtalya'daki kardeşleri ile ilişki kurdular. İtalya'daki Yahudiler, Sicilya ve Kayrevan'daki Müslümanların etkisi altındaydılar. Güney Fransa ve İtalya Yahudileri arasında sıkı temas başlayınca bu etki bitti. Şimdi Yahudiler bir yandan Müslümanlarla ve bir yandan da Hıristiyanlarla temas ediyor, iki kültür arasında köprü görevi görüyorlardı.

Kültürlerinin yeni bir aşamasındaki Yahudiler gramerlerini ele aldılar. Tarihlerini incelemeye başladılar. Dinsel ve din dışı şiirler yazılmaya başlandı. Felsefi çalışmalar, dinsel çalışmalar yaptılar.

Rabat Kale kapısı

Haham Moses İbn Maimon

Maimon (Maimonides) 1

İbn Rüşt'ün Yahudi dünyasındaki en büyük takipçisi Haham Moses ibn Maimon (Musa bin Meymun, Maimonides) (1135 – 1204) dur. O da İbn Rüşt gibi Kordoba'da yaşıyordu. Bu sıralarda Berberiler arasında Muvahhitlik vardı. Bu fanatik Berberi mezhebi Yahudilere baskı yapıyordu. Musa bin Meymun, ellerine düştüğü Muvahhidlerden kaçarak, ailesiyle birlikte, Mısır'a yerleşti. Mısır da hükümet görevlerinde bulundu, Sultanın hekimliğini yaptı. Mısır'da iken " Şaşkınlar Kılavuz " adlı eserini yazdı.

Musa bin Meymun, İbn Rüşt gibi, felsefeyi dini bilginin en gelişmiş hali olarak yorumluyordu. Ancak felsefe kitlelere açılmamalı, seçkin bir azınlığın içinde kalmalıydı. Ancak, İbn Rüşt'ün tersine sıradan insanların da kutsal metinlerin simgesel yorumunu

öğrenebileceklerine inanıyordu. Simgesel yorum öğrenenler Tanrı'yı insan biçimli düşünmekten kurtulabilirlerdi. Kurtuluş için belli bir inanç şarttı. Musa bin Meymun, İbn Rüşt'e benzer şekilde on üç maddelik bir inanç sıralaması yapmıştı.

. Tanrı'nın varlığına inanmak.
. Tanrı'nın tekliğine inanmak.
. Tanrı'nın cisimsiz olduğuna inanmak.
. Tanrı'nın ezeli olduğuna inanmak.
. Putperestliği yasaklamak.
. Peygamberliğin doğruluğuna inanmak.
. Musa'nın en büyük peygamber olduğuna iman etmek.
. Hakikatin Tanrısal kökenli olduğuna inanmak.
. Tevrat'ın ezeli geçerliliğine inanmak.
. Tanrı'nın insan eylemlerini bildiğine inanmak.
. Tanrı'nın yargılayacağına inanmak.
. Mesih'in geleceğine inanmak.
. Ölülerin dirileceğine inanmak.

İbn Rüşt'ün sekiz maddesi Müslümanlar için bir yenilikti. Musa bin Meymun'un on üç maddesi de Yahudiler için bir yenilikti. Her ikisi de, kendi toplumlarınca geniş bir kabul görmedi.

Musa bin Meymun, Tanrı'nın özü insan aklınca kavranılamaz diyordu. Tanrı'nın varlığı hem Aristo ve hem de İbni Sina tarafından kanıtlanmıştı. Ama tanımlanmış değildi. Zaten, mutlak yalnızlığı nedeniyle tanımlamak mümkün değildi. Peygamberlerde misaller vererek simgesel ve imalı bir tarzda Tanrı'yı anlatmayı seçmişlerdi. Tanrı hiçbir şey ile mukayese edilemeyeceğine göre, O'ndan bahsederken olumsuz terminoloji kullanmak daha doğru olabilirdi. Bu bize, Tanrı'yı algıladığımızdan farklı olduğunu gösteren bir disiplindi. Böyle yapınca da insanın kendi arzuları Tanrı'ya yansıtılmamış olurdu.

Musa bin Meymun, akılla kanıtlanamayacağı için " yayılma " öğretisini de ret ediyordu. Hem peygamberler ve hem de filozoflar aynı Tanrı'dan bahsediyorlardı. Ancak, peygamberlerin Tanrı bilgisi, doğrudan sezgisel olduğundan, akıl yürütme ile bulunandan daha değerliydi. Musa bin Meymun, sanki bir tür mistik gibidir. Bir taraftan akılcılığı vurgular ama diğer taraftan Tanrı'nın sezgisel olarak akıldan daha ileri algılanacağını anlatır.

İbni Meymûn, filozof olarak, o dönem Yahudiliğinin en büyük zekâsı, en cesuru ve sonuncusudur. Ondan sonra Yahudi toplumunun düşünce yaşamı kendine yeni bir yön çizecektir.

Hıristiyan ülkelerdeki Yahudilerin Doğu bilim ve felsefesini hazmetmek için hazırlık ve donanımları yeterli değildi. Bu toplumlarda dinsel ve mistik eğilimler baskın çıktı. " Kabbala " adıyla tanınan mistik yöntem ağırlık kazandı.

Suhreverdi

Daha önce gördüğümüz gibi Gazali, sufizmi kurulu düzene (Sünnilere) kabul ettirmiş ve sufiliği Müslümanlığın ruhsal özüne uygun olduğunu göstermişti. On ikinci yüzyılda, iki önemli filozof, Şahabettin Suhreverdi ve İspanyalı Muhiddin Arabi, İslam felsefesi ile sufizmi ayrılmaz bir biçimde birbiri ile ilişkilendirdiler. Bu iki düşünür sonrasında, sufilerce bilinen Tanrı, İslam dünyasının büyük bir kısmında norm haline geldi.

Şahabettin Suhreverdi (1153 – 1191), Arap veya Acem değildir. Genel olarak Türk asıllı olduğu kabul edilir.

Hatırlanacağı gibi, İbni Sina'nın Doğu din ve felsefesine özel bir merakı vardı. Kuvvetli olasılık ile İbni Sina, doğu felsefesini inceleyerek, İslam mistizmini geliştirmek istiyordu. Suhreverdi, " Doğu dini " adını verdiği bir inançla İslam'ı bağdaştırmaya yaşamını adadı. Suhreverdi, geçmişteki bütün bilgeler, tek bir öğretiyi sürdürmüşlerdir diyordu. Ta derinlerde bu öğreti ilk olarak Hermes'e vahiy olmuştu. Suhreverdi için Hermes, kutsal kitaplardaki İdris peygamberdi. Bu öğreti, Yunanistan'da Platon ve Pythagoras tarafından, İran'da Zerdüşt tarafından yayılmıştı. Aristo'dan sonra, bilgi, dar bir filozoflar ve seçkinler zümresi içinde bırakılmıştı. Bilgi, bir elden diğerine gizlice ulaşa ulaşa bugüne gelmişti. Suhreverdi'ye de, bilgi, Bistami ve Hallac aracılığı ile ulaşmıştı.

Bu, uzun yıllardır devam eden gizli bilgi mistik bir bilgiydi, imgelere dayanıyordu ama aklı da ret etmiyordu. Suhreverdi, hakikate ulaşmak için sezgiyi şart koşuyordu. Bütün hakikat Tanrı'dan geliyordu, Ama bulunduğu yer nerede olursa olsun oradan alınmalıydı. Hakikatin illa tek Tanrılı dinlerde bulunması gerekmiyordu. O her yerde, her dinde ve her düşüncede olabilirdi. Sufiler, Tanrı'ya giden yolun insan sayısı kadar çok olduğuna inanırlar ve hiçbir inancı ret etmezler. Başkalarının inancı konusunda da, diğer hiçbir mezhepte görülemeyecek kadar saygılıdırlar.

Suhreverdi'ye, Şeyh'ül-İşrak, Işığın ustası, Aydınlanma Önderi adları da verilir. Suhreverdi'nin Tanrı'yı yaşaması, Doğu Roma Hıristiyanları gibi Tanrı'yı ışık ile yaşamaktır. Doğu, günün ilk ışıklarının çıktığı yöndür. " Doğu dini " tabiri de, coğrafi doğuyu değil, ışığın kaynağını gösterir. Işık Müslümanların yönlerini doğru bulmalarına yardımcı olacaktır.

Suhreverdi'nin sistemi, dünyadaki bütün dinlerin içsel içeriklerini bir dinle bağdaştırma çabasıdır. Bu nedenle de oldukça karmaşıktır. Sistemini yasal bir zemine oturtabilmek için Kuran'dan pek çok alıntı yapmıştır. Kuran'dan bu kadar çok alıntı yapan başka bir İslam

filozofu yoktur. Eserinin başlangıcında, evrenin fizik kökenini açıklar. Sonra mistik kısma geçer. Akıl gerekir ama yetmez, mistizm de gerekir. Ama esas bilge kişi, felsefe ve mistizmin ikisinden de ileridedir. Felsefe ve mistizm bir sinerji yaratıp, daha ileri bir konum oluşturmuştur. Dünyada böyle bilge kişiler hep yaşamıştır.

İşte bu noktada, ortaya, " kutb " çıkıyordu. Bu ruhsal önder vardı, insanlar onun varlığını bilse de bilmese de vardı. Dünyanın varlığının devamı da bu bilgeye, kutb'a bağlıydı. Suhreverdi'nin ileri sürdüğü kurum, Şii'lerin imam öğretisine iyice yaklaşıyordu. İşraki mistizmi, bugün hala İran'da yaşamaya devam etmektedir.

Söz olup biteni anlatamıyordu, Ama bir benzetme yapmak mümkündü. Işıklar ışığı, bir dizi daha önemsiz, kendi arasında hiyerarşik ışıklar yayıyordu. Her ışık, Işıklar ışığına bağlılığının bilincindeydi. Buraya kadar anlatılan, Ptolemaios'un küreleri ve yayılma teorisiydi. Her ışığın bir gölgesi vardı ki bu gölge maddi dünyamıza karşılık geliyordu. Bu ifade, bu dünyadaki her şeyin, öbür dünyada bir karşılığı olması demekti. Bu aslında, eski İran inancı, " getik " (fiziki dünya) ve " menok " (gök dünyası) un bir uygulamasıydı. Işık ve karanlık herkesin içinde vardı. Ruh Işığın daha yüce dünyaları ile birleşmek isterdi. Zamanın " kutb'u " veya onun el verdiklerince eğitilen biri, bu yaşamında bile Işığın daha yüce katlarını görebilirdi. Suhreverdi'nin modelinde " menok " " alem-i misal " dir ve insanların dünyası ile Tanrı'nın dünyası arasında bir geçiştir. Bunu akılla veya duygu aracılığı ile algılamak mümkün değildir.

Suhreverdi kendi aydınlanmasını " Hikmet " adlı eserinde anlatmıştır. Bilgisi yetmemektedir. Okuduğu kitaplar onu tatmin edememektedir. Çıkış yolunu bulamamaktadır. Derken bir gece " kutb'u " rüyasında görür.

" Aniden müşfikçe sarmalandım; kör edici bir ışık patlaması oldu, sonra insan biçimli şeffaf bir ışık belirdi. Dikkatle baktım ve oradaydı... Bana doğru geldi, beni öyle kibarca selamladı ki şaşkınlığım yok oldu ve korkum taşkınlığa dönüştü. Ve sonra şu bilgi sorunu ile çektiklerimden ona şikâyetçi oldum.
Kendine gel, dedi bana, o zaman sorunun çözülecek. "

Çatışma yoktu. Aydınlanma mistiğin kendisinden geliyordu. Böylece mistizm yalnız İslam'a değil, tüm dinlere bir yumuşaklık vermiştir.

İnsan nefsini eğiterek, yavaş yavaş ve basamak basamak, Işığa doğru yükselir. Işığa yaklaşıldıkça, Işığın aydınlığı artar. İnsan sezgi yoluna bir kere girdimi, gittikçe güçlenir. Her basamağın aydınlığı, insanı, bir yukarıdaki basamağın aydınlığına çeker. Böylece, Işıklar ışığının (Nur-ül-envar, Tanrı) büyük aydınlığına ulaşılır. Gerçek felsefe, mantık oyunları yapmak değil, bu sezgi merdivenini tırmanmaktır. Alem-i mana (anlam dünyası) sözcüklerle anlatılamaz ve mantık ile kanıtlanamaz. İnsan, ona, bir başına ulaşabilir. Felsefenin işi, insana bu yolu göstermektir.

Suhreverdi'ye göre Cennet, Cehennem ve Kıyamet Günü kanıtlanamaz ama eğitilmiş kişilerce idrak edilebilinirler. Budistlerin zorunlu ruhsal ve zihinsel eğitimden geçtikten sonra aydınlanmayı yaşayabilmesi gibi, idrake, zorunlu eğitimden geçmişlerce varılabilinir. İnsanların düşünceleriyle arzuları, rüya ve vecd halinde gördükleri " alem-i misal " deki gerçeklere karşılık gelir. Alem-i misale girmeyi öğrenebildiği için, Muhammed peygamber gece yolculunu yapabilmiş, Yahudi taht mistikleri öbür dünya görüntülerini görebilmişlerdir. Tanrı'ya giden yol sadece akla bağlı değildir, mistiklerin vecd içinde vardıkları yaratıcı tahayyüllere de bağlıdır.

Ruh ve beden birbirinden ayrı değil, aynı şeydir. Bütün maddeler gibi, beden de yoğun bir karanlıktır. Işığa doğru yükseldikçe, bu yoğunluk azalır. Sonunda, büsbütün aydınlanarak, Işık alemine girer. Bedenle ruhun ayrılığı, temel bir ayrılık değil, sadece bir derecelendirme farkıdır. Hatırlanacağı gibi, Platon'a göre, gerçek olan cisimler değil, idealardı. Suhreverdi, ruhlar ve cisimleri gerçek ve aynı görüyordu. Ruh bir idea değil, aydınlanmış bir bedendi.

Yukarıdaki yorumda, Suhreverdi Platon'dan ayrıldığı gibi, aynı kesitte Zerduşt'an da ayrılır. Suhreverdi'ye göre karanlık ve aydınlık bir zıtlık değildir. Bu nedenle birbiri ile mücadele etmelerine gerek yoktur. Karanlık Işıktan gelmiştir, Işığa dönecektir. Zerduşt'a göre, Işık ve Karanlık, aynı özden gelmiş düşmanlardır. Evren, Işık ile Karanlığın savaş alanıdır.

Suhreverdi mistik olduğu kadar, hayal gücü olan yaratıcı bir sanatçıydı. Bilimle mistizmi, Şaman ve çok Tanrılı felsefe ile tek Tanrıcı dini bir araya getirerek, Müslümanların yaşamda yeni anlamlar ve özellikler bulmalarına yardımcı olmuştur. Suhreverdi Avarif-el-Maarif adlı eserinde, tasavvuf sahiplerinin ehl-i sünnetten olduklarını, şeriata uygun olarak taptıklarını, dinin kural ve temellerini araştırarak dinin gerçek amacına doğru yürüdüklerini ve böylece tam ve gerçek bir inanca kavuştuklarını yazarak, tasavvufun gelenekçiler tarafından dışlanmasını önlemeye çalışmıştır.

Suhreverdi, 1191 yılında, Haleb'te, Hallac gibi, tam bilinmeyen nedenlerle gelenekçi ulema (Sünniler) tarafından öldürülmüştür. Ölüm nedeninin, dinsizlik suçlaması ile Selahaddin Eyyubi tarafından verildiği sanılmaktadır. Öldürüldüğünde otuzlu yaşlardaydı.

Amida Buda

Japon Budist rahip

Japonya'da merkezi gücün ortadan kalkması ve yerel feodalitenin yükselmesi, geniş halk kitlelerinde büyük bir hayal kırıklığı ve geleceğe karşı güvensizlik oluşturdu. Budist rahipler inanılmaz zenginleşmişlerdi. Ama çeşitli din dışı nedenlerle birbirlerine düşmüşlerdi. Bu sırada Japonya'da Buda Amida gelişiyordu.

Buda Amida'nın Japonya'daki yükselmesi, Heian dönemi gizemli Budizm'ine, çökmekte olan Kyoto imparatorluk yönetimine ve bunun sonucu olarak yükselen feodal güce bir tepkiydi. Japon Budizm'i değişmek zorundaydı ve değişti.

Amida kavramı Amitabha (sınırsız ışık) ve Amitayus (sınırsız hayat) Sanskritçe kelimelerinden türemiştir. Önümüzdeki 100 yıl içinde Şinran öğretisi ve Şin Budizm'inin muhtemelen en önemli kavramıdır.

Thanka of hite Tara

Hatırlanacağı gibi Şakyamuni (Gothama Sidertha), Hindistan'da küçük bir krallıkta prens olarak doğmuştu. Genç yaşta saraydan dışarı çıkınca, dışarıda gördüğü izdirap, yaşlılık, hastalık, ölüm onun çocukken hiç tanışmadığı acılardı. Büyük bir bunalım içine düştü. Hakikati aramak için keşişlerin yanına gitti. Bilgeliklerinin sonucu olarak keşişlerin yüzleri parlıyordu. Şakyamuni aydınlanmış kişilerle temas edince kendi de aydınlanma yolunu tutmaya karar verdi. Yirmi dokuz yaşında, ailesini terk ederek yollara düştü.

Çeşitli doktrin ve uygulamaları denmesine rağmen aradığı huzuru bulamadı. Sonunda tümünden vazgeçerek, bir ağacın altına gidip, oturdu. Ve meditasyon yapmaya başladı. Meditasyon sırasında kendine " Ben kimim? Ben de değişmez olan nedir? " diye soruyordu. Durmadan kendini inceledi, vücudunu, beynini, aklını, hislerini, kavramlarını, iradesini, idrakini inceledi. Düşündüğü ve incelediği her şeyin değişken olduğunu ve hiçbir şeyin kalıcı olmadığını fark etmişti.

Bir sabah, Şakyamuni sabahyıldızına bakarken aydınlandı. Anladı ki kendi dışında ve kendi içinde kalıcı olan hiçbir şey yoktu. Dharmayı ve onun gerçek doğruluğunu anladığında, artık O Aydınlanmış kişi, Buda 'ydı.

Genel olarak Şakyamuni'nin Dharmaya ulaştığı söylenir, Halbuki Zen ustası Dogen " Dharma Şakyamuni'ye ulaşmıştır " der. Şakyamuni Aydınlanmasını anlatırken " Hayatım zaten tükenmişti. Kutsal görev kurulmuştu. " der. Bu iki cümle Dharmasının ve Aydınlanma deneyiminin negatif ve pozitif iki yüzünü anlatır.

O " tükenmiştim " derken, ideallerinin, ümitlerinin yok olduğunu söylemektedir. Bu Dharmanın yaşlanmaya, ölüme ve hastalıklara yol açan negatif kuvvetidir. Şakyamuni psikolojik olarak artık bir ölüdür. Bu kalıcı olamama gerçeğidir. Kendi için " Hayatım zaten tükenmişti " demek kendine karşı çok mütevazı bir yaklaşımdır. O artık alçak gönüllü bir kişidir.

Tükendiğinde negatif etki de bitmiş ve pozitif bir kuvvete dönüşmüştür. Bu kendi külleri içinden tekrar doğmaktır. Şimdi o yaratıcı bir dünyanın yaratıcı bir elemanıdır. Yaratıcılık dinamizm ister. Bu nedenle tekrar doğan O, artık dinamik bir kişiliğe sahiptir.

Buda'nın ölümünden sonra, Hindistan'da öğrencileri onun öğretisine öyle kapılmışlardı ki Şakyamuni'yi yeni bir dinin kurucusu gibi gördüler. Bunu ona olan saygılarından ve öğretiyi muhafaza edebilmek kaygısından dolayı yapmışlardı. Fakat bir süre sonra öğretiyi sınıflandırmaya, sistematize etmeye ve akademileştirmeye başladılar. Böylece öğreti dogmalaşmaya başladı. Şakyamuni'nin ölümünden itibaren beş asır boyunca öğreti sabitlendi, şekillendirildi. Bir anlamda fosilleşti. Bu geleneğe Hinayana denir.

M.Ö. I. asırda, Hindistan'da Hinayana geleneğine reaksiyon olarak Mahayana geleneği doğdu. Mahayana yandaşlarının gözünde, Hinayana ruhsuz idealler ve kavramlara bağlanmıştı. Mahayana yandaşları, Budizm'de en önemli şeyin idealler ve kavramlar olmayıp, Şakyamuni'nin ürettiği kendiliğinden yaratıcı olan nihai ürünler olduğunu söylüyor, " Onların gördüğü tavşanın ayak izleridir, tavşanın kendine ve yaşamına bakmıyorlar " diyorlardı.

Mahayanistler, Şakyamuni'yi aydınlatan ilhamın evrensel kaynağı ile ilgileniyorlardı. Buna Dharma veya evrensel Budahut diyorlardı. Şakyamuni'nin ruhani temelini (kaynağını) insanlara daha gözde canlanır bir tarzda anlatabilmek için " Amida " kavramını geliştirdiler. Amida " mütevazı ve dinamik " olan ve Dharmayı da saran ideal bir insan var oluşuydu.

Sukhavativyuha-sutra gibi Mahayana lahiyaları Hindistan'da M.Ö. I. Asırda yazılmıştı. Sutradaki hikâyelerden birinde Dharmakara adlı bir kişinin serüvenleri anlatılıyordu. Dharmakara " içsel özlemi " sembolize eden bir tiplemeydi. " İçsel özlem " (Sanskritçe Purva-pranidhana, Japonca hongan), insanı insan yapan ve ezelden beri var olan insanlık özlemiydi. Sutradaki hikâyeye de, Dharmakara pek çok zorlu serüvenden sonra " içsel özlemin " gereklerini yerine getirerek Amida Buda'ya dönüşüyordu.

Amida, bir Tanrı değildir, tarihi bir karakter de değildir. Amida hayali bir kişiliktir. Ancak Amida, Dharmayı ve tarihi bir kişi olan Şakyamuni'nin " mütevazı ve dinamik " olan ruhani halini temsil eder. Dharma (evrensel Budahut), bütün insanlara yapacağı gibi, Şakyamuni'yi aydınlatmış ve hür bırakmıştır. Böylece Budizm, kişisel olarak herkesin Amida Buda haline gelmesi amacını güder olmuştur.

Amida'yı anlayabilmek için Dharmakara'nın serüvenine bakmak gerekir. Başlangıçta Dharmakara ustasını ziyaret eder. Ustasından gerekleri öğrendikten sonra kendini adar ve içsel deneyimlere başlar. Bunun için yaptığı uygulamaları bilmek önemlidir. Dharmakara, ahlaki korunma ve meditasyon gibi çeşitli uygulamalar yapmıştır. Bunların içinde en önemlisi " kuyo " dur. Kuyo Buda'ya adaklarda bulunma olarak tercüme edilse de öğrenmenin bütün sürecini kapsayan bir uygulamadır. Kuyo uygulamasına göre, usta ziyaret edilir, ona tapınılır ve övgüler düzenlenir, adaklar verilir, hizmet edilir ve onun yönetimle denetimi altında öğrenilir.

Kuyo, Dharmakara'nın her kademede yok edilen ve yeniden elden geçirilen " mütevazileşme ve dinamikleşme (yaratıcı olma) " öğrenciliğinin bir uygulamasıdır. Dharmakara demiştir ki: " Buda'nın yolları bir nehrin kumları kadar çok olsa da, onları her birine adaklar adayacağım ". Ne kadar çok Buda yolları keşfedilir ve üzerinde çalışılırsa gittikçe daha alçak gönüllü olunur.

Dharmakara'nın kuyo uygulamalarının açıklığa kavuşabilmesi için, XIII. Yüzyılda Japonya'da yazılmış olan " sekiz öğretinin temeli " (Hasşu-koyo) adlı Budist kutsal metnine bakmak gerekir. Bu kitapta kuyo uygulamaları kırk aşamada tanımlanmıştır. Bu kırk aşamada dört ana bölümde gruplandırılmıştır. Kuyo uygulamaları sayesinde Dharmakara " Eğilmiş Amida Buda " adı ile Buda olmuştu. Burada söz konusu olan, varolan bütün her şeyi Buda yolu kabul ederek önlerinde boynunu eğmektedir (bükmektedir). Böylece kuyo uygulamaları ile eğilmişlik eş anlamlı hale gelmektedir.

Adın " eğilmiş " kısmına bakarak denilir ki Budizm'in en önemli kısmı ne olduğu değil (fikirler, kavramlar, teoriler), nasıl olduğudur (Eğilmek). Şin Budizm'i eğilmenin dinidir. İddia ve propagandanın dini değildir. Eğilmiş Amida Buda'nın kişiliğinde başkalarını eğitmek

ve değiştirmek niyeti yoktur. Böyle bir kişi ile karşılaşılınırsa, onun kişiliği karşısında sarsılarak, silkelenerek yardım görülmez. Böyle bir kişinin eğilmişliği (hürmeti) sessiz ama etkin bir yolla konuşur.

Amida Buda'nın Çin, Vietnam, Kore ve Japonya'daki versiyonunda bütün varlıkların, herkesin Amida'nın hüküm sürdüğü " Saf Toprakta " doğacağı vaat edilmiş ve bu konuda garanti verilmiştir. Böylece, bütün varlıklara eninde sonunda cennete gidecekleri söylenmektedir.

Japonya'da çeşitli sıkıntılar içinde boğuşan halk, Amida Buda'da avunabileceği, sarılabileceği bir gelecek bulmuştu. Halk kitleleri yoğun bir şekilde bu öğretiye gönül vermeye başladılar. Bu yönelişe neden olan merkezi iktidar zayıflaması ve feodalitenin yükselişi, aynı zamanda Japonya'nın kendi içine kapanmasına da neden oldu. Çin'le ilişkiler iyice zayıfladı.

Amida Buda

Şogun

Shogun

Japonya'da büyük feodal aileler arasındaki üstünlük mücadeleleri bütün şiddeti ile sürüyordu. Fujiwaralar kesin olarak çöktüler. Tairalar ve Minomotolar birbirlerine karşı kıyasıya bir savaş sürdürüyorlardı. İmparatorluk ailesi İç Deniz kıyılarına kaçmak zorunda kaldı. Sonunda Minamotolar 1185'de İç Deniz'de destansı Dannoura çarpışmasında rakip Taira klanını imha ederek, ülkeye hakim oldular. 1185 Yılında Minomotolar hakimiyeti ele geçirerek, Kamkura'yı başkent yapıp yeni bir hükümet kurdular. Yeni kurulan hükümetle birlikte hükümetin şekli de değiştirildi. İmparator kurumsal olarak varlığını sürdürüyordu. Ancak İmparator aynı zamanda askeri örgütlenmenin başı olan bir Şogunun sert vesayeti altına alınmıştı. Yönetim yapısı bir Genel Kurmay'a, bir İstinaf Mahkemesine ve bir Yürütme Kuruluna dayanıyordu. Hükümeti her eyalette bir askeri yönetici temsil ediyordu. Başlangıçta mülki görevler askeri yöneticilerin yetkisi dışında iken, kısa sürede askeri yöneticiler mülki görevleri de üstlendiler. Eyaletlerin askeri yöneticilerinin bağımsızlaşmasını önlemek için de bir müfettişlik müessesesi kuruldu. Bu yeni yönetim biçimine " Şogunat " denmiştir.

Otorite güçlenir güçlenmez, bunun iktisadi ve sosyal sonuçları da alınmaya başlandı. Köylülerin durumu düzeldi. Ticaret tekrar başladı. Herkes öyle veya böyle birtakım haklar alıyordu. Kadınlar da kendilerine dönük haklar kazandılar. XII. Yüzyılın sonlarına doğru, Japonya'da " Çay Kültürü " başladı. Çay Kültürü Japon iktisadi ve sosyal yaşamında önemli sonuçlar doğuracaktı.

Eski Japon Şinto dini hala aristokratların arasında olsa bile yaşamaya devam ediyordu. Geniş halk kitleleri Amida Buda öğretisini tercih etmişlerdi. Bu arada Çin'den " tçan " mistik düşüncesi Japonya'ya " Zen " adı altında girdi. Zen öğretisi Japon düşünce ve sanat hayatına damgasını vuracaktır. Zen, Budist, Taoist ve Hindu görüşlerin bir birleşimiydi ve aslında egemen sınıfların lüks yaşamına karşı bir tepkinin ortaya çıkışıydı. Ama sadece bu değildi. Aydınlar kitap sevgisini idol haline getirmişlerdi, Zen buna da bir tepkiydi. Şinto dininin şekilciliği, Amida yandaşlarının sofuluğu, bağnazlık ve boş inançlar hep Zen'in tepki alanı içindeydi. Zen, Japonya'da dini mimariyi, resim yapımını değiştirdi. Resimde peyizajı öne çıkardı. Zen, Çay Kültürü ile birleşerek Japon kültürüne damgasını vuracak olan çay törenlerine yol açtı.

Çay töreni çok uzun yıllar boyunca geliştirilmiş bir kültürel bütünlüğü, doruğa çıkmış bir estetiği ifade eder. Bunun için bahçe düzenlemesinden çay odasının döşenmesine kadar birçok hazırlığın özenle ve önceden yapılmış olması gerektirir. Çay törenine hazırlanacaklar mimariden seramiğe, bahçecilikten tarihe, dinden güzel yazma sanatına kadar birçok alanda bilgili olmak zorundadırlar. Çay töreninin atmosferi ve sunumundaki şiirsellik töreninin mükemmelliği için şarttır.

Tören özenle hazırlanmış bahçenin güzellikleri ve sessizliği içinde başlar. Daha sonra çay odasına geçilir. Çay töreni sükunetle, sadelikle, estetik ve zarafetle yapılan bir arınma sürecidir. Çay töreninde ağırlıklı olarak Zen Budizm'inin etkisi görülür.

Tören ilk bakışta can sıkıcı bir oyun, gereksiz kurallar bütünü gibi gelebilir. Ancak amaç çay yapıp içmekten çok, doğaya karışmak, onun içinde kaybolmak, bu yolla ruhu aydınlatmaktır. Her hareket olabildiğince yavaşça, incelikle ve zarafetle yapılmalıdır

Çay töreni birçok aşamadan oluşmaktadır, her aşamada insan var oluşun derinliklerinin içine daha da girer, doğaya daha da yakınlaşarak değerinin farkına varır.

XV: yüzyılda büyük çay üstadı Sen Soshitsu'dan şöyle demiştir: " Çay töreni, yani çaya giden yol, suyun kaynatılması, çayın konulması ve demlenmesi, davetlilere sunularak içilmesi aşamalarını konu alan basit bir sahnedir. Açık kalplilikle ve saygı ile sunulan çay büyük minnettarlıkla kabul edilir, sunulan çay tüm fiziksel ve ruhsal istekleri tatmin eder. Çılgınlıklarla dolu dünya, arzularımız, heveslerimiz vücudumuzu ve düşüncelerimizi çok yıpratır. O an kendimize baş başa kalabilecek sakin ve barışçıl bir ortam ararız. O aranılan yer çay evidir. Ahenk, saygı, saflık ve sükunettir. “

Şogun yönetimi ile beraber, iç savaşlar sırasında yıkılmış olan tapınaklar tekrar yapılmaya başlandı. Tarih eserleri yazılarak, bunlar büyük ün kazandılar. Şogunluk ve Zen beraberce Japonya’yı değiştirdi ve yenileştirdi. 1191 yılında Zen mezhebi resmen tanındı.

Avrupa’da ise feodal toplantılar ve trubadurlar devam ediyordu. Şövalyeler, kendileri için ideal olarak gördükleri yaşam tarzını şiirler ve müzikte yaşıyorlardı. Fransa’nın kuzeyi ile güneyi arasındaki ticaret iyice gelişmişti. Yoğun ticaret sonucu kuzey ile güney arasında ilişkiler iyice sıklaştı. Bu, beraberinde kültürel bir sentez getirdi. Artık kuzeydeki feodallerin toplantılarına kadınlar da katılıyordu. Güneyde şehvet kokan aşk temalı trubadurlar yerlerini uzaktaki bir kadına duyulan platonik aşk temasına bıraktılar. Bu yeni şekilli güney trubadurları kuzeye çıktılar ve kuzey şövalyelerinin şiirleri içine girdiler.

Güneydoğu Asya’da ise Angkor hakimiyetindeki Khmer imparatorluğu en üst noktasına ulaşıyordu. VII. Jayavarman zamanında (1181 – 1219?) İmparatorluk doruktaydı. VII. Jayavarman koyu bir Budist’ti. Tanrı-kral kültünden vazgeçmedi. Ama Çiva’nın lingası yerine bir yılanın üzerine oturmuş Buda heykeli koydu. Söylentilere göre 102 hastane yaptırmıştı.

Güneydoğu Asya ülkelerinin hepsinde büyük bir Hint etkisi görülüyordu. Bir de bütün bu ülkelerde linga kültü bir krallık kültü olarak vardı.

Angor Wat

Linga

Rum Selçuklu Devletinin Parçalanması

Bu sırada iyice yaşlanmış olan II. Kılıç Arslan, eski Türk devlet töresi gereği Anadolu Selçuklu devletini oğulları arasında paylaştırdı. Aslında paylaştırdı derken bu paylaşım bağımsızlık verildi anlamında bir paylaştırma değildi, verilen toprak parçalarının merkezdeki Sultan'a bağlı olarak yönetilmesiydi. II. Kılıç Arslan'ın 10 erkek çocuğu vardı. Bu paylaştırmak için biraz fazla bir sayıydı. Paylaştırma oğullarını, kardeşini ve kardeşinin oğlunu kapsıyordu.

1. Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve Aksaray.
2. Rükneddin Süleymanşah'a Tokat
3. Nureddin Sultanşah'a Kayseri
4. Mugiseddin Tuğrulşah'a Elbistan
5. Muizzeddin Kayserşah'a Malatya
6. Muhyiddin Mesut'a Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir
7. Gıyaseddin Keyhüsrev'e Ulubarlu ve Kütahya
8. Nasrüddin Berkyarukşah'a Niksar
9. Nizameddin Argunşah'a (kardeşi) Amasya
10. Arslanşah'a Niğde
11. Sancarşah'a (Kardeşinin oğlu) Ereğli ve güney uç bölgesi

verildi (1184 veya 1186).

Konya'da II. Kılıç Arslan Sultan olarak oturuyordu. Oğulları ise kendilerine verilen yerlerde birer emirdiler. Kendi adlarına hutbe okutup (Hutbede önce Kılıç Arslan'ın adı sonra kendi adları geçiyordu), para bastırabiliyor, yapılan binalara kitabe yazdırtabiliyor, komşuları ile ilişkiler kurabiliyorlardı. Ancak merkezdeki Sultan'ın ana politikasına uygun hareket etmek zorundaydılar. Sonuçda Anadolu Selçuklu devleti, Konya merkeze bağlı 11 devlete bölünmüştü. Bununla birlikte Anadolu Selçuklu devletinin büyümesi devam ediyor, yeni fetihler yapılıyordu.

Bu sırada Selahaddin Eyyubi de büyümeye çalışıyordu. Sökmen Beyliği zenginliği ile tüm çevre Bey ve Emirliklerin iştahını kabartıyordu. 1185 yılında Selahaddin Eyyubi, Musul'u tekrar kuşattı. Bu sırada Sökmen Beyi II. Sökmen öldü. II. Sökmen 1128 den 1185 yılına kadar çok uzun bir süre Ahlat-şah tahtında olmuştu. Döneminde Ahlat-şah ülkesi çok gelişmişti.

II. Sökmen'in oğlu yoktu, vasiyeti icabı yerine kölesi Seyfettin Beytemur (Beytimur) geçti. Azerbaycan Atabeyi Cıhan Pehlivan, Ahlat üzerine yürüdü. Ahlat kenti ileri gelenleri de

Ahlat'a Selahaddin Eyyubi'yi çağırdılar. Selahaddin Musul kuşatmasını kaldırdı. Bu sırada Irak Selçuklu Atabeği Cihan Pehlivan Ahlat yakınlarına gelmişti. Beytemur Pehlivan ile bir anlaşma yaptı. Selahaddin Eyyubi'de ittifaka karşı savaşmayı göze alamayıp, geri çekildi. Ancak Selahaddin'in ölümüne kadar, Ahlat'ın Eyyubilerce ele geçirilme arzusu bitmemiş, her fırsatta Eyyubiler Sökmenlere karşı harekatta bulunmuşlardır.

Gaznelilerin peşindeki Gurlu Şihabeddin 1186 yılında Lahor'u aldı. Gurlar Gaznelileri Hindistan'da adım adım izliyorlardı. Sonun da Gaznelileri dünyanın üzerinden sildiler (1187). Eskiden Gaznelilerin olduğu her yerde şimdi Gurlar vardı.

Pehlivan 1186 yılında öldü. Cihan Pehlivan, adaletli, iyi ahlaklı, yumuşak ve iyi bir yöneticiydi. Onun yönetiminde halk emniyetli ve güvenli bir ortamda yaşamıştır. Hem Harezmşahlarla ve hem de Halife ile dostluk münasebetleri içinde olmuş, ülkesi ve halkını boş yere kırdırmamıştır. Cihan Pehlivan, devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılmasından yanaydı. Halifenin Sultanlığa soyunmamasını istiyordu. Ölürken kendi yönetimdeki ülkeleri 4 oğlu arasında paylaştırmış ve amcaları Kızılarslan'a itaat etmelerini istemişti. Irak Selçuklu Sultanı III. Tuğrul ise atabeklerden bıkmıştı ve Kızıl Arslan'ın atabek olmasını istemiyordu. Sultan Tuğrul ile Kızılarslan arasında başlayan mücadele sürdü gitti. Bu mücadeleye Pehlivan'ın oğulları ve halife de katılıyordu. Irak Selçukluları artık bir devlet bile değildi.

Constantinopolis'de yerli halk ile Latinler arasındaki çelişki büyüyordu. Yerli zanaatçılar Latin mahallesine saldırdılar. Başkentte zaman zaman Latin kırımları oluyordu. Bağımsız Bulgar devletine karşı İmparator II. Isaakios Angelos bizzat kendi savaşmaya karar verdi. İmparator Bulgaristan'a girerek, asileri yenip, onları Tuna nehrinin ötesine çekilmeye zorladı (1186). Kısa bir süre sonra Bulgarlar Kumanlardan aldıkları destekle karşı saldırıya geçtiler. İmparator, bu sefer onları güçlükle püskürtebildi.

İngiltere kralı II. Henry ile Fransa kralı II. Philippe savaşmaya başladılar. 1186 yılında başlayan savaş, Henry'nin ölümü ve Kudüs'ün Selahattin Eyyubi tarafından alınmsına kadar yani iki yıl civarında sürdü.

Güney Doğu Anadolu'da Türkmenlerle Kürtler arasında yer yer aşiret kavgaları oluyordu. Bu sıcak mücadeleler gittikçe büyümüş, pek çok köy yakılmış, yollar kapanmış, bölgede asayiş kalmamıştı. Bu çatışmayı tarihçiler " leylekler ile kartalların savaşına " benzetirler. Çatışmalar Cizre yöresinde başladı. Sonra Musul, Diyarbakır, Ahlât, Suriye, Malatya ve Azerbaycan bölgelerine yayıldı. Tüccar kervanları soyuldu, yollar kapandı, köyler boşaldı. Her yerde şiddet hakimdi.

1186 yılında Kürtler tamamen mağlup olup, bölgeden kaçmak zorunda kaldılar. Bir kısmı Orta Anadolu'ya, bir kısmı Kilikya'ya gitti. Ama Türkmenler peşlerini bırakmıyordu. Kürtleri sakladıkları için Ermeni topraklarına da saldırdılar. Anazarba'ya kadar ulaşıp, 36 bin kişiyi esir alıp, köle olarak sattılar (1186).

Bu büyük kargaşayı yaratan Türkler şeflerinin adı ile " Rüstem'in Türkmenleri " diye anılırlar. Kürtlerin helak edilmesinden sonra yerel yöneticiler Rüstem'in Türkmenlerini kovuşturmaya başladılar. Onlar da baskı altında Kilikya'ya geçtiler. Maraş geçitlerini tutan Ermeni kralı Leon geçen Türkleri kılıçtan geçirdi. Şefleri Rüstem savaşta öldü. Türkmenler Halep civarında tekrar toparlandılar. Antakya'yı yağmalamaya kalktılar. Bu Türkleri de Haçlı Prensi Bohemond 1187 yılında yok etti.

Kehanetler ve söylentiler

Onon nehri

1186 yılında Anadolu Selçuklu devletindeki müneccimler, Nuh tufanına benzer şekilde büyük bir tufan olacağını bildirdiler. Kılıç Arslan bu kehanetleri ciddiye alarak ve çok para harcayarak yeraltında sağlam evler yaptırdı.

Kehanetler kadar söylentiler de çok ciddiye alınırdı. Hele bozkırda bir söylenti yayılmaya başlandı mı, bu sanki olmuş veya olacakmış gibi düşünülürdü. Çin ve bozkır inancına göre, daha önce anlatılmış olduğu gibi, Yeryüzünde belli şeylerin yapılması ile Gökyüzünde yapılanın aksini bulması kaçınılmazdı. Söylentiler de yaygınlaşır ve herkes tarafından konuşulur ise artık bu Gök'ün uygulamadan kaçamayacağı bir kadere dönüşürdü.

Orta Asya'da Timuçin ve Camuha beraberlerdi. Celayirlerden Mukali Timuçin'in Kutul Han'ın dağılmış boylarını toplayacak Han olduğunu söylüyordu. Söylenti yayıldı. Oymakların ileri gelenleri ve Mukali'nin babası da Tengri'nin Timuçin'i Han seçtiğini yaymaya başladılar. Timuçin bundan etkilendi. Ama bu amaca varmak için bozkır soylularının etrafında toplanması gerekiyordu. Timuçin bu toplanmanın Camuha varken olmasını mümkün görmüyordu. Bazı tarihçiler bu çelişkinin bozkırdaki sınıfsal bir mücadelenin sonucu olduğunu söylüyorlar. Camuha kara budun'u temsil ediyordu. Timuçin ise soyluların tarafındaydı. Camuha zenginlikleri dağıtmaktan yana iken ve demokratik eğilimlere sahipken,

Timuçin iktidarını zenginliğe ve soylulara dayamaya çalışıyordu. Timuçin etrafına bozkır soyluları daha rahat toplansın diye Camuha'dan ayrılmaya karar verdi.

Timuçin Camuha ile bir buçuk yıl birlikte olduktan sonra, bir gece karargahtan ayrılıp, kendi yoluna gitti. Celayir, Kıyan, Ba'arin boyları da Timuçin'i takip etmişlerdi. Camuha'yı bırakıp, Timuçin'in yanına geçen bu boyler, oymaklar ve tek tek şahıslar, bozkırda, dağılma ve yeni birleşmelerin ne kadar kolay olabildiğini göstermektedir.

1187 yılında Doğu Roma İmparatoru II. Isaakios Angelos, Bulgaristan üzerine üçüncü bir sefer yaptı. Bulgarları Sırplar destekliyorlardı. İmparator üçüncü seferinde başarı kazanamadı ve bu sırada Anadolu'da bir isyan daha çıktı. Bu nedenle II. Isaakios Angelos, Bulgar Çarı Asen ile anlaşmak zorunda kaldı. Yapılan anlaşma ile Balkan dağları ile Tuna arasındaki bölge Bulgar devletine verildi. Böylece bağımsız bir Bulgar devleti ortaya çıkmış oluyordu. Yeni devletin başkenti Trnovo idi. Bulgar Çarı Asen'in (1187 – 1196) Kumanlardan kurduğu ordu sayesinde Bulgaristan Doğu Roma'dan bağımsızlaşmıştı. Böylece bağımsız Bulgar soyluları arasında artık Kuman Boyarları da vardı.

Doğu Roma İmparatoru Manuel'in ölümünden sonra, Antakya Prinkepsi III. Bohemund ile Ermeni prensi III. Rupen'in arası iyice açılmıştı. III. Bohemund, görüşme yapmak için çağırdığı Rupen'i hile ile yakalayıp, tutsak etti. Sonra Bohemund Kilikya'ya saldırdı. Ancak Rupen'in kardeşi Leon'un şiddetle karşı koyması sonucu, geri dönmek zorunda kaldı.

Bundan sonra fidye karşılığı Rupen'i serbest bıraktı. Rupen ülkesine döndükten sonra eskiden hakim olduğu topraklara tekrar kavuştu. 1187 yılında ise tahtı kardeşi Leon'a bırakarak, Trazog (Drazark) manastırına çekildi.

1188'de Doğu Roma İmparatoru hala II. Isaakios Angelos'du. Theodoros Mankaphas adlı bir toprak soylusu İmparatora isyan etti. Batı bölgelerini yöneten Gıyaseddin Keyhüsrev, Theodoros'un Türkler arasından asker toplamasına müsaade etti. Buradan da görülüyor ki şehzadeler epey hür davranabiliyorlardı. Theodoros Mankaphas Alaşehir (Philadelphia) hakimiydi. Doğu Roma İmparatoruna isyan ederek Manisa ve çevresini eline geçirdi. Kendi adına gümüş paralar bastırarak, bağımsızlığını ilan etti. Ancak II. İsaakios üzerine yürüyünce kaçarak, saklandı. Doğu Roma Alaşehir isyanını bastırmış ama Mankaphas yakalanamamıştı.

Anadolu Selçuklu devletindeki kardeşler arası taht mücadelesinden faydalanan ve Kilikya'ya yapılan Türk akınlarını Anadolu Selçuklu Şehzadelerinin teşvik ettiğine inanan Kilikya Ermeni prensi II. Leon önce Bragana kalesine, sonra da Isaurya'ya doğru saldırıya geçti.

Baba oğul mücadelesi

Kılıç Arslan'ın Anadolu'yu oğulları arasında bölüştürmesinden kısa bir süre sonra, şehzadeler arasında saltanat mücadelesi başladı. Sivas meliki Kutbeddin Melikşah, Konya'ya geldi ve babasını baskı altına aldı. Ekim 1189'da Melikşah veliaht ilan edildi.

Şehzadeler arasında iktidar mücadelesi 1188 yılında başlamıştı. 1185 yılından itibaren Anadolu'ya büyük bir göçebe Türk akını daha oldu. Bu yeni gelen göçebe Türk kabileleri, Şehzadeler tarafından birbiri aleyhine kullanılmaya başlanmıştı. Sivas'ta bulunan en büyük Şehzade Kutbeddin Melikşah, en büyük oğul olarak, gelenekler gereği tahtı istemişti. Anadolu Selçuklu devlet erkanı ise, davranışlarını uygun bulmadığı Kutbeddin Melikşah'ı Sultan olarak istemiyordu. Baba ile oğul arasındaki ihtilaf giderilemeyince Kutbeddin Melikşah, babasına karşı mücadeleye başladı. Bu mücadeleye başlamadan Anadolu'ya yeni gelmiş olan göçebe Türk kabilelerini yanına alarak askeri kuvvetini çoğaltmıştı.

1188 yılında Baba oğul Kayseri civarında çatıştılar. Kutbeddin Melikşah çatışmadan sonra Sivas'a geri çekildi. II. Kılıç Arslan kendine kılıç çeken oğluna çok sinirlenmişti ve bunu kabullenemiyordu. Bu sırada Kutbeddin Melikşah'ın en büyük muhaliflerinden biri olan vezir Gavras oğlu İhtiyareddin Hasan öldürüldü. Bunun üzerine Kutbeddin Melikşah bu boşluğu değerlendirerek Konya üzerine yürüdü. Kendine muhalif olan erkanın bir kısmını öldürüp, babasına kendini veliaht ilan ettirdi.

II. Kılıç Arslan, bazı tarihçilerin anlatımına göre, ülkeyi şehzadeler arasında bölmüş olmaktan çoktan pişmandı. Bu nedenle Kutbeddin Melikşah'ın veliahtlığına olan itirazını geri çekti. Ama onun bu pek ne yaptığını bilmez hali, itibarını iyice sarsmıştı. Kutbeddin Melikşah 29 Ekim 1189 tarihinde Konya'ya gelerek tahta çıktı.

Bu sırada Mankaphas tekrar ortaya çıkarak, Şehzade Gıyasettin Keyhüsrev'in yönetimindeki Batı sınırlarından Türk askerler toplamaya başladı. Türklerden kurduğu ordu ile Denizli ve Honas'a baskınlar düzenleyerek, ganimet aldı. Yağmaladıklarının bir kısmını Keyhüsrev'e veriyordu. Doğu Roma İmparatoru, Keyhüsrev'e elçi yollayarak Mankaphas'ın kendine iadesini istedi. İmparator Mankaphas'a hiçbir zarar verilmeyeceğini taahhüt ediyordu. Doğu Roma ile ilişkilerini bozmak istemeyen Şehzade, Mankaphas'ı İmparator'a teslim etti.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu davranışı, diğer şehzadeleri sinirlendirdi. Keyhüsrevin davranışını ahlaki bulmamışlardı. Onlar Şehzadenin bunu para için yaptığını zannetmişlerdi. Bu olay, ileride, Keyhüsrev taht mücadelesi verirken, aleyhine propaganda olarak kullanılacaktı.

Gıyaseddin Keyhüsrev ise bunu ne para ve ne de hediye karşılığı yapmamıştı. Mankaphas'ın hayatını garanti ettikten sonra, Doğu Roma ile ilişkilerinin bozulmaması için politika gereği yapmıştı. Bundan az sonra ise Anadolu Selçuklularının Batı topraklarına III. Haçlı seferi orduları girecekti.

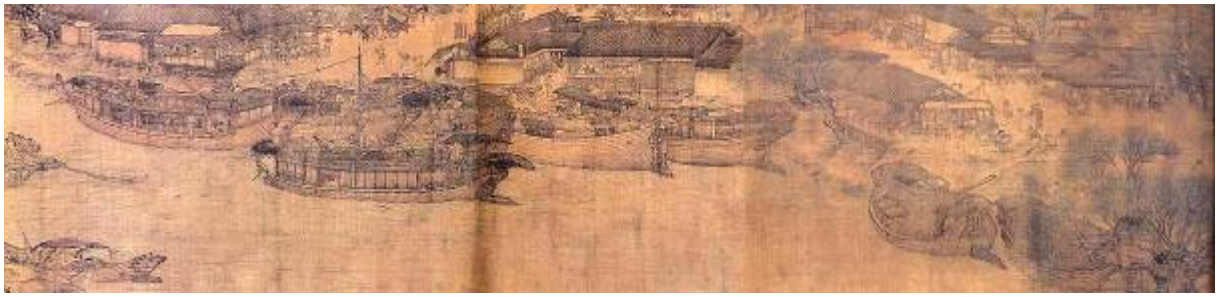
Kirman Selçuklu devletinde Türkler (Oğuzlar) gittikçe güçleniyorlardı. Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'i savaşta mağlup eden Dinar, hakim olduğu Serakhs kalesinden çıkarak Kirman'a gelmişti. Dinar burada Türklerin başına geçerek tüm Kirman'a hakim oldu. Bu hakimiyet kurulurken II. Muhammedşah, Irak Selçukluları dahil her yerden yardım istemiş ama aradığı yardımı bulamamıştı. Sonunda 1189 Ocak'ında Kirmanı terk etti. Böylece Kirman'da Selçuklu hakimiyeti biterek, yeni bir Türk (Oğuz) devleti kuruldu. Devletin başı Dinar beydi.

Arslan yürekli Richard

İngiltere'de 1189 yılında II. Henri'nin ölümü ve iktidara Arslan Yürekli Richard'ın çıkması üzerine, Alienor serbest kaldı. İngiltere'ye dönüp, II. Henri'nin hapsettiği kişileri serbest bıraktırdı ve yeni krala sadakatini sundu. Akitanyalı Alienor 1191 yılına kadar kral adına ülkeyi yönetti.

Karimi

Çin gemileri

Kızıldeniz ticareti Fatımîlerin can damarıydı, şimdi Eyyubilerin can damarı olmuştu. Bu asırlarda (XI ve XII. Yüzyıllar) Çin dünyanın en ileri ülkesiydi. Song hanedanının yönetimindeki Çin'de ticaret gelirleri tarım gelirlerini aşmıştı. Çin gemileri Hindistan'a, Endonezya'ya, Seylan'a ve Afrika'ya kadar giderek ticaret yapıyordu.

Daha önce gördüğümüz gibi İslam devletlerinin dünyanın en ileri ekonomileri olduğu dönemlerde (IX ve X. Yüzyıllar), " radanni " denen Yahudi tüccarlar ticarete egemendi. XI. yüzyılda ise ortaya " karimi " denen Müslüman tüccarlar çıktılar. Bu tüccarlar, Çinli tüccarlarla iş birliği yaparak, Hindistan, Seylan, Endonezya ve Afrika ile ticaret yapıyorlardı. Selahaddin Eyyubi'nin bilinçli politikası ile radanni tüccarlar silindiler ve ortalık karimilere kaldı. Böylece Akdeniz ticareti İtalyanların elinde iken Kızıldeniz ticareti de karimilerin eline geçti.

Karimiler büyük tüccarlardı. Tüccar aileleri kurdular. Her ülkede aileden biri tercihan da tüccarın oğulları o ülke ile yapılan ticareti koordine ediyorlardı. Selahaddin Kızıldeniz ticaretini karimiler için tekelleştirirken, Akdeniz'de İtalyanlarla ticareti geliştiriyordu. Ama Latin tüccarların da İskenderiye'den öteye geçmesine müsaade etmiyordu.

Selahaddin Haçlıların Kızıldeniz'de üs elde etmelerini de bu nedenle istemiyordu. Selahaddin Eyyubi, Halifeye yazdığı bir mektupta bunu açıkça dile getirmektedir. " Eğer Franklar, Suriye'deki yerlere ilave Kızıldeniz'de bazı noktalar ele geçirirlerse, bu Müslümanların yaptığı ticareti tehlikeye atar. Haç yolu ve karimi tüccarların işleri tehdit altında kalır. "

Selahaddin Eyyubi çok bilinçli bir ticaret politikası takip etmekteydi. Ne zaman ki Haçlılar Kızıldeniz'i tehdit etmeye başladılar, o zaman Selahaddin Kudüs krallığı ile savaşa karar verdi.

Kudüs Müslümanların

Selahaddin ve Guy de Lusignan Hıttin savaşı sonrası

1186 yılında Filistin Latin Kralı Baldwin (Baudouin) öldü. Yerine Guy de Lusignan geçti. Yeni kralın en büyük yardımcısı II Haçlı seferi ile gelen ve Antakya prensi olan Renauld de Chatillon'du. Renauld çok zalim bir kişiydi. Yeni kral savaşa kararlıydı. Haçlılar 20.000 piyade ve 1000 şövalyeden oluşan bir ordu toplayarak, Selahaddin Eyyubi üzerine yürüdüler. Bu güç oluşturulurken Haçlılara ait kalelerdeki nerede ise tüm savaşçılar alınmıştı. Sadece Trablus kontu III. Raymond yeni kral ve onun tarafını tutan senyörlerle kavgalı olduğundan sefere katılmadı.

Haçlılarla savaş başlarken Selahaddin Eyyubi artık tam bir İslam lideri olmuştu. 3 Temmuz 1187 yılında, Taberiye Gölü yakınlarındaki Hıttin'de çok kanlı bir savaş gerçekleşti. Haçlılar Hıttin'e varana kadar susuz kalmış ve güçten düşmüşlerdi. Hıttin'de Haçlılar ağır bir yenilgiye uğradılar. Haçlı ordusunun büyük bir kısmı hayatını kaybetmiş, Latin Kralı da dahil sağ kalanların tümü esir olmuştu. Yaptığı zulüm nedeniyle sadece Renauld de Chatillon idam edildi. O sadece bir zalim değil aynı zamanda Kızıldeniz ticaretini tehdit eden bir kişiydi. Kral

Guy de Lusignan ise bir yıl sonra tutuklu olduğu Nablus'daki hapishaneden serbest bırakıldı. Guy serbest bırakılırken, Müslümanlara bir daha saldırmayacağına ant içiyordu.

Hıttin savaşı sonunda Selahaddin Filistin'i ele geçirdi. Sayda, Beyrut, Akka, Ramle, Kayseriye, Askalan gibi kıyı kentleri ve kaleleri aldı.

Kudüs'ün alınışı

Selahaddin Eyyubi Hıttin savaşını kazandıktan sonra Kudüs'ün üzerine yürüyerek, kenti kuşattı. Selahaddin Eyyubi Askalan'dan Kudüs'e gitmişti. Haçlılar, Kudüs'te Patrik ile birlikte, şehri Müslümanlara teslim etmeme konusunda ölümü göze almış bekliyorlardı.

25 Eylül 1187'de mancınık atışları başladı. Her iki taraf da bunu dini bir vecibeyi yerine getirir gibi gördükleri için savaş çok çetin geçiyordu. Haçlılar her gün şehir dışına çıkarak savaşıyorlardı.

Müslümanların surları delmekte olduğunu gören Haçlılar toplanıp, istişare edip, aman dilemeğe karar verdiler. Selahaddin Eyyubi bu teklifi önce kabul etmek istemedi: " Siz şehri işgal ettiğiniz zaman halka nasıl muamele ettiyseniz ben de size aynı şekilde davranacağım. Siz nasıl onları öldürüp esir aldıysanız ve kötü muamele ettiyseniz ben de aynısını yapacağım." dedi. Sultan ile görüşmek üzere bizzat giden Remle hakimi Balian, kendilerine aman verilmediği takdirde kadınlarını, çocuklarını, Müslüman esirlerini ve hayvanlarını öldüreceklerini, Mescid-i Aksa'yı yıkıp, ölümüne saldıracaklarını söyledi.

Durumu emirleriyle istişare eden Selahaddin, aman ile teslimi kabul etti. Kudüs, Hıttin savaşından üç ay sonra, 2 Ekim 1187 tarihinde kent " aman " ile teslim alındı. Kudüs, Latinlerin elinde 92 yıl kalmıştı.

Kudüs nerede ise Şövalyelerinin tümünü kaybetmesine rağmen 2–3 gün direnmiş ve sonra da aman dilemişti. Teslim koşulları şöyle saptanmıştı: " Kudüs her erkek için 10, her kadın için 5 ve her çocuk için 2 altın dinar ödeyecekti. Halk kenti terk ederken yanında taşıyabildiği kadar eşya götürebilecekti. Malı ve parası olmayanlar için 30 bin dinar verilecekti. " Bu koşullara uyuldu, sadece verecek hiçbir şeyi olmayan 5 bin genç tutuldu. Sonra bunlar da salıverilecekti. Herkes, Selahaddin'in, Haçlıların Kudüs'ü aldıklarında yaptıkları gibi, Kudüs halkını bire kadar kılıçtan geçireceğini sanıyordu. Ama o büyük bir merhamet göstererek, Hıristiyanlardan herhangi bir intikam almadı.

Selahaddin, verdiği sözleri fazlasıyla yerine getirmişti. Kimsenin canına dokunmadı. Hatta sözünü tutmayıp fidye ödemeyenleri bile serbest bıraktı. Kudüslü Hıristiyanlar, sultandan evlerinde kalmayı ve cizye ödemeği istemişlerdi. Sultan onların bu isteğini de kabul etti. Kudüs'teki Latinler mallarını çok ucuz fiyata Kudüslü Hıristiyanlara sattılar. Satamadıkları malları bırakarak Kudüs'ten ayrıldılar

Kudüs Selahaddin Eyyubi'ye teslim olurken Tapınak Şövalyeleri ve diğer Şövalye tarikatları kenti, halk ile birlikte terk etmişlerdi. Tapınak Şövalyeleri önce Akka'ya, buradan da Kıbrıs'a geçtiler.

Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesinden sonra da, İskenderiye limanında pek çok gemi vardı. Kudüs savaşı Venedik, Piza ve Cenova ile yapılmakta olan ticareti durdurmamıştı. Kudüs'ü boşaltanların bir kısmı İskenderiye'ye geldiler. Batılı tüccarlar, paraları ve yiyecekleri yok diyerek bu insanları güvertelerine almadılar. İskenderiye valisi insanların gemilere binmesine güç kullanarak yardımcı oldu.

Zaten hasta olan Papa III. Urbanus, Kudüs'ün Müslümanların eline geçtiğini öğrenince üzüntüsünden öldü. Yerine VIII. Gregorius geçti. Yeni Papa yeni bir Haçlı seferi çağrısı yaptı ama 2 ay sonra o da öldü. Yeni papa III. Clemens sefere katıldılar. Alman İmparatoru komutasındaki Haçlı kuvvetleri kara yoluyla, oldu. III. Clemens yeni bir Haçlı seferi düzenlemek için çalışmaya başladı (1188).

Bu sırada Moğolistan'da Camuha'nın yanından ayrılan Timuçin'e ilk katılmaların ardından yeni katılmalar oluyordu. Evvela Timuçin'in yakın akrabaları olan bozkır soyluları Timuçin'in etrafında toplandılar. Cürki şefi dayısı Da'aritay, yeğeni Kuçar, son Moğol Hanı Kutula'nın oğlu Altan, Cürkilerden Saçabeki, Ba'arinlerden Horçi gibi soylular Timuçin'in yanına geldiler.

Yeni katılanlardan Horçi Timuçin'in yanına geldiğinde " Tengri buyurdu ki, Timuçin, imparatorluğun efendisi olacak. Bana bunu bir ruh açıkladı ve gözlerimi açtı. Şimdi bu sırrı sana açıklıyorum. " dedi.

Kutula Kağanın oğlu Altan'ın Timuçin'in yanına gelmesi, herhalde, Timuçin'i, kağanlık peşinde koşan diğer bozkır soylularından daha az tehlikeli görmüş olmasındandır. Altan, Timuçin'i yönetebileceğini düşünüyordu.

III. Haçlı Seferi

III Haçlılar Anadolu geçişi

Kudüs'ün tekrar Müslümanların eline geçmesi Avrupa'da büyük bir paniğe neden oldu. III. Haçlı seferi düzenlendi. İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard, Alman imparatoru Friedrich Barbarosse ve Fransa kralı II. Philippe Auguste İngiliz ve Fransız komutasındaki Haçlılar deniz yoluyla gelmeyi tercih ettiler.

Frederich Barbarosse, bundan 40 yıl önce amcası III. Konrad'ın yanında İkinci Haçlı seferi ile Filistin'e gelmişti. Yaşı iyice ilerlemişti ama içi hırs ve savaşma azmi ile doluydu. Frederich Barbarosse, ülkesinin yönetimini büyük oğlu IV. Heinrich bırakarak Mayıs 1189'da Filistin'e doğru yola çıktı. Ordusunun geçeceği ülkeleri, geçişin dostça olması için elçiler yolladı. Alman İmparatoru, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a da Godefroi won Wiesenbach başkanlığında bir heyet yollamıştı. Heyet 500 atlı ve toplam 1000 kişiden oluşan büyük bir heyetti.

Alman Haçlı ordusu Balkanlardan geçerken Barbarosse (Barnarossa) Sırbistan kralı Stephan Nemanya ile ve Bulgaristan'da sözü dinlenen İvan Asen ile anlaşmalar imzalamıştı. Barbarossa'nın bu tutumu Doğu Roma İmparatoru II. Isaakios Angleos'u endişelendirdi. İmparator ve halk Alman Haçlı ordusunu bir işgal kuvveti gibi düşünmeye başladı. Barbarossa'nın Constantinopolis'e yolladığı elçiler hapsedildi. Almanya ve Doğu Roma birbiri ile savaş haline girmişlerdi. Savaş araya pek çok hatırı sayılır kişinin girmesi ile zorlukla önlenebilindi. Doğu Roma, Alman İmparatorluğuna uzun süre direndikten sonra Şubat 1190 tarihinde, Edirne'de yapılan anlaşmayla, Haçlıları boğazdan gemilerle geçirmeyi ve ucuz gıda teminini kabul etmişti. Alman Haçlı ordusu da, Doğu Roma topraklarında 8 ay kaldıktan sonra, Mart 1190 tarihinde Gelibolu'dan Anadolu'ya geçti.

Haçlı ordusu Balıkesir, Bigadiç, Kırkağaç ve Akhisar üzerinden ilerleyerek 21 Nisan 1190 tarihinde Alaşehir'e geldi. Laodiceia (Denizli) kenti, Doğu Roma Selçuklu sınırında yer alıyordu. Friedrich Barbarosse Denizliyi aşarak, şehzadeler arası iktidar mücadelesine sahne olan Selçuklu topraklarına 1190 yılında girdi. Ancak, bu dağlık bölgede Türkler, soğuk ve açlıktan bunalmış olan Haçlılara saldırmaya başladılar. Haçlılar yanlarındaki Türk elçilerine durumu protesto ettiler. Aldıkları cevap netti: " Türkmenler kanun ve nizam tanımaz, komşu bölgelere saldırmaya alışık bir kavimdi. " " Onlar öyle hür ve serbest yaşarlardı ki, gerekirse Sultan'la bile savaşmaktan çekinmezlerdi. " Almanların Türklerle yaptığı bu dişe diş mücadele zamanının bütün kaynaklarında derin yankı yapmıştır.

Şehzade Mesut ve Keyhüsrev yönetiminde bir Türk ordusu, Akşehir civarında Haçlılarla savaşa tutuştu, Haçlılar hasara uğradılar ama mağlup olmadılar. Barbarossa'ya eşlik eden Kılıç Arslan'ın elçileri, Türk tarafı ile görüşüp, işleri düzelteceklerini söyleyerek Haçlıların yanından ayrıldılar ve bir daha geri dönmediler.

Alman Haçlı ordusu Selçuklu topraklarından geçerken neler olduğuna dair elde şimdilik yeterli ve güvenilir bilgi yoktur. Haçlılar Uluborlu'dan Konya'ya ancak 20 günde gelebilmişlerdir. Bu onların ne kadar zor ilerleyebildiklerini göstermektedir.

Yol boyu Türk saldırılarından bizar olan ve verilen sözlerin tutulmadığını düşünen Barbarossa Konya'ya Sultanın dönekliğini cezalandırmak için gelmişti. Kılıç Arslan Alaeddin tepesindeki kaleye kapandı. Kutbeddin Melikşah kenti korumaya çalıştı.

Barbarossa Konya'ya varınca, burada 13 Mayıs 1190 yılında Alman Haçlıları ile Türkler arasında muharebeler başladı. 5 gün süren savaşlar sonunda Konya Haçlıların eline geçti. Haçlılar kenti yağmaladılar. Bu mağlubiyet Kutbeddin Melikşah'ın itibarına ciddi bir darbe oldu. Ancak Alaeddin tepesindeki Konya iç kalesi Selçukların elinde kalmıştı. Konya'da Barbarossa ile II. Kılıç Arslan arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre Haçlılar Selçuklu topraklarından emniyetle geçeceklerdi. Bunun garantilenmesi için de Anadolu Selçukluları Haçlıların yanına 25 rehine veriyordu. Daha sonra yolda Türk saldırıları devam edince de bu rehineler öldürülecekti.

Barbarosse, Konya Meram bağlarında 6 gün kalıp, dinlendikten sonra, Silifke yönünde yola çıktı. Bu dönemde Konya'ya gelmiş olan Alman Haçlıların yazdığına göre Konya Köln büyüklüğünde bir kentti. Yani pek büyük bir kent değildi. Alman Haçlı ordusu 24 Mayıs 1190 tarihinde Türk topraklarından ayrıldı. Haçlılar Silifke'ye vardıklarında 10 Haziran 1190 yılında İmparator Frederich Barbarosse, hiç beklenmeyen bir şekilde, Silifke çayında boğularak öldü. Bunun üzerine Haçlı ordusunun büyük bir kısmı dağıldı. Kutsal toprakları Hıristiyanlığa kazandıracak olan gücün önemli bir bölümü yok olmuştu. Ancak geri kalanlar bile, hala bir güçtüler. Alman ordusundan geriye kalanlar ilerlemeye devam ederek, Kilikya üzerinden Akka kentine ulaştılar.

Alman Haçlı ordusunun Anadolu'dan geçişi Selçuklu Şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesini yavaşlatmıştı. Şehzadeler birlik içinde Haçlılara karşı çıkmışlardı.

Frederich Barbarosse'un ölümü üzerine yerine oğlu IV. Heinrich geçmişti. Heinrich, Norman taht varisi Konstanze ile evliydi. Alman tahtına geçmeden 1 yıl önce Norman kralı II. Guillaume ölünce Heinrich kayınbabasının ülkesine de sahip oldu.

Frederich Barbarosse'un ölümü Doğu Roma İmparatoru Isaakios'u rahatlatmıştı. O da hemen Trakya'da epey toprak işgal eden Bulgarlara ve Sırplara karşı harekata girişti. Sırbistan kralı Stephan Nemanya 1190 da Morava kıyısında mağlup edilerek, ele geçirdiği topraklar geri alındı. Ama Bulgarlara karşı aynı başarı gösterilemedi. Trnovo'da, peşinden Lüleburgaz yakınlarında Doğu Roma ordusu yenildi. Isaakios mücadeleden vazgeçmemişti. Yeni bir Trakya seferine hazırlanmaya başladı.

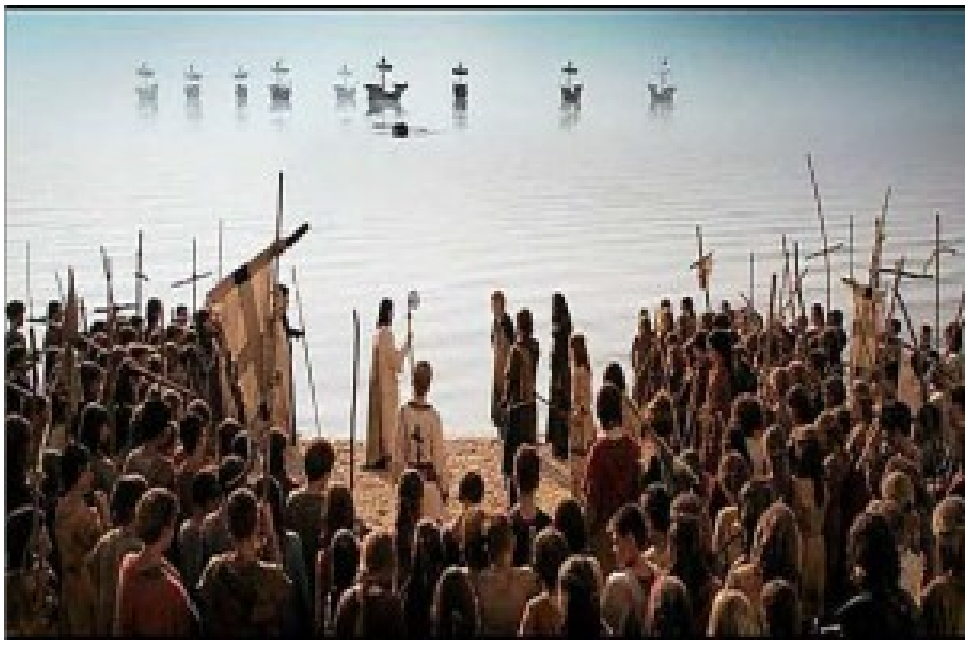
Arslan Yürekli Richard Marsilya'dan, Fransa Kralı Philippe Auguste de Cenova'dan gemilerle gelerek Akka kuşatmasına katıldılar. Yolda Richard donanmasına Kıbrıs'ın alınması emrini verdi. Richard Kıbrıs'ı aldıktan sonra, Tapınak Şövalyeleri Üstadı Roberd de Sable, Richard'dan Kıbrıs'ı satın almak istedi. Ada Tapınak Şövalyelerine 100.000 bezant (Doğu Roma altın para birimi) gibi büyük bir bedelle satıldı. Selahaddin Eyyubi'nin Akka kuşatmasına karşı savaşacak donanması yoktu. Halife aracılığı ile diğer İslam ülkelerinden yardım istedi ise de böyle bir yardım gelmedi. Selahaddin bu yapılmayan yardımı hiç unutmadı.

İngiltere Kralı Richard'ın üçüncü Haçlı seferine katılmak üzere yola çıkmasının peşinden, annesi Akitanyalı Alienor da Berangere ile buluşmak üzere kışın Alpleri aşarak İtalya'ya, Mesina'ya kadar gitmişti. Richard'ın Kudüs'e doğru yola çıkmasından sonra, Limassol'de Berangere ile evlendi.

Germanya'da Friedrich Barbarossa'ya (Frederich Barbarosse) gelene kadar monarşik otorite adım adım çaptan düşerek iyice silinmişti. Bununla birlikte, bu asrın (XII. asır) ikinci yarısında, Roma-Germen İmparatorluk (Germanya, Almanya) düşünürleri Roma hukukunu yeniden gündeme getirdiler. Bolonya'lı hukukçular İmparatorluk hakkını yüceltip, kutsayarak onu Alman krallığı ile birleştirdiler. Almanya Roma İmparatorluğunun doğal uzantısı gibi görülmeye başlandı. Bu sırada Almanya, Doğu Roma ile daha sıkı ilişkiler kurmuştu. Bunlara bir de Barbarosse'un kişiliği eklenince, Roma-Germen imparatorluğu fikri inanılmaz ölçüde güç kazandı. İmparatorluk Germanya, İtalya ve Provence olarak üç krallıktan meydana geliyordu. İmparatorluk fikri güçlenince, imparator bu üç krallıkta hükümranlık haklarını vurgulayarak belirtmeye başladı. Bir yandan da feodal kurumlarla, olayları lehine geliştirecek bir şekilde ilişkiler içine giriyordu. Hatırlanacağı gibi Karolenjler zamanında Papa İmparator

tarafından denetlenirdi. Roma- Germen imparatorları da Papa üzerinde benzer bir denetimi kurmak istediler. Bu sağlanmış olsa idi, batının diğer kralları imparatorluğa görünmez bağlarla bağlanmış olacaklardı. İmparatorluk Batının diğer krallıkları üzerinde manevi bir otorite elde etmek istiyordu.

Bolonya bütün Avrupa'nın laik hukuk öğrenim merkezi haline gelmişti. Başka ülkelerde evrak ve belgeler kilise adamları tarafından yazılırken, İtalya'da adına " legiste " (kanun bilen adam) denen bir meslek oluştu. Buradan da laik yargıçlar, avukatlar, noterler çıktılar. Bunlar önce kent yönetimleri tarafından kullanıldılar. Ama hızla krallar da bu okul mezunlarının hizmetini ister oldular. En önemlisi bunlar yerli töreleri değil, genel hukuk kurallarını uyguluyorlardı.

Haçlılarda deniz yolu

Cengiz Han

Asya'nın bu ucunda Haçlılarla Müslümanlar birbirine girmişken, diğer ucunda, Moğolistan'da Altan Timuçin'in Han seçilmesini öneriyordu. Daha önce de anlatıldığı gibi, göçebelerde zenginleşen ailelerin boylarından ayrılarak, kendi boylarını kurmaları âdeti egemen olmuştu. Bu ayrılan aileler, bağımsız ve başlarına buyruk olmayı tercih ederlerdi. Ancak bir taraftan da otlakların korunması, kadın avlama akınları, yağma akınları, sürek avları çok adam bulundurma ihtiyacını ortaya çıkarıyordu. Bütün bu mülahazaların optimum çözümü ayrıcalıklara ve özerkliklere dokunmayan birini kağan seçmekti. Çoğu zaman soylular, seçilecek kişiyi ararken onun idare edilebilecek yapıda olmasını da tercih ederlerdi. Şimdi Kutula kağanın oğlu Altan, Timuçin'i han olarak önerirken, mutlaka böyle düşünüyordu.

Soylular kendi aralarında tartıştıktan sonra, kararlarını açıkladılar: " Seni kağan ilan etmek istiyoruz. Sen kağan olunca, kalabalık düşmanlarına karşı ön safta dövüşeceğiz. Güzel genç

kız ve kadınlar, iyi atlar ele geçirirsek onları sana vereceğiz. Sürek avlarında başkalarının önlerinde gideceğiz, yakaladığımız hayvanları sana getireceğiz. Savaş günlerinde buyruklarını dinlemezsek, barış günlerinde işlerine zarar verirsek, o zaman kadınlarımızı ve mülklerimizi elimizden al, bizi de ıssız çöle at. “

Timuçin kağanlığı kabul edince, soylular ona Cengiz Han adını vererek, yemin edip, bağlandılar. 1190 yılıydı Timuçin Cengiz Han olmuştu. Ama soylular yeminlerinde bile belirttikleri gibi, Hanı savaşta dinlemeyi taahhüt ediyorlardı. Barışta herkes kendi yoluna gidecekti. Zaten bozkırda han egemenliği her zaman belirsiz ve tartışmalıdır. Hanın yanında yer alan topluluk bile durmadan değişirdi. Boylar, soylular bugün Han tanıdıklarını yarın tanımayabilirlerdi. Cengiz han’a gelene kadar bozkırda hanlık geçici bir durumdur. Hanlık miras olarak geçmiyordu. Bugün han olan yarın han olmayabilirdi. Şimdi soylular bunu değiştirecek otoriteyi Han seçmişlerdi.

Soylular Cengiz Hanın kağanlığını kabul ederken, bir taraftan da onunla pazarlık ediyorlardı. Örneğin Horçi bu pazarlık sonucunda 30 güzel kız ve kadın seçip, kendine alma hakkı elde etti. Ayrıca Ba’arin ve Adarkin boylarından birleştirilerek elde edilen 10 bin savaşçının tümen başı oldu. Cengiz handan istenenler güzel kadınlar, iyi atlar, ganimetlerdir. Cengiz de bunları kendinle birlik olanlara vermeye çalışacaktır.

Cengiz Han han olur olmaz, ilk iş karargahını düzenledi. Sürekli bir muhafız gücü kurdu. Bu muhafız gücü başlangıçta az sayıdaydı, ama geleceğin çekirdeğiydi. Otlakları korumak için önlemler aldı. Binek atı yetiştirmeye önem verdi. Kendine bağlı oymaklara hemen haber yollayabileceği bir haberci organizasyonu kurdu. Devlet organizasyonunun ilk hamlelerini yapmaya başladı.

Hakimiyetinin kuvvetlenmesi ve insanların kanunlara uymasını sağlamak için bir anayasa hazırlandı. Buna “ Yasa “ ismi verildi. Yasa Türkçe bir sözdü ve yas kelimesinden türemişti. Halk “ Yasa’yı “ “ yasak “ olarak algıladı. Bu kanunda halkın ve savaşçıların saldırılardan pay alacakları yazıyordu. Yasa gizli bir yasaydı, hiçbir zaman bir kopyası çıkarılmadı ve içeriği de bugün tam olarak bilinmemektedir. Cengiz Han’ın sağlığında yasa’nın uygulamasından oğlu Çağatay sorumlu tutulmuştu.

Cengiz Han bir yandan da kendine bağlı olanları ödüllendiriyordu. Bo’oçu ve Celme’ye “ Hiçbir yoldaşım yokken, herkesten önce sizin ikinizin olduğunu kalbimde unutmadım. Bu topluluğun en kıdemlileri sizlersiniz “ dedi. Cengiz Han, bundan sonra ömrünün sonuna kadar, kendine sadık kalanları unutmayacak ve ödüllendirecektir.

Temmuz 1191 yılında Akka kenti Haçlıların eline geçti. Haçlılar şehri ele geçirince, adetleri uyarınca yine teslim koşullarını çiğneyerek Müslüman kırımı yaptılar. Haçlılar Akka’yı aldıktan sonra, Kudüs’e yürüyebilmek için Selahaddin Eyyubi ile savaşa tutuştular. Ancak başarılı olamadılar.

Kutsal topraklarda, Papa III. Clement tarafından, 1191 yılında Teutonique cemiyeti kuruldu. Bu şövalye kuruluşuna “ Hospitaliers “ veya Saint Jean şövalyeleri de denir. Avrupa’da 8 yüzyıla yakın süre varlığını korumuş bir şövalye kurumudur. Haçlı seferleri sırasında kurulan hastanelerde yaralı askerleri iyileştirmek için görev alan Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna bağlı ve Alman kökenli şövalyelerden oluşuyordu. İlerleyen yıllarda hürmet ve bağış gördüler, güçlendiler.

Irak Selçuklarında Sultan Tuğrul ile Kızılarslan arasındaki mücadele 1191 yılına kadar sürdü. Kızılarslan zamanın güçlü hatunlarından İnanç Hatun ile evlendi. Sultan Tuğrul'u bir kaleye hapsedip, kendi sultanlığını ilan etti. Ne var ki karısı İnanç Hatun komutanlarla birleşerek Kızılarslan'ı öldürdü. Tuğrul hapisten çıkarak tekrar başa geçti. Ama bu sırada Büyük bir tehlike kapıdaydı, bu Harzemşah tehlikesiydi.

Bu sırada Erzurum'daki Saltuklu Beyliğinin başında İzzeddin Saltuk'un kızı, ölen Nasırüddin Muhammed'in kız kardeşi Mama Hatun bulunuyordu. Mama Hatunun yeğenleri dururken nasıl Saltukluların başına geçtiği bilinmemektedir. 1191 yılında Mama Hatun, Malazgirt kalesini kuşatan Eyyubilerle işbirliği yapmıştı.

Kudüs'ü geri almak isteyen Haçlılar iki kampa bölünmüşlerdi. Tahtın sahibi olan Guy'un karısı ölünce, Sur savunması ile ünlenen Montferrat Markisi, kraliçenin evli kız kardeşini kaçırıp, evli kadınla bir daha evlenip, kendini Kudüs kralı ilan etti. Fransız kralı ve Cenevizlikler markiyi desteklediler. Piza ve Arslan Yürekli Richard ise Guy'u tuttular. Cenevizliler Akka'yı Markiye verecekken, Pizalılar, Fransız ve Cenevizlilere saldırdılar. Ceneviz mülkleri yakıldı. Marki, Kudüs krallığının yeni merkezi olan Akka'ya giremedi. Arslan yürekli Richard ile kavgalı olan Fransız kralı ülkesine döndü. İngiliz kralı da Haşşaşilerle anlaşarak Markiyi öldürttü. Marki öldükten sonra İngiliz kralı Richard Kudüs tahtını Guy'a da vermedi. Yeğeni Champagne Kontunu yeni Kudüs kralı seçtirdi. Guy'a ise sus payı olarak Kıbrıs krallığını verdi.

Moğolistan'da ise Cengiz Han ile Camuha ayrılmışlardı ama dostlukları devam ediyordu. Bu iki bozkır soylusunun gücü birbirine denkti. Sonra bir gün Camuha'nın küçük kardeşi Tayçar, Cengiz Han'ın yoldaşlarından Cuçi-darmala'nın at sürülerini yağmaladı. Cuçi-darmala, yağmacıları kovalayıp, gece bastırıp, onları öldürüp, sürüsünü geri aldı. Cuçi-darmala, Celayir boyundandı. Celayir boyu da uzun zamandır Cengiz Han'ın kabilesi olan Borciginlerin unagan-bogoluydu.

Camuha kardeşinin öldürülmesinden Cengiz Han'ı sorumlu tutarak, Cengiz Han'ın üzerine yürüdü. Cengiz karşı çıktı. Yapılan mücadele sonunda Cengiz'in kuvvetleri Onan nehri kıyılarına çekilmek zorunda kaldılar. Camuha onları takip etmedi ama ele geçirdiği soyluları feci işkencelerle öldürdü.

Camuha'nın soylulara karşı bu tutumu ters tepti. Camuha'nın yanında olan bir takım soylularda ondan ayrılarak Cengiz Han'ın yanına geçtiler. Bunların arasında, Cengiz Han'ın babası Yesügey ölürken yetimlerini emanet ettiği Munglik de vardı. Munglik yetimleri kendi başlarına bırakıp gitmişti, şimdi ise Cengiz'e iltihak ediyordu. Munglik bir süre sonra Cengiz'in annesi Ho'elun ile evlenecektir. Munglik'in 7 oğlundan biri olan Kökoçü geleceğin ünlü Şamanı olacaktı. Cengiz Han yenilmiş ama güçlenmişti. Cengiz'in güçlenmesini Kereyitlerin Hanı Tuğrul destekliyor ve bozkır soylularını Cengiz han'dan ayrılmamaları için uyarıyordu.

Cengiz öncesi dünya

II. Kılıç Arslan oğullarına söz geçiremiyor

Erzurum Ulu Camisini yaptıran Saltuklu beyi Nasireddin Muhammed 1190 / 1191 yıllarında ölerek yerine kız kardeşi Mama Hatun geçmiştir.

III. Haçlı ordusunun geçişi bittikten sonra, Kutbeddin Melikşah kardeşlerini kendine tabi etmek için harekete geçti. İlk olarak Malatya'daki kardeşi Muizzeddin Kayserşah üzerine yürüdü. Abisinin önünde tutunamayan Kayserşah'da Selahaddin Eyyubi'nin yanına gitti (29 Eylül 1191). Kayserşah, Selahaddin'in yeğeni el-Melikül-Adil'in kızı ile evlenerek, Eyyubilere akraba olmuştu. Kayserşah 19 Aralık'ta Malatya'ya geri dönerek, yönetimi tekrar üstlendi.

Kayseri Kalesi

Kutbeddin Melikşah, bundan sonra yanına zorla babasını da alarak Kayseri'de bulunan Nureddin Sultanşah'a karşı harekata başladı. Kutbeddin Melikşah, Kayseri kalesini kuşattı. Bu sırada bir fırsatını bulan II. Kılıç Arslan, Kutbeddin Melikşah'ın yanından kaçarak kalede bulunan diğer oğlu Nureddin Sultanşah'ın yanına gitti. Kayseri kuşatmasında başarılı olamayan Kutbeddin Melikşah'da kuşatmayı kaldırarak Konya'ya çekildi.

Kutbeddin Melikşah'ın baskısından kurtulan Sultanşah, bu sefer kendisi II. Kılıç Arslan'a Sultanlığı ona vermesi için baskı yapmaya başladı. Kılıç Arslan da bu oğluna " mel'un " diyerek yanından ayrıldı ve tek tek oğullarını gezmeye başladı. Bu arada Şehzadeler arasında uzlaşma zemini arıyor ve durumu tartıyordu. Ancak Sultanın oğullarından yeterli saygıyı ve yakınlığı gördüğü söylenemez. Bütün oğullarından aradığını bulamayan Sultan en son ufak oğlu Gıyaseddin Keyhüsrevin yanına Uluborlu'ya gitti.

Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Kılıç Arslan'ın en küçük oğluydu. Annesinin Doğu Roma İmparatorluk ailesinden bir Hıristiyan Hatun olduğu iddia edilir. Bu tarihlerde şehzadelerin eğitimi Malatya'da yapılırdı. Gıyaseddin Keyhüsrev'de Malatya'da çok iyi bir eğitim almıştı.

Kaynak tarihçiler ve II. Kılıç Arslan'ın kendisi, Keyhüsrev'i akıllı, adaletli, şahsi kabiliyetleri olan ve Sultan olmaya layik bir şehzade olarak zikrederler. Keyhüsrev Türkçe, Farsça, Rumca ve Arapça biliyordu. Geniş hoşgörülü, hür düşünceli ve eli açık bir aydındı. Uzun boylu ve güçlü bedenli bir kişiydi. Ancak devlet söz konusu olduğunda çok sertleştiği de bilinmektedir. Ayağında 6 parmağı olduğu ve öldüğünde savaş meydanında böyle tanındığı iddia edilir.

Keyhüsrev Meliklik dönemini Batıya, Menderes vadisine açılan yolların kesişme yerinde yer alan Borgulu kalesinde yapmıştı. Borgulu kalesi eski Roma çağının Apollonia kentinin zamanla önemini kaybederek, ufalması ile oluşmuş bir kasabaydı (Uluborlu). Burada Keyhüsrevin yanında, Mübarizüddin Ertokuş ve Esedüddin Ayaz gibi, geleceğin önemli şahısları onunla birlikteydiler. Bu kişiler önümüzdeki yıllarda, Keyhüsrev sürgündeyken bile ondan ayrılmayacak, maiyetinde kalacaklardır.

Kılıç Arslan Uluborlu'da iken Kutbeddin Melikşah da Konya'da adına hutbe okutarak kendini Sultan ilan etmişti. Buna karşılık, Kılıç Arslan da Kutbeddin Melikşah'ın Sultanlığını gayri meşru ve küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht ilan etti. Keyhüsrev'in veliaht tayin edilmesinde Türk örfünün küçük oğullara verdiği bazı ayrıcalıklarda rol oynamış olmalıdır. Bundan sonra devlet ricali de gelerek, Keyhüsrev'e biat ettiler. Keyhüsrev'in veliaht seçilmesi diğer şehzadeleri " ateşe düşmüşe " çevirdi. Bundan sonra diğer şehzadeler, Keyhüsrev'e karşı Büyük oğlanlardan olan Süleymanşah'ın etrafında toplanarak bir cephe oluşturmaya başladılar. II. Kılıç Arslan, Keyhüsrev'i veliaht tayin ederken, onun için " aydınlanmış bir gecede ay ışığına gerek olmadığı gibi onun zatının olgunluğunu da açıklamaya gerek yoktur " dediği rivayet edilir. Keyhüsrev çocukluğundan beri yerini dolduran bir görüntü vermiştir.

Bu sırada Baba oğul birlikte Konya'ya yürüyüp, devlete hakim oldular. Tahta Gıyaseddin Keyhüsrev'in oturtulmasında Konya halkının Kılıç Arslan'ın yanında yer alması çok etken olmuştur. Kutbettin Melikşah yenilince Aksaray'a kaçtı. Yanında son gelen göçebe Türk beyleri vardı. II. Kılıç Arslan ve Keyhüsrev, Aksaray'ı kuşattılar. Bu sırada hastalanan II. Kılıç Arslan 26 Ağustos 1192 tarihinde 80 yaşında öldü. Keyhüsrev, Konya'ya gidene kadar, babasının naşını tahnit ettirerek, sanki hastaymış gibi davrandı. Böylece II. Kılıç Arslan'ın öldüğünü kimse anlamadan Konya'ya geldi. Konya'da önce devlet ricali ve kent ileri gelenlerinin biatını aldıktan sonra, babasının ölümünü açıkladı. Onun bu tutumu, özellikle şehzade Rükneddin Süleymanşah tarafından, babasını zehirlettiği şeklinde bir dedikoduya meydan verdi. Kentin biatini alan Veliaht Gıyaseddin Keyhüsrev Konya'da Anadolu Selçuklu Sultanı oldu.

Hatırlanacağı gibi Filistin'deki Haçlılar arasında, kısa süre içinde, bir Fransız – İngiliz çelişkisi çıkmış ve Fransa kralı II. Philippe Auguste Fransa'ya geri dönmüştü. Bu sırada Arslan Yürekli Richard, diğer Haçlılarla birlikte Eyyubilere karşı yapılan savaşlara katılıyordu. Bu savaşlar sırasında kahramanca davranmış ve Arslan Yürekli unvanı ile anılmaya başlanmıştı. Haçlılar ile Haşhaşiler arasındaki iş birliği devam ediyordu. Hatırlanacağı gibi Arslan Yürekli Richard Sur Markisini, fedailere öldürtmüştü.

Ağustos 1192 tarihinde Arslan Yürekli Richard ve Selahaddin Eyyubi aralarında bir barış anlaşması imzaladılar. Anlaşmaya göre Kudüs'e Hıristiyanlar silahsız girebileceklerdi. Bu sırada Richard, pek çok Eyyubi ileri gelenine şövalye unvanı dağıttı. Avrupa şövalyeliğindeki birçok örf ve âdetin Eyyubi kökenli olduğunu belirten tarihçiler vardır. Anlaşmadan sonra Richard İngiltere'ye döndü. Böylece esas amacı Kudüs'ü almak olan III. Haçlı seferi başarılı olamadı. Sefer sonunda Haçlıların elinde dar bir sahil şeridi kaldı.

Haçlı seferlerinden İngiltere'ye dönmeye çalışan Arslan Yürekli Richard, Avusturya'da esir düştü. Bu olaya Papa bir reaksiyon göstermeyince, oğlunun esaretini haber alır almaz, Alienor bir yandan Papayı harekete geçirmeye çalıştı, bir yandan da bizzat kendi çok büyük bir fidye topladı.

Eyyubi Kartal arması

1192 yılında Selahaddin Eyyubi öldü. Oğulları Melikülaziz Mısır'a, Melikülefdal Şam'a ve Meliküzzahir Haleb'e, kardeşi Melikülâdil ise Kuzey Arabistan ile Elcezire'ye hakim oldular. Bir süre sonra kardeşler arasında taht kavgaları başladı, bundan faydalanan kardeşi Melikülâdil I. Seyfettin, yeğenlerini saf dışı ederek Eyyubi tahtına çıktı. Seyfettin, Haçlılar ile başarılı mücadeleler yaparak Yafa, Kerek gibi kentleri geri aldı. Haçlılar artık çok zor durumda nerede ise yok olmak üzere idiler.

Eyyubiler Ahlat-şah topraklarını alma emelinden vazgeçmemişlerdi. Eyyubi ailesinden Harran Meliki Takiyüddin Ömer, Hani'yi ele geçirdi, Ahlat ve Malazgirt'i kuşattı. Selahaddin Eyyubi'nin ölümü üzerine Ahlat-şah egemeni Beytekin rahatladı. Ancak Beytimur damadı Aksungur tarafından öldürülünce, Ahlat-şah kendi içinde kargaşaya düştü.

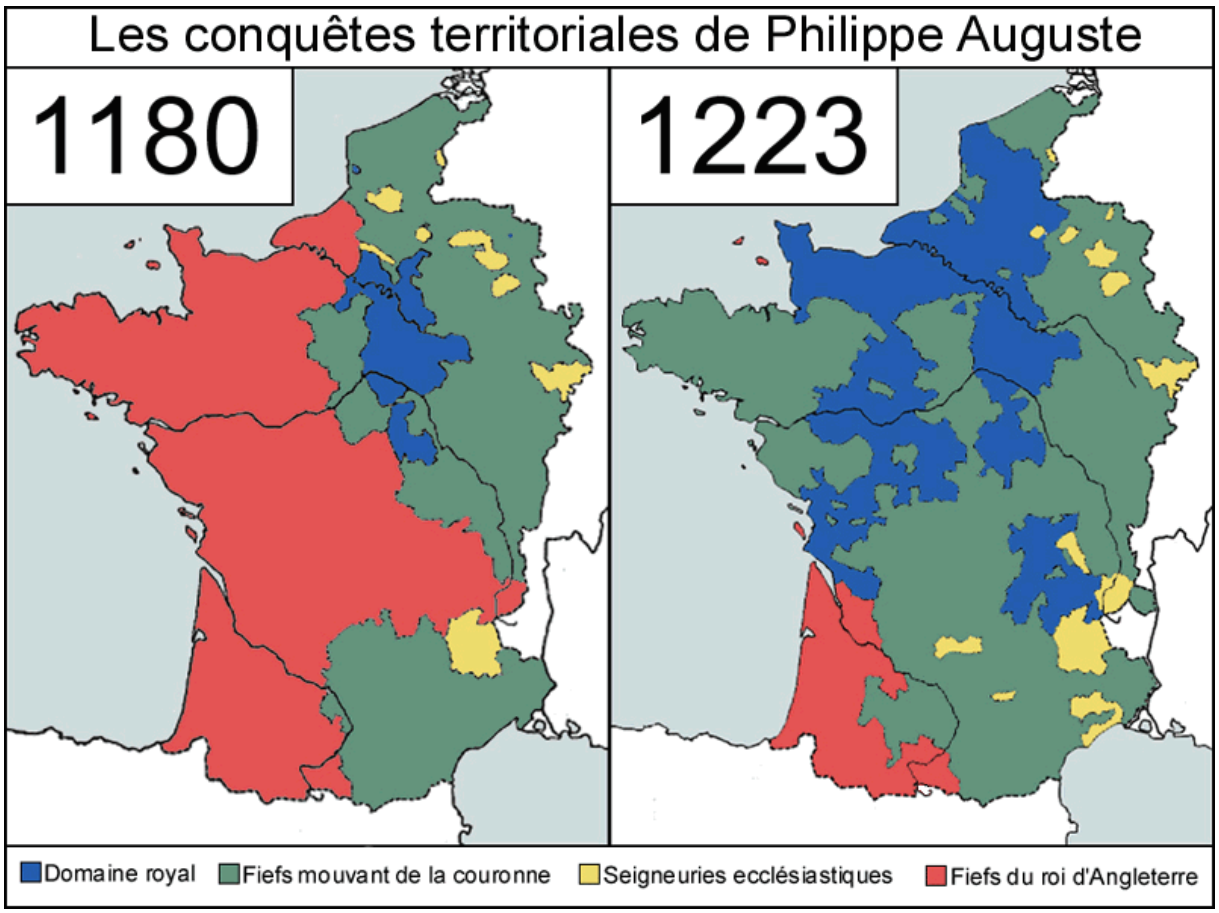
Melikülâdil I. Seyfettin, Eyyubi topraklarını, kendi oğulları arasında, kendisine bağlı kalmaları koşulu ile idari açıdan böldü. Melikülkâmil Mısır'ı, Melikülmuazzam Şam'ı aldı, diğer oğulları da Elcezire'nin çeşitli yerlerini paylaştılar. Haleb Selahaddin'in soyundan gelen kimselerin yönetiminde kaldı.

Eyyubi'lerde, Seyfettin'in sağlığında aile içinde fazla hır gür olmadı. Ancak bu sürede Anadolu Selçuklu devletinin baskısı Eyyubiler üzerinde hissedilmeye başlandı. Bu baskı üzerine Seyfettin de iyice kuvvetten düşmüş olan Haçlılara karşı yumuşak bir siyaset gütmeye başladı.

1192 yılında Şimdiki Avusturya sınırları içinde bir feodal beylik olan Traungauer hanedanı sona erince, toprakları Babenbergerler'in eline geçti. Traungau (bugünkü Yukarı Avusturya'nın merkez bölgesi), Aşağı Avusturya'nın güneyindeki Pitten Kontluğu ve bugünkü Slovenya'nın büyük bölümünü kapsayan Steiermark Dükalığı Babenbergerler'in olmuş ve Avusturya iyice genişlemişti.

1192 ile 1333 yılları arasındaki Japon tarihine Kamakura dönemi denir. 1192 Minamoto Yoritomo shogun (şogun) seçildi ve Kamakura devletini kurdu. Hükümet merkezi Tokyo yakınındaki Kamakura oldu. Bundan bir yıl önce de Zen mezhebi resmen kabul edilmişti.

Fransa Krallığı Topraklarını Büyütüyor

Philippe Auguste'ün Fransa topraklarını fethedişi

Bu sıralarda, Asya'nın güneyinde Gurların takibi sürüyordu. Gaznelilerin peşinden Hindistan içlerine girmiş olan Gurlu Şihabeddin, 1192 yılında, Taraori yakınlarında, Prens Prithviraca komutasındaki Racputlar koalisyon ordusu ile karşılaştı. Gurlular koalisyon ordusunu yok ettiler. Bu zaferin peşinden Şihabeddin Delhi'yi aldı ve Ganj vadisine girdi.

Bu sırada Doğu İran'da, Harzemşah Tekiş, batıyla hiç ilgilenmiyor, doğuda Selçukluların hakkını savunuyordu. Çok geçmeden bu iyi niyeti ikinci planda kaldı ve Tekiş Irak'ı ele geçirmeği arzuladı. Sultan Tuğrul bu yeni tehlikeyi önlemek için Rey şehrine geldi. Neticede iki taraf arasında bir barış yapıldı. Bu barışa göre, Rey kenti, Tekiş'in tasarrufunda kalıyordu. Tekiş Rey'de bir miktar kuvvet bıraktıktan sonra ülkesine döndü. Sultan Tuğrul ise, 1193 yılında doğuya doğru ilerleyerek Rey'i ele geçirdi ve buradaki Harizmlilerin bir kısmını öldürttü.

1193 yılında Diyarbakır medresesi yapıldı.

İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard Orta Doğu'da iken, kardeşi Topraksız Jean (John) krala ihanet etme eğilimi gösteriyordu. Bunun üzerine İngiltere ana kraliçesi Akitanyalı Alienor olası bir ihaneti önlemek üzere İngiltere'ye döndü. Bir süre başarılı oldu, ama 1193 yılında

Topraksız Jean Normandiya'yı Fransa kralı Philippe Auguste'e teslim etti. Bunun üzerine, Alienor ve ona bağlı kuvvetler, Jean ve birkaçı hariç bütün İngiltere'nin önemli senyörlerini Windsor'da kuşattı.

Windsor kalesi

Bu sırada Arslan Yürekli Richard'ı kurtarmak için gereken miktar para toplanmıştı. Fidyeyi ödemeye Akitanyalı Alienor bizzat gitti. Ana kraliçe, 1193 -1194 yılında, Frederic Barbarosse'un oğlu IV. Henri'nin (Heinrich) yanındaydı. Alienor, Arslan Yürekli Richard esaretten kurtulunca, emekli hayatı yaşamak üzere Fontevraud şatosuna çekildi.

Fontevraud şatosu

Büyük Selçukluların sonu

Anadolu Selçuklu devletinde Gıyaseddin Keyhüsrev iki defa tahta çıkmıştır. Babası II. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine tahta ilk çıkışında saltanatı 4 yıl sürdü (1192 – 1196). Ancak bu ilk saltanat yıllarında, merkezi bir otorite kuramadı. Bütün kardeşleri kendi emirliklerinde bağımsız devletler gibi davranıyor ve bu arada topraklarını genişletmek için birbirleri ile savaşıyorlardı. Hiçbiri tahttan da vazgeçmiş değildiler, ama Gıyaseddin Keyhüsrev'in en büyük rakibi Kutbeddin Melikşah'dı.

Kutbeddin Melikşah'ın gözü uzun zamandır Nureddin Sultanşah'ın yönettiği Kayseri'deydi. Nureddin Sultanşah'ın Atabeyi Hasan, Nureddin'i ağabeyinin bu emeli konusunda uyarıyor ve ona güvenmemesini söylüyordu. Kutbeddin Melikşah ise gelip geçerken hep kardeşi Nureddin'in yanında Kayseri'de konaklıyordu. 1193 sonu veya 1194 başlarında, Kutbeddin Melikşah yine bir gün geçerken Kayseri'ye uğradı ama bu sefer kente girmeyip, dışarıda konakladı. Kardeşi Nureddin'i de akşam otağına davet etti. Abisini ziyarete giden Nureddin Sultanşah, öldürüldü. Kutbeddin Melikşah bundan sonra Kayseri'yi aldı ve kardeşi Nureddin'in atabeyi Hasan'ı da öldürttü. Ancak bu olaydan kısa bir süre sonra kendi de hastalanarak öldü. Fakat bu durum Tokat hakimi Rükneddin Süleymanşah'ın işine yaradı. Süleymanşah Sivas, Kayseri ve Aksaray'ı da alarak topraklarını genişletti.

1194 yılında Tekiş çoğunluğu bozkır savaşçılarından oluşmuş ordusu ile Rey üzerine yürüdü. Abbasi Halifesi de Tekiş'i savaşa teşvik ediyordu. Sultan Tuğrul kumandanlarının tavsiyesine rağmen, çekilmeyi reddetti. İki taraf arasındaki barış görüşmeleri ise sonuçsuz kaldı. Sultan Tuğrul Rey şehri dışında az bir kuvvetle Harzemşah Tekiş'e karşı savaştı ve savaş meydanında öldürüldü (1194). Sultan Tuğrul öldüğü zaman 25 yaşında idi, kesik başı Tekiş tarafından Bağdat'a gönderildi. Böylece Selçuklular Devleti bir Tuğrul ile başlayıp, bir Tuğrul ile sona eriyordu.

Büyük Selçuklu devletini Oğuzlar kurmuştu, onu Oğuzlar yıktı. Selçuklular varlık ve kuruluşlarını medyun oldukları Oğuzların varlığını, yükseliş dönemlerinde unutmuşlardı. Nizamülmülk Türkmen sorununa çözüm aramıştı, ama çözümü bulamayan Selçuklular kuruluşlarından 100 sene sonra, bu sorunun ağırlığı altında ezildiler. Selçuklular döneminde Oğuzların kabile adları her nedense yok olmuşçasına ortaya Kızıllı, Yağmurlu gibi askeri şeflerin adları çıkarılmıştır. Ortada dolaşan kabile adı Yiva, Avşar, Yazır gibi birkaç tanedir. Selçukların içinden çıktıkları Kınık boyu hakkında bile bilgi yoktur.

Selçuklular yerleşik düzenin koruyuculuğuna soyunmuşlardı, doğal olarak Türkleri yerleşim alanlarından uzakta tutmaya çalıştılar. Türkmenleri Hıristiyan dünyasına karşı cihat için

kışkırtıyor ve onları Doğu Roma üzerine salıyorlardı. Böylece Türkmenler hem Müslüman yerleşik dünyadan uzak kalıyor, hem gittikleri yerlerde ölerek güçleri azalıyor, hem gittikleri yerleri basıp, soyup, talan edip, öldürerek Selçukluların rakiplerini güçten düşürüyor ve hem de uç topraklarda birbirine rakip devletler kurarak, birbirleri ile savaşıyorlardı.

Selçuklular Kuzeyden yeni Oğuz ve diğer Türk akınları olmasın diye, daha önce Çin'in, İranlıların, Doğu Roma'nın ve Arapların yaptığını yapıp savunma hatları kurdular. Sencer bunu büyük bir gururla ifade ediyordu " Her eyalette o melunların ve dinsizlerin (Türkler) köklerinin kesilmesi için sügurlara (üç boyları) askerler atanmışlardır ve kahredilmeleri için buyruk verilmiştir ".

Selçuklu Müslüman olunca Türkleri, atalarını, kabilesini unutmuştur. Halifeye hizmeti Allah'a hizmet etmek sayarak kan dökmüş durmuştur. Türkmenler (Oğuzlar) uçlardadır. İç bölgelerde olanlar ise, tarım bölgelerinden uzakta, dağlarda tutunmaya çalışmaktadırlar. Bu dağlık bölgeler, Kürt, Şebankâre, Şul, Lul gibi tam denetim altına alınamayan kabilelerin yaşadığı bölgelerdi. Türkmenlerin yoğun olduğu yerlere, onları denetim altında tutabilmek için Selçuklular askeri komutan vali (Şıhne) atamışlardır. Bu şıhnelerin yayınladıkları fermanlardan anlaşıldığı üzere, devlet Türkmen'den şunları beklemekteydi. Türkmen şefleri merkezden isteklerini şıhne aracılığı ile bildireceklerdi. Şıhne, Türkmenlerin başkalarının mallarını yağmalamasını ve vahşet yaratmasını önleyecekti. Türkmen yaşlılarına ve düzgün davrananlarına saygılı davranılacak, bozgunculuk çıkaranlar bastırılacaktı. Türkmen şeflerine topluluklarının kalabalığı oranında otlak ve su verilecekti. Her kritik yerde şıhne vekilleri olacak, vekiller ödemeleri Türkmen şeflerinden zamanında alacaklardı.

Türkmen bölgelerine yollanan şıhnelerin ve vekillerinin, asayişi sağlamak, vergi toplamak, otlak ve su tahsis etmek görevleri vardı. Bunun dışında Türkmen toplulukları kendi iç işlerinde serbesttiler. Bazı Türkmen toplulukları şıhne yerine doğrudan merkeze bağlıydılar. Örnek olarak, Sultan Sencer'e karşı ayaklanan Kuzey Afganistan'da Belh çevresinde yaşayan Türkmen topluluğu, doğrudan Sultana yılda 24 bin koyun vergi öderdi. Saray aşçıları koyunları seçerek alırdı.

Büyük Selçuklular göçebe sorununu çözüme ulaştıramamışlardı. Aynı şekilde dinsel planda terör eylemlerini durduramadılar. Karşılarına kurtarılmış bölgeler şeklinde şiddetli bir muhalefet çıkmıştı. İç politika nedeniyle, bu terör devlet ileri gelenlerinden de destek görünce, Selçukluların çözemediği bir problem olarak ortada kaldı.

Tuğrul'un ölümü ile Selçuklu toprakları tamamen Harzemşahlıların eline geçmişti. Şimdi Büyük Türk İmparatorluğu onlardı. Selçuklu devleti son bulurken onlardan bir parça olan İl Deniz oğullarının atabey devleti, Azerbaycan'da 30 yıl daha hakimiyetini sürdürebildi. Sonunda Harzemşahların daha da kuvvetlenmesi ile İl Deniz oğulları ailesi de yok oldu.

Artık Halife tam bir devlet başkanıydı. Irak'la yetinmeyip, İran'ı da topraklarına katmaya niyetliydi. Bu nedenle Haşaşilerle iş birliği yapıyor, bireysel terör uygulatıyordu. Futuvva örgütüne girip, başkan oldu ve o yolla Müslüman egemenlere baskı yapmaya başladı. Selçukluların yok edilmesi konusunda Harzemşah Tekiş ile işbirliği yapan Halife, sıra İran'a gelince Tekiş ile çelişmeye başladı.

Halife Tekiş'e haber yollayarak, Batı İran'dan çekilmesini istedi. Harizm ile yetin dedi. Tekiş ise " Irak dahil arazim yetersiz. Kalabalık ordularımın bakımına yetmiyor. Huzistan'ı da ver " diyordu.

1194 yılında Tekiş İran'dan çekilince, Halife İran'ın fethi için 5 bin atlı yolladı. Yalnız bu sırada Halifenin tutumu ilginçti. Halife askerleri özel mülkleri " İslam arazisi Halifeye aittir ve kimse mülk sahibi olmayacaktır " diyerek el koyuyorlardı. Halife İslam'a rağmen özel mülkiyete karşı çıkıyordu.

Tekiş İran'da Halife ordusunu defalarca yendi. Mücadele Harzemşah Muhammed zamanında da devam etti. Hatta Harzemşah Tekiş'i İran'dan atabilmek için " kâfir " gördüğü Karahitaylarla iş birliği yapmaya çalıştı. Hatta Haşhaşilerle de Harzemşah valilerini öldürtmek için anlaştığı söylenir.

Yalnız, Harzemşah orduları, bölgede yıkım yapıyordu. Ravendi'ye göre, yapılan zulüm hem Oğuzların yaptığından ve hem de daha sonra Moğolların yapacağından çok fazlaydı.

1194 yılında, Alman kralı Heinrich, Palermo'da Normanlardan miras kalan Sicilya Krallık tacını giydi. Sicilya'nın Alman devletine katılması ile Heinrich dünya egemenliği planında bir adım daha atmış oldu.

Amerika kıtasında 1194 tarihinde " Mayapan Konfederasyonu " adıyla bilinen Maya ittifakı Cocom'ların lideri Hunacc Ceel tarafından bozuldu. Savaşlarda kaybeden taraf Itzalar ve Xiulardı. Böylece Itzalarda yükseliş durdu ve karışıklıklar baş gösterdi. Itzalar kentlerini terk edip Petén bölgesinin ormanlarına yöneldiler ve Petén-Itzá Gölü'ndeki Tayasal Adası'nda yeni bir kent kurdular. Cocomlar, Maya soylularının tutsak olarak Mayapan'da oturmasını şart koştular.

Halkı Yanına Çekmek

Niketas Choniates

1195 yılında Doğu Roma İmparatoru II. Isaakios Angelos'u, kardeşi III. Alexios tahttan indirdi gözüne mil çekerek, oğlu ile birlikte hapsetti. Ancak II. Isaakios'un oğlu Alexios, hapishaneden kaçarak, enişteşi Alman İmparatoru Philippe von Schwaben'ın yanına gitti. Orada Doğu Roma tahtını tekrar ele geçirebilmek için faaliyetlere başladı.

Bunlar olurken, kardeşleri ile iyi geçinmeye çalışan Gıyaseddin Keyhüsrev Doğu Roma ile uğraşarak, topraklarını genişletmeye çalışıyordu. Bu sırada Mısır Eyyubi hükümdarı el-Malikül-Adil (Maliküladil), Doğu Roma İmparatoru III. Alexios Angelos'a (1195 – 1203) iki damızlık Arap atı yollamıştı. Bu atlar bir sebeple Keyhüsrev'in eline geçti. Ama atlar keyifsizdi. Keyhüsrev atları bakıma çektirerek, III. Alexios'dan özür dileyip, başka atlar yollamayı teklif etti.

Yukarıdaki olayla bir ilgisi olmasa da, bu olaydan bir süre sonra, çaresizlikten ölçüyü kaçıran Doğu Roma İmparatoru III. Alexios, Konya – Constantinopolis arasında ticaret yapan Selçuklu kervanlarına el koyup, tacirleri hapsetti. Keyhüsrev'in talebine rağmen hatasını telafi etme yoluna gitmeyen İmparator, tutukladığı tacirleri de salıvermedi. Bunun üzerine 1196 yılında harekete geçen Gıyaseddin Keyhüsrev, Menderes ırmağına kadar olan toprakları işgal etti. Daha önce, İmparator Manuel zamanında Akşehir halkı, İzmit'e sürülmüş, Akşehir boşalmıştı. Gıyaseddin Keyhüsrev bu seferinde çok fazla Hıristiyan tutsak almıştı. Bu halkı Akşehir'e yerleştirerek, onlara toprak, ziraat aleti ve tohumluk verdi. Yerleşen Hıristiyan halk beş yıl vergiden muaf olarak ziraat yapmaya başladılar. Ayrıca onlara hür köylü statüsü tanınarak, istediklerinde canlarının istediği yere gitme hakkı verildi.

Sultanın Hıristiyan halka bu davranışı, hızla Batı Anadolu'da yayıldı. Doğu Roma topraklarında fakir ve muhtaç halde bulunan pek çok aile, Selçuklu topraklarına göç etti. Böylece Batı Anadolu'da kentler boşaldı. Selçuklu topraklarında ise hem nüfus ve hem de üretim arttı.

Bu gelişmeyi Niketas şöyle anlatmaktadır: " Esir insanlara karşı gösterilen böylesine iyi muamele, onlara kendi vatanlarını bile unutturdu. Birçok yerin halkı savaş olmaksızın Selçuklu hükümdarının topraklarına göç ettiler. Bu yüzden nüfus azaldı, kentler boşaldı. İnsanlar oralarda koloniler kurmak için Barbarlara gittiler. Zalim krallarından canı yanan ve yardımdan mahrum kalan bu insanların, kendi efendilerine karşı sevgi duymamaları ve kendi istekleri ile ülkelerini terk etmelerine şaşırmamak gerekir. "

Bu göçlerden rahatsız olan III. Alexios daha da hırçınlaştı, ama elinden bir şey gelemedi.

Kraliçe Thamara (1184 – 1211) yönetiminde Gürcüler çok kuvvetlenmişlerdi. Bu sırada Kafkasya'ya gelmiş olan Kıpçaklar (Kıpçakların bir kısmı) Hıristiyanlığı kabul ederek Gürcülerin kuvvetlenmesine yardımcı olmuşlardı. 1195 yılında Gürcü ordusu Azerbaycan'a girdi. Azerbaycan Atabeyi Ebu Bekr Gürcülerle Şamkori'de yaptığı savaşta mağlup oldu. Gürcüler Gence kentini ele geçirerek, bölgeye hakim oldular. Gürcüler karşısında aciz kalan Ebu Bekr, çareyi bir Gürcü prensesi ile evlenmekte buldu. Gürcüler sadece istila etmiyor, yağmalıyor, yakıyor ve yıkıyordu. Kadın ve çocuklar esir alınarak götürülüyorlardı. Etraftaki Türk Beyliklerinin gözü korkmuştu, Gürcüler ilerledikçe, karşısındakiler geri çekiliyorlardı.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşleri ile aralarında saltanat sorunu yok gibi görülürken, 1196 yılında II. Rükneddin Süleymanşah, Konya üzerine yürüyerek tahtı ele geçirdi.

Doğu Roma İmparatorluğunda III. Alexios tahta çıkınca, Sırbistan veliahdı ile evlendirilmiş olan kızı prenses Eudokia nedeniyle, Sırbistan da taht değişikliği oldu. Tahta veliaht Stephan geçti. Bu değişiklik sonucu, Sırbistan'da Doğu Roma etkisinin artması gerekirken, tersi olup Macar etkisi artmaya başladı. Stephan'ın kardeşi Vukan isyan etti ve Roma ile Macaristan yardımı ile iktidara geçti. Bosna'da da benzer gelişmeler oldu.

III. Alexios Bulgaristan'la anlaşma yapmak istedi. Ancak Bulgar istekleri kabul edilemez mertebede olunca, iki ülke arasındaki savaş yeniden başladı. 1196 yılında Doğu Roma ordusu yenildi. Doğu Roma Bulgaristan'la başa çıkamayınca, entrikalara başvurdu. Bulgaristan'da iktidar mücadelesi başladı. Bulgaristan'da bağımsız devletler ortaya çıktı. Her şeye rağmen, Doğu Roma Makedonya'da epey toprak kaybetmişti.

Gözüne mil çekilmiş eski Doğu Roma İmparatoru II. Isaakios Angleos'un kızı Eirene Alman Kralı Heinrich'in kardeşi Philip ile evliydi. Heinrich, Doğu Roma İmparatoru III. Alexios'a baskı yapmaya başladı. Bu baskıya dayanamayan Alexios, Alman isteklerini para vererek önlemeye çalıştı. Yılda 800 Kg altın vergi ödeme yükümlülüğüne girdi. Bu büyük bir meblağdı. Bu vergiyi karşılamak için Doğu Roma " Alman vergisi " denen yeni bir vergi koydu. Hatta ölen İmparator mezarları açılarak, bu mezarlarda bulunan değerli eşyalar alındı. Doğu Roma adım adım Almanya'ya vassal olmaya doğru gidiyordu.

Bu yıllarda Kilikya Ermeni Prensi II. Leon'u Haçlılara karşı mücadele ederken görüyoruz. Papa duruma müdahale ederek, Hıristiyanlar arasında bir savaşı istemediğini belirtti. II. Leon ise Antakya ve Trablus kontlarının Süleymanşah'ı kendi aleyhine kışkırttıklarını, bu kışkırtmaya bir son vermek için savaşmak zorunda olduğunu anlattı. Buna rağmen Papa'nın isteğine uyarak Antakya'ya saldırmaktan vazgeçti. Bundan sonra Prens II. Leon Alman İmparatoru IV. Henry ve Papa tarafından Kral ilan edildiler. Böylece II. Leon ilk Kilikya Ermeni Kralı oldu (1198).

Asrın Sonunda Batı Avrupa'daki Gelişmeler

Arslan Yürekli Richard

İngiltere'ye dönen Arslan Yürekli Richard, babası II. Henry gibi, döneminde Batı Avrupa'nın en güçlü kralıydı. Bir kere ellerinde, daha önce bahsedilen, diğer Batı Avrupa krallarında olmayan yönetim organları vardı. Bu organlarda krallarına bağlı, meslekten yetişme görevliler hizmet ediyorlardı. Ayrıca her iki kral da feodal haklardan sonuna kadar yararlandıkları için, Batı Avrupa'nın kendi dönemlerinde en zengin krallarıydılar. Kullandıkları feodal haklar senyörleri bunaltsa da, bir taraftan krallık hazinesini dolduruyor, bir taraftan senyörleri daha

önce kazandıkları hakları müdafaaya mecbur ediyor, diğer bir yandan da gelecekte monarşinin yetkilerini daraltacak gelişmelerin tohumunu atıyordu.

IV. Heinrich

Almanya'da, Friedrich Barbarossa (Frederich Barbarosse) ölünce, yerine zaten oğlu IV. Heinrich bakıyordu, tahtta o geçti. Kral olduğunda ise, daha önce anlatmış olduğumuz gibi,

İmparatorluk fikrini önünde hazır buldu. IV. Heinrich hemen patronluğa soyundu. Egemenliğini vassal ilişkilerle yaygınlaştırmaya çalıştı. İngiliz kralını ve Kıbrıs kralını kendine vassal hale getirdi. Fransa kralı II. Philippe Auguste'tü de vassallı haline getirmek için teşebbüste bulundu.

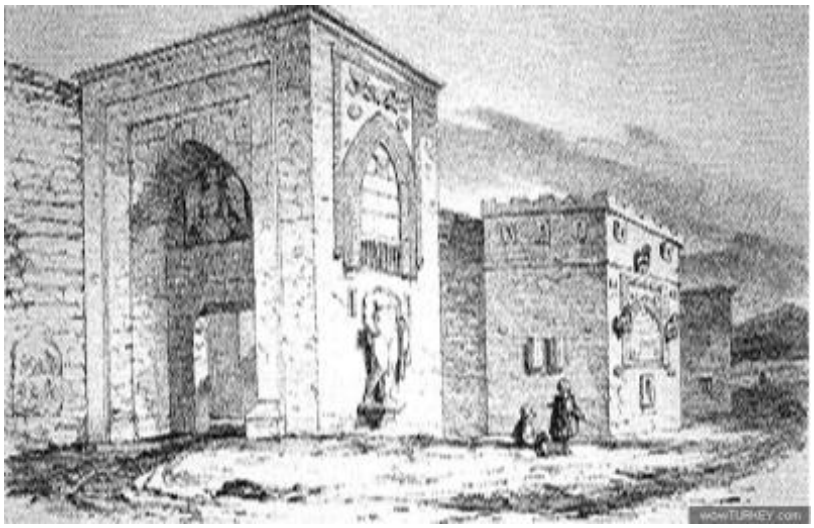
Ancak, Alman krallığının kendisi sağlam bir yapıda değildi ve ihtiyaç duyulan kararlılığı gösteremiyordu. Hatırlanacağı gibi kral seçimle seçiliyordu. Bu durumda her seçimde kral seçilecek kişi, verdiği tavizlerle krallığı zayıflatıyordu. Kralın kişisel malikânesi de yoktu (Fransa'nın tersine). Böylece kral oradan oraya durmadan dolaşmak zorundaydı ki bu monarşiyi iyice dağıtıyordu. Böyle bir durumda, nasıl olup da Alman kralı, diğer iki krallık üzerinde hakimiyet kuracaktı. Ayrıca krallıkların Batı topraklarında hiç de azımsanamayacak bir Fransız etkisi vardı.

İtalya başlı başına bir alemdi. Bütün İtalya dik başlı ve bağımsızlıklarına düşkün kentlerle doluydu. Almanlar İtalya'dan dikkatlerini hiç ayıramıyorlardı. Bu durumda Germenlerin Doğuya doğru yaptıkları seferlerden monarşi elini çekti. Bu seferlerin yönetimi sınırdaki senyörlerin eline geçti. Almanya dikkatini ve eylemini güneye doğru kaydırıyordu. Sicilya Alman kralı IV. Heinrich'in sahip olduğu en önemli topraktı. IV. Heinrich Sicilya'ya dayanarak Akdeniz'de bir egemenlik düşledi.

Daha önce Burjuvaların öğrenim ihtiyacından bahsetmiştik. Burjuvaların öğrenim görmesini sağlayacak okullar İtalyan ve Flaman kentlerinde açılmaya başlandı. Bunlar kilise yönetimi dışında kalan, genel anlamlı okullardı. Dersler Latince değil, herkesin kendi dilinde yapılıyordu. Bu sırada Şövalyeler arasında da eğitim ve öğretim yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu sadece toplantılarda etrafa caka satmak için yapılan bir şey değildi, teknik olarak bunu yapmak zorunda kalıyorlardı.

Önceleri her şeyde olduğu gibi hukuksal işlemlerde de yazı çok az kullanılıyor, sözleşmeler ve tüm hukuki işlemler hafızaya ve sözlü tanıklığa dayanıyordu. 1250 lerden itibaren ise yazı öne çıkmaya başladı. Artık kontratlar yazılı yapılıyor, sicil tutuluyor, örf ve adetler kaleme alınıyordu. Bu durumda okuma yazma bilmek, şövalyelerin kendi işlerini yönetmeleri için de gerekli hale gelmişti. Diğer taraftan şövalyeler, artık genelde, prenslerin ve yüksek senyörlerin yanında idari işlere bakar hale gelmişlerdi. Bunlar için de eğitimli olmak işin gereğiydi.

II. Rüknettin Süleymanşah

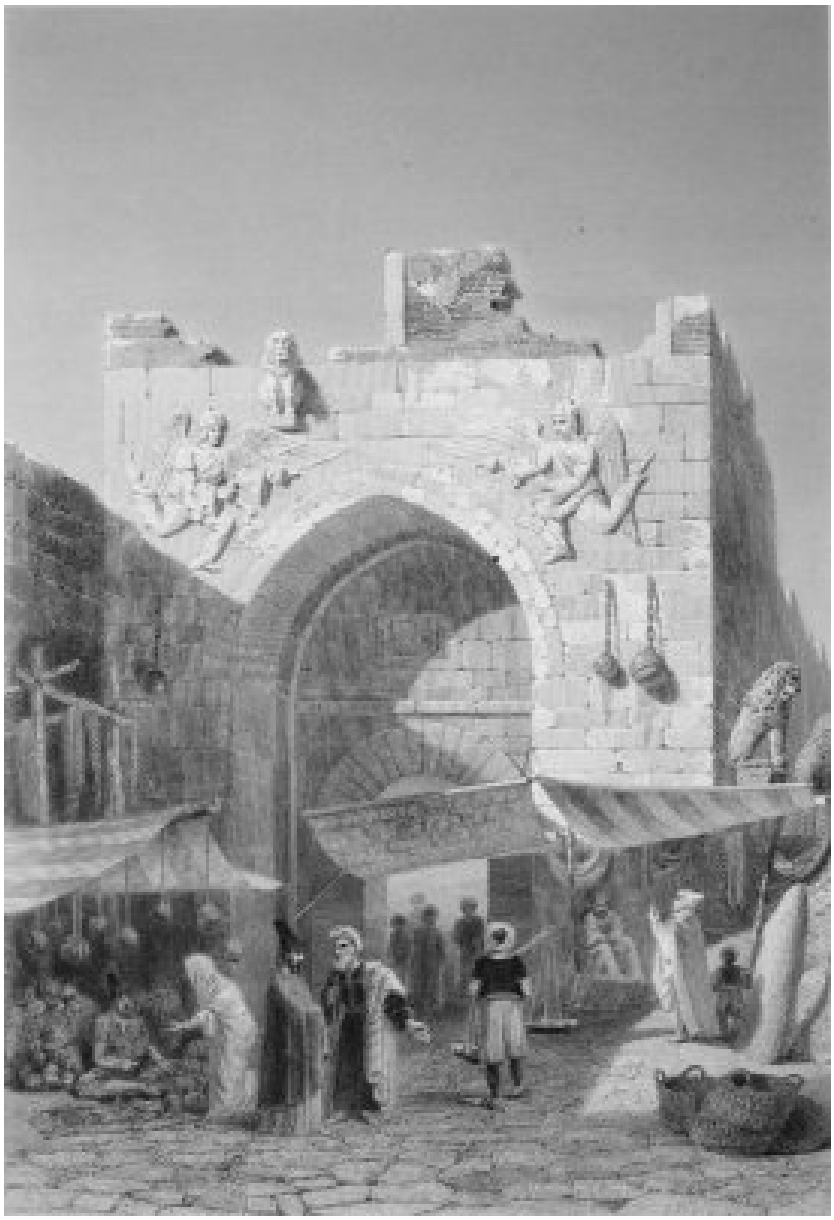
Konya kalesi (tasvire dayanılarak çizim)

II. Rükneddin Süleymanşah yetenekli, güçlü, bilim ve sanatla uğraşan bir melikti. Tokat'ı yönettiği dönemlerde, kardeşleri ile silahlı mücadelelere girmemişti. Bunun yerine gücünü Doğu Roma İmparatorluğuna karşı kullanmış ve Samsun'a kadar olan toprakları fethetmişti. Ağabeyi Kutbeddin Melikşah ölünce gelenekler uyarınca taht hakkı ona geçti. Bu sırada diğer şehzadeler Keyhüsrev'in tahtta kalmasını istemiyorlardı. Hepsi, Süleymanşah'a biat ettiler.

Süleymanşah yeteri kadar güç toplayınca Konya üzerine yürüyüp, kenti kuşattı. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya kalesine çekilip kendini 4 ay başarı ile müdafaa etti. Keyhüsrev'in müdafaadaki ordusu 60.000 savaşçı civarındaydı, Süleymanşah'ın kuvvetleri bundan kat be kar fazlaydı.

Epey süren kuşatmadan sonra Konya halkı arasında farklı görüşler ortaya çıkmaya başladı. Ahiler ve fityan " Sultan Keyhüsrev'e verdiğimiz sözden dönmeyelim. Ölene kadar yeminimizin şartlarını yerine getirelim. " diyordu. Kentin ileri gelenleri ise (serveran ve iğdişan) Süleymanşah ile anlaşmanın daha iyi olacağını düşünüyorlardı. Süleymanşah'a elçiler yollayarak " İkiniz de efendimiz II. Kılıç Arslan'ın oğullarısınız, size itaat etmek görevimizdir. Ancak Süleymanşah, babası zamanında küçük kardeşinin veliaht olması sırasında yaptığı yemine sadık kalırsa, kötü bir isim bırakacak olan Konya kuşatmasından vazgeçip uzaklaşırsa, imkânlarımızı sonuna kadar zorlayarak kendisine sefer masrafı olarak: 500 bin gümüş nakit para, 300 çeşitli renklerde atlas kumaş, 200 adet altın işlemeli elbise, 3 bin arşın çeşitli renkte çulha, 10 bin arşın keten, 200 katır, 300 at, 2 bin sığır, 300 deve, 10 bin koyun tazminat vergisi olarak veririz. Yok, eğer bu teklifimizi kabul etmez ve Sultan olmakta diretirse, o zaman Sultan Keyhüsrev'e, çocuklarına, hazinesine ve maiyetine hiçbir şekilde zarar vermeyeceğini, onların hayatlarına dokunmayacağını ve Konya'dan istedikleri yere gitmelerine müsaade edeceğine dair taahhütte bulunmasını ve bir ahitname vermesini istiyoruz. " diye isteklerini iki alternatif olarak belirttiler. İkinci alternatifin kabul edilmesi durumunda Sultan Keyhüsrev, sınıra kadar 3 bin okçu ve muhafızı ile birlikte, zarar görmeden gittikten sonra, kentin kapılarını açıp, Süleymanşah'ı tahta oturtacaklardı.

Kent eşrafının bu yaklaşımı bilindiği kadarı ile Sultan Keyhüsrev'den gizli yapılmıştı. Onlar için önemli olan ticaretlerine devam edebilecekleri huzurlu bir ortamdı. Gelişmelere bakıldığında Süleymanşah'ın ikinci alternatifi kabul ettiği anlaşılmaktadır. Eşraf Süleymanşah'tan olumlu cevap alınca, bu sefer Keyhüsrev'e giderek durumu anlatıp, onun da ikinci alternatife razı olmasını sağlamışlardır. Böylece Konya eşrafı ve devlet erkanı, bu kuşatmanın devlete ve halka çok zarar verdiğini görerek, iki kardeş arasına girip onları bir anlaşmaya ikna etmişlerdi. Ama bir diğer açıdan da Ahiler ve fityan yemininden dönmezken, serveran ve iğdişan yeminini bozabiliyordu. Böylece yapılan ahid ile Süleymanşah Selçuklu Sultanlığını aldı.

Konya iç kalesi

Hanedana dışardan dokunulamaz

Sıvas Ulu camii, eğik minareli

1196 yılında Divriği'de Emir Şehinşah türbesi, Sivas Ulu Camii ve Van Ulu Camii yapıldı.

Konya'da tahta II. Rükneddin Süleymanşah oturmuştu (3 Ekim 1196). Süleymanşah Konya'da hemen bir genel af ilan ederek, kimsenin zarar görmemesini sağlamıştır. Anadolu Selçuklu tahtına Süleymanşah çıkarken, Bulgaristan tahtına da Kaloyan çıkıyordu (1197 – 1207). Kalonyan, Doğu Roma'nın amansız düşmanıydı. Doğu Roma'ya karşı yürüttüğü mücadelede başarılı olunca, Roma tarafından kral olarak tanındı. Bulgar kilisesi, Doğu Roma kilisesinden bağımsızlaştı.

Gıyaseddin Keyhüsrev ise, Konya'dan ayrıldıktan sonra, Akşehir üzerinden Constantinopolis'e giderken öyle acele davranmıştı ki yanına abisinin söz verdiği 3.000 savaşçıyı almadığı gibi oğulları Keyhüsrev ve Keykubat'ı da alamamıştı. Konya kaçarcasına terk edilmişti. Ladik köyünden geçerken taciz edildi. Köylüler saldırıda bulunup, maiyetten bazı kişileri yaraladılar. Ayrıca yanına aldığı eşyasının da önemli bir kısmı yağmalandı.

Tahtan çekilmiş bile olsa o bir Sultandı ve böyle bir muamele bir Sultana ve Selçuklu ailesinden birine yapılamazdı. Gıyaseddin Keyhüsrev olanları, ağabeyine sitem dolu bir mektupla bildirdi. Süleymanşah, kardeşinin mektubunu alınca, olanlardan memnun olmuş gibi görünüp, tacizde bulunanların yaptıkları fiili ispatladıkları takdirde ayrıca taltif edileceklerini ilan etti. Tacize katıldıklarını bildirmeye gelenlerin içinden hakiki suçluları seçtirerek, onları idam ile cezalandırdı. Daha sonra da Ladik köyünü yaktırarak haritadan sildi. Böylece sözünde durarak kardeşlik ve Sultanlık şartını yerine getirmiş oldu. Ayrıca arkada kalmış olan yeğenleri İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubat'ı babalarının yanına yolladı.

Hanedan başı veya mirascısına dokunulamaması olgusu Türklerin ve göçebelerin genel öc alma geleneklerinin bir devamıdır. Selçukluya dokunulamaz, dokunan cezasını hayatı ile öder. Daha sonra bu Osmanlılarda da aynen devam edecektir. Sultana dokunan Yeniçeriler ve devlet ileri gelenleri bunun cezasını göreceklerdir. Aile üyesini öldürme yetkisi hanedanın başına ait bir yetkidir.

İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubat babalarının yanına gittiler. Kilikya sınırında çocuklarına kavuşan Keyhüsrev, Ermeni prensi II. Leon'un ülkesine gitti. II. Leon Sultana

çok iyi davrandı ve ona bağlılığını bildirdi. Burada 1 ay kalıp, istediği askeri yardımı alamayacağını anlayınca II. Leon'un yanından ayrılarak Elbistan'daki ağabeyi Tuğrulşah'ı ziyarete gitti.

Devlet kadrolarının önemli bir kısmı Keyhüsrev'le birlikte gitmişti. Süleymanşah da kalanların bir kısmını daha tasfiye ederek, devlet kadrolarına Tokat'tan beri yanında olan beyleri yerleştirdi. Daha sonra da merkezi devlet otoritesini kuvvetlendirmeye girişti.

Süleymanşah, kardeşleri Amasya'daki Arslanşah ve Niksar'daki Berkyaruk şah kendisine biat etmediklerinden, bu kardeşleri ile savaşarak, Amasya ve Niksar'ı ele geçirdi. Elbistan meliki Tuğrulşah ise Rükneddin Süleymanşah'ın Sultanlığını kabul etmişti.

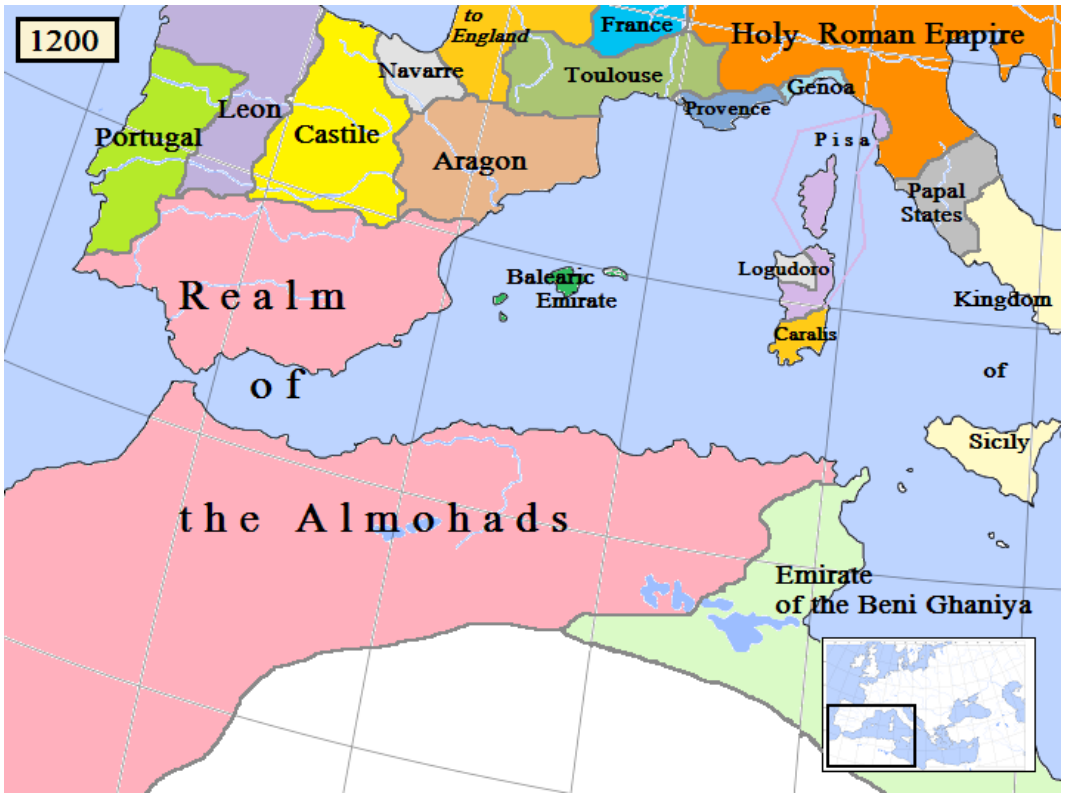
Van Ulucamii, eski hali

Süleymanşah Anadolu birliğini yeniden kurmaya çalışırken komşu beyliklerle de ilgileniyordu. Bunlardan biri olan ve Diyarbakır ve çevresine hükmeden Artukoğlu devletiydi. Artuklu II. Sökmen'in erkek çocuğu yoktu. Ölünce tahtı kardeşi Mahmut'a bırakmak istemediği için kölesi Ayaz'ı hem kızı ile evlendirdi ve hem de veliaht ilan etti. II. Sökmen ölünce devletin başına Ayaz geçti. Ancak Artuklu devlet ricali Ayaz'a karşı tavır alarak, Nasireddin Mahmut'u hükümdar olması için davet ettiler. Ayaz hapsedildi. II. Rükneddin Süleymanşah Ayaz'ı biliyor ve takdir ediyordu. Artukoğullarına rica ederek, Ayaz'ı serbest bıraktırıp, kendi devlet ricali içine aldı. Ayaz I. İzzeddin Keykavus döneminde Atabey olarak hala hizmet veriyordu.

Doğu Roma İmparatoru III. Alexios Angelos, Selçuklulara karşı doğru durmak niyetinde değildi. Belki parasızlıktan para bulabileceği her yere saldırıyordu. Karadeniz'e 6 gemi yollayarak, Amisos (Samsun) limanına gelecek bütün yük gemilerinin yağmalanmasını

emretti. Ancak korsanlık sadece Samsun limanı ile sınırlı kalmadı. Korsanlar Karadeniz'deki bütün gemileri soymaya başladılar. Soyulan Rum tacirler durumu Patriğe, İmparatora anlattılarsa da bir sonuç alamadılar. Soyulan Türk tüccarlar da, durumu Süleymanşah'a bildirdiler. Süleymanşah İmparatora elçi yollayarak, esirlerin ve tacirlerin paralarının iade edilmesini istedi. Buna karşılık da yeni bir anlaşma önerdi. İmparator korsanlıkla bir alakası olmadığını söylese de sadece iki devletin arası bozulmasın diye tacirlere 50 mina tazminat vermeyi kabul etti. Böylece iki devlet arasındaki anlaşmazlık ortadan kalkıp, ilişkiler normale döndü. Ayrıca Doğu Roma İmparatorluğu Anadolu Selçuklu devletine yıllık vergi ödemesi konusunda da anlaşmaya varıldı.

Bu sırada kuzey batı Afrika'da şunlar oluyordu. İslam kaynaklarının ve Avrupalıların " Beni Merin " de dedikleri Meriniler hanedanı, göçebe Zenate Berberi kabilelerindendi. 1196'da Merinilerin başına geçen Ebu Muhammed Abdülhak (1196 – 1217), çöle çekilip, kabileleri teşkilatlandırarak, Muvahhitlerin Mağrip'i (Fas) ele geçirmesine karşı mücadeleye hazırlandı.

Muvahhitler 1200

Cengiz'e Çin unvanları

1197 yılına gelindiğinde Cengiz Han epey kuvvetlenmişti. Hala Kereyitlere vassal durumdaydı. Çin'de hüküm süren Jin İmparatorluğunun çağrısı üzerine Tuğrul Han yanına vassalı Cengiz Han'ı da alarak Tatarlara karşı ortak bir savaşa girişti. Tatarlara bir yandan Çin, iki taraftan da Moğollar ve Kereyitler saldırıyordu. Tatarlar ağır yenilgiye uğradılar. Cengiz Han hem babasının öcünü almıştı ve hem de vassallık görevini yerine getirmişti. Sonuçta Cengiz Han'da dahil herkes Çin İmparatoruna bağlıydı. Tatarların dağıtılmasından çok memnun olan Çin İmparatoru, Kereyit Han'ı Tuğrul Han'a Ong Han (Wang Han) unvanını, Tuğrul Han'ın oğluna Sengün ve Cengiz Han'a " Sınır bekçisi askerlerin şefi " anlamında " Ca'utkuri " unvanını verdi. Cengiz'e verilen unvan oldukça ufak bir unvandı.

Cengiz Han'ın Tatarlara yaptığı seferde Cürki boyu şefleri Saça-beki ve Tayçar sefere katılmayı ret etmişlerdi. Cengiz daha önceki bir iki vukuat nedeniyle (Şarapçıları dövmek ve kardeşi Belgütay'ı omzundan yaralamak) Cürkilere kızmıştı. Bu olayı fırsat bilip, Cürki kampına yürüdü. Cürkilerin tümünü tutsak aldı. Şefleri Saça-beki, Tayçar ve Büri-bökö gibi soylularını öldürdü.

Doğu Roma İmparatorluğu üzerindeki Alman baskısı dayanılır gibi değildi. Kıbrıs kralı ve Kilikya Ermeni kralı IV. Heinrich'e tabi olmayı kabul etmişlerdi. Tam Doğu Roma'ya öldürücü darbe geliyordu ki, Eylül 1197 de Heinrich öldü. Heinrich'in ölümü ile Alman imparatorluğu parçalanmış ve Papa III. İnnocentius ön plana geçmişti. Papa yeni bir Haçlı seferini ciddi olarak düşünmeye başladı.

1197 yılında Ankara Ulu Camii yapıldı.

Teutonique şövalyeleri

1198 yılında Fransa'da tüm Yahudilerin servetlerine el kondu. Bu yıl genelde Alman veya Teuton şövalyelerinden oluşan, hastalara yardım için kurulmuş olan Hospitaliers (Teutonique)

şövalye örgütü Papa III. İnnocentius tarafından resmen tanındı. Zamanla Avrupa'nın en güçlü şövalye gurubu olacaklardı.

1198 yılında Babenbergerler hanedanından (zaten iktidardaydı) VI. Leopold (1198 – 1230) Avusturya dükü oldu. VI. Leopold ile Avusturya kültürel olarak doruk noktasına ulaştı. O zamanın devrimci sanatı olan Gotik, VI. Leopold zamanında, ülkeye iyice yayıldı.

Milano Katedrali

Gotik mimarisinde yapılar, sanki yükselerek uçuyormuş gibi bir his verir.

Gotik tarzının önemli özelliği sivriliktir. Dini yapılarda aranan yücelik hissinin uyandırılmasıdır. Pencerelerin bol olması, pencere camlarının renkli olması, çatılardaki okumsu kuleler dikkati çeker. Gotik mimarisinin başlıca eseri katedrallerdir. 12. ve 13. yüzyılda birçok insan zenginliğini katedral yapmaya ve süslemeye harcamıştır. Böylece ekonomi de gelişmiştir.

Gotik tarzı, yalnız mimarlıkta tesirli olmayıp; süs ve gündelik eşya, resim, yazı ve heykeltıraşlıkta da etkili olmuştur. Gotik heykeller çoğunlukla kiliselerin duvarlarında kendilerine yer bulmuşlardır. Sanatçılar Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki coşkuyu yaşatmak amacı ile heykeller yapmışlardır. Sanatçı için önemli olan, figürdeki kişinin hissettiklerini seyredenlere anlatabilmek hissettirmektir. Gerçeğe benzerlik, perspektif pek önem taşımaz.

VI. Heinrich'in oğlu Friedrich'in annesi Sicilya Norman kralı I. Roger'in kızıydı. 1198 yılında 4 yaşındayken kral oldu. Papa III. İnnocentius ona vasi tayin edilmişti. Normanlar tarafından yeni ele geçirilmiş olan Siçilya'da hala Arap Sarayı ve Araplar duruyordu. Friedrich'in eğitilmesinde Arap bilginler de görev aldı. Böylece Friedrich hem Hıristiyan ve hem de Müslüman kültürü alarak yetişti. Sonunda Friedrich tüm dinlerin birer aldatmaca olduğu fikrine geldi. Friedrich bu görüşünü açıkça söylüyordu.

1199 yılında, Anadolu Selçuklu devleti iç karışıklıklarını fırsat bilen Ermeni prensi II. Leon (1187 – 1219), Toroslar üzerinden Ereğli ve Kayseri'ye kadar Selçuklu topraklarına girdi. II. Rükneddin Süleymanşah Ermeni prensliği üzerine yürüyerek, Ermenileri itaati altına aldı. Bu sefer sonunda Ermenilerin eski topraklarına çekildikleri kesindir. Ancak tarihçiler arasında tartışılan, II. Rükneddin Süleymanşah'ın Ermeni prensi II. Leon'u tabiiyeti altına alıp, almadığıdır. Sultan Ermeni prensliği üzerine yaptığı seferde başarılı olmuştu. Bu başarılarını devam ettirmek için Eyyubilerle bölge konusunda anlaştı.

İngiltere'de Fontevraud şatosuna çekilmiş olan 77 yaşındaki Alienor, oğlu Arslan Yürekli Richard Chalus kuşatmasında yaralanıp 1199 yılında ölünce, son oğlu Topraksız Jean'ı kral yapmak üzere harekete geçti.

Kastilyalı Blanch

1200 yılında Harzemşah hükümdarı Tökiş (Tekiş) öldü. Tökiş öldüğünde, geride bir imparatorluk kalmıştı. Harzemşah tahtına oğlu Alaeddin Muhammed geçti (1200 – 1220).. Tekiş ölür ölmez, yapılan zulümlerle inim inim inleyen Horasan halkı isyan etti. Hatırlanacağı gibi Tekiş, Kıpçak kabileleri ile Horasan'ı elinde tutuyordu. Kıpçaklar ise sürekli tahribat yapıyor, halkı canından bezdiriyorlardı. Yeni Sultan Alaeddin Muhammed'in ilk yılları Melikler ve Gürlerle mücadele ile geçti

1200 yılında İngiltere ana kraliçesi Akitanyalı Alienor hala aktifti. Kastilyalı Blanche'ı Fransız kralına eş seçti. Blanche, gelecekteki Fransız kralı Aziz Louis'in (IX. Louis) annesi olacaktır.

Anadolu Selçuklu devleti Sultanı II. Rükneddin Süleymanşah'ın Malatya emiri olan kardeşi Muizzüddin Kayserşah, Sultana itaat edip, tabi olmamıştı. II. Rükneddin Süleymanşah, Malatya üzerine yürüyerek, kenti kuşattı ve Haziran 1201 tarihinde Malatya'yı aldı. Böylece Anadolu Selçuklu devletinin sınırları II. Kılıç Arslan zamanındaki sınırlara varmış oldu. Anadolu Selçuklu devletinin böyle güçlenmesi karşısında Erzincan ve Divriği emiri Mengücoğlu Behramşah ve Turanşah, Harput egemeni Artukoğlu Nizameddin Sultana tabiiyetlerini bildirerek, vassalı haline geldiler.

Gıyaseddin Keyhüsrev Doğu Roma'da

1200 yılı dünyası

Hatırlanacağı gibi II. Rükneddin Süleymanşah Anadolu Selçuklu devleti tahtını kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den 1196 yılında almıştı. I. Gıyaseddin Keyhüsrev bundan sonra emir emir dolaşarak tahtı tekrar ele geçirmek için yardım istemiş ama hiç yardım eden olmamıştı. Bunun üzerine o da Constantinopolis'e giderek Doğu Roma İmparatorluğuna sığındı (1199 – 1200). Doğu Roma İmparatoru III. Alexios Angelos, Gıyaseddin Keyhüsrev'i çok iyi karşıladı ve misafirperverlik gösterdi. İmparator Gıyaseddin Keyhüsrev'e yılda 10.000 altın dinar ödenek bağladı.

Keyhüsrev burada İmparator Alexios'dan büyük hüsnü kabul gördü ve Milet yöneticisi Manuel Mavrozomes'in kızı ile evlendi. Keyhüsrev'in Constantinopolis'deki hayatı sıkıntılı geçmiştir. O günleri ve Keyhüsrev'in karakterini anlayabilmek için Selçuklu tarihçilerince çok sevilerek anlatılan bir hikâyeyi nakledelim.

Bir Frank şövalyesi belki kont veya marki, Constantinopolis sarayına alacağını istemeye gelmişti. Keyhüsrev ve İmparatorun birlikte bulunduğu bir toplantıda, Bu Frank ağır sözler sarf etti. Frank Beyinin küstahlığına dayanamayan Keyhüsrev, onu hakaret edici bir tarzda azarladı. İmparator ise Keyhüsrev'e dönerek sakinleşmesini talep etti. Keyhüsrev İmparator'a

dönerek: “ Ben Kılıç Arslan’ın oğluyum, doğuda ve batıda ülkeler fethedip, ünleri cihan tutan Alp Arslan’ın, Melik-Şah’ın soyundanım. Senin ecdadın onların hazinesine her yıl yükler dolusu baç ve haraç gönderdi. Sen de benim hazineme vergi verirdin. Kader beni buraya düşürdü. Fakat her biri bir diyarda hüküm süren kardeşlerim vardır. Onlar bir Frank beyinin bana burada küstahlık ettiğini duyarlarsa senin şehir ve kalelerini harap ederler.”

Yapılan terbiyesizliğe aşırı sinirlenmiş olan Keyhüsrev, Frank beyini cezalandırmak için düello yapmak istedi. Frank döneminin en iyi silahşorlarından biri olarak ünlenmişti. Misafirine herhangi bir zarar gelmesini istemeyen İmparator düelloya mani olmaya çalışmışsa da, Keyhüsrev bu konuda o denli ısrarcı ve taviz vermez bir tutum takınmıştır ki, sonunda düello gerçekleşmiştir. Aslında Keyhüsrev’de müthiş bir savaşçıydı. Çocukluğunda ve gençliğinde özel hocalar tarafından eğitilmişti. Ayrıca savaşmaya karşı özel bir kabiliyeti vardı.

Düello at üzerinde yapılacaktı. Başkent halkı ikiye ayrılmış heyecanla dövüşü seyretmeye gelmişti. Onlar araba yarışlarından ve diğer yarışmalardan bu tip gösterilere alışıktılar ve zevk alıyorlardı. Kazanacak konusunda müşterek bahisler oynanmaya başlandı. İki atlı, birbirinin üzerine mızraklarını hedefleyerek ve kalkanları ile rakip saldırısını bertaraf etmeye çalışarak atıldılar. Frankın mızrak darbesini Keyhüsrev kalkanı ile bertaraf etti, ama Keyhüsrev’in mızrağının hedefi bulmasına Frank engel olamadı. Atından düşen ama atına asılı kalan Frank yerlerde sürüklenerek gitti.

Tarihçiler, düellodan sonra Frankın tarafını tutanlarla, Keyhüsrev’in tarafını tutanlar arasında kavga çıkar gibi olmuş, ama İmparatorun zamanında müdahalesi ile önlenmişti.

1201 yılında Konya-Beyşehir yol üzerinde Vezir Şemseddin Altın Apa tarafından Altınapa Hanı yaptırıldı.

Tatarların Sonu

1201 yılı geldiğinde, Moğolistan'da Camuha'nın çabaları sonucu Cacirat, Tayçiut ve başka boylar Cengiz Han'a ve Ong Han'a karşı bir koalisyon oluşturmuşlardı. Camuha'yı " Gür Han " ilan ettiler. Camuha'nın üzerine yürüyen Ong Han (Tuğrul Han) onun kuvvetlerini dağıttı. Cengiz ise eskiden kendini esir etmiş olan Tayçiutlara saldırdı. Ancak, bir ok Cengiz'i boynundan yaraladı ve onu atından yere düşürdü. Herkes Cengiz öldü derken ve kuvvetler dağılırken, Celme gelip, Hanının pıhtılaşmış kanını emdi. Sonra da canını tehlikeye atarak Tayçiut çadırları arasına girip, Cengiz Han'a ekşimiş süt getirdi. Cengiz Han Celme'nin kişisel gayreti ile hayata dönmüştü.

Bu sırada aslında zafer kazanmış olan Tayçiutlar birbirlerine düştüler. Cengiz Han'ın yenilgisi de yengi oldu. Bu kargaşa içinde ne yapacağını şaşırmış bir takım Tayçiutlar esir oldular. İçlerinde Cengiz Han'ı yaralayan oku atan genç de vardı. Bu genç içtenlikle Cengiz'i kendinin vurduğunu söyledi.

" Ey Han, şimdi benim öldürülmemi buyurursan avuç içinden büyük olmayan bir toprağı ıslatmış olacaksın. Ama canımı bağışlarsan, senin için bütün gücümle çalışırım. "

Cengiz Han bu gencin doğru sözlülüğüne saygı duyup, onu bağışladı. Gence Cebe (Ok) adını vererek onu nökeri yaptı. Bu Cebe ileride Rus ve Kuman ordularını dağıtan Cebe olacaktır. Bundan sonra pek çok kişi ve boy'da kendi isteği ile Cengiz Han'a bağımlı oldu.

Artık iyice güçlenmiş olan Cengiz Han, eski düşmanı Tatarlar ile savaşmaya ve kesin hesaplaşmaya karar verdi. Birliklerine " Savaşı kazanırsak yağma peşinde koşulmayacak, her şey sona erdikten sonra ganimet eşit paylaşılacaktır " diye emir tebliğ etti. Ancak bu emri, Altan, Kuçar ve bazıları dinlemediler. Daha savaş başlar başlamaz Tatarların mallarını yağmalamaya giriştiler. Bunu öğrenen Cengiz Han hemen yağmalanan malları ellerinden aldı. Bu sırada Cengiz'in kuvvetleri de Tatarları kesin bir yenilgiye uğratmıştı.

Zaferden sonra Cengiz Han şöyle dedi: " Tatarlar bizim babamızı öldürmekle öcümüzü hak ettiler. Şimdi bunların boyu araba dingilinden yüksek olan bütün erkeklerini öldürmek fırsatını ele geçirdik. Kalanları ise köle olarak paylaşırız. " Gerçekten de Tatar budun yok edildi. Bu bir kabilenin nasıl yok edilebileceğinin örneğidir. Tatarlardan kalanlar diğer boylara köle olarak dağıtıldılar. Bu sırada Cengiz Han Tatarların en güzel iki kadınını kendine yeni karılar olarak seçti. Bunlar kardeş olan Yesür ve Yesüken'dir.

Balçiyuntu

Vang (Ong) Han

Nayman şefi İnanç Bilge, Kereyit Han'ı Ong Han'ın (Tuğrul Han) kardeşi Erke-kara'yı destekliyordu. Aile içi çekişmeler sırasında Erke-kara Ong Han'ı kaçmaya zorladı. Ong Handa Cengiz'e sığındı. Cengiz onu ve savaşçılarını besleyip, onun tekrar kuvvetlenmesini sağladı. Ong Han, Cengiz Han'ın yardımı ile yine Kereyitlerin başına geçti. Moğolların Gizli Tarihine göre Cengiz Han, Ong Han'a daha pek çok iyilik yapmıştır. Ama Cengiz Han'ın bu tutumuna rağmen, Ong Han ittifak gereklerine uymadı. Camuha ile ittifak yaptı. Merkitleri Cengiz Han'a haber vermeden yağmalayıp, ganimetten Cengiz Han'a bir şey vermedi. Bütün bunlara rağmen Cengiz Han babasının kan kardeşi olan ve kendinin vassalı olan Ong Han'a karşı bağlılığını devam ettirdi. Ong Han Moğolları Nayman seferine çağırdı. Cengiz Han bu sefere katıldı. Başlangıçta Naymanlar yenilmişlerdi. Ama sonra kendilerini toplayıp, şiddetli, bir taarruza geçtiler. Ong Han, Cengiz Han'a haber vermeden çekildi. Cengiz Han'ın Moğolları zor durumda kalmışlardı. Bununla birlikte, Cengiz Ong Han'ın çekildiğini anlayınca, o da ustaca ve zarara uğramadan geri çekildi. Cengiz'in çekilmesinden sonra Kereyitler, Naymanların yağmasına uğradılar ve büyük servet kaybettiler. Ong Han Cengiz'den yardım istemek zorunda kaldı. Cengiz Han da Nökerlerini yollayarak yardımcı oldu.

Cengiz Han'ın yönetimi daha tam yerleşmemişti. Göçebe kurallarına göre hala gevşek ve küçük bir konfederasyona başkanlık ediyordu. Ayrıca o ve kabileleri hala fakirdiler. Ong Han gibi zengin, güçlü ve itibarlı (Çin İmparatorundan üstün unvan almış) bir hanla ilişkilerini sıcak ve iyi düzeyde tutmak istiyordu. Oğluna Ong Han'ın kızını almayı ve Ong Han'ın torununa kendi kızını vermeyi önerdi. Ong Han bu öneriye sıcak bakmadı. İşte bu akraba olma isteğinin geri çevrilmiş olması Moğolların Gizli Tarihine göre Cengiz Han'ın " yüreğini soğuttu ".

Cengiz'i Han seçen Altan, Kuçar gibi soylular, Cengiz Han'ın zayıf bir başkan olacağını sanmışlardı. Bu bozkır soyluları bağımsızlıklarına düşkündüler ve diledikleri gibi yaşamak

istiyorlardı. Halbuki şimdi, Cengiz Han durmadan güçleniyor ve gün geçtikçe daha Han gibi davranıyordu. Bunlar Camuha ile anlaşarak Ong Han'ın oğlu Sengün'ün saflarına geçtiler.

Sengün ve yandaşları, sürekli propaganda yaparak, sonunda Ong Han'ı " Cengiz'in Kereyitlerin düşmanı Naymanlarla ilişki içine girdiğine " inandırdılar. Bir komplo kurup, kız alışverişine razı olmuş gibi davranıp, Cengiz'i yanlarına çağırdılar. Ama öldüremediler, komploları boşa çıkmıştı.

Bu başarısızlıktan sonra Ong Han ve etrafındaki soylular Cengiz'e bir baskın vermeyi kararlaştırdılar. Ancak aralarında yapılan konuşmaları duyan iki köle, Baday ve Kişilik, maddi menfaat sağlamak için gelerek baskını Cengiz Han'a haber verdiler. Cengiz Han bu iki köleyi ayrıcalıklı özgür kişi (Tarhan) yaptı. Onlar artık savaşlarda aldıkları ganimetlere ve sürek avlarında avladıklarına sahip olacaklardı.

Uyarı üzerine Cengiz Han acele savaşçılarını topladı. Ertesi gün baskına gelenler, Cengiz'i savaşa hazır buldular. Cengiz Han'ın kuvvetleri çok can siperane savaşarak, Ong Han'ın kuvvetlerini püskürttüler. Bu sırada Ong Han'ın oğlu Sengün de yüzünden yaralandı. Saldırganları püskürtmüş olmasına rağmen, onların ne denli kuvvetli olduğunu bilen Cengiz Han, gece kuvvetlerini savaş meydanından uzak bir yere çekti. Bu geri çekilme sırasında görüldü ki Ögedey ve nökerleri Bo'orçu ve Borokul gelememişti. Bunlar arkadan geldiler. Ögedey savaş sırasında boynundan ok ile yaralanmış, Borokul ise onun pıhtılaşmış kanını emerek hayatta kalmasını sağlamıştı.

Durum değerlendirmesi yapıldığında Ong Han'ın kuvvetlerinin çok üstün olduğunu anlaşıldı. Bunun üzerine Cengiz kuvvetlerini önce iyice bir uzaklaştırdı. Sonra da barış önerisinde bulundu. Yazı okuyup yazmayı ne Cengiz biliyordu ve ne de yakınları. Zaten okuma yazma bilen sayısı çok azdı. Bu nedenle haberler, belleği kuvvetli haberciler vasıtası ile ve şiir tarzında ezberletilerek yollanılıyordu. Haberci, Cengiz Han'ın baba dediği Ong Han'a şu haberi götürdü.

" Baba! Neden bana kızdın ve beni dehşete saldın? Beni kınıyorsan, neden bunu mülkümü yok etmeden, sessizce belirtmiyorsun? Küçük de olsam, pek çok öteki kişiden değerliyim. Önemsiz de olsam, öteki iyilerden iyiyim. Ayrıca biz seninle bir arabanın iki kolu gibiyiz. Okun biri kırılırsa, öküz arabayı kıpırdatamaz. Biz seninle arabanın iki tekerleği gibiyiz, biri kırılırsa araba yürümez. "

Cengiz, kendinin Han seçilmesinde önemli katkıda bulunan Altan ve Kuçar'a da " onlara atlar, kadınlar aldığını, sürek avlarını başarı ile düzenlediğini " hatırlatan haberciler yolladı. Ancak Cengiz'in düşmanları onun önerilerine kulak vermediler. Savaş hazırlıklarını sürdürmeye devam ettiler. Bunun üzerine Cengiz Balciyuna gölünün bataklık kıyılarına çekilerek, 1203 yılını sadık adamları ile birlikte bu çamurlu sulardan içerek geçirdi.

Bu zor günlerde yanından ayrılmayan sadık adamlar içinde sadece savaşçılar değil, Orta Asya ile ticaret yapan Cafer Hoca, Hasan ve Danişment Haçip adlı Müslüman tüccarlar da vardı. Orta Asya ticaretine egemen olan tüccarlar Cengiz Han ile dosttular. Cengiz Han onlara değer veriyor ve ticaretlerini kolaylaştırıyordu. Cengiz bu tüccarlardan çevresindeki kavimler ve olup bitenler hakkında bilgiler aldı. Daha sonraları Cengiz, Balciyuna gölü kıyısında kendi ile birlikte bulunan sadık adamlarına " Balciyuntu " lakabı vererek ödüllendirdi ve onlara büyük ayrıcalıklar tanıdı.

Ong Hanın Sonu

Cengiz bu zor koşullarda iken, Camuha, Altan, Darıtay ve Kuçar Ong Han'ı öldürerek yerine geçmek istediler. Durumu öğrenen Ong han onların obasını basarak, mallarını yağmaladı. Onlar da kaçıp Naymanlara sığındılar. İçlerinden sadece Daarıtay Cengiz'e gelerek, ona bağlılığını bildirdi. Cengiz'in kardeşi Kasar'ın karısı ve çocukları Kereyitlerde rehin tutuluyordu. Kasar da Cengiz'e katıldı. Böylece Cengiz'e karşı kurulmuş olan koalisyon kendi iç çelişkileri nedeniyle dağılmıştı.

Güç durumdan kurtulan ve bir de daha da kuvvetlenen Cengiz Han artık Ong Han'dan kurtulmaya karar verdi. Onunla bir yandan barış anlaşması koşullarını müzakere ederken, diğer yandan Kereyit karargahını bir gece baskını ile dağıttı. Kereyitler tam bir bozguna uğradılar. Ong Han ve oğlu Sengün kaçtılar. Uygurlar'a sığınan Sengün öldürüldü. Ong Han'ı da tanımayan bir Nayman subaşısı bilmeden öldürüp, kellesini Nayman şefi Tayang'a yolladı. Nayman kraliçesi kesik baş onuruna bir şölen düzenleyip, müzik eşliğinde ona kurban sundu. Bu sırada kesik başın sırıttığı sanıldı ve bu kötüye yorumlandı. Bunun üzerine Tayang kesik başı yere fırlatıp, ayakları ile çiğnedi. Çevre bunu daha da kötü olaylara yol açılacağının bir işareti olarak kabul etti.

Kereyitleri darma dağın eden Cengiz Han daha önce Tatarlara yaptığını Kereyitlere de yaptı. Kereyit oymak ve ailelerini kendi adamları arasında paylaştırdı. Bunlar, bağışlandıkları kişilerin unagan-bogolu oldular. Cengiz, kendi efendisine sadık kalıp, onun için mücadeleyi bırakmayan Kereyit bahadırlarına, diğerlerinden çok daha iyi davrandı. Buna karşılık efendilerine ihanet eden nökerleri ise cezalandırdı.

Ong Han'ın oğlu Sengün'ün atlarına bakan Kökoçü, savaşta yenilen efendisi ile birlikte kaçmıştı. Ama onu çölde yalnız bırakıp Cengiz'e geldi. Cengiz bu adamı istemedi ve kovdu.

Cengiz Han'ın çocukluğundan beri Tayçiuk şefi Targutay en önde gelen düşmanıydı. Yukarıdaki gelişmelerden sonra Targutay'ın nökerleri, efendilerini yakalayarak, onu Cengiz'e teslim etmeyi düşündüler. Ama sonra bunun ihanet olacağını anlayınca Targutay'ı serbest bıraktılar. Bu nökerler, Cengiz'e gelip, durumu anlattılar. Cengiz de " eğer onu bana teslim etseydiniz, tümünüzü öldürürdüm " diyerek, Tayçiuk nökerlerinin davranışlarını uygun bulduğunu bildirdi.

Cengiz Han Kereyitleri de yok edince etrafında güçlü düşman olarak sadece Batıda Altaylara doğru yerleşmiş olan Naymanlar kalmıştı. Naymanlar kuvvetli, olasılık ile Türk kökenli

kabilelerdi. Ancak unutulmamalı ki o tarihte Orta Asya'da yaşayan Türk ve Moğol kabileleri birbirinden ayırmak çok güçtü. Naymanlar, Uygur alfabesini kullanıyorlardı ve Uygur etkisindeydiler. Naymanlar arasında en fazla Nasturi Hıristiyanlığı yaygındı.

Nayman beyi Tayang Han, Cengiz'in Kereyitleri yenmesinden sonra kaygılanmaya başladı. Bu nedenle Çin Seddi yakınında oturan Öngütler ile Cengiz'e saldırmak için anlaşmak istedi. Öngütler kendilerinin Şato Türklerinden indiklerini söylüyorlardı. Hıristiyanlardı, isimleri de Türk isimleriydi. Öngüt beyi Alakuş-Tekin ittifak önerisini geri çevirip, durumu Cengiz Han'a bildirdi. Bu durum da Cengiz Han da Naymanlara karşı sefer hazırlıklarına başladı.

Bu sırada Cengiz Han, başıbozuk kabile askeri örgütlenmesinden kurtulmaya çalışıyordu. Hunların yaptığı gibi 10, 100, 1000 ve 10 bin tarzı askeri örgütlenmeye geçti. Askeri unvanlar on başı, yüz başı, bin başı ve tümen (10 bin) başı olarak gidiyordu. Kendine de bir muhafız alayı kurdu.

Moğol Ordusu

Moğol İmparatorluğu büyürken, Cengiz Han'ın muhafız alayının sayısı 10.000 askere çıkarıldı. Bu savaşçıları Ak budun evlatları ve özgür insanlar arasından, bedensel niteliklerine, savaş maharetlerine ve yiğitliklerine bağlı olarak İmparatorun kendi seçiyordu. Bu seçme10.000 kişinin içinden seçilen 1.000 kişiye en önemli görevler veriliyordu. Bunlar aynı zamanda ordunun önünde ilerleyerek, tabir caizse suyu yarıyorlardı. Hata işledikleri zaman bu özel birliğin cezasını İmparatorun kendi tayin ederdi.

Moğol erkeklerinin nerede ise hepsi savaşçı olduğundan, savaş araç ve gereçlerinin bakımı sürekli yapılırdı. Savaşçıların giysileri ve donanımları hafifti. Moğol ordusu hızlı hareket kabiliyetine göre düzenlenmişti. Seferde savaşçılar yanlarına zayıf olmayan atları alırlardı. Sefere çıkıp, çıkmamaya İmparator Şamanın kehaneti ile karar verirdi. Ordu yürüyüşe geçmeden 2–3 gün önce yüzlerce savaşçı keşfe yollanırdı. Düşman, hızla hareket eden ordunun ok yağmuru altında kalınca, çok büyük bir güçle karşılaştığını sanarak, baştan yanılırdı.

Moğol ordusu, bulunduğumuz zaman kesitinde Batı Avrupa'daki ve Orta Doğuda ki ordulardan çok daha kalabalıktı. Batı Avrupa'nın şövalye birlikleri en fazla 10.000 kişilik silahlı kuvvetlerdi. Bu sırada Moğolların yıldırım hızı ile ilerleyen orduları 20.000 – 30.000 kişilik ordulardı. Cengiz han öldüğünde, savaşa hazır asker sayısı olarak tarihçi Reşidüddin 129.000 savaşçı vermektedir. Bunun 28.000 kişilik bir bölümü imparatoriçe ve prenslerin korunmasına ayrılmıştı.

Süleymanşah ve Kraliçe Thamara

Kraliçe Thamara (Tamar)

1201 yılında Kilikya Ermeni kralı II. Leon Cenevizlilerle bir anlaşma imzalayarak, Cenevizlilere ticaret ayrıcalıkları tanıdı. Cenevizliler diğer bütün Hıristiyan tüccarların tersine hiç ithalat ve ihracat vergisi ödemeyeceklerdi. Bu hak, bazı imtiyazları olan Venediklilerde yoktu.

Bu sırada Kraliçe (Tamar) Thamara (1184 – 1213) yönetimindeki Gürcüler ilerleyerek Erzurum Saltuklu Beyliğini tehdit etmeye başlamışlardı. Hatırlanacağı gibi Saltuklu Beyliği Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden biriydi. Gürcüler Ahlat ve Malazgirt'e kadar ilerleyerek, sonra da Erciş'e yönelerek bütün bölgeyi işgale başlamışlardı. Kraliçe Thamara ikinci kocası Davit komutasında bir orduyu Kars kentini istilaya yolladı. Bu ordu Erzurum'a kadar ilerledi. Saltuk hükümdarı Nasreddin Muhammed ordusunun başında Erzurum'u savundu. İki gün süren savaşlardan sonra, Gürcü ordusu surlar dışındaki kadın ve çocukları alarak çekildi.

Gürcüler daha sonra Ani, Kars, Şirvan üzerine yürüdü. Türkler Kars'ı müdafaa edemeyince, kenti boşalttılar. Kars ve kalesi Gürcülerin eline geçti. Bu kalenin Gürcülerin eline geçmesi ile Gürcüler stratejik bir üstünlük elde ettiler. Kraliçe Thamara Kars kalesini ünlü komutan Ivane'a verdi. Kars 140 yıl Türklerin hakimiyetinde kaldıktan sonra tekrar el değiştiriyordu.

Gürcülerin Doğu Anadolu'daki bu güçlenme ve ilerlemeleri, Anadolu Selçuklu devletini rahatsız ediyordu. Süleymanşah, bölgede sükûneti sağlamak için Gürcülerle savaşmaya karar verdi.

Anadolu Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleymanşah, Mengüçoğulları ve Artukoğulları Harput beyliklerini kendine tabi duruma getirdikten sonra, Gürcistan seferine çıktı. Erzurum'a geldiğinde, Saltuklu tahtındaki Mama Hatunu devirerek yerine geçen Nasireddin Muhammed'in oğlu Alaeddin Melikşah, kendisine itaatini bildirmeye geldi. Rükneddin Süleymanşah, sebebi tam bilinmeyen bir nedenle Melikşah'ı hapse atarak, tüm Saltuklu yönetimini kardeşi Mugisüddin Tuğrulşah'a verdi Böylece Saltuklu beyliği ortadan kalkmış oldu.

Erzurum'da, Saltuklulardan günümüze Kale mescidi, Tepsi minare, Ulu Cami, Mama Hatun kervansarayı kalmıştır. Saltuklular zamanında, Erzurum hem hayvancılık ve hem de ticaret kavşağı olarak çok gelişmişti. Saltuklular dönemi Erzurum ekonomisinin iyi olduğu bir dönemdir.

Süleymanşah Erzurum ve çevresini yanında bulunan kardeşi Mugisüddin Tuğrulşah'a Elbistan şehrine karşılık vermişti. Tuğrulşah uzun süre, Erzurum'da hüküm sürerek, bölgeyi Gürcülere karşı korudu.

Bundan sonra Süleymanşah Gürcistan üzerine yürüdü. Süleymanşah ile Kraliçe Thamara arasındaki ilişkiler konusunda efsaneleşmiş aşk hikâyeleri vardır. Bu hikâyeleri Müslümanlar Thamara Süleymanşah'a aşıktı ama şehzade kraliçeyi istemedi diye, Gürcü tarafı da Süleymanşah aşıktı ama kraliçe istemedi diye anlatırlar. Ayrıca Kraliçe, istediği erkekleri elde etmekle de meşhurdu. Bir ara Saltuklu Muzafferüddin (İzzeddin Saltuk'un torunu) ile de aşk hayatı yaşamıştır.

Süleymanşah 20.000 kişilik bir ordu ile Gürcüler üzerine yürürken Kraliçe Thamara'ya bir mektup yazdı. Bu mektupta şöyle diyordu: " Gök kubbe altında bulunan hükümdarların en büyüğü, Allah'ın peygamberinin yardımcısı ben Süleymanşah, Gürcülerin kraliçesi sen Thamara'ya bildiririm ki, sen Gürcülerin eline kılıç verip Allah'ın sevgili kulları olan Müslümanları öldürmelerini emrettin; benim bağımsız olan milletimi vergiye bağladın. Şimdi bizzat ben sana ve milletine İslam'ın adetlerini göstermek ve Allah'ın elimize emanet olarak verdiği kılıcı sizin bir daha kullanmamanız gerektiğini öğretmek amacıyla geliyorum.
Gelişimde ancak otağımın önünde diz çöken, Muhammed peygamberi kabul ederek dinini bırakan, boşuna umut bağladığınız Hac'ı huzurumda kıran kimseleri mükâfatlandıracağım. Bununla birlikte kimseyi din değiştirmeye zorlamayacak ve halka zarar vermeyeceğim ve tabiiyetimi kabul edenlerden başkasının yaşamasına müsaade etmeyeceğim. "

Ayrıca mektubu Kraliçeye veren elçi sözlü olarak: " Eğer Kraliçe dininden dönerse Sultan Süleymanşah onunla evlenecek; aksi halde onu cariye yapacak " dediği anlatılır. Kraliçe Thamara Süleymanşah'ın mektubuna ve mesajına çok üzülmüştü. Savaşmaya karar vererek ordusunu hazırladı. Süleymanşah'a da cevabi bir mektup yolladı.

" Ey Süleymanşah! Biz Allah'ın kudretine ve Meryem'e güveniyoruz. Bizim umudumuz mukaddes Haçtandır. Gökleri hiddetlendiren mektubunu okudum ve Allah'ın seni küstahlığından dolayı cezalandıracağının işaretini gördüm. Sen askerlerine güveniyorsun, nefretinden dolayı böyle yapıyor ve ganimet için savaşıyorsun, ben ise ne zenginliğime ne de askerlerimin miktarına ne de insanlara güveniyorum. Ben sadece Allah'a (oğluna) ve senin

hakaret ettiğin haça güveniyorum ve Meryem'e dua ediyorum. Sana İsa'nın askerlerini gönderiyorum. Bu askerler sana hürmet ve saygı için değil gururunu kırmak için geliyor. Senin değil Allah'ın irade ve adaleti tecelli edecek ve bir daha Allah'ın adını tahkirde bulunmamayı öğreneceksin. Seninle savaşmak için yola çıktığımı bildirmek gayesi ile adamlarından birini de sana yolluyorum, tedbirini al ve savaşa hazırlan. Çünkü askerlerim sana doğru gelmektedir. "

Bu iki mektuptan görüldüğü gibi sanki çarpışanlar ordular değil Allah'lardır.

Gürcü ordusu başkomutanı Zakaria Mhargrdzeli'ydi. Ayrıca orduda Davit Solsan, Şalva ve İvane kardeşler gibi ünlü komutanlar vardı. 1202 yılında Micingerd kalesi (Erzurum civarı) civarında yapılan savaşta, önce Gürcü ordusu ani bir saldırı yaparak, Selçuklu ordusunu şaşırtıp, geri çekilmek zorunda bıraktı. Ama yeniden mevzilenen Selçuklular bir süre sonra üstünlük kazanmışlardı. Hatta bir ara Gürcü askerler bozuldu ve kaçacak gibi oldular. Tam Selçuklular savaşı kazanırken, Sultan'ın çetr'ini (Saltanat Şemsiyesi) taşıyan görevlinin (çetrdar) atının ayağı bir çukura girerek, çetr yere düştü. Savaşan Selçuklu ordusu çetr'i göremeyince, düşman Selçuklu ordusunun merkezine ulaştığını ve Süleymanşah'ın başına bir iş geldiğini sanarak, korkuya ve paniğe kapıldı. Başlamış olan panik, komutanların bütün gayretine rağmen durdurulamadı.

Çetr, resmi törenlerde, seyahatlerde, savaşlarda Sultanın başı üzerinde bir görevli (çetrad) tarafından mızrak üzerinde taşınan küçük bir şemsiyeye verilen addır. Çetr bir hakimiyet ve hükümdarlık sembolüdür. Selçuklu hükümdarları, Abbasi halifelerinin manevi üstünlüğünü kabul ettiklerinden, çetrleri Abbasilerin rengi olan siyah renkteydi.

Böylece çetrini düşüren Anadolu Selçuklu ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Sultan Erzurum'a geri çekildi. Bu savaşta pek çok Türk askeri ölmüştü. Gürcüler, büyük ganimet ve içlerinde Berhamşah'ın da bulunduğu pek çok esir almışlardı. Ancak bu bozgun, Anadolu Selçuklu devletini pek sarsmadı. Çevre emirlikler Anadolu Selçuklu devletinin vassalı olmaya devam ettiler. Artuklu emiri II. Sökmen (Diyarbakır, Hasankeyf) ve Samsat Eyyubilerinin Anadolu Selçuklu tabiiyetini kabul etmeleri ile devletin sınırları iyice genişledi. Savaştan sonra Gürcüler toprak ilhakında bulunmamışlardı. Bu da Gürcü ordusunun da çok yıprandığını göstermektedir. Ancak savaşın sonucu II. Rükneddin Süleymanşah'ın gururuna indirilmiş büyük bir darbeydi.

Kraliçe Tamar'ın (Thamara) zamanında, Gürcistan'da Şota Rustaveli gibi büyük bir şair yaşamıştır. Dizileri Gürcüce bilmeyenleri bile etkiler. Başka dil konuşanlar arasında bile Şota Rustaveli terennüm edenler vardı. Onun stratejik ve filozofik yaklaşımının arkasında çok önemli kültürel bir mirasın yattığı bellidir.

Samsat (Sumeysat) Eyyubilerinin vassallığı şöyle oldu: Selahaddin (Selahaddin) Eyyubi'nin büyük oğlu el-Melikül-Efdal Nureddin Ali (1193 – 1225) ve amcası el-Melikül-Adil Ebu Bekr (1193 – 1218) arasında saltanat mücadelesi sürüyordu. Kazanan taraf el-Melikül-Adil idi. El-Melikül- Efdal kısa sürede elindeki toprakların büyük bir kısmını kaybederek, Sumeysat'a çekildi. Orada kendini koruyabilmek için Süleymanşah'a elçi yollayarak, kendisine tabi olduğunu bildirdi.

Kaplan Postlu Şövalye

Şota Rustaveli

Şota Rustaveli Gürcistan'ın güneybatısındaki Rustavi köyünde doğmuştur. Eğitim ve öğrenimini Atoni'de tamamlamıştır, hemen hemen tüm Asya'yı dolaştığı ve kraliçe Tamara'ya çılgınca aşık olduğu rivayet edilir. Muhtemelen karşılıksız kalan bu aşk nedeniyle keşiş olmuş ve Kudüs'te ölmüştür.

Rönesans düşüncesine çok büyük katkılarda bulunan Gürcistan'ın Dante'si diyebileceğimiz Rustaveli'nin " Kaplan Postlu Şövalye "si sonraki yüzyıllarda ülkesinin edebiyat dünyasını çok derinden etkilemiştir. Rustaveli'nin günümüze ulaşmış olan bu destanı, 1.587 dörtlükten oluşur. Bu yapıtındaki başarısından dolayı Rustaveli, Gürcü edebiyat dilinin yaratıcısı sayılır.

" Yaşlı Arabistan kralı Rostevan tahtını kızı Tinatin'e bırakır. Bu olayın kutlanması amacıyla düzenlenen bir av partisi sırasında kaplan postlu esrarengiz bir şövalye ortaya çıkar ama hemen ortalıktan kaybolur. Meraklanan ve heyecanlanan Tinatin, başkomutanı genç Avtandil'e bu adamı bulması için emir verir. Avtandil aşık olduğu Tinatin'in gözüne girmek için canla başla çalışır ve kaplan postlu bu adamı bulur. Tariel adlı şövalye Avtandil'e hayat hikayesini anlatır.

Hindistan'da hüküm süren bir kraliyet ailesine mensuptur. Kralının kızı güzel Nestan'a aşık olmuştur ve Nestan bir gün esrarengiz bir biçimde ortadan kaybolur. Çılgına dönen Tariel prensesin peşine düşmüş, ama izine rastlayamamıştır. Başıboş dolaşıp durmuş, çöllerde tek başına ve umutsuzluk içinde kalmıştır. Tariel'in trajik kaderinden çok etkilenen Avtandil sevdiğini bulabilmesi için ona yardım teklifinde bulunur. Uzun araştırmalardan sonra ve Pridon adlı üçüncü bir kahramanın da yardımıyla Nestan bulunur. Tariel ve Nestan Hindistan tahtına otururlar, Avtandil ve Tinatin ise Arabistan'da hüküm sürmeye başlarlar."

Konu bir İran efsanesinden alınma olsa da Rustaveli'nin yapıtı hem ulusal hem de insancıl bir yapıttır. Kısaca özetlemeye çalıştığımız Rustaveli'nin yapıtının ana fikri, akıl ve tutku, düşünce ve eylem arasındaki sonsuz çatışmadır.

Destanda kesinlikle Gürcistan'dan söz edilmez ama bir kralın tahtını kızına bırakması Arabistan'da ya da İran'da değil Gürcistan'da rastlanan bir olaydır. 1184 yılında kral III. Giorgi kızı Tamara'yı bütün Gürcistan'ın kraliçesi ilan etmiştir.

Şiirde şu dizeleri okuyoruz: " Babası Tinatin'i getirdi, tahta oturttu, başına bir taç koydu, asasını ona verdi ve krallık pelerinini giydirdi ". Bu bir Hıristiyan, Bizans ya da Gürcü törenidir. Müslüman dünyasında taç ve asa yoktur. Dolayısıyla Tinatin imajıyla anlatılan kraliçe Tamara'dır.

Şair o dönem Gürcistan'ının nasıl bir bolluk, ihtişam ve soyluluk içinde yaşadığına tanıklık etmektedir. O dönemin Gürcü uygarlık ve kültürü oldukça insanidir, baskıcı ve boğucu değildir. Yüzeysel ve hafif bir uygarlık da değildir. Hatırlatmalıyız ki bu dönemde Batı'nın, İsa'nın mezarını (Kudüs) " hak dininden olmayanların elinden almak " için Doğu'yla kanlı bir savaşa tutuştuğu dönemdir.

Rustaveli'nin bu kanlı mücadelenin dışında kalması da övgüye değer bir tavırdır. Hiçbir inançtan yana tavır koymamıştır. Onun için dünyada " bilinmeyen, açıklanamayan ve anlatılamayan " tek bir tanrı vardır. Bu tanrı evreni yaratmış ve insanlara bırakmıştır. Rustaveli " yüce bir umut gibi sık sık tanrıyı ansa da onun yerine zaman zaman müthiş ama kör bir güç olarak tanımladığı doğayı koyar. İnsan bu güce karşı koyabilmek için mücadele etmeli, acılar ve umutsuzluklar karşısında metanetli olmalı, vatanını gözetmeli, bütün dünya zevklerinin kaynağından sevgi ve dostluk üretmelidir " der.

Rustaveli'nin zengin ahlaksal ve toplumsal ilkeleri, bir kez okunduktan sonra insanın belleğine kazınır. Onun tasarladığı uygarlık kavramı içinde özgürlük, adalet, onur duygusu, vatan sevgisi, mertlik vardır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Şota Rustaveli ölümsüz duyguları, kaybolmaz bir gerçeği, dünya durdukça göreceğimiz sahneleri dile getirmiştir.

Süleymanşah ve Alienor'un ölümleri

Tekgöz köprüsü

II. Rükneddin Süleymanşah'ın saltanatı sırasında ana problemi, Ankara ve yöresine (Eskişehir, Bolu, Çankırı, Kastamonu) hükmeden kardeşi Muhyiddin Mesut'tu. Sonunda Süleymanşah, kardeşine karşı harekete geçip, Ankara'yı kuşattı. Sonunda kenti alarak, problemi halletti. İslam kaynakları Ankara kalesinin çok muhkem bir kale olduğunu belirterek, bu nedenle kuşatmanın uzun sürdüğünü (2 – 3 yıl) söylerler. Mesut sonunda kaleyi Süleymanşah'a kendi ve ailesi sağ ve salimen başka bir yere gidebilmek koşulu ile teslim etmişti. Baştan bu koşulu kabul eden Süleymanşah, sonra hile yaparak kardeşini öldürtmüştür. Gerekçe olarak da Doğu Roma ile Roma Selçukluları aleyhine işbirliği yapmasını gösterir. Bu sırada Doğu Roma İmparatorluğunun Latinlerle başı dertteydi ve Mesut'un yardımına gelemedi. Süleymanşah, kardeşini yok etmek için uygun zamanı bulmuştu.

1202 yılında Kızılırmak üzerinde Kayseri-Kırşehir Köprüsü (Tekgöz köprüsü) yapıldı.

1202 yılında Hindistran'daki Gurların hakanı Şihabeddin (sonradan Muizzeddin) Muhammed (1187 – 1206) idi. Sultan kardeşlerinin de yardımı ile büyük bir Hindistan İmparatorluğuna hükmetti.

6 Temmuz 1204 tarihinde II. Rükneddin Süleymanşah, yeni bir Gürcü seferine giderken, Konya ile Malatya arasında bir yerde hastalanarak öldü. Genel olarak İslam kaynakları, Süleymanşah'ın kardeşi Mesut'a yaptığı zulüm nedeniyle cezalandırılarak öldüğü fikrini işlerler.

Bu tarihteki bir başka ölüm de İngiltere ana kraliçesinin ölümüydü. Alienor, 1204 yılında 82 yaşında Poitiers'de öldü.

Süleymanşah, Anadolu Selçuklu devletini iç çatışmalardan kurtarıp, Anadolu Türk birliğini tesis etmiş başarılı bir hükümdardır. Şiiri, genel olarak edebiyatı, filozofları ve filozofiyi severdi. Bu nedenle yanında şairler, sanatkârlar ve âlimler bulunurdu. Cömert bir hükümdardı. Katı din adamları onun filozoflara yakınlığını ve felsefe ile meşgul olmasını eleştirirlerdi. Süleymanşah inancı bozuk olmakla, din ve şeriata karşı ilgisizlikle suçlanmıştır. Ancak anlatılan hikâyelerden, Süleymanşah'ın din konusunda çok dikkatli davranarak, halkın tepkisini çekmemeye çalıştığı bilinir.

Harzemşahlar ve Gurlar Hindistan'da savaşıyorlardı. Savaşan ordulardaki paralı askerler yine çoğunlukla Türklerdi. Bunlardan biri olan Türk komutan Kutbeddin Aybeg kendini hem Türklerin ve hem de İranlıların sultanı ilan etti. Peşinden de Delhi Sultanlığını kurdu.

Alienor ve II. Henry

Yeni Güçler

Papa III. İnnocent

Fransa kralı bu tarihlerde hala şato sahibi ve özel ayrıcalıkları olan bir büyük senyördü. Ancak geçmiş Fransız kralları bu senyörlüğü genişletip, yayacak hiçbir fırsatı kaçırmamışlardı. Askeri fetihler, dalavereler, el koymalar, evlilikler derken Fransa krallarının mutlak hakimiyetindeki toprakları büyüyordu. Fransız kralları sabırlıydı. Ağır ama sağlam gidiyorlardı.1204 yılında, çok büyük bir toprak parçasını, Normandiya dükalığını, krallıklarına kattılar.

Fransa kralının yanındaki iptidai devlet organları da büyüyordu. Kralın vassalları danışma görevlerini yerine getirmek için kralın yanına geldikçe, krala yardım eden küçük guruba katılarak, gurubun büyümesine neden oluyorlardı. Buradan kralın divanı ortaya çıktı. Kral senyörlerin yanlarına orada kralın haklarını korumak ve gelirlerini toplamak için görevliler yollamaya başladı. Bu görevlilere " ministeriaux " dendi. Fransa'da tam devlet yapılanması böyle giderken, birden Fransa kralının toprakları Normandiya'nın katılması ile çok fazla büyümüştü. Böylece, mütevazı devlet yapılanmasına daha etkin görevler yüklemek gerekti. Kral çevresindeki şövalyelerden, uzaklarda kendi haklarını koruması için görevliler seçip, yollamaya başladı. Bu görevliler gittikleri yerde kralı temsil ediyordu.

Bu gelişmeye paralel olarak merkezde de ihtisaslaşma başladı. Uzmanlaşmış bölümler ortaya çıktı. Bu organlar sürekli ve özerk hale geldiler. " Cour en Parlement " denen adaletle görevli bir bölüm ortaya çıktı. Benzer şekilde görevi krallık maliyesini denetlemek olan " Chambre des Comptes " oluştu.

Papanın geliri önceleri St. Pierre arazisinin gelirleri ve bağışlardan oluşuyordu. XII. Yüzyılda buna haçlı seferleri için Kilisenin bütün arazisi üzerinde konmuş olan bir vergi ilave oldu. Bu vergiyi önce piskoposlar daha sonra da papa temsilcileri (legats) tahsil etti. Haçlı seferleri için

toplanan bu para daha sonra Roma kilisesinin masrafları için kullanılır oldu. Zenginleşen papalığın gücü de durmadan artıyordu. Şimdi Roma, bütün Katolik ülkelerde, koruduğu kimselere, geliri olan rütbeler verir olmuştu.

Papa III. İnnocent'usun (İnnocentius) (1198 – 1216) ise, Alman İmparatoru IV. Henry (Heinrich) ile bir yarışma içinde olduğunu hatırlıyalım. Papa, Papalığın ve Roma Kilisesinin arkasında tüm Hıristiyan Kralları toplayacak büyük bir vassal yönetim yani bir İmparatorluk kurmaya çalışıyordu. İnnocentius, bu çabaları sonunda bazı senyörleri ve İngiltere krallığını tabiiyeti altına aldı. İngiltere krallığı Papalığın has krallığı olmuştu. Papalığa bağlanan İngiltere ve senyörler ayrıca Papalığa azda olsa vergi veriyorlardı. Bu durum, gittikçe " İmparatorun kendinin de Papalığın vassallı olduğu " düşüncesini belirginleştirdi. III. Bonifatius, bu noktadan hareketle, Papalığı yani Roma Piskoposluğunu, manevi ve maddi olarak halkın tek önderi kabul ediyordu. Ve yüceltiyordu.

Papa III. İnnocent kendini bütün Hıristiyanların, hatta kralların hükümdarı ilan etmişti. Bunun için " Constantinus'un Vasiyeti " adı ile bilinen belgeye dayanıyordu. Bu belge ile İmparator, bütün Batıyı Papaya bağışlamış görülüyordu. Papa kralları yargılamak, tahtlarından indirmek ve yerine başkalarını geçirmek hakkına sahip olduğunu iddia ediyordu.

Ama Papalığın bu çabaları fazla bir işe de yaramıyordu. Zaman değişmişti ve her krallık ulusallaşmaya doğru gidiyordu. Nasıl Alman İmparatorları kendi yetkilerini diğer krallara kabul ettiremiyorlarsa, aynı şekilde Papa da ettiremiyordu. Şimdi krallıklar birleşmek değil, tam tersine Avrupa'yı bölüşmek istiyorlardı. Ayrıca Papalığın bu çabaları, Papalığın gerçek görevini yapmadığı gibi bir düşünceyi de canlandırdı. Artık ortada Haçlı seferlerinin ilk başlarındaki, feodal dünyanın, birleşmiş Hıristiyanlığı yoktu.

Kilisenin gücüne karşı kuvvetlenen yeni güçler de ortalığa çıkmaya başlamıştı. Kentlerde din adamı olmayan veya dini organizasyonlarla bağlantısı olmayan bir kesim ortaya çıkıyordu. Ekonomi büyüyor, para çoğalıyordu. Bu yeni iktisadi durum tabii örf ve adetlerde de değişmelere neden oluyordu. Dış dünyadaki huzursuzluk, Kilisenin içine de yansımaya başlamıştı. Bütün bunlar gelecekte önemli olacaklardı.

Kilise kendine karşı gittikçe kuvvetlenmekte olan diğer mezheplerle mücadelede yeni bir yolu buldu. Bu III. İnnocentius'un başlattığı bir hareketti. Kilise rakiplerini inceliyor ve onların öğretisinden işine gelen parçaları alıyordu. Bu kilisenin rakiplerinin ideolojilerine vurulan çok ciddi bir darbeydi. Bu yeni Kilise politikasından "Dominikenler " ve "Fransiskenler " çıkacaktı. III. İnnocentius, bu tarikatların kurucuları olan, az sonra anlatılacak Dominique ve François'yı makamına kabul etmiş ve onlara güler yüz göstererek, teşvik etmiştir. Bu teşvik, kurulmakta olan bu iki tarikata manevi bir destek olmanın yanında, onların Roma kilisesi ile yakın bir işbirliği yapmalarını getirmiştir.

Papa III. İnnocentius'un bütün yaptıklarına dikkatli bakmak gerekir. Bu zamana kadar eğitim iki tür okulda yapılıyordu. Bunlar Manastır okulları ve Katedral okullarıydı. III. İnnocentius din adamı olup olmadığına bakmaksızın okullara, hocalarına, talebelerine yardım etti. Bu yardımların da etkisi ile mesleki kuruluşlar kuruldu, ayrıcalıklar elde edildi ve giderek de idari özerklik kazanıldı. Böylece yeni ve eskisinden farklı " Üniversiteler " doğdu. Üniversite mana olarak hocaların ve talebelerin yeminli işbirliği demekti. III. İnnocentius'u takip eden Papalar da bu yardım politikasına devam ettiler. Bologna Üniversitesi gibi, daha önce kurulmuş olan ve İmparatorca desteklenen Üniversiteler bu Papalık etkisine karşı çıktılar. Ama buna karşılık

Paris'teki hocalar ve öğrenci kuruluşları Krala karşı bu yardımı talep ettiler. Papalık, İtalya'da Roma başta olmak üzere üniversiteler kurdu.

Bireysel okumanın ilerlemesi ile düz yazı şiire galebe çalmaya başladı. Şimdi kentler sadece burjuvalar ve işçiler tarafından değil aynı zamanda aydınlar ve soylular tarafından da tercih ediliyorlardı. Kentler edebi yaşamın merkezleri haline geldiler. Paris ile kumaşçı ve bankerci şehri olan Arras başı çekiyordu.

Edebiyatta Roman simgesel bir yöne yönelmişti. Haçlı seferlerinin anlatıldığı güncel bir edebiyat gelişmişti. Kısa halk öykülerinin içine, artık gerçekçi ve erotik şakalar girmeye başladı. Bir taraftan da neşeli, kadınları ve kiliseyi hedeflemiş, aristokrat çapkınlıklarını da konu eden, soylu adetlerle dalga geçen " alaycı " bir edebiyat oluşmuştu.

Bu arada bilimi halka yayan yayınlara büyük bir ilgi vardı. Edebiyatın her türüne gösterilen ilgi, özel kitaplıkların da gelişmesine neden oldu. Bu kitaplıklar iki ana yol izlediler. Bir yanda mistik ve dindar edebiyatın konusu olan kitapların bulunduğu kitaplıklar, diğer yandan aklı ve bilimi öne çıkaran kitaplıklar gelişti.

Latin İmparatorluğu

Latin İmparatorluğu

Yok olmak üzere olan Haçlıların durumu Papa III. Innocentius'u harekete geçmek zorunda bıraktı. İtalyan Boniface yönetiminde yeni bir Haçlı ordusu kuruldu. Ordu, Venedik'te toplanmaya başladı. Hedef Mısır'dı.

Hedef Mısır'dı ama Haçlı seferlerinden arslan payını alan İtalyan kentleri ve bu kentlerdeki burjuvalar için Haçlı seferleri dinsel değil, ticari bir eylemdi. Venedik Haçlıların toplanması için gerekli para ve gemileri sağladı. Venedik'in başında Enrico Dandalo vardı. Dandalo Venedik'in denizlerdeki üstünlüğünün Doğu Roma'nın ortadan kaldırılması ile mümkün olacağını düşünüyordu. Aslında Venedik'in Doğu Roma topraklarında pek çok ayrıcalığı ve imtiyazı vardı. Ama bunun devam edeceğinden kuşku duyuluyordu. Yakın geçmişte, 1171 ve 1182 de Doğu Roma halkının Venedik karşısında yaptığı hareketler Venedik'te infial ve güvensizlik yaratmıştı. Enrico Dandalo, Haçlı ordusunu Mısır yerine Macaristan'daki Zara kentine yönetti.

Haçlılar Adriyatik'teki Zara limanına saldırdı. Liman pek çok Hıristiyan öldürülerek ve zalimce davranılarak ele geçirildi. Zara limanı Papanın sağdık bir dostu ve Katolik olan Macar Kralı Emerich'e (1193 – 1204) aitti. Emerich ayriyeten Haçlı seferlerine katılmayı da taahhüt etmişti. Ama Venedik kendi çıkarları için Zara'yı istiyordu. Papa bir şey yapmayı göze alamadı, sadece protesto etmekle yetindi.

Bu sırada hatırlanacağı gibi Doğu Roma İmparatoru II. Isaakios tahtan indirilince, Isaakios'un oğlu IV. Alexios Alman İmparatorunun yanına gitmişti. Ondan yardım istedi. Philip, kayınbiraderinin isteklerini kabul etmekle birlikte, iç sorunları nedeni ile asker veremedi. Ama IV. Alexios'la beraber Haçlılardan yardım istedi. Alman İmparatoru Philip, Haçlıları Constantinopolis'ten geçerek gitmeleri konusunda ikna etmişti. Böylece IV. Haçlı seferi yönünü Constantinopolis'e çevirdi. Haçlılar gelip, 17 Temmuz 1203 yılında kenti ele geçirdiler. III. Alexios hazinesini alarak kaçtı. Gözlerine mil çekildiği için kör olmuş olan eski İmparator II. Isaakios tekrar tahta çıktı. Oğlu IV. Alexios'da müşterek imparator ilan edildi.

Constantinopolis'in Latinlerce alınması

Mısır'da Eyyubi soyu Latin kolonilerine önemli ayrıcalıklar tanımaya devam ediyordu. Mısır'da şarap yasaktı ama Venedikli tüccarların oturdukları mahallelerde içimi ve satışı serbestti. Konsoloslar ve tüccarlar şikâyetlerini doğrudan Sultana yapabiliyorlardı. Gümrüklerde denetleme yapacak memurları vardı. Latinlerin ve özellikle Venediklilerin durumları Mısır'da çok iyiydi. Bu nedenle, Venediklilerin IV. Haçlıları bilerek Constantinopolis'e yönelttikleri düşünülür. Daha sonra, Eyyubiler, Haçlıların Mısır yerine Doğu Roma'ya gitmesini şükran mektupları yazarak övmüşlerdir. Mısır'ın bu nedenle Venedik'e çok özel imtiyazlar vermiş olacağı bile düşünülür.

Constantinopolis halkı Haçlıları başlarına bela eden yeni yönetimden memnun değildi. Ocak 1204 de kent halkı isyan etti. IV. Alexios öldü. II. Isaakios hapsedildi, ama o da hapiste öldü. Doğu Roma tahtına III. Alexios'un damadı Murtzuphlos çıktı. Şimdilik hakimiyet Latin karşıtlarındaydı. Bu sırada Haçlılar kendi aralarında Doğu Roma yerine bir Latin devleti kurmak konusunda mutabakata varmışlardı. Latinler kenti kuşattılar. . Latin işgalinden çok muzdarip olan Constantinopolis halkı Süleymanşah'a haber yollayarak yardım istedi. Ama Sultan hem kardeşi Mesut ile uğraşıyordu ve hem de aklında yeni bir Gürcistan seferi vardı. Selçuklular Constantinopolis'e yardım etmediler, Doğu Roma kaderi ile baş başa kalmıştı.

Kentteki 30 bin Frank tüccarın içeriden yardımı ile Latinler 13 Nisan 1204 de Constantinopolis'i ikinci defa işkâl ettiler. Constantinopolis'de 3 gün süreyle yağma ve ölüm hüküm sürdü. Bir Haçlı tarihçisi: " Dünya yaratılalı beri bu kadar çok ganimet daha hiçbir

kentte kazanılmamıştı " demişti. O dönemde Constantinopolis dünyanın en büyük kültür merkeziydi. Latinler bu kültür merkezini mahvettiler. Kültür hazinelerini tahrip ettiler. Buldukları ve gördükleri her şeyi aldılar. Patrik başlarında Ortodoks papazları ellerinde İncil ve Haç, istilacılardan yalvararak merhamet dilediler. Haçlılar hepsini öldürdü. Kiliseleri ve bu arada Aya Sofya'yı soydular. Bu bir kâbustu. Doğu Roma başkentinin canı, ırzı, malı, kutsal değerleri yani her şeyi gitmişti. Constantinopolis halkı bu travmadan kurtulamayacaktı.

Daha sonraları bu günlerden bahsederken tarihçi Niketas Khoniates, Doğu Roma'nın kendine olan güvenini kaybettiğini söylüyordu. Tanrı önce öldürüp, sonra diriltmişti. Latin işgali ile birlikte umutsuzluğa kapılan halk, çöküşten sonra gelmesi beklenen mutlu geleceğe dair kehanetleri okuyordu. İnsanlar kehanetleri görebilmek için Constantinopolis'deki heykellerin detaylarını ve yazılarını inceliyorlardı. Herkes bir yerlerde kehanetleri arıyordu. Kent yıkılacak mıydı? Daha sonra onları neler bekliyordu? Niketas Khoniates, sadece Latinler değil Anadolu Selçukluları hakkında da önemli bilgiler vermiştir.

Böylece Nisan 1204 tarihinde Constantinopolis'de " Latin İmparatorluğu " kuruldu. Flander kontu Baudouin (Boudouin IX) Latin İmparatorluğunun ilk kralı seçildi. Latin patriği ise Venedikli Thomas Morasini oldu. Peşinden Doğu Roma toprakları paylaşıldı. Yeni İmparator Baudouin tüm devlet topraklarının dörtte birini aldı. Geri kalan toprakların yarısını Venedik aldı. Geriye kalanlar da ikta tarzında şövalyeler arasında paylaştırıldılar. Doğu Roma topraklarında çok karışık bir toprak düzeni ortaya çıkmıştı.

Boudouin Trakya ve Kuzey Batı Anadolu'yu aldı. Boniface de Montferrat, Selanik ve Tesalya'yı da içine alan bir krallık kurdu. Venedik Peloponnes'de Modon, Koron; Adriyatik kıyısında Dyrrhakhion, Ragusa; Girit, Euboea, Andros ve Naksos adalarını; Gelibolu, Tekirdağ ve Edirne kentlerini aldı. Constantinopolis'te kendi hakimiyetinde bölgeler olan Venedik bu işten çok karlı çıkmıştı. Orta ve Güney Yunanistan'da Boniface'ye bağlı devletçikler ortaya çıktı. Böylece Avrupa feodal yapısına benzer bir yapı ortaya çıkmıştı.

Haçlı seferi asıl amacı dışına çıkmıştı. Katolik Haçlıların kin ve nefreti Ortodoks Doğu Roma başkentinde hüküm sürüyordu. Halk kısa süre içinde kenti terk ederek, Haçlıların olmadığı yerlere göç etmeye başladı. Kaçan halk, gittikleri yerlerdeki yerli halkla beraber yeni devletler kurdu. Böylece ortaya İznik, Selanik ve Trabzon'da Doğu Roma İmparatorluğunun halefi olduğunu iddia eden 3 devlet ortaya çıktı. İznik'te kurulmuş olanın başında III. Alexios'un damatlarından Theodoros Laskaris vardı. Theodoros Laskaris, III. Alexios döneminin en önemli komutanlarından biriydi. İznik, devlet modeli olarak kendine Doğu Roma İmparatorluğunu almıştı. Bilgin Mihail Autoreianos, ilk İznik patriği seçildi ve o Theodoros'a tacını giydirdi. Theodoros Laskaris 1208'de imparator unvanını aldı.

Andronikos'un torunları Alexios ve David, dedelerinin tahttan düşürülmesinden sonra akrabaları olan Gürcü kralının sarayına götürülmüşlerdi. Constantinopolis'in Haçlılarca işgalinden sonra, Trabzon'da Gürcü kraliçesinin yardımı ile bir devlet kurdular. Bu sırada Bulgar devletinin başında Kaloyan kral olarak bulunuyordu (1197 – 1207).

Dönemin tarihçileri, Constantinopolis'in alınarak, Doğu Roma İmparatorluğuna son verilmesinde Papanın hiçbir kabahati olmadığından bahsederler. Ancak, Papanın mektupları durumu böyle göstermez. Latin İmparatorluğunu Papa tarafından da onaylanmıştır.

Constantinopolis'in Latinler tarafından işgali üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev'de Milet'e Kayınbabasının yanına gitmek zorunda kaldı. Keyhüsrev, saltanattan uzaklaştırarak, Selçuklu

toprakları dışında geçirdiği hayatın kendine çok sıkıntı veren bir hayat olduğunu söylemiştir. Onun hocası Mecdüddin İshak'a yazdığı bir mektupta " zalim feleğin elinden neler çektiğimi söylersem kalemimin ucundaki mürekkep kan olur " demesi ünlüdür.

1203 yılında Meyyafarikin'de Keykavus medresesi yapıldı.

1204 yılında Koçhisar Ulu Camii, Konya-Beyşehir yolunda Kızılören Hanı yapıldı.

Horses of Saint Mark (Constantinopolis hipedromundan Venedik'e götürülen atlar)

İnsan Eti ile Beslenme

Bu sırada Orta Asya'da Cengiz Han Naymanlara karşı sefer yapmak için hazırlıklarını bitirmişti. Ordunun koruyucu ruhu olan ve Atalarının ruhunun oturduğu bayrağa kurban sundu. 1204 ilkbaharında kurultayı toplayarak, onlara Naymanlara hücum fikrini açtı. Çoğunluk, ilkbaharda atlar güçsüz olur, seferi yaz sonuna bırakalım dese de Cengiz Han ağır bastı ve onun fikri kabul edildi. Cengiz Naymanlara karşı harekete başladığında, Camuha, Merkit beyi Tokta, Oyrat beyi Kutuga oymakları ile birlikte Naymanların yanında yer almışlardı. Tatar, Kereyit, Dovben, Tayçiut ve benzer kalıntılar da Naymanlara katılmışlardı.

Tayang Han Altayların arkasına geçip, Moğolları yormak istiyordu. Ama komutanı Hori onu korkaklıkla suçlayıp, saldırmaya itti. İlk gün sonunda Moğollar daha başarılıydı ve Tayang Han yaralanmıştı. Bir tepenin üzerinde gece Tayang Han sordu: " Kurtların bir sürüyü ağıllarına kadar kovaladıkları gibi, bizimkileri kovalayan kimlerdir? "

Camuha cevap verdi: " Bunlar Timuçin'in insan eti ile beslenen dört köpeğidir. Timuçin onları demirden bir zincirle bağlı tutar. Bu köpeklerin alınları bakırdandır, dişleri keskindir, dilleri sivridir. Kamçı yerine eğri kılıçları vardır. Onlar çığ damlaları içerler, rüzgâra binerler. Savaşlarda insan eti yerler. Şimdi onlar zincirden boşalmışlardır. Salyaları akar, keyiflidirler. Bu dört köpek Cebe, Kubilay, Celme ve Sübetay'dır. "

Bu alıntı Moğolların Gizli Tarihinden yapılmıştır. Ancak o dönem kaynakları içinde Camuha'nın savaştan önce korkarak, Tayang Han'ı bırakıp, savaşçıları ile birlikte çekip gittiğini söyleyen önemli anlatımlar da vardır.

Bu dört müthiş savaşçıya Cengiz Han da " azılı köpeklerim " derdi. " Kubilay, Celme, Cebe ve Sübetay, siz dördünüz benim azılı köpeklerim gibisiniz. Ben sizi nereye gönderdiysem, sert taşları parça parça ettiniz, derin suları durdurdunuz. Bundan dolayı savaşlarda sizin önde bulunmanızı buyurdum. "

Tayang Han yaralı yerde yatıyordu. Artık kalkıp savaşa katılacak hali kalmamıştı. Hori subaşı ve öteki Nayman ileri gelenleri ölmek için umutsuzca savaşmaya başladılar. Bu cesareti gören Cengiz Han, onları durdurup, kazanmaya çalıştı ise de Naymanlar savaşarak ölmeyi yaşamaya tercih ettiler. Bundan sonra savaştan artta kalan Naymanlar da Cengiz Han'a bağlandılar.

Nayman zaferinin peşinden, Cengiz Han orman halkı olan Merkitlere saldırdı. Merkit beyi Tokta kaçtı. Yerine keçen bey Cengiz'e bağımlı olmayı kabul edince, Merkitler de Cengiz Han'a bağlanmış oldular. Cengiz bu yeni Merkit şefinin kızı Kulan'ı dördüncü karısı olarak aldı.

Çin'de Song hanedanında askeri kanat ile büyük toprak sahibi kanat (Büyük Çin Aileleri, Kibar seçkinler) arasındaki siyasi mücadele devam ediyordu. 1204 de Han T'o-wei liderliğindeki askeri kanat yönetime geldi. Askeri reform yapıp, Cücenlere karşı saldırıya girişti.

Rum Selçuklu tahtı yeniden Keyhüsrev'in

Anadolu'da Keyhüsrev Menderes vadisinde iken, Sultan II. Rükneddin Süleymanşah ölmüş ve yerine çok küçük yaşta olan III. Kılıç Arslan (1204 – 1205) çıkarılmıştı. Yeni Sultanın yaşının çok küçük olması nedeniyle, Mubarizüddin Ertokuş, Danişmendoğlu Muzafferüddin Mahmut, Zahireddin İli ve Bedrettin Yusuf'un çabaları ile özel bir elçi ve mektupla Keyhüsrev Konya'ya tahta çıkmak üzere davet edildi. Konya'ya doğru yola çıkan Keyhüsrev, İznik topraklarından geçerken hiç umulmayan bir engelle karşılaştı. Kendi de yeni bir devlet kurmaya çalışan Laskaris, III. Kılıç Arslan'la anlaştığını ileri sürerek, Keyhüsrevin topraklarından geçişine izin vermiyordu. Keyhüsrev Theodoros Laskaris ile Honas, Ladik (Denizli) ve Konya sınırına kadar olan toprakları, kent ve kaleleri vermek konusunda anlaştı. Şehzadeler Keykavus ve Keykubat'ı Konya'dan gelen elçi Hacib Zekeriya ile birlikte rehin bıraktı.

Hacib Zekeriya, rehin şehzadeleri kurtarmak için bir plan yaptı ve bu plan gereği bir gün avlanırken hep beraber Laskaris'in elinden kaçıp, Selçuklu topraklarına vardılar. Bu kaçış hiç de kolay olmamıştı.

Konya'ya varan Gıyaseddin Keyhüsrev kente giremedi. Konya kapılarını kapamış ve kent halkı kararlı bir mukavemet örgütlemişti. Devlet bürokrasisinde de hava sık sık değişiyordu. Konya bir gurup davet ederken bir gurup da karşı durmaya hazırlanıyordu. Konya Kadısı Timisi, Keyhüsrev aleyhine fetva verdi.

Keyhüsrev de Uluborlu'ya giderek bir ordu hazırladı ve bu ordu ile Konya üzerine yürüdü. Konya kuşatıldı, çevresi tahrip edildi ama kent direniyordu. Keyhüsrev ne yaptığını bilmez halde orada burada dolaşmaya başladı. Kent halkı III. Kılıç Arslan'a verdikleri söze bağlı kaldıklarını ve kalacaklarını söylüyorlardı. Keyhüsrev, yanında ordusu ile Meram'a çekildi.

Aksaray ile Konya arasında eskiden beri devam eden bir rekabet vardı. Aksaray halkı Konya'nın bu tutumundan yana değildi ve valiyi kentten kovarak, hutbeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev adına okuttular.

Konya direnirken, Aksaray'da hutbe I. Gıyaseddin Keyhüsrev adına okutulunca, telaşlanan Konya direnmekten vazgeçerek, o da hutbeyi Keyhüsrev adına okuttu. Böylece Konya'ya gelen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu tahtına ikinci defa oturdu (Şubat 1205) (1205 – 1211). Tahtan indirdiği yeğeni III. Kılıç Arslan'a da eskiden babası Süleymanşah'ın hükmettiği Tokat kentini verdiğini ilan etti. Ama yeğenini Tokat kentinden önce Gavele kalesine yolladı. Kaynaklar III. Kılıç Arslan'ın Gavele kalesinde bir nevi hapis iken ölerek, hiçbir zaman Tokat'a gidemediğinden bahsederler.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya halkının direnişine Kadı Timisi'nin ön ayak olduğuna inandırılmıştı. Aslında bu dirençte Tirmizi'nin katkısı olsa bile bu büyütülecek kadar önemli bir katkı değildi. Keyhüsrev Timisi'yi idam ettirdi. Daha sonra, doğruyu öğrenip pişman olsa da ölen ölmüştü.

I. Gıyasettin Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu tahtına oturduğunda, Artukoğulları, Mengücükoğulları ve Güneydoğu Anadolu Eyyubi emirleri (Samsat emiri el-Malikül-Efdal) devlete tabiydiler. Sultan da oğulları İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya, Alaeddin Keykubat'ı Danişmend iline, Celâleddin Keyferidun'u Koyluhisar'a vali atadı. Şehzadelerin yanlarına devlet adamları, Atabeyler ve ilim adamları verdi. Kardeşleri Mugiseddin Tuğrulşah Saltuk ilinde, Muizzeddin Kayserşah Urfa valisi olarak devam ettiler. Saltuk ilinin yönetimini üstlenen Tuğrulşah, Gürcülerin yağma akınları yapmasına karşılık, karşı saldırı yapıp, pek çok ganimet elde etti. Gürcülerle yaptığı bu mücadelede Tuğrulşah'ın yanında Sökmenliler Beyi, Beytemur'un küçük oğlu Melikülmansur Muhammed vardı (1205).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, şehzadeleri olsun, kardeşlerini olsun vali gibi tayin edince, onların saltanata fiilen katılma haklarını da bitirmiş oldu. Keyhüsrev Türk gelenekleri dışına çıkarak toprağı bölmemiş, herkesi merkezi yönetimin emrinde memurlar konumuna getirmişti. Artık hanedan üyeleri kendi adlarına para bastıramıyor, hutbe okutamıyor, başka devletlere karşı savaş açamıyordu. Bundan sonra Selçuklu şehzadelerinde feodal mahiyette siyasi hakimiyetin paylaşılması usulü bir daha görülmeyecektir.

I. Giyaseddin Keyhüsrev saltanatının ikinci döneminde merkezi yönetimi kuvvetlendirerek çok önemli bir adım atmıştır. Merkez, eyaletler ve uçların arasında ahenkli bir denge kurmuştur. Sultan askeri otoritesinin yanına sivil otoritesini de katmıştır.

Doğu Roma halkı Haçlı Latin devletinden çekiyordu ve hayatından hiç memnun değildi. Trakya halkı, Latinlere karşı Bulgar kralı Kalonyan'ı davet ettiler. 1205 yılında Kalonyan ile Latinler arasındaki savaşı Kalonyan kazandı. Latinlerin uğradığı bu bozgun onları güçsüzleştirdiğinden İznik, Pontus gibi diğer Rum devletlerinin kuruluşunu kolaylaştırdı.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta ikinci defa çıkmasında Danışmend oğulları Zahireddin İli, Muzaffereddin Mahmut ve Bedreddin Yusuf önemli roller oynamışlardı. Bu üç kardeşten Zahireddin İli, Keyhüsrev zamanında Pervanelik görevinde de bulundu.

1205 yılında Kayseri'de Dar-üş Şifa medresesi yapıldı. Bu tıp okulu ile hastanenin aynı yerde olduğu ilk örnektir.

Kayseri'de Dar-üş Şifa medresesi

Kayseri'nin Yenice Mahallesi'nde bulunan Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası, Anadolu Selçuklu Hükümdarı I.Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan adına 1205–1206 yılında yaptırılmıştır. Medrese ve darüşşifa birbirine bitişik iki bina olduğundan halk arasında Çifte Medrese veya İkiz Medrese ismi ile de tanınmaktadır.
Gıyasiyye Medresesi ve Şifaiyesi dünyanın ilk uygulamalı tıp okuludur. XIII. yüzyılda bu tür tıp kuruluşlarında, Gıyasiyye'de teorik, Şifaiyye'de de pratik olarak sürdürülmektedir

Rivayete göre Gevher Nesibe Sultan bir Selçuklu kumandanına aşık olmuş ancak, hükümdar bu evliliğe izin vermemiştir. Bir süre sonra kumandanın şehit düşmezi üzerine de Sultan üzüntüsünden verem olmuştur. Sultan ölmeden önce Gıyaseddin Keyhüsrevden kendisi gibi çaresiz hastaları tedavi edecek hekimlerin yetiştirilmesi için bir medrese yapılmasını istemiş ve bütün servetini de bu iş için bağışlamıştır. Bu olaydan üzüntü duyan Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci defa tahta çıktığında, kız kardeşinin vasiyetini yerine getirmek üzere Gıyasiye Medresesi ile arkasındaki Şifaiyye Medresesini yaptırmıştır. Bundan sonra Gevher Nesibe Sultan da medrese içerisindeki türbesine gömülmüştür.

İslam uygarlığı devam ediyor

Makamat

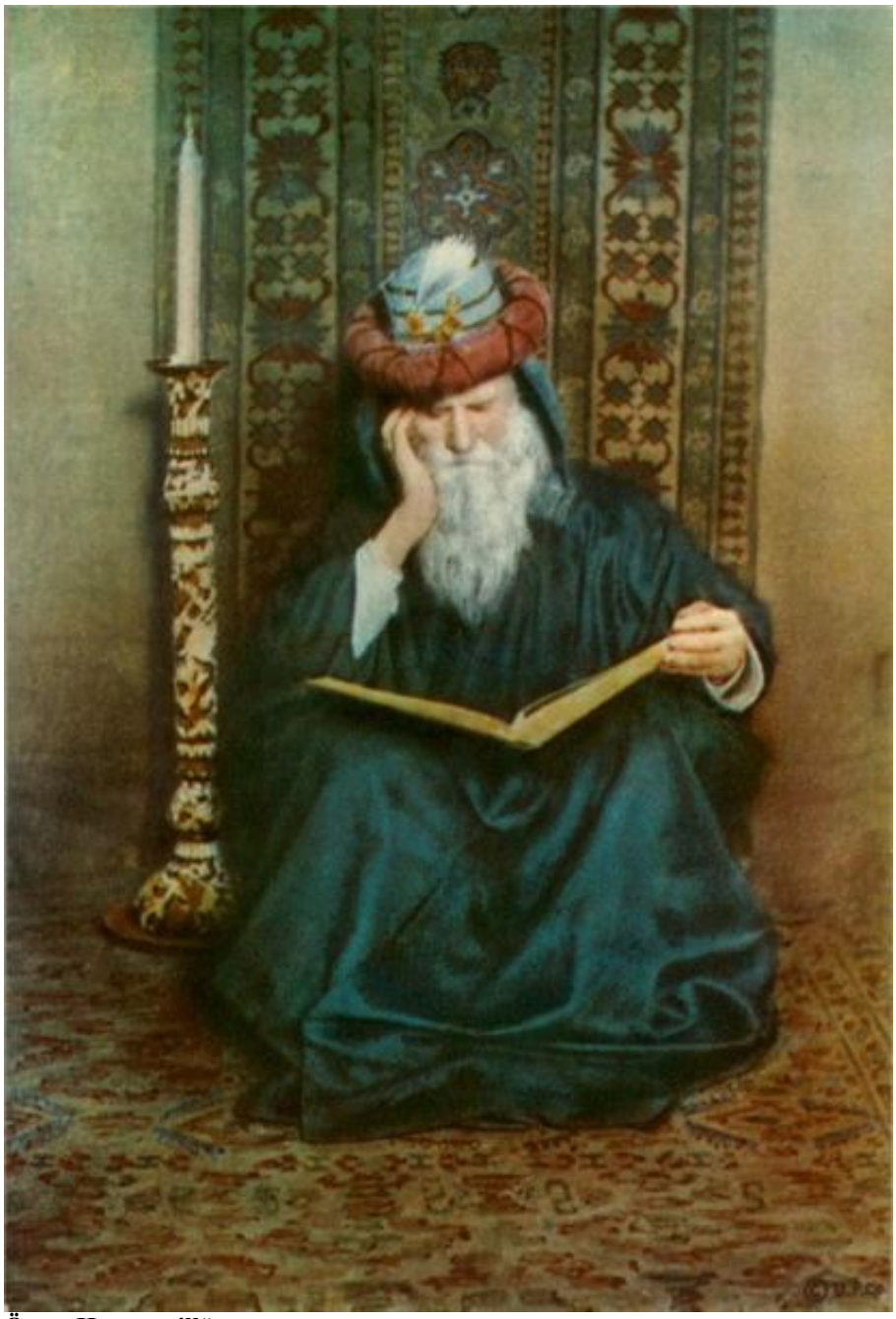
Tarih, Arap dünyasının edebi türler içinde en fazla rağbet edilen tür olmuştu. Bazısı bilgisi çok kıt olan askerler için özet olarak yazılıyordu. Bazısı da bilgili insanlar için ağır bir tarzda kaleme alınıyorlardı. İbni el-Kalanisi'nin tarihi, Usame İbni Munkid'in anıları, İbni el-Athir'in evren tarihi, İmadeddin el-İsfahani'nin Selahaddin Eyubi'nin yaşamı, İbni el-Kifti ve İbni Ebu Useibi'nin bilim tarihleri önemli eserlerdir. Yakut büyük bir Coğrafya Sözlüğü hazırlamıştır.

Hariri'nin Makamat'ı dev bir edebi eserdir. Mısırlı İbni el-Ferid de büyük bir şairdir.

Bu dönem edebi anlamda Farsçanın Arapçaya galebe çaldığı dönemdi. Daha önce gördüğümüz gibi Ömer Hayyam ortaya çıkmış ve meşhur Rubailerini kaleme almıştı. Aynı zaman da matematikçi ve gök bilimciydi.

Ömer Hayyam'ın peşinden Nizami vardır. Uzun şairane mesneviler yazmıştır. Ondan sonra da Şirazlı Sadi gelmiştir. Sadi nesirle nazmı karıştırarak, öğütler vererek, Gülistan'ı yaratmıştır. Şirazlı Sadi en ünlü İran şairlerinden biridir.

Bu arada özellikle İran'dan ortaya bir sürü mistik eser de çıkmıştır. Suhreverdi, şair Feridüddin Attar bunların yazarlarındandır. Daha sonra da Mevlana Celaleddin Rumi gelir.

Ömer Hayyam illüstrasyon

Gökmoğollar

Cengiz Han'ın Moğolistan'da tam bir birlik sağlaması için az bir gayrete ihtiyacı kalmıştı. Eski düşmanlarından Küçlük ve Tokta'a Altay dağlarının gerisine çekilmişlerdi. 1205 yılında Cengiz onları da egemenliği altına almak için sefer yaptı. Tokta'a öldürüldü. Küçlük ise Kara Hitaylara kaçtı. Sonra'da onların başına geçti. Cengiz önce kaçan Merkitleri sonra da Subetay'ı kovaladı.

Cengiz Moğolistan'ın artık tümüne egemendi. Son bir rakibi kalmıştı o da kan kardeşi Camuha idi. Camuha artık bozkırda bir çete reisi gibi dolaşıyordu. Yanındaki adamları Camuha'ya ihanet edip, onu yakalayıp, Cengiz'e teslim ettiler. Cengiz Han kendi düşmanı için bile olsa ihaneti kabul edemedi. Camuha'yı yakalayanları, onların çocukları ve torunları da dahil olmak üzere öldürttü. Camuha da kan dökmeden soylu biri gibi öldürüldü. Cengiz Han Moğolistan'da rakipsiz kalmıştı. Ona boyun eğen ve beraber olan soylular yaşıyor, karşı çıkanlar ise artık bu dünyada bulunmuyorlardı.

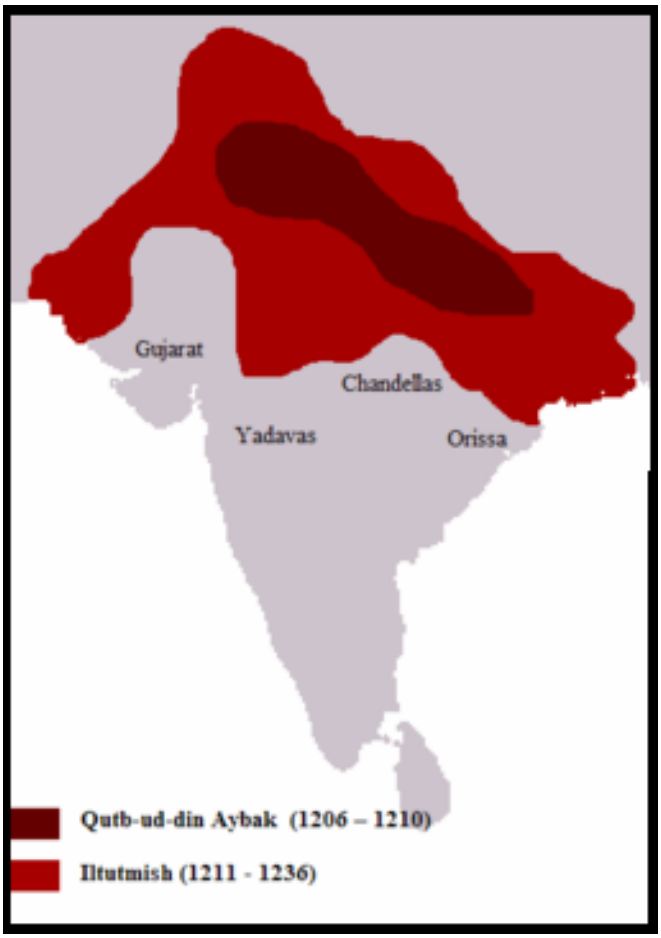
1206 yılında (Panter yılı) Cengiz Han Onan nehri kıyısında büyük bir kurultay topladı. Kurultaya bütün akrabaları, noyanlar ve bahadırlar katıldılar. Bu kurultayda Cengiz Han Moğol ulusunun hanı ilan edildi. Bu kurultay ile Moğolistan'da bulunan tüm kabileler Moğol genel adı altında birleşmeyi kabul ediyorlardı. Bundan sonra onlar da kendilerine " Göktürkler " gibi " Gökmoğollar " dediler. Görüldüğü gibi, Moğol, etnik bir gurubun adı değildir. Türk ve Moğol kökenli toplulukların tümüne verilen siyasi bir addır.

Eskiden Bu halklara Tatar diyenler, bu siyasi kabule rağmen onlara Tatar demeye devam etmişlerdir. Halbuki Tatarları Cengiz Han çoktan paramparça edip, yeryüzünden silmişti. Bozkırdaki tüm Türk ve Moğol kökenlilere kimi Moğol der, kimi Tatar der kimi de Türk der. Ünlü İranlı tarihçi Reşidettin tüm boyları Türk kabul ediyordu. İslam tarihçileri arasında tüm bozkır topluluklarını Türk kabul etmek, buna karşın Batı Avrupa'da ise tümünü Moğol veya Tatar kabul etmek yaygın bir anlayıştır. XI. yüzyılda " Kabusname " yazarı Keykavus " Tatarlar dokuz Türk kavminin sıkıntılara en dayanıklı olanıdır " derdi. Kaşkarlı Mahmut ise Tatarları Türk boylarından biri gibi düşünüyordu. Buna karşın Gürcü tarihçiler Timurun halkına, Karakoyunlara ve Akkoyunlara, Türkmenlere Tatar diyordu.

Kimler Tatar, kimler Türk gibi çeşitli görüşler ve tartışmalar vardır. Kesin olan, Tatar veya Moğol denen siyasi kuruluşlar içerisinde Türk ve Moğol boylarının birbirine eşite yakın miktarda bulunduğudur. Bu boylar birbirine karışmıştır. Hun siyasi birliği, Cengiz imparatorluğu Türk ve Moğol kökenlidir. Fark egemenin hangi kökenden geldiğinde yatmaktadır. Bu nedenle Cengiz İmparatorluğu da Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Burada öyle ele alınacaktır.

1206 yılında Onon ırmağı kıyısında büyük bir kurultay toplandı ve Timuçin'in görevlerini onayladı. Artık Cengiz Han'dı. Pek çok halk Cengiz Han'a katılmaya başlamıştı. Barışçı bir halk olan Uygurlar kendileri gelmişlerdi. Cengiz Hanın mühürü Ta-ta Tonga'ya emanet edildi. Sonra Uygurları İli Karluklar'ı izledi.

Delhi Sultanlığı

Delhi Sultanlığı 1

Hatırlanacağı gibi, Latinlerin Constantinopolis'i işgalinden sonra, 1206 yılında Theodoros Laskaris, başkenti İznik olan bir devlet kurmuştu. Alexios Komnenos'da Davit Komnenos'la birlikte başkenti Trabzon olan Rum Pontus devletini kurmuştu (1204 – 1461). Rum Pontus devleti kurulur kurulmaz genişlemeye başladı. Pontus devleti ve uyguladığı siyaset Kervan yolunu ve ticareti tehlikeye düşürüyordu. Anadolu Selçuklu devleti tedbir alırken, Alexios Samsun'a saldırdı. Bunun üzerine harekete geçen Sultan Keyhüsrev ile Alexios arasında yapılan savaşı Anadolu Selçukluları kazandılar. Bu savaştan sonra Samsun tekrar Anadolu Selçuklu devleti sınırları içine alındı. Asya – Avrupa transit ticaret yolunun da güvenliği sağlandı.

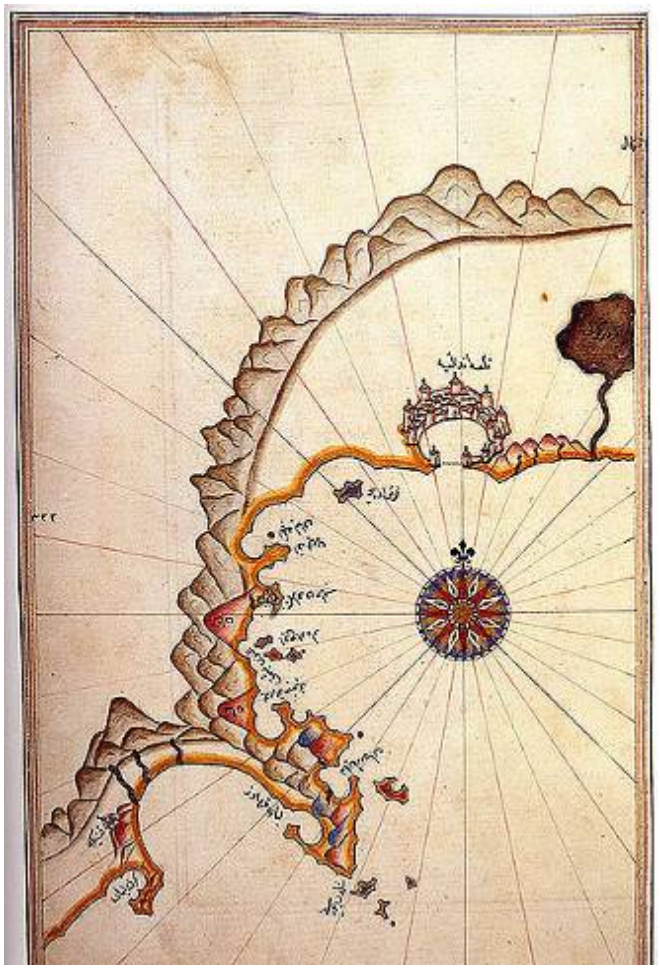
1206 yılında ilk Latin İmparatoru Boudouin öldü. Yerine Henri geçti. Anadolu'ya bir sefer yapma hazırlığına girişti.

1206 yılında Hindistan'da Gur Sultanı Muizzeddin Muhammed bir Hindu tarafından öldürüldü. Manevi oğlu kölelikten gelme Aybek idi. 1206 yılında Muizzeddin Muhammed'in yerine Aybek geçti ve böylece Delhi Sultanlığı kurulmuş oldu (1206 – 1297). Delhi de hüküm süren bu ilk hanedana Hindistan Memlükleri de denir.

Bu sırada İznik merkezli Rum devleti de genişleme istidadı gösteriyordu. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu genişlemeye tedbir olarak, Denizli, Honas ve Menderes vadisinin yönetimini kayınpederi Manuel Mavrozomes'e bıraktı. Mavrozomes Hıristiyan kaldı ama Selçuklu devletinde komutan ve yönetici oldu. Beylerbeyi oldu. Öldükten sonra ailesi Konya'da Hıristiyan ama etkili bir aile olarak yaşamına devam etti.

Şimdi Anadolu Selçuklu devleti eskisine göre çok daha iyi organize olmuştu. İlerlemesine devam edebilmek için en büyük sorun olarak büyük bir limana sahip olamamak görülüyordu. Ticaretin daha da gelişebilmesi için devleti çevreleyen denizlere çıkış gerekliydi. Samsun'u savunmak çok güçtü. Bu geçtiğimiz tarihsel süreçte örneklenmişti. Keyhüsrev gözlerini güneye çevirdi.

Antalya, Rum Selçuklularının

Antalya ve Kemer, Piri Reis haritası

I. Gıyaseddin Keyhüsrev kuzeydeki önemli ticaret limanı Samsun'u aldığı gibi, güneydeki önemli liman Antalya'yı da topraklarına katmak istedi. Kent, bu sırada, Aldo Brandini adlı bir İtalyan'ın hakimiyeti altındaydı. Keyhüsrev kenti kuşattı ama Aldo Brandini'nin Kıbrıs'tan yardım alması üzerine başarılı olamayarak, kuşatmayı kaldırdı. Ancak Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Antalya'da da Latin Yunan çekişmesi vardı. Keyhüsrev Antalya kuşatmasını kaldırdıktan sonra, kentteki Yunan kökenliler haber yollayarak, Sultanı çağırdılar. Bunun üzerine başlayan 2. kuşatma sonunda 5 Mart 1207 yılında Antalya fethedildi. Antalya'nın Anadolu Selçuklularının eline geçmesi ile Selçuklu devleti Akdeniz'e açılmıştı. Şimdi sıra Karadenizde bir liman elde etmekteydi.

Bu sırada Haçlılar (Trablus kontu), Ermeni kralı II. Leon, Doğu Roma Antakya'nın hakimiyeti için birbirleri ile mücadele edip duruyorlardı. Kentin yönetimi Trablus kontu IV. Bohemund'daydı, ama Leon da her fırsattan yararlanarak kenti ele geçirmeye çalışıyordu. Olaylara Papa ve zaman zaman Müslümanlar da karışıyorlardı. Taraflar arasında anlaşmalar yapılıyor, ama ilk fırsatta bu anlaşmalar bozuluyordu.

Latinler Constantinopolis'i işgal ettiklerinde, kendilerine çok aykırı gelen bir toprak düzeni ile karşılaşmamışlardı. Örneğin 150 – 200 yıldır, Rumeli ve Anadolu'da, Selçukluların İktasına benzer şekilde " pronoia " denen araziler çoğalmıştı. Bunlar, askeri hizmet karşılığı verilen topraklardı. Pronoialarda ki ve büyük toprak sahiplerinin arazilerindeki köylüler toprağa bağımlı kılınmış ve angaryaya koşulmuştu. Birtakım topraklara devlet memuru giremiyor ve devlet yetkisini arazi sahipleri kullanıyordu (köylüler üzerindeki yargı yetkisi dahil). Latinler, Doğu Roma'yı ele geçirince " assises de Romanie " adlı tam feodal bir yasayı yürürlüğe soktular. Bu yasada köylüler için serf anlamındaki " Rum vilains " deyimini kullandılar. Bu hitabın kullanılabilmiş olunmasından anlaşılıyor ki mevcut köylülerin durumunu hiç yadırgamamışlardı.

Rum soyluların bir kısmı Latinlere katıldılar. Bunlara nazik insanlar diyerek hemen feodal hiyerarşinin içine aldılar. Bunların arazilerine dokunulmadı. Ama bazı büyük toprak sahipleri direniyordu. Bunlar İznik'e çekildiler. Latinler direnen toprak sahiplerinin arazileri ile bazı kilise topraklarına el koydular. Bu el konulan topraklar senyörlere fief olarak dağıtıldı.

Köylü için ise pek bir şey değişmemişti. Eskiden büyük toprak sahibine verdiği ürünü şimdi Latin senyöre veriyordu. Bütün köylüler, vergi, ayni ödeme, yol çalışması yapma, yük taşıma gibi angaryalar altındaydılar.

Bu sırada Anadolu Türk Beylikleri de daha iyi yerleşmeye çalışıyorlardı. Sökmenliler, kendi içlerinde yaptıkları taht mücadeleleri ile huzursuzdu. Silvan Eyyubi hükümdarı da Ahlat'a göz dikmiş, ikide bir gelip kenti kuşatıyordu. Bu sırada son Sökmenliler Beyi, Balaban Tuğrulşah'tan yardım istedi. Tuğrulşah ise Muş kuşatması sırasında Balaban'ı öldürttü. Bunun üzerine Ahlat Silvan Eyyubi hükümdarı Necmeddin Eyubî'yi çağırarak kenti ona teslim ettiler. Böylece 1207 yılında Sökmen Beyliği sona ermiş oldu.

1207 yılında, Latin İmparatoru Henri Anadolu'ya sefer yaparken, Bulgar kralı Kaloyan Selanik'i kuşattı. Ama Kaloyan bu kuşatma sırasında öldü.

1207 yılında Cengiz Hanın büyük oğlu Cuci, Sibirya'ya bir sefer yaptı. Yenisey vadisinde oturan Kırgızlar çok kavgacıydılar. Cuci, onları da Moğol konfederasyonuna kattı.

Artık Cengiz Hanın ordusunda veya konfederasyonunda çekirdeği teşkil eden Moğolların yanında Türkçe konuşan bazı büyük halklar da vardı. Naymanlar, Kereyitler, Öngütler, Karluklar, Kırgızlar, Uygurlar, Tatarlar bu halklardandı. Artık her yerde bir Moğol'a yediden fazla Türk düşüyordu.

Cengiz Han Örgütlenmesi

Cengiz Han kendi dahil, ona bağlı bütün boylar keçe çadırda yaşıyorlardı. İmparator kendi ailesinin ve ona katılan tüm bozkır soylularının (ak budun) başkanıydı. Cengiz Han'ın kara budun ile bir işi yoktu. O bir halk lideri değildir. Ak budunu çevresinde toplamış, soylu bir liderdir. Onun için önemli olan ailesi, nökerleri, noyanları, bahadır ve prensleriydi.

Daha önce ordusunu, Hun tarzı olan on, yüz, bin ve on bin tarzında örgütlediğini söylemiştik. Kuvvetlerinin başlarına kendine çok yakın bulduğu yakınlarını komutanlar olarak atamıştır. Ordusu genel bozkır geleneklerine uygun olarak sağ, sol ve orta olarak örgütlenmişti. Nökerlerinden Naya'a merkeze, Muhali sol kanada, Bo'orçu sağ kanada kumanda ediyordu. Cengiz'in bin kişilik özel muhafız kuvvetlerinin komutanı da genç Çagan'dı. Cengiz Çagan'ı Tangutlardan esir alıp, kendi oğlu gibi yetiştirmişti.

Muhali Celayirlerden Tergetu Bayan'ın torunuydu. Tergetu büyük oğlu ve onun oğluna beraberce Cengiz Han'ın buyruğuna girmelerini emretmişti. Çocuğunu ve torununu Cengiz Han'a verirken şöyle demişti: " Bunlar senin daimi kölelerin olsun. Eğer bunlar kapından ayrılırlarsa, ayaklarının damarlarını çıkar, yürek ve ciğerlerini parçala. "

Bo'orçu ve Muhali gibi merkez kuvvetleri komutanı Naya da Cengiz'in nökerlerindendi. Daha önce Tayçiut beyi Targutay-kiriltuk'un nökeri olduğunu ve efendisini Cengiz'e teslim etmek üzere yakaladıktan sonra, bu nökerliğe yaraşmaz diyerek serbest bıraktığını ve bunu gelip Cengiz Han'a anlattığını hatırlayalım.

Nökerleri'nin Cengiz Han'a ne denli bağlı olduklarını anlatmaya gerek yoktur. Bir keresinde Cengiz Han'ın kendine karı olarak seçtiği Merkitlerin ünlü güzeli Kulan'ı Hana götürmekle nökeri Naya'a yı görevlendirildi. Ama Naya'a etrafta çok sayıda düşman olduğunu anlayınca, düşmanın eline geçmesin diye Kulan'ı 3 gün boyunca bir evde yanında tutup, Cengiz Han'a götürmedi. Bunu öğrenen Cengiz Han Naya'a nın Kulan ile seviştiğini sanarak çok kızdı. Naya'a nın önce işkence altında itiraf ettirilmesini sonra öldürülmesini emretti. Naya'a işkence altında bile Hana olan bağlılığını bildiriyordu. Diğer yandan Kulan Cengiz Han'ı Naya'a ile aralarında hiçbir şey olmadığına ikna etmeye çalışıyordu. Cengiz Han Kulan ile baş başa kaldığında ona el sürülmediğini anladı ve Naya'a yı serbest bıraktırdı. Dedi ki: " Bu adam ikiyüzlü bir adam değil. İleride önemli işler yapacaktır. "

Bozkırda, daha önce anlatıldığı gibi, kabile yapılanmasından soylular (Ak budun) yapılanmasına geçilmişti. Bu yapılanmada en ufak göç birimi " ağıl " dı. Ağıl'ın bağlı olduğu

bey tarafından saptanmış otlakları vardı. Her bey kendisine bağımlı olan insanların sayısına göre, otlakların sınırlarını, yılın mevsimine göre, sürülerin nerde otlama hakkı olduğunu bilirdi. Hiç kimse Kağan tarafından saptanmış yaylalardan başka yerde kalamazdı. Kağan şehzadelerinin ve nökerlerinin; şehzadeler ve nökerler binbaşılarının, yüzbaşılarının; Yüzbaşılar onbaşılarının otlaklarını ve bulunabilecekleri yerleri belirlerlerdi. Böylece ağıldan başlayan ve hiyerarşik tarzda büyüyen topraklar kullanım açısından bölüşülmüş olurdu.

Cengiz Han okuma yazma bilmiyordu ve Moğolcadan başka bir dil de konuşamıyordu. Moğollar arasında da zaten okuma yazma bilen nerede ise yok denecek kadar azdı. Cengiz Han Naymanları yendikten sonra, Naymanların veziri olan Uygur kökenli Ta-ta T'ong-a'yı yanına alınca, yazı dili ile de tanışmış oldu. Bu Uygurlu danışman Moğolların ilk öğretmenidir. Cengiz'in oğullarına Uygur alfabesi kullanarak Moğolca okuma ve yazma öğretti. Bu Uygurlu danışman resmi yazıları yazmak, mühürlemek ve ikinci imzayı atmakla da görevlendirilmişti. Bunlar merkezi bürokrasinin kurulması ile ilgili ilk adımlardı.

Cengiz Han Çin kültürü yerine Uygur kültürünü tercih etmiştir. Bu tercihte en önemli nedenin Uygur kültürünün bozkır kökenli olması ve bozkır gelenekleri ile daha iyi uyuşması gösterile bilinir.

Tatarlar ile yapılan ilk mücadeleler sırasında, ufak bir Tatar çocuk ele geçmişti. Cengiz bu çocuğa bulunmuş çocuk anlamında Şigi-kutuku dedi ve karısı Börte onu büyüterek, evlat edindi. Cengiz Han Moğolistan birliğini sağladıktan sonra Şigi-kutuku'yu " Büyük Yargıç " atadı ve ona şöyle dedi: " Şimdi ben bütün halkları bağımlı kıldım. Sen benim kulaklarım ve gözlerim olacaksın. Söylediklerine kimse karşı çıkmasın. Seni hırsızlık ve düzenbazlık gibi işleri yargılamak ve cezalandırmakla görevlendiriyorum. Ölümü hak edene ölüm cezası ver. Cezayı hak edeni cezalandır. Halk arasında arazi paylaşımı ile ilgili işlere bakma. Karara bağlanan işleri kara tabletler üzerine yaz ki, daha sonra başkaları onu değiştiremesin. "

Şigi-kutuku, yargıçlık görevini örnek olacak şekilde kusursuz yaptı. Kararkları kendinden sonra örnek teşkil etti. Şigi-kutuku, işkence ile alınan ifadeleri geçersiz sayarak, hukukta da bir devrimi gerçekleştirmiştir. İnsanlık onun bu noktasına pek çok asır sonra gelebilecektir.

Şigi-kutuku, Moğol soyluları arasında yapılan paylaştırmaları da " Mavi Deftere " kaydederek önemli bir devlet görevi daha yapmıştır.

İktidara ortak olmak isteyen Şaman

Şaman

Kanatlı atıyla göğe uçup, Tanrı ile konuştuğuna inanılan Şaman Kökoçü 1206 yılında Cengiz Han'ın han seçilmesinde önemli bir rol oynamıştı. Kurultay'da " Tanrıdan buyruk aldım, artık o Timuçin değil Cengiz Handır. Tanrı dünya imparatorluğunu çocuklarına ve ardıllarına bağışladı " demiş ve bu söz büyük yankı yapmıştı. Ancak Kökoçü, gittikçe işlere karışmaya başladı. Cengiz'in kardeşi Kasar ile kavga etti ve Cengiz'i Kasar'a karşı kışkırttı: " Ruh bana, ölümsüz tanrının kutsal iradesini açıkladı. Halklar üzerinde önce Timuçin, sonra Kasar hükmedecektir. Kasar'ı ortadan kaldırmazsan, tehlikedesin. "

Cengiz bu sözlerin etkisinde kalarak, kardeşinin yanına gidip, onu dövdü ve şapkası ile kemerini aldı. Şapka ve kemerini alarak Kasar'ın özgürlüğü de almış oldu. Cengiz, kardeşini sorgulayıp, onu hırpalarken, anne Ho'elun yetişti. Kasar'ın bağlarını çözdü, şapka ve kemerini geri verdi. Bağdaş kurup, memelerini dışarı çıkarıp, öfke ile Cengiz'e bağırmaya başladı: " İşte emdiğiniz bu memeleri görüyor musun? Kasar hangi suçu işledi ki, sen kendi etini yok ediyorsun? Emzikte iken sen şu memeyi emdin. Öteki iki kardeşin Kaçi'un ve Otcigin bu memeyi emdi. Yalnızca Kasar iki memeyi de emdi ve benim boğazımı rahatlattı. Bunun içindir ki, yetenekleri Timuçin'in ruhundadır. Kasar ise güçlü ve ok atışında ustadır. Boyların her ayaklanmasında, yay ve okları ile onları Kasar cezalandırdı. Şimdi düşmanların yok edilmiştir ve Kasar'a artık muhtaç değilsin. "

Bunun üzerine anasından utanan Cengiz kardeşini bağışladı. Ama şaman Kökoçü Kasar konusunda başarısız olsa da, hala Cengiz Han'a öğütler verip, onu yönlendirmeye çalışıyordu. Bu arada Kökoçü'nün etkinliği de artıyordu. Ak budundan bazı kişiler onun etkisi altına girmişlerdi. Artık ona Teb-Tengri Kökoçü deniyordu. Kara budun Teb-Tengri Kökoçü'nün etrafında toplanmaya başladı. Teb-Tengri Kökoçü'nün taraftarı gittikçe artıyordu.

Adet kağanların doğrudan Tengri ile haberleşmesi yönündeydi. Ama Kökoçü gelmiş Cengiz Han ile Tengri arasına girmişti. Şimdi de gittikçe daha fazla güç istiyordu. Karısı Börte'nin uyarısı ile Cengiz Han tehlikeyi gördü. Şaman'a karşı duyduğu korkuyu yendi. Bu sırada Teb-Tengri Kökoçü, Cengiz Han'ın ufak kardeşi Otcigin'e herkesin içinde hakaret etti. Cengiz'de kardeşini hakaretin öcünü almakta serbest bıraktı.

Olaydan birkaç gün sonra Kökoçü babası Munglik ve kardeşleri ile birlikte Cengiz Han'ın çadırına geldi. Temuge-Otcigin, Şamanın yakasına yapışınca, Cengiz kavganızı dışarıda yapın diyip, onları çadırından çıkarttı. Dışarıda üç kişi Kökoçü'ye yüklenip, onu kansız bir biçimde öldürmek için belini kırıp, yere bıraktılar. Çadıra geri dönen Temuge, Teb-Tengri'nin dövüşe yanaşmadığını, yere uzandığını ve ayağa kalkmak istemediğini söyledi. Kökoçü'nün babası Munglik durumu anlayıp Cengiz'e yalvardı. Cengiz ise, yeniden Tengri ile doğrudan ilişki kurar hale gelmişti. Munglik'e " Teb-Tengri kardeşlerimi dövüyor ve haksız yere onlara iftira ediyordu. Bu nedenle Tengri ona kızıp, canını ve vücudunu aldı. "

Moğollar Şaman Kökoçü'nün vücudunun, çadırın orta direk deliğinden ruhu ile birlikte göğe çıktığına inanmaya başlamışlardı. Vücudun da ruhla beraber öteki dünyaya gidişi olağan üstü bir durumdu. Yayılan bu söylentilerle, insanlar Kökoçü'nün geri gelerek intikam alacağından korkuyorlardı. Cengiz duruma el koydu. Tengri onu cezalandırdı dedi. Tengri Cengiz soyundan yanaydı ve Şaman bile olsa Cengiz'e karşı çıkanı cezalandırırdı.

Cengiz Han bu sefer insaflı davranmış, sadece Kökoçü'yü öldürtmüş, ailesine dokunmamıştı. Bunu Munglik'e hatırlattı. Kendine de yeni Şaman olarak Usun'u seçti. Usun yaşlı ve uysal biriydi.

Usun " Beki " olmuştu. Artık ak bir ata binecek, toplantılarda en yüksek yere oturacaktı.

Harzemşah Halife Çekişmesi

Harzemşah Sultanı Alaeddin Muhammed ise, Gur istilasını güçlükle önlemişti. Gur Sultanı Şehabettin'in ölümü üzerine 1207 yılında Muhammed Herat'a hakim oldu. Şimdi Gurlar tehlikesiz bir hale getirilmişlerdi, ama yeni tehlike Karahitaylardı. Karahitaylar Müslümanlar için kâfirlerdi. Bu arada Halife ile Harzemşahların mücadelesi de sürüyordu. Halife Karahitaylarla ilişki kurdu. Buna karşılık Muhammed Halifenin azledilmesi için fetva aldı.

" Böyle şeyler yapan İmam, görevine layık değildir. İslam'ın dayanağı olduğunu kanıtlayan ve zamanını din için harcayan bir sultan, İmam'ın entrikaları karşısında onu azledebilir ve başkasını atayabilir. Aslında Abbas soyu Halifeliği zorla almıştır. Halifelik Hüseyin'den inen Ali soyu hakkıdır. "

Bu fetvaya dayanarak Harzemşah Muhammed sikkeden ve hutbeden Halifenin adını çıkarttı. Daha sonra Tirmiz'de oturan Ali soyundan bir Seyyid'i Halife olarak atadı. Alaeddin Muhammed 1207 tarihinde nehirler arasına karşı büyük bir harekata girişti. 1208 yılında Karahitay ordusunu yenerek, Buhara'yı ele geçirdi. Bu sırada Cengiz'in önünden kaçan Naymanlar Karahitay topraklarına girdiler. Bu Karahitayları daha da sarstı.

Altay dağlarında yaşayan Naymanlar ve müttefiki olan Merkitler, Cengiz Han tarafından yenilgiye uğratılınca Batıya göçe başladılar. Merkitler Uygur ülkesine yerleşmek istemişti ama İdi Kut onları püskürttü. Naymanlar Nasturi Hıristiyan'dı. Naymanların şefi Küçlük, kabileleri dağıldığından, Gurlara sığındı ve Gur Hanı onu kendine damat yaptı.

Cengiz Han ilk kez kendi olmadan büyük oğlu Cuci'yi sağ kanat ordusunun başında " orman halkı " Oyratlar ve Yenisey'deki Kırgız Türkleri üzerine yolladı. Kırgızlar savaşmadan Cengiz Han egemenliğini kabul ettiler. Cengiz Han, kendine bağımlı hale gelen boyları, kendi ailesi içinde paylaştırıyordu. Oyrat ve Kırkız gibi orman halklarını Cuci'ye, başka bazı boyları da annesine, kardeşlerine ve diğer oğullarına paylaştırdı.

Orta Asya'da bunlar olurken, Küçük Asya'da Anadolu Selçuklu devleti güçleniyordu. Samsun'dan sonra Antalya'nın da alınması, Anadolu Selçuklu devleti açısından ticaretin gelişmesi için önemli bir fırsat yaratmıştı. Ticaret ve onun getireceği gelirin farkında olan yönetim hızla ticareti teşvik etmeye başladı. Selçuklu tüccarları Avrupalı meslektaşları ile ilişkilere girip, anlaşmalar yapmaya başladılar. Yönetim daha önce soyulan gemilerin tekrar Antalya limanını kullanması için, tazminat ödemeye başladı. Ayrıca gemi ve kervanlardan alınan bac ve geçiş vergisini de kaldırdı.

1208 ve 1209 yıllarında Kılikya Ermenileri, Toros geçitlerinden geçen kervanları soymaya başladılar. Göksun ve Elbistan'a baskınlar yaptılar. Haleb hükümdarı el- Maliküz-Zahir II. Leon'un üzerine yürüdü ise de bir sonuç alamadı. II. Leon baskın yapıp, yeterli ganimeti alınca hemen topraklarına geri çekiliyordu. II. Leon 1207 veya 1208 yıllarında Elbistan'ı kuşattı ama alamadı.

St Dominic

Bunun üzerine Sultan Keyhüsrev Ermenilere karşı harekata başladı. Önce Maraş üzerine yürüyerek kenti ele geçirdi. Maraş II. Kılıç Arslan tarafından Selçuklulara dahil edilmişti. Daha sonraki yıllarda Atabey Nureddin Mahmut ve daha sonra da Eyyubilerin hakimiyetine giren kenti en son II. Leon işgal etmişti. Maraş'ı ele geçiren Keyhüsrev, burada takviyeler de alarak Ermeni toprakları içine girdi. Prens Leon sıkışır sıkışmaz, yine barış istedi. Ermeniler Anadolu Selçuklu vassallığına sadakat gösterecek ve kervan yoluna saldırmayacaklardı.

Batı Avrupa'da ise papalık sapkın mezheplere karşı mücadelesinde yeni bir aşama kaydediyordu. O zamana kadar sapkın mezhepleri kovuşturma ve bastırma piskoposlara bırakılmış bir işti. Bu sefer işi ele Papalık alıyordu. 1208 yılında Sapkın Hıristiyan oldukları iddia edilen ve Albililer (Languedoc Katharları, Languedoc Cathars) denenlere karşı Haçlı seferi düzenlendi. Bu sefere katılan Fransa kralı II. Philippe, Albililerin (Alby) topraklarını da kendi topraklarına kattı. Bunlara Albigensian denir. Bu da Fransa kralını biraz daha kuvvetlendirdi.

St Fransis

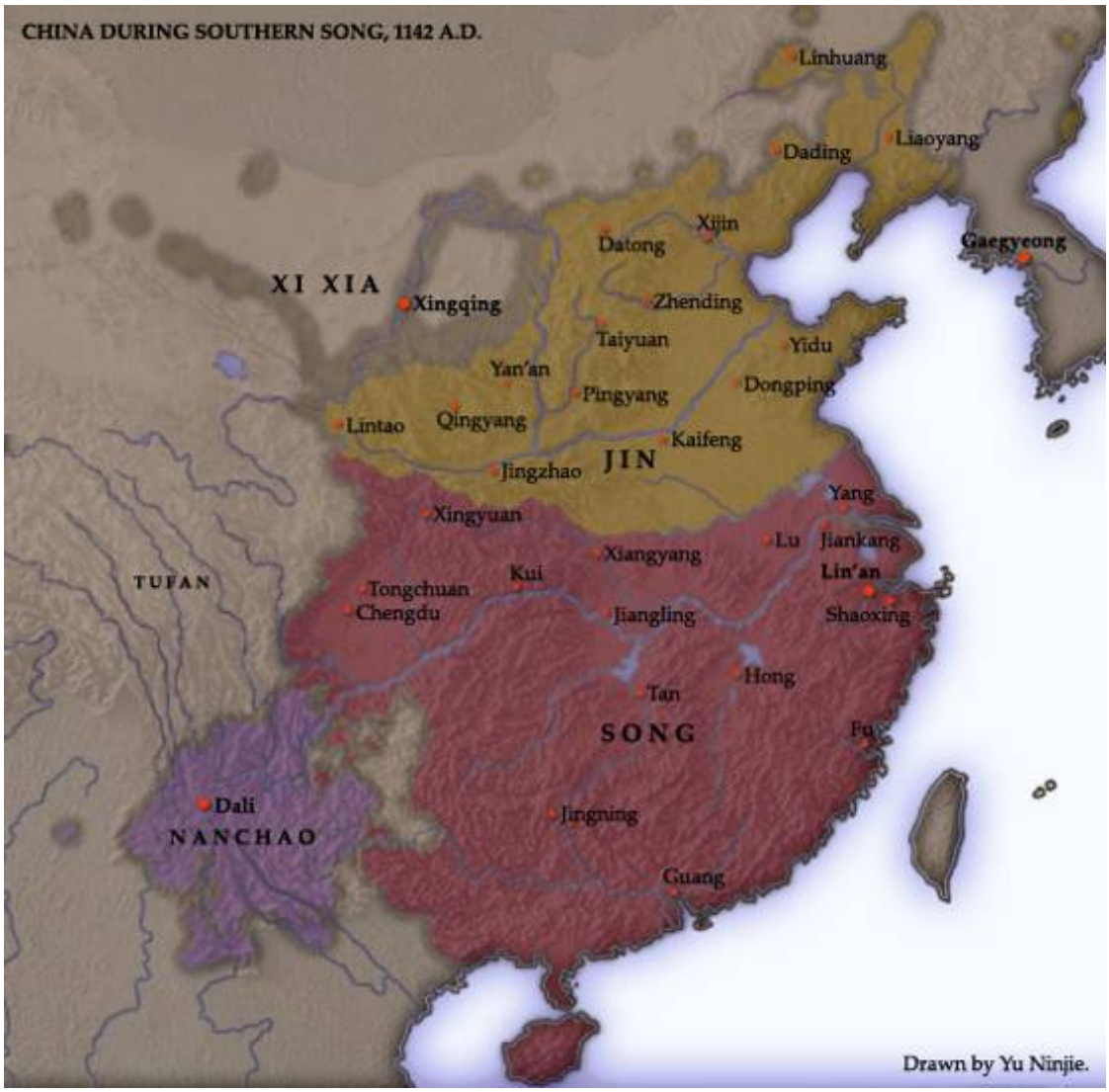
Languedoc, Dominikenler tarikatının kuruluşunun da başladığı yerdir. İspanyol din adamı Dominique'in yolu tesadüfen Languedoc'a düşmüştü. Toulouse yerleşen Dominique, yanındaki az sayıda çömeziyle beraber, sapkınları doğru yola getirmeyi kendine görev edindi. Bunun için hem vaaz veriyor ve hem de yaşamı ile örnek olmaya çalışıyordu. Her türlü dünya malından vazgeçerek, verilen sadakalar ile yaşamaya başladı.

Çin Cücen savaşı devam ediyordu. 1208 yılında başarı Cücenlerindi. Çin Cücenlerden af dileyip, Han T'o-wei'nin kesik başını Cücenlere yolladı. Barış yeniden tesis edilmişti.

Yoksul yaşamı seçen bir diğer tarikat da Fransiskenlerdi. Zengin bir tacirin oğlu olan François, 1206 yılında her şeyini yoksullara dağıtarak, inzivaya çekilip,

kendini Tanrı sevgisine verdi. Onun davranışları çevresindeki kimi gençleri duygulandırmıştı. 1209 yılında çevresindeki gençler ilk kardeşler ailesini kurdular. Bunların hiç biri din adamı değildi. Siviller, mistik bir ortaklık içinde çile çekiyorlardı. Karınlarını doyurmak için büyük tarım işletmelerinde gündelikçi olarak çalışıyorlardı. Bir taraftan da halka vaaz vererek, ilk Hıristiyanların ahlakını anlatıyorlardı. Bu yaşam biçimi, orta İtalya'da başarı sağladı.

Dominikenler, Fransiskenler, Tanrı ile ilişkiyi yoksulluk yoluyla kurmanın dışında birbirlerine pek benzemiyorlardı. Ama ikisi de kendiliğinden doğmuşlardı. Roma kilisesi bu iki akıma kayıtsız kalmadı. Onları kendine düşman bellemeden, iş birliği içine girdi. Kilisenin denetimi altındaki bu iki tarikat hızla tüm Batı Hıristiyan alemine yayıldılar. Böylece Kilise sapkın mezheplerle savaşabilecek araçlara sahip olmuştu.

Kinler ve Songlar, Çin

Tekrar orta Asya'ya dönersek, Karahitaylar tarafından aşırı vergi alınan doğu toprakları, Cengiz Hanın güçlenmesi sonucu Karahitaylara baş kaldırdılar. 1209 yılında Uygur başkenti Karahoca'da Karahitay'ın vergi memuru, evi başına yıkılarak öldürüldü. Uygur Hakanı İdi Kut Karahitay vasiliğinden çıkarak, Cengiz'in vassalı oldu. O sırada Isık Gölün kuzeyinde Nasturi Hıristiyan Karluklar vardı. Karluk Hakanı Arslan Han da Karahitayları bırakıp,

Cengiz'i seçti. Aynı şekilde, bölgedeki diğer Türk boyları ya Karahitayların veya Gurların vassallığından çıkarak, Cengiz'i metbu (şartsız) tanıdılar.

Bu kargaşada Harzemşah'da Karahitaylara vergi ödemeyi durdurup, Karahitay ülkesini ele geçirmeye hazırlandı. Önce Semerkant egemeni Osman'ı ve daha sonra da diğer yöresel egemenlerle anlaşma sağladı. Naymanların şefi Küçlük ile Gur Han'a karşı ittifak yaptı. Küçlük kayınbabası Gur Han'dan dağılmış vassallarını toparlamak için izin aldı. Gur Han ihaneti geç anladı. Gur Han Semerkant'ta Osman'ın ayaklanmasını bastırırken, Küçlük Karlukların da desteği ile Özkent'teki Gur Han'ın hazinesini yağmaladı. Gur Han, Semerkant'ı bırakıp, kendi topraklarını savunmaya döndü. Bu fırsatta Harzemşah Semerkant'ı aldı. Karahitay'a karşı sefere devam ederek Ceyhun nehrini geçti.

Gur Han, damadı Küçlük'ü başkent Balasagun yakınlarında yenmişti. Ama Harizmşah Alaaddin Muhammed, Talas yakınlarında Karahitay generallerini esir aldı. İki ordu, karşılıklı olarak çekildiler. Dönüşte Gur Han'a Balasagun kapılarını açmadı. O da Balasagun'u kuşattı. Girince de kendi başkentini günlerce yağmaladı ve kent halkını yok etti.

Küçlük yenilince, Küçlük'ün Gur Han'dan el koyduğu hazineyi Gur Han'ın askerleri paylaşmıştı. Gur Han hazinesini askerden geri almak istedi. Ordu ayaklandı ve Küçlük saflarına geçti. Gur Han tek başına kalmıştı. O da damadı Küçlük'e sığındı.

Cengiz Han 1209 yılında Çin'deki Tangut (Hsi-Hsia) hanedanına saldırdı. Hem büyük ganimet topladı ve hem de Tangutları yıllık haraca bağladı. Hatırlanacağı gibi Çin'deki Kin hanedanı Tatarlarla birlik olup, Cengiz'in dedesinin Moğol hanlığını yok etmişti. Şimdi Cengiz Han Kinlere yapacağı saldırıyı planlıyordu.

Muhiddin Arabi

Suhreverdi'den çok daha etkili olmuş ve hatta Doğu ile Batı arasında ayrılık noktası olarak görülebilecek kişi Muhiddin Arabi'dir (1165 – 1240). Babası İbn Rüşt'ün arkadaşıydı. Muhiddin Arabi, İbn Rüst'ten çok etkilenmiştir. Küçük yaşlarda, geçirdiği ciddi bir hastalıktan sonra sufi olmuş ve İspanya'yı bırakarak Orta Doğuya gitmiştir. Orta Doğuya geldiğinde on üç yaşındaydı. İki yıl Kabe'de bulunduktan sonra, Malatya'ya yerleşti. Kendisine Şeyh'ül Ekber denir.

1201 yılında, Kabe'yi tavaf ederken, göksel bir hale ile çevrilmiş bir genç kız gördü. Gördüğünün Tanrısal bilgelik, Sofia (Sophia) olduğunu anladı. Felsefenin akılcı tartışmaları içinde Tanrı'yı sevmeye olanak olmadığını, bu tecelli ona anlatmıştı. Hiçbir şeye benzemeyen bir Tanrı nasıl sevilebilirdi. Sevmek için, Allah'ı yarattıklarında görmek gerekiyordu. " Futühatü'l-Mekkiye'de " bunu şöyle açıklıyordu: " Bir varlığı güzelliği için seversiniz, sevdiğiniz Tanrı'dan başkası değildir, çünkü O güzel olandır ".

Allah'tan başka ilah yoksa Allah'tan başka güzellik de yoktur. Allah'ı göremeyiz Ama onun kendisini göstermek için seçtiği yaratıklarını görebiliriz. Allah, yaratıklarını bize sevgi esini versin diye seçmiştir. Mistik, gördüğünün ne olduğunu anlamakla yükümlüdür. Arabi, gördüğü kızın Sofia olduğunu anlayarak, kendi kutsallığını kendi yaratmıştır. Mistiklerde hayal gücü, muhayyile çok önemli bir yetenektir. Muhiddin Arabi, muhayyilenin Tanrı tarafından verilen bir hediye olduğunu söyler.

Mistik hayal gücünü kullanarak şunu yapıyordu. Kendisi için bir " tecelli " yaratıyordu. Bu tecellinin gerçeği, daha mükemmel olarak " ilk örnekler " dünyasında zaten vardı. Muhiddin Arabi iyice kişileşmiş bir muhayyile ile her şeyi aşan bir Tanrı kavramına ulaştı. Sofia deneyiminden elde ettiği izlenimle, Tanrı bilinci dirilmesinin, erkeklere sevgi esintisi veren kadınlarda, daha kolay olduğuna karar verdi.

Muhiddin Arabi kendini Hızır'ın öğrencisi olarak görüyordu. Hızır, Kuran'da sözü edilen ve Musa peygambere ruhsal yöneticilik yapan gizemli bir kişilikti. Kuran'da Kehf suresinde Musa peygamber ile ilgili anlatılan ilginç öykü, dışsal anlamın altında daha derin, içsel ve mistik bir anlamın olabileceğini göstermekteydi. Hızır, mistik öğreti yapan herkesin piriydi. Ulema, Hızır'ın öğrencisi Muhiddin Arabi'nin veya bir sufinin İslam'ını anlamayabilirdi. Ama Hızır öğrencisini herkes ile aynı olan bir Tanrı'ya yönlendirmemişti. Varılan kişileşmiş bir Tanrıydı.

Hızır kavramı İsmaililer için de çok önemliydi. Muhiddin Arabi Sünni idi. Ama kavramları İsmaililere çok yakındı. İsmaililer de, Muhiddin Arabi de Tanrı'nın verdiği sevgi üzerinde duruyorlardı. Bu bilinmek istenen bir Tanrı'ydı. " Ben gizli bir hazineydim ve bilinmek istedim. Ve bilineyim diye dünyayı yarattım ". İnsanlar Tanrı'nın suretinde yaratıldıklarına göre, O'nu yansıtmalıydılar. Tanrı sevgisi de yansımalı, karşılıklılık içinde olmalıydı. Muhiddin Arabi'ye göre, yalnızlık içindeki Tanrı özlemle iç çeker. Bu iç çekme (nefes-i rahmani) aşırı duygusal bir kendine acımanın ifadesidir. Nefes-i rahmani etkindir, yaratıcıdır, bütün evreni ortaya çıkarır, insana soluk verir. İnsan, logos, Tanrı'nın kendini dile getirdiği sözleridir. Her insan Tanrı'nın tekil tecellisidir, özeldir, tekrarlanmayandır.

Her insan Tanrı'nın bir tecellisidir, Ama bu tecelli Tanrı'yı tanımlamaz. Tanrısal gerçekliğin ucu bucağı yoktur. Bu nedenle, bir insanın ifadesi içinde özetlenemez. İnsan ancak kendi Tanrısını bilebilir. Tanrı'yı başka insanların bildiği biçimde bilmek de olanaksızdır. " Herkes kendi Tanrısı olarak, herkes kendi özel Rab'bına sahiptir; herhalde hepsine sahip olamaz ". " Tanrı'nın kutsadıkları üzerinde düşünün ama zatı üstüne düşünmeyin ". Tanrı'nın bütün gerçekliği bilinemezdi.

Tanrı bilinmek için iç çeker ve kendisini açık ettiği insanlar aracılığı ile yalnızlıktan çıkar. Bilinmeyen Tanrı'nın üzüntüsü, kendini bildirdiği her insanda Açıklanan Tanrı ile teselli bulur. Her insanda Açıklanan Tanrı, kaynağına dönmek ister. Bu insan da Tanrı özlemini doğurur.

Muhiddin Arabi mistik felsefesini açıklarken, Doğu Roma Hıristiyanlarının Tanrı görüşüne oldukça yaklaşıyordu. İsa'nın insani ve Tanrısal yönüne benzer şekilde, Muhiddin Arabi'nin evreni de Tanrısal ve insani olarak iki yönlüydü. Ancak, görüldüğü gibi, Muhiddin Arabi, tek insanın Tanrı'nın sonsuz gerçekliğini yansıtabileceğine inanmıyordu. Her kuşakta, Tanrı'nın gizemini çağdaşlarına anlatmak için " İnsan-ı Kamil " (Mükemmel İnsan) kavramını ortaya attı. İnsan-ı Kamil'de Tanrı'nın saklı özü, bütün gerçekleri yoktur, ama Tanrısal özelliğin etkin bir simgesidir. Muhammed peygamber, çağının İnsan-ı Kamil'idir.

Herkesde Tanrısal gerçekliğin kişisel bir yanı vardı. Kimsede Tanrısal gerçekliğin bütün yönleri yoktu. Dolayısı ile hiçbir din, tek başına, bütün Tanrısal gizemi ifade edemezdi. Sonuçta Tanrı hakkında herkesin bilmesi gereken objektif bir hakikat de yoktu. Bu kadar muhayyile dışı olanın davranış ve eğilimleri de öngörülemezdi. Buradan çıkan bir sonuç da, kimsenin düşüncelerinde ve dini görüşünde dediğim dedik olamayacağı ve herkesin kendi görüşünde haklı olabileceği idi.

" Benim yüreğim her biçime girebilir.
Keşişler için bir manastır, putlar için mabet,
Gazeller için çayır, kendini adamışlar için Kabe,
Tevrat ve Kuran için rahle.
Benim inancın sevgidir: nereye çevirse
Develerini, gene de tek doğru inanç benimkidir."

Muhiddin Arabi, dini taassup yaratmaması için tek bir dinin Tanrı'sından değil, inancın yarattığı Tanrı'dan bahseder. Tanrı, tasavvurumuzu çok aşan, tüm inanların muhayyilesinin yetmediği bir Tanrı elbette vardır, Ama yaratılan, inançların yarattığı Tanrı'dır (Halk el-Halk fi'l-itikat).

" Kendini hiçbir özel itikada aşırı bağlama yoksa başkalarına inanmazsın; böyle yaparsan pek çok iyiliği kaçırır ve maddenin doğru gerçekliğini tanımayı başaramazsın. Her yerde hazır ve nazır olan Tanrı, hiçbir inançla sınırlı değildir, çünkü O, " Nereye dönersen Allah'ın yüzünü görürsün " (Kuran 2: 109) demektedir. Herkes inandığını över; onun Tanrısı onun kendi yarattığıdır ve onu överken kendini över. Sonuçta başkasının inancını suçlar, oysa adil olsa bunu yapamazdı, Ama onun sevgisizliği cahilliğinden gelir. "

İnsanın Tanrı anlayışını, içinde doğduğu ve yaşadığı dinsel gelenek biçimlendirir. Ama " Arif " (belli bir ilerleme sağlamış mistik) bunun Tanrı'nın özel bir simgesi olduğunu bilir. Bütün dinleri de O'nun geçerli bir tecellisi olarak kabul eder.

Dogmatik dinler insanları bölmüştür ve birbiri ile savaştırmaktadır. Mistiklerin Tanrı'sı ise birleştirici bir güçtür.

Muhiddin Arabi'nin öğretisi girift ve muğlâktır. Buna rağmen, sıradan insanlara süzüle süzüle ulaşmış ve rağbet görmüştür. Başlangıçta bir azınlık hareketi olan sufizm, on üçüncü yüzyıla gelirken, tüm İslam dünyasında başat inanç haline gelmiştir. Bundan sonra, pek çok sufi tarikat kurulacaktır. Bunların hepsinin, kendine mahsus, mistik inancı olacaktır. Sufi şeyhleri de, halk üzerinde geniş etki kazanacaklardır. Hatta çoğu yerde ermiş olarak kabul edileceklerdir.

Bu dönemde Müslüman halk, Bağdat halifeliğinin zayıflaması ve Moğol akınları sonucunda zor günler yaşıyordu. Feylesofların Tanrı'sı halka uzaktı. Ulemanın Tanrı'sı ise kuralcı ve kalıpçıydı. Halk sevgi dolu ve kendine yakın bir Tanrı ihtiyacı içindeydi. Mistizm bu ihtiyaca cevap oldu. Sufilerin konsantrasyonları sırasında mantra olarak kullandıkları, Tanrı'nın isimlerinin zikir edilmesi, tarikatlar dışında da yaygınlaştı. Özel nefes teknikleri ile birleştirilmiş Tanrı adlarının zikir edilmesi, insanların içlerindeki Tanrısallığın taşmasına yardımcı oldu. Bu ruhsal uygulamalar, insanların basit insan biçimli Tanrı'yı terk ederek yerine kendi nefesinde hissettikleri bir Allah'ı koymalarını sağladı. Bu sırada, pek çok tarikat, konsantrasyonu arttırmak için müzik ve dansı da ayinlerinin içine kattı.

Dante, Floransa'da, Beatrice Portinari'yi gördüğünde yaşadığı deneyim, Muhiddin Arabi'nin Sofia'yı gördüğü deneyim gibidir. Dante'nin içi titremiş, içinden şöyle bağırmıştı: " işte beni yönetmek üzere gelen, benden daha güçlü bir Tanrı ". Beatrice, " İlahi Komedyada " kutsal sevgili olmayı sürdürdü. İlahi Komedyada, Beatrice onu cehennem, araf ve cennetden geçirerek Tanrı'ya ulaştırır. Dante muhayyilesinde gördüklerini yazmıştır. Cehennem ile ilgili canlı tasvirler vardır. Cennet konusunda yazılanlar siliktir, sanki insanın nihai amacının o olmadığı gösterilmiştir. Tanrı hakkında çizilen portre ise soyuttur. Tanrı hakkında hiçbir şey bilmediğimizi ifade eder.

1209 yılında Bor'da Sarı Cami, Afyon'da Altıgöz Köprüsü yapıldı. Aynı yıl İngiltere'de Cambridge üniversitesi kuruldu.

Cambridge Üniversitesi

Haçlı Seferlerinin Sonuçları

Haçlılar 1187 yılında Kudüs'ü terk ettiler. Ancak kıyılarda tutunmaya devam ettiler. Daha sonra da Müslümanların topraklarını terk ederek, Doğu Roma topraklarında barındılar. 1191 yılında Kıbrıs Haçlıların eline geçti. 1204 de Constantinopolis'i alarak orada bir Latin devleti kurdular. Bu devlet kısa sürede Constantinopolis'i terk etmek zorunda kaldı ama Mora'da bir süre daha varlığını devam ettirdi.

Haçlı seferleri epey bir hazırlık devresi geçirmiş olan Hıristiyanlığın Müslümanlığa karşı bir karşı saldırısıydı. Her şeye rağmen Batı yönündeki Türk ilerlemesini bir süreliğine durdurduğu için başarılıydı. Türkler, daha sonra, tekrar Batıya ilerlerken, artık karşılarında aynı Avrupa yoktu ve işleri çok daha zorlaşmıştı. İşte Avrupa'ya bu fırsatı veren Haçlı seferleridir.

Haçlı seferlerinin Batı Avrupa açısından önemli etkileri olmuştur. Batı Avrupa'daki şövalye ailelerinin en az bir ferdi bu savaşlara katılmıştı. Batı maddi açıdan zenginleşmiş ve deniz ticareti gelişmişti. Gemiler Batıdan Doğuya hacıları, Doğudan Batıya baharat ve lüks tüketim malzemesi taşıyorlardı. Armatörler bu ticaretten çok para kazanıyorlardı. Doğudan getirdikleri malları Batıda çok pahalıya satıyorlardı. Ayrıca, papa tarafından yasaklanmış olsa bile Batıdan Müslüman ülkelere köle ve silah da taşıyorlardı. Bu ticaret özellikle İtalya'da değerli maden birikimine sebep oldu ve Avrupa ekonomisini dengeledi.

Piza, Genova, Venedik, Marsilya ve Barselona kentleri önce Müslümanlarla yapılan savaşlarda, sonra da doğu Roma ile girişilen mücadelelerde etkin bir rol oynadılar. Bu etkileri tüccarlaşmış armatörlerinin çabaları ile birleşince, fethedilen ülkelerin ticari açıdan en uygun yerlerinde üsler elde ettiler. Bu küçük ticaret kolonilerine " Fuduk " deniyordu. Artık Akdeniz ticareti Batının eline geçmişti.

Haçlı seferlerinden esas yararlananlar prensler ve kontlar değil, İtalyan tüccar devletleriydi. Krallar ve kontlar sürekli borç içinde yüzerken, tüccar devletler ve koloniler durmadan zenginleşmişlerdi. Haçlı prensleri ve kontları borçlarını ödemek için Avrupa'daki arazilerini satmışlar, Ermeni soylularının kızlarının çeyizlerine muhtaç olmuşlardır. Hatta parasızlıkları o boyuttadır ki, esir düştüklerinde fidye paraları bulunamaz.

Haçlı seferleri sayesinde kültürel olarak geri olan Avrupa, doğuda yüksek kültürlerle karşılaştı. Avrupalılar, Doğunun adetlerini, tekniklerini ve giyim tarzını aldılar. Yunan ve Müslüman bilim ve felsefesi, Batılı aydınların önüne serildi. Sonuçta Avrupa'nın teknik ve kültür varlığı zenginleşti.

Anadolu Selçuklu devleti toprakları, üzerinde Haçlılarla yapılan savaşlar sonucunda, geniş ölçüde tahrip oldu. Selçuklular başkentleri İznik başta olmak üzere pek çok kent ve kalelerini kaybettiler. Anadolu Selçuklu devleti uzun sürecek bir sarsıntı içine girdi.

Türkleri topraklarından atabilmek için Haçlıları Doğu Roma İmparatorluğu davet etmişti. Ama sonuçta Constantinopolis başta olmak üzere Doğu Roma kentleri ve Ortodoks halk büyük yıkım ve kıyıma uğradı. Doğu Roma İmparatorluğu sarsıntı içine düştü. Katolik – Ortodoks ayrışması iyice belirginleşip, düşmanlığa dönüştü.

Papa'nın ve Katolik din adamlarının teşvik ve gayreti ile organize edilen Haçlı seferleri başarılı olamamıştı. Bu Avrupa'da Kilisenin manevi gücünün azalmasına sebep olurken, kralların manevi gücünün daha da kuvvetlenmesine neden oldu.

Haçlı seferlerine katılan senyör, kont ve dükler şövalyelerini ve askerlerini kaybetmişlerdi. Bu durum onların feodal yapılarının zayıflamasına neden oldu. Buna karşılık krallar siyasi ve askeri olarak nispeten kuvvetlendiler. Yavaş yavaş feodallere ait olan geniş topraklar kralların eline geçmeye başladı.

Haçlı seferlerinden sonra Avrupa değişmiştir. Yeni bir Avrupa'nın temelleri Haçlı seferleri ile atılmıştır.

İspanya'nın ve Sicilya'nın Müslümanların eline geçmesi ile Avrupa pek çok yeni gıda ile tanışmıştı, Haçlı seferleri bunu tamamladı. Pamuk, pirinç, şekerkamışı, çivit, safran, kına, limon, portakal, mandalina Avrupa'nın yeni kazançlarıydı. Şekerkamışından şeker yapmayı öğrendiler. Pamuk, Avrupa'yı sanayileşmeye doğru itti. Merinos koyunu götürüldü ve yünlü

sanayinin temelini attı. İpekböcekçiliği ve ipek sanayi Batı'ya geçti. Kağıt yapımı Avrupalılarca öğrenilerek, uygulamaya konuldu. Müslüman ülkelerdeki sulama teknikleri ve su depoları, su dolapları Avrupalılar için yeni örnekler oluşturdu. Pusula Avrupalılarca öğrenilerek, denizcilikte kullanılmaya başlandı. Avrupa, Doğuda yeni gemi yapım tekniklerini öğrendi. Yani, Haçlı seferleri sayesinde Avrupa pek çok yeni teknik öğrenerek, ilerde kuracağı sanayinin temellerini atmıştır. Böylece Haçlı seferleri dini olmaktan öte ticari ve sanayi bir kazanç sağlamıştır. Bu sıralarda Avrupa'da gemilerin kıçına dümen takılması bulunmuştur. Bu buluş gemicilikte çok önemli bir atılımdır. Bu buluşun Haçlı seferleriyle ilintili olup olmadığı bilinmemektedir.

Burada enteresan bir durumu hatırlatmadan geçemeyeceğiz. Anadolu Türkmen (Türk) belleğinde Haçlı seferleri hiç iz bırakmamıştır. Haçlı seferlerinden sonra yazılmış olan Selçuklu tarihlerinde ve halk öykülerinde Haçlılardan bahsedilmemiştir. Danişmendname ise yerel Hıristiyanlarla yapılan savaşlara geniş yer verirken, Haçlılara belli belirsiz atıflar yapmıştır. Anadolu Türkleri, transit geçen haçlıları çok çabuk unutmuştur.

Haçlı seferleri Batı Hıristiyanlığı misyonerleri ile Doğu Hıristiyanlığı rahipleri arasında temaslar başlatmıştı. Papalık bu temaslar sonucunda Doğu Hıristiyanlığının Batıya yaklaşacağını düşünürken hiç de öyle olmadı. İki dünya farklılıklarını korumaya devam etti. Sadece Frankların hakimiyetinde kalan Suriye kıyılarında yaşayan " Maronitler " özerkliklerini devam ettirerek Katolik dünya ile birleştiler. Ama Kilikya Ermenileri dahil onları izleyen olmadı. Bu temaslar sadece her iki taraf için de öğretici olmuştu.

Cengiz Yasası

Cengiz verilen kararları ve yasaları yazıya dökerek " Cengiz Yasası " adıyla bilinen yasayı hazırlattı. Cengiz kendi dahil, herkesin yasalara uygun yaşaması halinde kurduğu devletin uzun süre var olacağına inanıyordu.

" Benden sonra gelecek hükümdarlar ile yanlarındaki büyükler, bahadır ve noyanlar, Yasaya sıkı sıkıya bağlı kalmazlarsa, devlet işleri sarsılacak ve parçalanacaktır. Yeniden bir Cengiz Han bulunmak istenecek ve bulunamayacaktır ". " Bundan sonra beş yüz yıl, iki bin yıl boyunca (Cengiz'in) yerine geçecek ardılları Yasayı değiştirmezlerse… Tengri onlara destek ve esenlik getirecektir ".

Cengiz Han Yasaları bozkırda uygulanmakta olan göçebe sözlü kurallarının yazılı hukuk haline getirilmesidir. Yasa içinde özel ve kamu hukukunun ikisi de vardı. Ancak bu yasadan çok az bir bölümü günümüze gelebilmiştir. Bilinen kısımlara göre zina, eş cinsellik, bilerek yalan söylemek, bir tutsağa sahibinin izni olmadan yiyecek ve giyecek vermek, kaçak köleyi alıkoymak, mal alıp üç kez arka arkaya iflas ettiğini bildirmek, savaşta silah ve eşyasını düşürene yardımdan kaçınmak, suya işemek, ordu komutanının çadırının eşiğine basmak, oburluktan kusmak ölümle cezalandırılırdı. Adam öldürme cezası diyet ödemeye dönüşebilirdi. Bir Müslüman öldürülmüşse 40 altın, bir Çinli öldürülmüşse bir eşek ödenirdi. Sürek avında avı vurmayan bir avcı sopa cezası veya ölümle cezalandırılırdı. Çalınan at, aynı değerde 9 atla birlikte geri verilirdi. Hırsızın atı yoksa çocuğu alınırdı. Çocuğu da olmayan hırsız ise koyun gibi kesilirdi.

Yasa hayvanların kan dökülmeden öldürülmesini buyuruyordu. Müslümanların hayvanı keserek öldürmesine karşı çıkıyor, kim bir hayvanı Müslümanların usulünce keserse, o da aynı biçimde kesilmeli diyordu. Moğol usulü hayvan öldürme şöyleydi: " Hayvanın bacakları bağlanıp, karnı açılacak ve ölene kadar kalbi sıkılacaktı. " Bu yasa hükmü ileride Müslüman ülkeler Moğolların eline geçince önemli güçlükler yaratmıştır.

Cengiz Han yasasının yukarda ki maddelerden çok daha derin içeriği olduğu anlatılır. Buna göre yasa birbirini sevmeyi, zina işlememeyi, çalmamayı, yalan tanıklık yapmamayı, hain olmamayı, yaşlıları ve fakirleri korumayı emrederdi. Yasa dışına çıkanların cezası genelde ölümdü. Cengiz Han yasası, bütün dinlere karşı eşit uzaklıktaydı. Dinleri Tanrının hoşuna gitmek için kullanılan bir araç olarak görürdü.

Cengiz yasası sayesinde Bozkırda yaşam düzene konmuştur. Cengiz Yasa öncesi durumu şöyle özetliyordu: " Gençler yaşlıları dinlemiyordu, kocanın karısına güveni yoktu, kadın da

kocasına itaat etmiyordu… Hak, yasa, anlayış ve tokgözlülük bilinmiyordu. Bunun için asiler, hırsızlar, yalancılar, kışkırtıcılar ve haydutlar vardı… Halkta düzen ve rahat yoktu. “

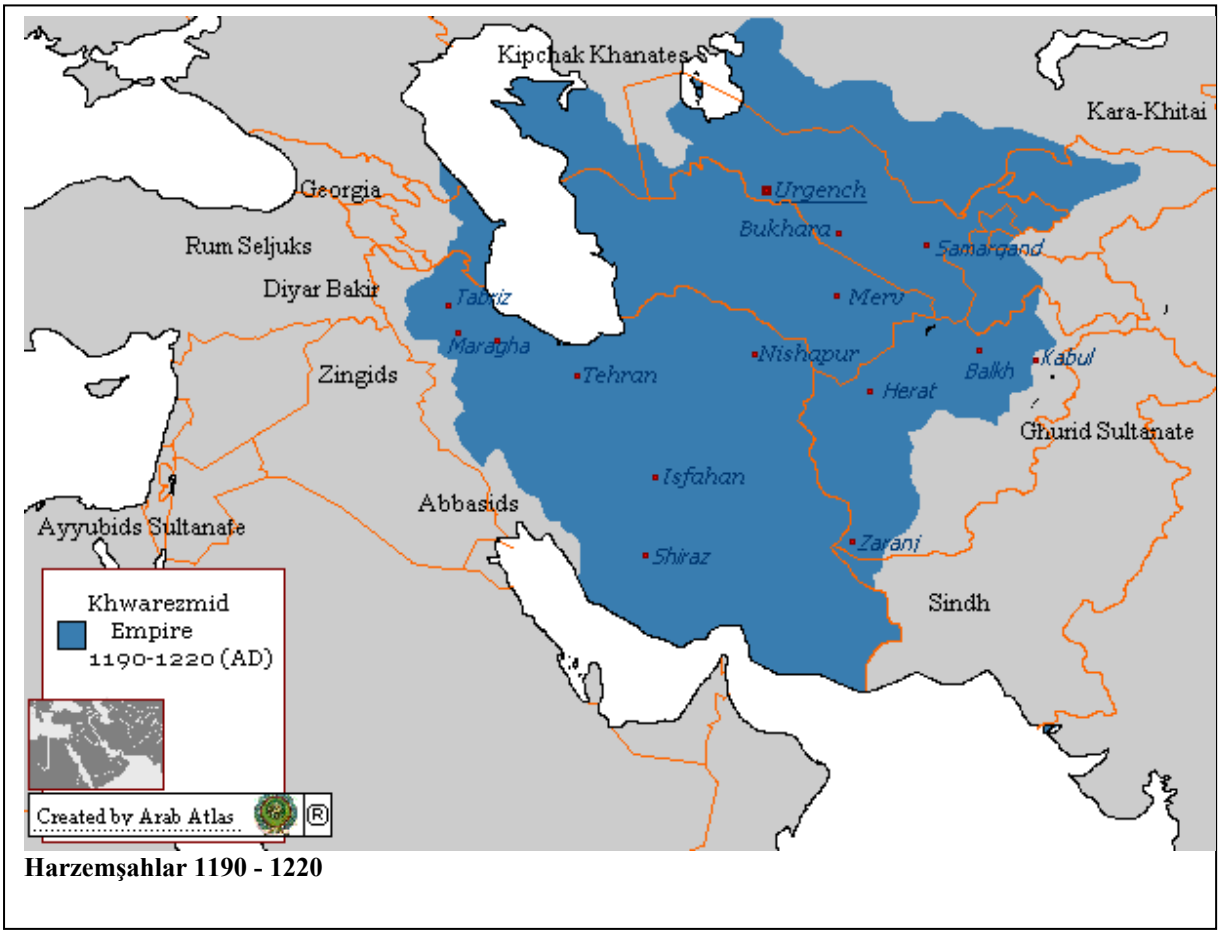
Cengiz yasasından sonra tüm bozkırın düzen içine girdiği ve güvenli bir yer haline geldiğini herkes onaylar. Yasa göçebe topluma düzen getirmiştir. Ancak bu sırada yapılan savaşlar sonucu köle sayısı da gittikçe artmıştı. Yasa kölelere karşı acımasızdı. Köleye sahibi canı istediği gibi davranabileceği gibi, sahibinin izni olmadan kimse de bir köleye yardım edemezdi.

Cengiz Han yasaları uygulamaları ile ak budunun iktidarını kuvvetlendirmiş, buna karşı kara budunu soylular önünde daha bir boyun eğer hale getirmiştir. Cengiz soyu ise “ altın soy “ dur. Kara budun üzerinde ak budunun, ak budun üzerinde altın soyun egemenliği pekişmişti.

Cengiz’in kendi soyunun (Altın soy) cezalandırılması sıkı kurallara bağlanmıştı. Cengiz yasası Altın soya ya uygulanmaz veya özel uygulamalar yapılırdı. “ Sizin soyunuzdan biri bir kere yasaya aykırı davranırsa, ona öğüt veriniz. İki kere aykırı davranırsa, onu tatlı ve kesin sözlerle etkilemeye çalışınız. Üç kere çiğnerse onu uzak yerlere… gönderiniz. Oraya gidip geldikten sonra dikkatli olur. Eğer bununla da uslanmazsa, zincire vurup, zindana atınız. Zindandan uslanarak çıkarsa çok iyidir. Bu da kar etmezse, kurultayı toplayın, ne yapılması gerektiğine kurultay karar versin. “

Bu ayrıcalıklar sadece Altın Soya ait ayrıcalıklardır. Ailenin kendinden sonra gelen Noyanlar için bu ayrıcalık yoktu. Sadece Han değil Ulus sahibi şehzadeler bile Noyanların mevkilerini yükseltip, alçalta bilirdi. Noyanlar bozkırda yargılama yetkisini kullanmalarına rağmen, tamamen aileye bağlıydılar.

Harzemşahlar gittikçe Güçleniyor

Harzemşahlar 1190 - 1220

Harzemşah Sultanı Alaeddin (Aladdin) Muhammed, artık Karahitaylardan kurtulmak gereğine inanarak 1210 yılında üzerlerine yürüdü. Harzemşah ve Karahitay orduları Fergana veya Talas'ta karşılaştılar. Galibiyet Harzemşahlarındı. Bu savaş o zamana kadar gücünü muhafaza etmiş ve bozkırda bir denge unsuru olan Karahitayların zayıflamaya başlamalarına neden olmuştur. Savaştan bir yıl sonra, 1211 yılında son Karahitay hakanını, damadı Nayman Küçlük tahtından indirdi. Harzemşah Sultanı Alaeddin de bundan faydalanarak Nayman'ın elinden tahtını aldı. Harzemşahlar çok kısa süre içinde Orta Asya'nın iki güçlü ve büyük imparatorluğuna son vermişlerdi.

1210 yılında Alamut'taki haşşaşi (Haşhaşi, haşhaşi) lideri Celaleddin" İslam'a dönüş " kararı aldı. Hatırlanacağı gibi, 1164 de, Alamut komutanı II. Hasan, müritlerini Alamutta toplamıştı. Hasan, mimberin dört tarafına beyaz, kızıl, sarı ve yeşil bayraklar astırmıştı. Herkes yerini alınca kefeni çağrıştırır beyaz bir kaftan ile mimbere gelerek " Kıyamet-ul-Kıyamet " bildirisini okumuştu. Bugüne kadar gelebilen bu belge, Kıyamet Manifestosu olarak anılır.

Manifestoda Hasan artık şeriatın iptal edildiğini açıklıyordu. " Madem bu kadar eşitsizlik, adaletsizlik, açlık ve sefalet vardı, kıyamet bundan daha kötü olamazdı. İşte bu kıyamet

alameti ve ortamıydı. Kıyamette tüm dini emirler hükümsüz kalacağından ve orada herkes Tanrı'nın huzurunda kendi vicdanı ile baş başa kalıp, sağ gözün sola faydası olmayacağına göre; peygamberlerin dahi ancak kendine faydası bulanacağına göre, artık siz de bugünden itibaren Tanrı ile kendi vicdanınız arasında baş başasınız. Şeriatı uygulamayın ve size bir hüküm işletilmesin" demişti.

Manifesto, Ali'nin ölüm yıldönümüne denk getirilmişti. II. Hasan okuduğu bildirinin kendisine Gaip İmamdan mülhem olduğunu belirtiyordu. Mesajın Gaip İmam'dan gelmesi önemliydi. İtirazsız kabul görmesini sağlıyordu.

İşte şimdi Celaleddin " Kıyamet-ul-Kıyamet "ten geri dönüyordu. Halkı güç kullanarak şeriata ve Sünni İslam'a uymaya zorladı. Halifeye ve Harzemşah'a elçiler yolladı. Halife Nasır Haşhaşilerin Müslüman olduklarını kabul etti. Bunlara " nev-Müslüman " (yeni Müslüman) dendi. Celaleddin anasını Hacca yolladı, camiler yaptırdı, din bilginleri getirterek onları kadı yaptı ve vaizler verdirdi. Atalarının yazdırdığı çok önemli dini yapıtları yaktırdı. Sonunda ne oluyorsa kitaplara oluyor, onlar suçlu ilan ediliyorlardı.

İran'dan çok uzaklarda Batı Avrupa'da Papanın eski Yunan kitaplarını yasaklaması devam ediyordu. Paris'te 1210 yılında Aristo'nun " Metafizik'le Fizik " yapıtı yasaklandı.

1210 yılında Konya'da Nizamiye medresesi yapıldı.

Halife Nasır'ın Fütuvvet örgütü üzerindeki etkisi artmıştı. Halife 1210 – 1211 yıllarında İslam Sultanlarını Fütuvvet şalvarı giymeye davet etti. Eyyubi, Guri ve Anadolu Selçuklu hükümdarları bu davete uydular. Böylece Halife'ye Fütuvvet yolu ile bağlandılar. Daha sonra Mısır Memlukluları bu geleneği sürdüreceklerdi.

Anadolu şimdi 5 ana devlet tarafından paylaşılıyordu. Constantinopolis'de Latin İmparatorluğu vardı. Doğu Roma İmparatorluğu İznik'e çekilmişti. Rum Pontus İmparatorluğu Karadeniz kıyısındaydı, Orta Anadolu dahil Anadolu'nun büyük bir kısmı Anadolu Selçuklu devletine aitti. Doğu Anadolu'da Gürcü devleti hakimiyeti vardı. Bu 5 devletin dışında onlara vassal olarak bağlı prenslik ve bazı kent devletleri de bulunuyordu.

İznik Roma İmparatoru Laskaris, Selçuklu devletinin güçlenmesini ve genişlemesini doğal olarak kendine karşı bir tavır olarak alıyor ve bundan büyük rahatsızlık duyuyordu. Kuvvetli bir olasılıkla (bazı kaynaklar bu konuda ısrarlıdırlar) Anadolu Selçuklu devletine yollamakta olduğu vergiyi de kesmişti.

III. Alexios Angelos da (Doğu Roma eski İmparatoru III. Alexios Angelos) İznik Rum imparatorluk tahtını istiyordu. Constantinopolis'in Latinler tarafından birinci işgali sırasında İmparator III. Alexios Angelos esir düşmüştü. İmparator, kurtulmalık karşılığı, kuzeni Epiros hakimi I. Mikhail Angelos'a teslim edildi. III. Alexios, Mikhail'in yanında kısa bir süre kaldıktan sonra Keyhüsrev'in yanına Selçuklulara gitti. III. Alexios, Sultan Keyhüsrev'den yardım istedi.

Constantinopolis'deki Latin kralı da Laskaris'in güçlenmesinden rahatsızdı. O da İznik Roma devletine karşı, Anadolu Selçukluları ile iş birliği yapmak istiyordu. Diğer bir yandan da İznik Patriği Laskaris'i Selçuklularla savaşması için teşvik ve hatta tehdit ediyordu. Laskaris savaşmaz ise tahtını kaybedebilir ve hatta aforoz bile edilebilinirdi.

Sultan, Constantinopolis Latin İmparatoru Henri de Flandre ile anlaşma yaptı. Sonunda İznik Roma ordusu ile Anadolu Selçuklu ordusu Denizli – Ladik arasında bir yerde savaşa tutuştular. Savaş sırasında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Paniğe kapılan Selçuklu ordusu geri çekildi. İznik Roma ordusu da çok ağır kayıplar vermiş olduğundan savaş kesin bir netice oluşmadan kesildi (5 Haziran 1211). Bu savaşın tarihi, yeri ve Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in nasıl öldüğü konusunda eski kaynaklar birbirinden faklı bilgiler vermektedirler. Tarihçiler arasında bu konularda tam bir anlaşma yoktur.

Sultanın ölümü üzerine Kayseri'de toplanan devlet erkanı Keyhüsrev'in büyük oğlu, Malatya meliki I. İzzeddin Keykavus'u 20 Temmuz 1211 de törenle Anadolu Selçuklu tahtına oturttu (1211 – 1220). Gıyaseddin Keyhüsrev'in, İzzeddin Keykâvus, Alaeddin Keykubad ve Celaleddin Keyferidun adlı üç oğlu vardı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, adil, insaflı bir hükümdardı. Haftada 2 gün adliyeye gelir ve halkın şikâyetlerini dinlerdi. Yılda bir kere mahkemeye gidip, kendisinden davacı varsa, kadının hükmünü beklerdi. Keyhüsrev devlet işlerini iyi bilen bir hükümdardı. İşi ehline verir, kendinden önceki sultanların deneyimlerinden istifade ederdi. Ticari faaliyetlere çok önem verir, Anadolu'da ticaretin gelişmesi için tedbirler alırdı. Hatta denilebilir ki bu dönemde Selçuklu devleti, tüccarların mallarına bir nevi devlet sigortası uygulamışlardır. Keyhüsrev halkın eğitim ve sağlığına da önem vermiştir. Sağlık konusunda yapılanlara bir örnek 1207 yılında açılmış olan Gevher Nasibe Tıp Medresesidir.

II. Leon, Ermeni Kralı

Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden kısa bir süre sonra Antalya'nın Hıristiyan halkı kendi aralarında anlaşarak, bir gece, önce kentin Türk yöneticilerini sonra da kentteki Türk erkeklerinin tümünü öldürdüler. Kadın ve çocukları esir ettiler. Katliam sabaha kadar sürmüş ve sabah Hıristiyanlar kente hakim olmuşlardı. Böylece Antalya 1212 ile 1216 yılları arasında 4 yıl için Selçuklu hakimiyetinden çıktı.

İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkışına Tokat Meliki Alaeddin Keykubat itiraz etti. Yanında amcası Erzurum Meliki Tuğrulşah, Danışmendoğlu Zahirüddin İli ve Çukurova Ermeni kralı II. Leon olduğu halde, Kayseri'ye gelip Keykâvus'u kuşattı. Kuşatma uzayınca, Keykâvus'un araya koyduğu aracıların da yardımı ile Tuğrulşah ve II. Leon kuşatmayı bırakıp, topraklarına döndüler. Alaeddin Keykubat da bu durumda kuşatmayı kaldırıp, Ankara'ya döndü. Ve kendini müdafaa tedbirleri aldı. İzzeddin Keykavus Sultan olunca, Halifeden Fütuvvet şalvarı isteyerek, o da örgüte üye oldu.

Cengiz Han Çin'de

1211 yılında Cengiz Han Çin'deki Kin hanedanı üzerine yürüdü. Sefere çıkmadan önce üç gün çadırına kapanmış ve hiç dışarı çıkmamıştı. Etrafında toplanan savaşçıları Tengri, Tengri diye bağırarak merakla bekliyorlardı. Dördüncü gün Cengiz han çadırından çıkarak, Gök Tengri'den zafer müjdesi aldığını bildirdi. 1211 ile 1214 yılları arasında Moğollar Kinlere karşı başarılı savaşlar verdiler ve büyük ganimetler elde ettiler.

Moğol birlikleri Çin'e girdikten sonra yerli kuvvetleri kendi kuvvetleri içine katmaya başladılar. İlk girişlerinde sayıları 25 bin kişiydi. Bu, hem o güne göre, hem Moğol ordusu için ve hem de Çin için ufak bir kuvvetti. Cengiz Han Çin içindeki kuvvetlerini 5 yıl fiilen kendi yönetti. Çin'in tümünün Moğollarca alınması çok uzun sürmüştür. Çin, 1279 da, Kubilay döneminde, ancak tam olarak Moğolların eline geçecektir.

Delhi Sultanlığını kurmuş olan Türk komutan Kutbeddin Aybeg, yerini damadı Şemseddin ILTutmış'a bıraktı (1211 – 1236). Tutmış Hindistan'ın en büyük hükümdarlarından biri olacaktır.

Seyhun – Ceyhun arası Harzemşahların hakimiyetindeydi. Sultan Alaeddin Muhammed, Semerkant ve Karahoca egemeni Osman'ı kendine damat aldı. Nehirler arası halkı çoğunlukla Müslüman'dı ama Kâfir Karahitaylardan da memnundu. Şimdi Müslüman Harzemşah'ı istemiyorlardı. Kendi isteği ile Harzemşahlara katılmış olan Otrar egemeni Bilge Han, Karahitaylara karşı ilk ayaklananlardandı. Bilge Han aynı zamanda Harzemşahlara ilk katılan egemendi.

I. İzzeddin Keykavus, Alaeddin Keykubat'ı bertaraf edip, Abbasi halifesi Nasır Lidillah'a tahta geçtiğini bildirdikten sonra, komşu devletlerden tebrikler gelmeye başladı. Bu meyanda İznik imparatoru Laskaris de Alaşehir savaşında esir alınan Seyfeddin Ayaba ile 30 bin altın ve değerli hediyeler olan özel bir elçi yolladı. Bu jest Doğu Roma ile Rum Selçukluları arasında yeni bir barışa yol açtı. Bu anlaşma eskilerden farksız, sınır güvenliği konularını işleyen bir anlaşmaydı. Ama elli yıllık barış sağladı. Bu tarihten itibaren de Anadolu Selçuklu Sultanları Trabzon Rumları, Kilikya Ermenileri, Fırat ve Suriye Müslümanları ile savaştılar.

Sanırız bu dönemde Selçuklular isteseler idi, İznik ve çevresinde küçücük kalmış olan İmparatorluğu ortadan kaldırabilirlerdi. Ancak Selçuklular uzun süredir Doğu Roma (Bizans) ile barış içinde yaşamak istemişler ve bununla ilgili ellerinden geleni yapmışlardı. Bundaki en önemli etken, Selçuklular doğuda savaşırken, arkalarında sorun bırakmak istememiş olmaları olabilir.

1212 yılında Harzemşah Sultanı Alaaddin Muhammed, damadı Osman'ı yanında tutuyordu. Bu durumda onun Semerkant'a dönmesine izin verdi. Osman, halkın da rızasını alarak tekrar Karahitay vassallığına geçti. Semerkant'ın Harzemşah vassallığından karahitay vassallığına dönüşü kanlı oldu. Semerkant halkı ayaklanıp, Harzemşah görevlilerini öldürdüler. " Onları kasabın eti çengele astığı gibi çengellere astılar ".

Harzemşah'ın öcü korkunçtu. Semerkant'ın yabancıların yaşadığı mahallesi hariç tümü yağmalandı, insanlara yapılmayan kalmadı. Osman ve rehin kardeşi Ottekin öldürüldü. Osman ve Ottekin, daha önce Selçukluların kurulma aşamasında gördüğümüz Ali Tekin'in soyundan geliyorlardı. Böylece Ali Tekin soyu da son bulmuş oldu.

Harzemşah Sultanı Seyhun nehri ötesine, Fergana ve Türkistan'a elçiler yollayarak, oradaki Müslüman egemenlerin kendini tanımasını istedi. Bu arada Gur Hanın damadı Küçlük'ten Gur Hanın daha önce Sultan'a vermeyi vaat ettiği kızını ve hazinesini istedi. Küçlük Harzemşah elçisini zincire vurdurdu. Harzemşah, Küçlük'e karşı gerilla savaşına başladı. Ama bozkır savaşçısı olan Küçlük gerilla savaşına çok yatkındı, bu tür savaşta Harzemşahları bozguna uğrattı. Küçlük Hıristiyan'dı. Karısı Budist'ti. Askerlerinin büyük çoğunluğu Şaman dinindendi. Küçlük Doğu Türkistan'da Müslüman kıyımı başlattı. Üç, dört yıl üst üste Kaşgar çevresini yağmalayarak, kıtlık yarattı. Aç bıraka bıraka, Kaşgar eyaletini itaati altına aldı. Kaşgar ve Hotan halkını Hıristiyan veya Budist olmaya zorladı.

Hojo Takatoki dövüşüyor

İslam'ın liderliğine soyunmuş olan Harzemşah Sultanı Alaaddin Muhammed, Küçlük'ün bu davranışları karşısında Müslüman halka yardım etmiyordu. Maveraünnehir'i ele geçirir korkusu ile Küçlük'ü Semerkant'ta bekliyordu. Duruma bulduğu tek çare, İsticap, Taşkent, Fergana ve Kasan gibi Seyhun nehrinin doğusundaki Müslüman halka batıya göç hakkı vermesi ve bu göçü buyrukla talep etmesiydi. Göç eden halk, bu eyaletler Küçlük'ün eline geçmesin diye, tahrip ederek göçüyorlardı.

1212 tarihinde bir " çocuklar Haçlı Seferi " düzenlendi. En büyüğü 18 yaşında olan kız ve erkek çocuklar Fransa, İtalya ve Almanya'dan yola çıktılar. Yollarda bu gençler ya öldüler veya İtalyanlar tarafından kandırılarak Müslüman tüccarlara satıldılar. Böylece Avrupa

potansiyel suçlulardan kurtulmuştu.

Aynı yılda II. Frederich (Frederik, Friderich, Friedrich) İtalya kralı oldu. Zaten formal olarak Almanya kralıydı. Friedrich'in büyüdükçe, vasisi III. İnnocentius ile ihtilafa düşüyordu. Friedrich'in dinlere ve, Papa'ya olan karşıtlığı da artıyordu. Papa İmparator olması ufukta beliren Friedrich'e bir takım koşullar ileri sürmeye başladı. Firiedrich Sicilya ve Güney İtalya'daki haklarından vaz geçmeli böylece papalık için bir tehlike olmaktan çıkmalıydı. Almanya'daki din adamları her tür vergiden muaf tutulmalıydılar. Aslında Friedrich bu koşulları kabul ediyor görünüyordu, aslında ise yapmaya hiç niyeti yoktu.

1212 de Rum Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus kardeşi Alaeddin Keykubat'ı Ankara'da kuşattı. Alaeddin Keykubat, kendisine ve halka dokunulmaması şartı ile sultana teslim oldu. Alaeddin Keykubat Malatya'da Minşar kalesine hapsedildi.

1212 yılında İznik Rum devleti kralı Theodoros Laskaris, Latinlerle mücadeleye girişti. Ama yapılan savaşı Latinler kazandılar. Ancak iki taraf arasındaki çarpışmalar devam etti. Savaş, iki tarafın da yorulduğu 1214 yılına kadar sürecekti.

1213 yılında, Japonya'da gerçek güç, Minamotolardan Yoritomo'nun eşinin ailesi olan Hojolar'a geçti. Hojolar, Şogun vekili olarak, 1333'e kadar Kamakura'da askeri hükümeti yönettiler.

Hojo dönemi Moğol Çıkarması

Mutluluk Nedir?

1214 yılında, İznik Rum devleti, Latinlerle yapılan anlaşmadan sonra, Laskaris Trabzon Rum İmparatorluğuna saldırıp, Amasya ve Sinop'u ele geçirdi. Alexios Komnenos da tutsak edilmişti. Bundan sonra Trabzon Rum İmparatorluğu ufak bir kıyı şeridinden ibaret kaldı ve siyasi gelişmeler üzerinde etkisi kalmadı.

1214 yılları başında Cengiz Han Pekin surları önüne geldi. Ama kenti almaya çalışmadan barış yaptı. Barış karşılığı Kin İmparatoru üvey kızını Cengiz Han'a verdi. Böylece Cengiz Han çok çeyizi olan bir prenses almış oldu. Çeyizde altın, gümüş, 500 genç oğlan, 500 genç kız ve 3 bin at vardı. Ama akrabalık yağmayı önlemedi. Bir yıl sonra, Kinlerle savaş yeniden başladı. Muhali ve Cebe, Çin'i yağmalayıp, Pekin'i yakıp, yıktılar.

Pekin düşünce Cengiz Han baş Yargıcı Şigi-kutuku'yu Kin hazinesini teslim almak için yolladı. Çinlilerin hazine başı, Şigi-kutuku ve iki yardımcısına hazineden hediyeler vermek istedi Şigi-kutuku, hazinenin artın Cengiz Han'a ait olduğunu ve ancak onun hediye verebileceğini söyleyerek, verilen hediyeleri almadı. İki yardımcısı ise aldılar. Sonra Cengiz Han yardımcıları cezalandırdı, başyargıcı ise ödüllendirdi.

Elde edilen ganimetin paylaşımının ne denli önemli olduğunu defalarca görmüştük. Cengiz bu konuda adildi, en azından geleneklere uygun dağıtıyordu. Tabii en güzel ve kıymetli parçalar Cengiz Han'a gidiyordu, ama en basit askerler bile bir pay alıyorlardı. Çin seferinden yetenekli köleler, artistler, zanaatçılar, ipekliler, altın ve gümüş elde edilmişti. Cengiz, Çin'in bütün zenginliklerine ve imkânlarına rağmen, Çin'i çekici bir yer olarak görmüyordu.

" Gök Tengri, Çin'in aşırı lüksünden bıkkındır. Ben kuzeyin vahşi bölgesinde otururum. Sade ve ılımlı bir yaşama dönerim. Taşıdığım giysiler ve yediğim yemeklere gelince, ben öküz çobanları ve at seyislerinin yemeklerini paylaşırım, aynı eski püsküleri her an giyebilirim. Askerler kardeşlerim gibi davranırım. Bulunduğum yüz savaşta kendimi daima önde tuttum. "

Çin lüksü Cengiz Han'a göre değildi. Sürek avı, savaş, top oyunu onun en büyük eğlenceleriydi. Cengiz Han için en büyük mutluluk " düşmanı yenmek, malını mülkünü almak, düşmanın atlarına binmek, kızını ve karılarını öpmek " olarak belirtiliyordu. Cengiz etrafında güzel kadın yüzleri görmeyi severdi. Etrafı genç kızlarla dolu yaşardı. Savaşa giderken pek çok karısını veya gözdesini beraberinde alırdı. Ayrıca 17 – 18 kızdan kurulu bir orkestrası da vardı. Bu orkestra da Cengiz'le beraber dolaşırdı.

Cengiz'in etrafında önce Uygur sonra da Çin bilginleri toplanmaya başladı. Kin sarayında hizmet eden Kitan kökenli Ye-liu-çu Ts'ai de bunlardan biriydi. Ye-liu-çu Ts'ai iyice Çinlileşmiş ve Çin kültürü ile yetişmiş bir bilgin ve astrologdu. Cengiz Han onu baş danışmanı yaptı. Kansu'ya yapılmış olan bir seferden sonra generallerden biri şöyle dedi: " Yeni Çinli kölelerin bize bir yararı yok. Savaşa da elverişli değiller. " General Kansu'daki milyonlarca insanın öldürülerek, toprakların otlak haline getirilmesini öneriyordu. Bu fikir

Cengiz Han'a cazip geldi. Ama Ye-liu-çu Ts'ai müdahale etti. Rakamlarla gösterdi ki Burayı köylülere ektirip vergi almak çok daha karlıdır. Bu topraklardan 400 bin çuval tahıl, 80 bin parça ipekli ve 500 bin ölçek gümüş vergi olarak alınabilecekti. Cengiz Han'ın fikri değişmişti, Ye-liu-çu Ts'ai yi bu topraklarda vergiyi oturtmakla görevlendirdi. Ye-liu-çu Ts'ai gittikçe sözü daha fazla dinlenen bir danışman oluyordu.

Moğollar av yapıyor

Ye-liu-çu Ts'ai Cengiz'in baş danışmanı olarak pek çok kentin yıkılıp, yakılmasını engellemiştir. Cengiz'in oğluna " imparatorluk atla kurulur, ama atla yönetilmez " diyebilecek kadar etkili ve yetkilidir. Cengiz Han, İmparatorluğu büyüdükçe, bozkır insanını savaştırıyor, ama yabancıları da devlet memurluklarına getiriyordu.

Çin'deki Moğollar arkalarını emniyette görmüyorlardı. Doğu Tibet'teki Tangutlar (Si-hialar) durmadan baş kaldırıyorlardı. Batı tarafında ise Karahitaylar Moğollar için bir tehdit unsuruydu. Ancak Karahitayları susturmak demek İran sınırına kadar, çok batıya gitmek demekti. Si-hialaın üzerine yürümek ise kesin bir sonuç vermeyecekti Si-hialar hemen baş eğip, Moğollar geri çekilince yine bildiklerini okuyorlardı.

Magna Carta

Bouvines savaşı

İngiltere kralı hala Fransa kralının vassallı idi, ama Fransa'da Fransa kralından daha fazla toprağı yönetiyordu. Bu durum iki krallık arasında sürekli bir çatışma sebebi oluyordu. Fransa bu durumu savaşla çözmeye niyet ederek 1214 yılında Normandiya'yı tamamen ele geçirdi.

1214 yılında Fransız kralı II. Philippe, İngiltere, Almanya (IV. Otto) ve Flaman (Ferdinand) koalisyon ordusunu Bouvine'ler savaşı denen savaşta yenerek, önemli bir zafer kazandı. Bouvines, II. Philippe'in itibarının başlangıcıydı.

Anadolu Selçuklu devleti sultanı I. İzzeddin Keykavus, babası Gıyasettin Keyhüsrev'in ticaret politikasını devam ettiriyordu. Bu çerçeve içinde, 1214 yılında Kıbrıs kralı Hugue ile bir ticaret anlaşması imzaladı. Böylece Antalya'nın fethinden beri Anadolu Selçuklularla Kıbrıs arasında oluşturulan dostluk ve anlaşma yenilenmiş oldu. Aslında Suriye ve Kilikya hakkındaki siyasi eğilim ve çıkarlar zıtlıkları Kıbrıs ile Anadolu Selçuklularını karşı karşıya getiriyordu. Buna rağmen iki ülke arasında çok sayıda yazışma yapılarak, bir taraftan sorunlar buzdolabına kaldırıldı, bir yandan da ticaret anlaşması geliştirildi. Anlaşmaya göre: her iki devlet tacirleri birbirlerinin ülkelerine serbestçe girip, çıkacaktı ve ticaret yapacaklardı; Batan gemilerin mallarına el konulacaktı; Korsan saldırısına uğrayan tacirler, her iki ülkeye de sığınabilecekti; Tacirlerin ölümü halinde malları tabi oldukları devlete iade edilecekti. Keykavus, Venedikliler ile de bir ticaret anlaşması imzalamış olabilir.

Sinop'un kimin hakimiyetinde olduğu konusu İznik ve Trabzon Rum devletleri arasında çekişmeye sebep oluyordu. I. İzzeddin Keykavus bu durumdan yararlanmak isteyerek, ordusu ile Sinop üzerine yürüdü. Bu sırada Trabzon Rum imparatoru Aleksios avlanırken, Selçuklulara esir düştü. Sinop kuşatıldı. Ama alınamıyordu. Sonunda emir Behram, limandaki gemileri yakarak kentin denizle olan bağını kesti. Sonuçta Sinop şartlı olarak Selçuklulara teslim oldu. Roma Selçukluları Karadeniz'e açılmıştı. Aleksios, Sinop'u Selçuklulara bırakması ve Rum Selçuklu devletinin Vassallığını kabul etmesi koşulları ile serbest bırakıldı.

Trabzon İmparatoru savaş zamanı Selçuklulara 1200 asker verecekti. Yılda 12 bin altın dinar ve çeşitli eşyadan oluşan bir vergi konmuştu.

Anadolu Selçukluları Trabzon üzerinden yapılan ticareti, kendi toprakları içine çekebilmek için Sinop'u almaya uğraşmışlardır. Sinop, Trabzon'a rakip bir liman olarak ele geçirildi. Kırım'da Suğdak limanının alınışı da aynı nedenledir. Ticaret yolu Kırım – Sinop – Tokat – Sivas – Konya idi. Ayrıca Sinop sürekli ellerinde tutabilecekleri ve Samsun gibi kolay el değiştiremeyecek olan bir limandı.

Sinop surları, emirlerin katkısı ile yeniden örüldü. Her emirin katkısı kayıtlarda belirtildi. Kente bir Türk garnizonu yerleştirildi. Kentin en büyük kilisesi camiye çevrildi. Keykavus, bir Hıristiyan kenti olan Sinop'a Selçuklu kentlerinden zengin ve saygıdeğer Müslümanlar toplatarak yerleştirdi. Göç edecek ahalinin toprakları ve malları devletçe rayiç bedel ile satın alındı. Sinop'a Hetum adlı bir Ermeniyi reis olarak atandı.

1215 yılında Harzemşah Sultanı Alaeddin Muhammed, Cengiz adlı bir Moğol'un Pekin'i aldığını duydu ve ona bir elçi heyeti yolladı. Yine 1215 yılına gelindiğinde Alaeddin (Alaaddin) Muhammed hem Gazne kentini ve hem de Afganistan'ın tümünü ele geçirmişti. Bu sırada Harzemşah devleti Horasan, Maveraünnehir, Afganistan ve İran'ın tümüyle hepsini içine alan bir devletti. Harzemşah devleti çok büyümüştü ama yeteri kadar sağlam temellere oturmamıştı.

Harzemşah (Harizmşah) devletinin Sultanı Alâattin Muhammed'in annesi Terken Hatun hakkında daha önce bilgi vermiştik. Hatırlanacağı gibi Terken Hatun kendine ait Kıpçak kabilelerine dayandığından çok güçlüydü. Hatta onun Sultanın kendinden bile güçlü olduğu söyleniyordu. Pek çok Harizm eyaletini kendi başına yönetirdi. Terken Hatun'un bu yönetici durumu Türk geleneklerine uygun ama İslam geleneklerine aykırıdır.

Alaaddin Gur ülkesini alınca, Gurları Harzemşahlara karşı kışkırtan Halife mektupları da eline geçti. Bunun üzerine Halifenin makamından indirilmesi ve yerine Ali soyundan bir halife seçilmesi hakkında fevte aldı. Bu fetvaya dayanarak, hutbe ve paradan Halife adı kaldırıldı. Bağdat üzerine yürüme kararı verdi.

İngiltere'de Arslan Yürekli Richard'dan sonra senyörlerin güçlenmesi devam etmişti. Bunların içinde en zengin olanları yani baronlar, Kilisenin de desteğini alarak krallık otoritesini sınırlamaya başlamışlardı. İngiltere'de siyasi gelişme Fransa'dan oldukça farklı seyrediyordu. Fransa'da Capetler otoritelerini genişletirken, İngiltere'de krallık otoritesi sınırlanıyordu.

İngiltere krallığı, Fransa krallığından daha az bir nüfusa sahipti. XIII. Yüzyılda Avrupa'yı etkisi altına alan hava soğuması, bütün ülkeleri bazı tarım ürünlerini üretmekten vazgeçmeye zorlamıştı. Ekonomi gittikçe daha fazla uzmanlık isteyen ürünlere ve ticarete kayıyordu. İngiltere de, yağışlar ve açık alanlar sonucu oluşan meralar, koyun üretimini teşvik ediyordu. İngiliz koyunlarının yünleri, çok kolay iplik haline geliyordu. Böylece dokumalar için gerekli yüne bağlı olarak koyun besiciliği de artıyordu. Zanaatçılık, ticaret artınca, İngiliz kentleri de geliştiler. Kentliler girişimlerini arttırabilmek için daha çok bağımsızlığa ve sınırlanmış vergi giderlerine ihtiyaç duyuyorlardı.

Kentlilerin isteklerinden ve Kral, baron artı kilise çekişmesinden önemli yazılı belgeler ortaya çıktı. Bunların en önemlilerinden biri 1215 tarihinde yazılmış olan " Magna Carta " (Büyük

Sözleşme) dır. İngiltere kralı Topraksız John çok müstebit bir yönetim kurmuştu. Buna karşı ayaklanan feodaller, kralı Magna Carta'yı imzalamaya zorladılar.

Magna Carta ile kralın keyfi davranışları iyice sınırlanıyordu. Kral, yüksek soyluların rızasını almadan eylem yapamayacaktı. Bir sınırlama da " kralın adamlarına " geldi. Hatırlanacağı gibi bunlar şövalyelerdi. Kamu düzeninin sürdürülmesi ve pek çok işin düzenlenmesi işi seçilmiş görevlilere bırakıldı. Bunlar şövalye jürileriydi (Coroners, Constables). Böylece baronlar ve yerel kuruluşların birlikteliği oluştu. Bu gelişme kısa süre içinde, halkla kralın birliğini getirecekti. Magna Carta, İngilizlerin hükümetlere karşı haklarının kökeni olmuştur.

Magna Carta'nın imzalanışı

Papa İktidarda

Epir despotluğu

İngiltere'nin ticareti Fransa'daki Guyenne'e, Flandre'e ve Brötanya'ya çok bağlıydı. Guyanne, Fransa'nın batısında, Atlas okyanusu kıyısında, Pirene Dağlarına doğru olan bölgeydi ve şarap üretiyordu. O dönemlerde şarap sudan çok daha sağlıklıydı ve tüketiminden vazgeçilemezdi. İngiltere yünlerini Flandre satıyordu. Besinleri saklamak için gerekli olan tuz ise Brötanya'dan geliyordu.

1215 yılında Epiros devletini kuran Mihail Angelos öldü. Epiros devleti kısa bir süre içinde, askeri bir devlet olmuş, sınırlarını genişletmiş ve Constantinopolis üzerinde hak iddia eder olmuştu. Mihail Angelos'un ölümü üzerine tahta kardeşi Theodoros Dukkas (Doukas) geçti.

1215 yılında II. Frederik (Frederich, Friderich, Friedrich) Germen kralı olmuştu. Böylece Kutsal Roma Germen İmparatorluğu tahtında hak iddia eden Hohenstaufen sülalesi devam ediyordu.

Bu sırada Papa İnnocent III (İnnocentius III) idi (1198 – 1216). Papa yeni bir haçlı seferi düzenlemeye çalışıyordu. Bu arada Alman (Germen) kralları ile çelişkisi olduğunu

hatırlamalıyız. Yeni Alman kralı II. Frederik (Friedrich) ise Haçlı seferlerinden çok eski Roma İmparatorluğunun peşindeydi. Haçlı seferlerine katılmayı düşünmüyordu. Bunu bahane eden papa gelecekte II. Frederik'i (Friedrich) aforoz edecektir.

Papa III. İnnocent 1215 yılında IV. Lateran konsilini topladı. Bütün Katolik Avrupa'daki piskoposlarla, prenslerin temsilcileri geldiler. Papa burada gücünü ortaya koymuştu. Hükümeti, gelirleri ve mahkemeleriyle Kilise, başka herhangi bir otoriteden bağımsız olarak tam bir toplumdu. Papazlar din dışı iktidarlara hiçbir hizmet yapmak ve vergi ödemek zorunda değillerdi. Dini olmayan bir mahkemede de yargılanamazlardı. Papa evrensel Kilisenin ruhani başkanıydı. Krallar da dahil olmak üzere bütün müminler üzerinde Kral sıfatı ile o hüküm sürebilirdi.

1215 tarihli IV. Lateran Konsili Papa III. Innocent'ın etkisiyle aldığı kararla, hem Müslümanlara hem de Yahudilere, Hıristiyan olmadıkları için, bir " utanç sembolü " takma mecburiyeti getirmişti. Bu utanç sembolünün rengi ve şekli ülkeden ülkeye değişmekle beraber, genellikle kalp üzerine takılan, rengi çoğunlukla " sarı " ve şekli de yüzük, tekerlek veya üst üste tabletler şeklindeydi. Sadece Yahudiler için olduğunda küçük sarı bir Davut yıldızı oluyordu. Davut yıldızı genelde sarı olmasına rağmen, 1279'da Macaristan ve Polonya'daki Yahudilerin utanç sembolünün renginin kırmızı olduğu rivayet edilir.

Hıristiyan dünyada Yahudilere karşı asılsız suçlamalar hiç bitmemiş ve Yahudiler her vesile ile suçlanarak, aşağılanmışlardır. XIV. yüzyıl başlarında (1320'lerde), Fransa'daki Yahudilerin Paris'in içme sularını zehirledikleri ve bunu İspanya Müslümanlarıyla işbirliği içinde yaptıklarına inanılıyordu. Ortaya çıkan " Kara Veba " olayından Yahudiler ve Müslümanlar sorumlu tutuluyorlardı. Yahudilere yönelik katliamlar ve sürgünler tarih boyu hep yaşanmıştır.

1215 tarihli IV. Lateran Konsili ile utanç sembolü taşıma zorunluluğunun yanı sıra, Yahudi ve Müslümanların yerleşim yerleri sınırlanmış, kamu hayatıyla ilgili bazı kısıtlamalar konulmuştur. Ayrıca Konsil kararına göre ergenlik çağına gelmiş Hıristiyanlar yılda en az bir kere günah çıkaracaklardı.

Çin'de ise Moğol saldırısı devam ediyordu. Moğollar askeri açıdan tüm kilit noktalarını ellerine geçirmişlerdi.

Papa İnnocentius III 1216 yılında ölünce yerine Honorius III (1216 – 1227) Papa olarak seçildi. III. Honorius kralı sindirmek azmindeydi ama Friedrich'e karşı pek bir şey yapamadı.

Bilindiği gibi Alman İmparatorları Hıristiyan bir Akdeniz ve Avrupa İmparatorluğu (Roma İmparatorluğu) kurmaya çalışıyorlardı. Baştan beri görülen tarih sürecinde Papalığın böyle bir imparatorluğun kurulmasına destek vermesi ve hatta kuruluşunda fiilen görev üslenmesi beklenirdi. Halbuki Papalık bu girişime karşı çıktı. Böyle bir girişimi, İtalya'daki kendi feodal çıkarlarına bir tehdit olarak algıladı.

Yine hatırlanacağı gibi Alman İmparatorlarının, Almanya'da doğrudan kendilerine ait olan geniş arazileri yoktu. Almanya'daki araziler düklerin ve baronların elindeydi. Fakat İmparatorlar miras yolu ile Güney İtalya ve Sicilya topraklarına sahip olmuşlardı. Bunu üst olarak kullanmaya çalışıyorlardı.

Muhiddin Arabi 1215 yılında Sivas ve Konya'ya giderek Keykavus ile buluştu. Daha sonraları Kuzey Afrikalı müridi Tlemsenli Arifüddin Süleyman Anadolu'da yaşayacaktı. Anadolu'da Muhiddin Arabi'nin pek çok müridi olmuştur. Bunlardan biri de Mecdüddin İshak'tır. Böylece Sufilik Anadolu'da gittikçe kuvvetlenmektedir.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sadreddin Konevi'nin babası olan olan hocası Mecdüddin İshak'ı, Bağdat'a elçi olarak gönderdi. Mecdüddin İshak, halife tarafından teveccühle karşılandı. Bilahare yanında, Mecdüddin İshak, yanında Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Evhadüddin-i Kirmani ve Şeyh Nasırüddin Mahmud el-Huyi gibi büyük mürşid ve mutasavvıflar olmak üzere Konya'ya geri döndü.

1215 ve 1216 yıllarında Anadolu Selçukluları, Ermeni Kralı Leon'a karşı harekete geçti. Leon, Ulukışla, Ereğli, Karaman kalelerini işgal etmişti. I. İzzeddin Keykavus'un üzerine yürümesi sonucu, Ermeniler Torosların ötesine çekildiler.

Ermeni Krallığı Cenevizlilere tanıdığı imtiyazları genişletti. Böylece Cenevizliler Sis, Misis, Adana, Tarsus ve Ayas'ta koloni oluşturma imkânına kavuştular. Bu kolonilerin başında birer konsolos bulunuyordu. Bu yeni durumda Cenevizliler angaryadan, yol bedelinden, limanların duhuliye resimlerinden, Kilikya dağları geçit vergilerinden muaf tutulmuşlardı.

Hatırlanacağı gibi, Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde ele geçen Antalya'daki Hıristiyanlar, Selçuklu muhafızlarını etkisiz hale getirerek, kenti ele geçirmişlerdi. Antalya üzerine yürüyen I. İzzeddin Keykavus Kenti kuşattı. Antalya Bizans ve Haçlılar tarafından savunuluyordu. Kent 1216 yılında tekrar Rum Selçuklularının eline geçti.

Bu sıralarda Çukurova Ermenileri (II. Leon), Haçlılarla yaptıkları anlaşmayı bozarak Antakya kentini ellerine geçirdiler. Ermenilerle, Haçlıların arasının açılmasını fırsat bilen I. İzzeddin Keykavus, 1216 yılında Kayseri üzerinden Maraş'a gelip Yabanlu ovasında karargah kurdu. Maraş Büyük Selçuklu emiri Nusretüddin'le beraber, Ermeni topraklarına girerek Çınçın ve Haçin kalelerini aldı. Gaban kalesi civarında da Ermeni Kralı II. Leon'un kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Pek çok Ermeni asili esir edildi. Bu yıl Latin İmparatoru Henry de öldü. Bu Latinlerin çöküşünün başlangıcıydı. Bu sırada İznik Rum devleti de gittikçe kuvvetleniyordu.

Latin İmparatoru Henry'nin ölümünden sonra tahta kız kardeşi İolande'nin kocası Pierre de Courtenay geçti. Pierre Constantinopolis'e gelirken Arnavutluk'ta Theodoros Dukkas tarafından yakalanarak, ömrünü Epiros'ta esarette tamamladı. Constantinopolis'te İmparator naipliğini İolande üstlendi.

Anadolu Kentlerinde Örgütlenme

İbn Batuta

Anadolu Selçuklu kentleri ekonomik olarak zenginleşip, büyüdükçe, sayıları artan esnaf ve zanaatkârlar dayanışma örgütleri kurdular. Bu tarihlerde örgütlenmek açısından Batı Avrupa kentlerinde de benzer bir gelişme görülüyordu. Daha önce gördüğümüz gibi Batı Avrupa'da bir ara boşalıp, sönükleşen kentler şimdi yeniden canlanmışlardı. Ancak kent gelişmesi batıda ve doğuda aynı değildi.

İslam ve Doğu Roma kentleri nerede ise aralıksız olarak siyasi ve ekonomik merkezlerdi. Emirler, büyük din adamları, büyük arazi sahipleri hep kentlerde oturmuş, bir yandan da yönetimi ellerinde tutmuşlardı. Bu kentlerde esnaf, zanaatkâr ve tüccarlar çok az örgütlüydüler ve kent yaşamında etkin değillerdi. Batı Avrupa'da ise kent bir merkez değildi, sanki büyük arazilerin çevresine yerleşmiş bir kenardı. Bu yüzden de feodal denetimin dışındaydı. Batı kentleri kendi yasaları ile kendilerini yöneten iç bağımsızlığı olan yerleşimlerdi. Bunların bir kısmı Venedik, Floransa gibi bağımsız cumhuriyetlere dönüşmüşlerdi. Ama önemli bir bölümü bu değişimi geçirememişti. Genel olarak bu kentlerin sözü geçenleri az sayıdaki tüccarlardı. Zanaatın kuvvetlendiği kentlerde, örgütlenen zanaat erbabı, büyük tüccarlardan kendi yöneticilerini atama, siyasal bir örgütlenme olarak kabul görme ve iktidara katılma haklarını kazanıyorlardı.

Anadolu Selçuklu kentlerinde de “ Ahi “ denen, zanaatçı örgütleri kurulmuştu. XIV. Yüzyılda Anadolu’yu gezen İbn Batuta Ahiler hakkında bilgi vermiştir. Bu bilgi 1330 yılına ait olsa da, daha başlarda bu anlatılanlardan çok farklı olduğu düşünülmemelidir. Anadolu’da Türklerin yaşadığı her yerde, kent, kasaba ve köylerde Ahi teşkilatı vardı. Ahiler başkanı bile şatafatlı bir kılık içinde değildir. Bütün Ahiler mütevazı bir hayat yaşarlar. Ahilerin toplanmak, merasim yapmak, misafir ağırlamak için kurulmuş tekkeleri vardır. İbn Batuta ve arkadaşları halı ve kilim döşenmiş, avizelerle pırıl pırıl aydınlatılmış tekkelerde konuk edilirler. İbn Batuta’nın gördüğü genç ahiler aba giyer, ayaklarına mest takar, bellerinde asılı hançer taşır, başlarına beyaz sarık sarmışlardır. Ahi gençleri gündüz çalışır, kazandıkları parayı getirip başkanlarına verirler. Bu para ile tekkenin giderleri karşılanıyordu. Genç ahiler tekkede topluca yaşıyorlardı. Beraberce yemek yiyip, raks edip, türkü söyleyip eğleniyorlardı.

Bazı kentlerde Ahilerin rakip sendikalar gibi ayrı kuruluşlarda örgütlendikleri görülmektedir. Bunlar birbiri ile uyuşamaz ve bazen de kılıçlar, hançerler çekilir, iki karşı gurup birbirine girerdi. Denizlide Ahi Sinan ve Ahi Duman yoldaşları vardı. Sivas’ta Ahi Bıçakçı ve Ahi Çelebi bulunuyordu.

Bayramlarda Ahiler, önde davul zurna ve borulu çalgılar, silahlarını takarak ve Bayrakları ile yapılan geçit törenine katılırlardı. Her zanaatçı kolu, mesleklerine göre ayrı ayrı dururdu. Yanlarında ekmek ve koyun, keçi geçirirlerdi. Zaman zaman durup, kurban kesip, ekmek ve eti halka dağıtırlardı.

Ahiler

Kayıtlarda ilk Ahi adı Antalya'da 1216 – 1217 yıllarında bir vakıf nedeni ile geçer. Ancak bu XII. Yüzyılda Anadolu'da Ahiler olmadığı anlamına gelemez. Mevlevi menkıbelerinin yazarı Eflaki, Mevlana'nın çağdaşı Anadolu Ahilerini, XII. Yüzyılda Kuzeybatı İran (Azerbaycan) civarında yaşamış olan Ahi Türk ve Ahi Beşşare'nin ardılları olarak belirtir. Mevlana, kendinden sonra Mevlevilerin başına Hüsameddin Çelebi'yi geçirmişti. Hüsameddin Çelebi, Ahi Türk'ün oğlu Hasan'ın oğlu Muhammed'in oğludur. Yani 3 kuşak önceden Ahi Türk'e bağlanmaktadır.

Net olmasa bile, anlaşılan o dur ki, Mevlana Hüsameddin Çelebi'yi yetiştirirken, ünlü Ahi Evran'da o tarihlerde Kırşehir'dedir. Ahi Evran'ın tarihsel kişiliği yanında efsanevi bir kişiliği de vardır. Tüm esnafın Piri kabul edilir. Ama öne çıkan Ahi Evran'ın ermiş kişiliğidir. Ahi Evran o kadar büyük bir ün kazanmıştır ki, onun ölümünden sonra, onun soyundan geldiğini iddia eden kişiler Ahiler üzerinde bir dereceye kadar etkili olmuşlardır.

İslam hukuku (şeriat) örgütleri değil bireyleri tanır. Daha önce de defalarca hatırlatıldığı gibi tek tanrılı dinler, toplumsal değil bireysel dinlerdir. Bununla birlikte fetva yazılarında ceza hukuku ile ilgili olarak meslek dayanışması öngörülmüştür. Meslek sahibi kişinin ödemesi gereken tazminattan, meslek gurubu sorumlu tutulmuştur. Bu, meslek gurubuna tüzel kişilik tanımak demektir. Bu açıdan bakıldığında bu tip fetvalar İslam hukukunun ruhuna aykırıdır.

Abbasiler anlatılırken kent örgütlenmesi içinde fütüvva teşkilatı da anlatılmıştı. Eski Arapların feta (yiğitlik) ülkülerini, kent yaşamının yeni koşullarında değişerek benimsenmesiydi. Arkadaşlık, dayanışma, yiğitlik, eli açıklık, başkasına yardım etmek fütüvvetin erdemleriydi.

Abbasi iktidarı zayıflayınca fityan (yiğitler) örgütleri siyasal bir güç kazandılar. Otoritelere kafa tutmaya başladılar. Şiddet eylemlerine giriştiler, din adamlarının görüşüne ters eylemlere başladılar. Bu nedenle de fityanı suçlamak için serseri, eşkıya anlamında ayyarun deyimi kullanılmaya başlandı.

Anlattığımız tarihlere gelindiğinde Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah gençlik örgütlenmesinin ve emekçi örgütlenmesinin bir devletin iç huzurunda çok önemli yer tuttuğunu gördü. Ayrıca kendi siyasi ve dini emellerini gerçekleştirmek için kendini destekleyecek kuruluşlara ihtiyacı vardı. Tüm bu mülahazaların sonucunda hem gençlik örgütlenmesini ve hem de emekçi örgütlenmesini yeniden organize ederek merkeze bağladı. Böylece fütüvvet hareketi yeni bir mahiyet kazandı.

Fütüvvet hareketi, X. yüzyıldan başlayarak tasavvuf ile etkileşerek sufilikle iç içe girmeye başlamıştı. Anadolu'da sufi özelliklerini koruyan Ahilik ile bütünleşip, Ahi fütüvvetini meydana getirdi. Moğol istilasından önce Semerkant, İsticab, Merv ve Azerbaycan'da bazı mesleklerde bir çeşit dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma örgütleri görülmüştür. Ama bunlar Ahi örgütleri değildirler. Belli mesleklerin belli çarşılarda birikmesi ile mesleki dayanışma bilincinin de geliştiği bellidir.

Ahilik, yiğitlik, ahlaklılık ve sanatkârlık olmak üzere üç esas üzerine kurulmuştur. Bu 3 esasa yardımlaşma ülküsü de eklenerek kendine özgü bir karakter almıştır. Bu açıdan bakıldığında Ahilik Anadolu'ya has bir yapılanmadır. Fütüvvetin en önemli ilkesi " eline, beline ve diline sahip olmak " şeklinde formüle edilen ahlaklılık ilkesidir. Örgütlenme sosyal ve toplumsal bir örgütlenmedir.

Ahilik Anadolu'da fütüvvet örgütlenmesinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştı. Bu sivil halk kuruluşunun yaygınlaşması ise I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat yıllarında gerçekleşmiştir. Anadolu Selçuklu devletinde önce fütüvvet teşkilatının benimsenip, himaye ve destek görmesi, sonra da Ahilik teşkilatının kurulması devrin en önemli sosyal, ekonomik ve politik olayıdır.

Ahilik teşkilatının kurucuları çeşitli zanaatkârları bir araya getirerek, onları zaviyelere bağlayarak manevi ve ahlaki yönden geliştirmeyi düşünmüşler ve bunda başarılı olmuşlardı. Başlangıçta Ahilik sadece esnaf ve zanaatkârlara özgü bir örgütlenme değildi. Teşkilat içinde devlet adamları, ulema, mutasavvıflar, askerler ve işsiz güçsüzler de yer almıştı. Teşkilatlanma yerleştikten sonra artık Ahi teşkilatı esnaf birlikleri şeklinde müesseseleşmiş kuruluşlardı.

Toplum menfaatlerini kendi çıkarlarının üzerinde tutmak Ahiliğin ana hasletlerinden biridir. Ahiler kanaatkâr, müteşebbis, siyaset dışı bir kişilik geliştirmeye uğraşırlardı. Siyasetten uzaktılar ama gerekirse devlet işlerini karşılıksız üslenirlerdi. Ahiler, Anadolu'da yeni bir kültür ve davranış biçimi geliştirmişlerdir. Zanaat ve ticaret ahlakının olgunlaşıp, gelişmesinde çok önemli katkıları olmuştur.

Daha sonraki yıllarda Ahiliğin kadınlar kolu da oluşturulmuştur. Ahilik Anadolu sosyal yaşamını düzenleyen en önemli etkendir. Medrese eğitimi kentlerde kent soylulara verilebilen bir eğitimdi. Halbuki Anadolu Türk halkının büyük bir çoğunluğu göçebeydi. Göçebelikten vazgeçip, köylere yerleşenler ise katı kurallar içinde yaşamak istemiyorlardı. Katı kurallar onların doğalarına ve tarihi gelişimlerine tersti. İşte bu noktada Ahilik ve zaviyeler işe karıştılar. Zaviyelerin hoş görülü ortamında kırsal kesim eğitim almaya başladı. Bunun

sonucu olarak da Ahi zaviyeleri halkın sosyal, kültürel ve dini konularda yönlendirilmesini sağlamış oldular. Ayrıca Ahi teşkilatı ticaret ve zanaatı da sağlam ahlaki değerlere oturtuyordu.

Yüksek ahlak ve dayanışma, zaviyelere doğal olarak yan bir işlev yüklemişti. Zaviyeler Müslüman olmayan halkın (Hıristiyan, Musevi ve Zerdüşt, vs…) Müslümanlığı kabulünde baskın bir rol oynadılar. Bu kesinlikle zorla yapılan, baskı sonucu oluşan bir din değiştirme değildi. Tamamen olup biteni beğenen ve onun içinde olmak isteyen kişilerin özgür iradeleri ile katıldıkları bir eylemdi. Sünni ulema ve Medreseler katı kuralları ve şekilcilikleri ile bunu beceremezlerdi. Zaten hatırlanacağı gibi Avrupa'da da Hıristiyanlık, keşişlerin yani resmi örgütlenmenin dışında kalan kendini adamışların faaliyetleri sonucu, geniş halk kitlelerince kabul görmüştü. Aynı şekilde Anadolu'da dervişler ve onların zaviyeleri bu işlevi gördü.

Ahi teşkilatı göçebeleri iş ve meslek sahibi yapmıştır. Böylece göçebeler yerleşik düzene geçmeye ve çevre ile uyum sağlamaya daha hazır hale gelmişlerdir. Ahi teşkilatı zamanla hem kentlerde ve hem de kırsal kesimde ta en ücra yerlere kadar yaygınlaşmış ve büyük nüfuz sahibi olmuştur. Onlar sadece dayanışma ve ahlaki esaslı kurumlar değillerdi. Aynı zaman da sosyal güvenlik kurumu rolü de oynuyorlardı. Üyelerinin ve hatta muhtaç durumda olanların sağlık, emeklilik ve ölümden sonra geriye kalanların geçimini sağlayan kuruluşlardı.

Ahi kuruluşlarının kooperatifimsi bir tarzı olmakla birlikte, aynı zamanda devletin uzantısı gibi bir durumları da vardı. Devlet, Ahi kuruluşu sayesinde sınaî üretimi ve fiyatları denetim altında tutarak, piyasaları düzenlerdi. Ücretlerin tayini, ticarete konu olan mal cins ve fiyatlarının tespiti, aynı şekilde sınaî mal üretiminin cins ve fiyat tespiti Ahi teşkilatının görev ve sorumluluğu altındaydı. Ahi teşkilatları içinde devlet ileri gelenleri ve eşrafla birlikte zanaatçılarında bulunması teşkilat içinde ikilik yaratmıştır. Hatırlanacağı gibi zanaatçılar alt tabakadan sayılıyorlardı. İtibarlı Ahiler aynı zamanda genellikle Mevlevi de olmuşlardır. Mevlevilik de itibarlı Ahiler ile diğerleri arasında ayrım yapmıştır.

Görülen o dur ki Ahilerle Mevleviler arasında zaman zaman sert olaylar bile olmaktadır. Örneğin Konya'da Ahi Mustafa'nın yaptığı haydutluklara ve Mevleviler üzerindeki baskılara artık tahammülü kalmayan Mevlana'nın torunu Arif Çelebi, Şarkıcılar ve kalabalık bir halk ile halka sema yaptırarak yola dökülür. Ahi tekkesini basıp, tekkedeki başköşede duran halıyı ters çevirip, kandil yağı ile yağlar.

Ahilik içindeki bu ikili yapı örgüt içinde kimin ağır bastığına bağlı olarak bazen devlete yardımcı olduğunu gördüğümüz bir Ahi teşkilatı, bazen de kentin canına okuyan, eşrafa kök söktüren bir Ahi teşkilatı ortaya koyar. Kurulu düzenden yana zengin Ahiler ve şiddete yatkın bir kitle vardır. Fütuvvetnameler hiç bu Ahi teşkilatının şiddete yatkın yanından bahsetmezler. Onlar sadece Ahiliğin kurulu düzene uyumlu yanını öne çıkarırlar. Bu yapıtlarda Ahilik usulleri ve mistik, ahlaki görüşleri anlatılır. Ancak Ahiliğin kurulu düzen ile çatışan kitlesel tarafı, bu öne çıkarılan tarafı kadar önemlidir.

İbn Batuta, Ahilikten bahsederken " zorbaların hakkından gelmek, onları yok etmek, zalim ve edepsiz tabakası ile bunlara katılan şirretleri katledip, ortadan kaldırmak hususunda, bunların bir benzeri daha yoktur " demektedir.

Ahilik daha öncede dendiği gibi Sufi bir felsefi anlayışa sahiptir. Yani Ahiler Sufi'dir veya olmak isterler. Halife Nasır Lidinillah Şii eğilimliydi, danışmanı Suhreverdi ise Sufiydi. Bu nedenle Fütuvva örgütü kendini köken olarak Muhammed Peygamberin damadı Ali'ye

bağlamıştı. Hikâyeye göre Peygamber fütuvvet giysisi giydirme önderliğini Ali'ye vermişti. Emevi iktidarını deviren Ebu Müslim'de Anadolu Ahilerince zalimlere karşı inanç mücadelesinin en önünde gelen kişisi kabul edilirdi. Bütün bunların sonucu olarak Ahiler Şii değillerdi ama Ahilikte Şii eğilimler vardı.

Ahilik Rum ve Ermeni nüfusun Müslümanlığı kabul etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu aslında karşılıklı etkileşimdir. Rum ve Ermeniler Ahi teşkilatına girip Müslüman oldukça güçleri artmış, bu da örgütün gücünü arttırmıştır.

Kentlerde Ahiler gibi İğdişler de bir milis gücü oluşturuyorlardı (sonra bu konu tekrar ele alınacaktır). Zamanla İğdişler sayısal olarak azalıp, yok olurken. Ahiler çoğalıp, kuvvetlenmişlerdir.

Anadolu'da yeni yerler Selçukluların veya diğer Türk beyliklerinin eline geçtikçe, Hıristiyan kentler Ahi örgütündeki din adamlarınca kuşatılıyorlardı. Böylece kentlere gelen Müslümanlar daha adımlarını kente attıklarında onların her işini halleden bir örgütle karşılaşıyorlardı. Bu yeni gelenler de büyük bir güven duygusu uyandırırken, Hıristiyanlarında özlem duymalarına yol açıyordu.

Ahilik hakkında fütüvvetname'ler yazılmaya başlandı. Fütüvvetnamelerin sayısı gittikçe artmış ve bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Anadolu dışında da yazılmış olanları vardır. Genel olarak fütüvvetnameler Farsça yazılmıştır. Ancak Türkçenin edebi dil olarak kabulünden sonra Türkçe yazılmış olanları da vardır. Bilinen en eski örnek XIV. Yüzyılda Burgazi'nin yazdığı eserdir. Fütüvvetnameler yazılırken, bir Horasan kahramanı olan Ebu Müslim Anadolu'ya uygulanmıştır. Bu Ebu Müslim yalın ve kesin bir biçimde " İnançları ve yasaları " savunan bir kahramandır. Ebu Müslim böylece gittikçe tarihi kişiliğinden uzaklaşmıştır.

Anadolu'da Selçuk otoritesinden sonra Moğol otoritesinin de çökmesi ile iki güç, Türkmenler ve ahiler ayakta kalmıştı. Bundan sonra da Türkmen beyleri ile Ahi şeyhleri arasında bir yakınlaşma başladı. Ahiler artık her yerde büyük bir saygı görmeye başlamışlardı.

Anadolu Selçuklularda Para

Darp Yapan Sultan : Tokat Meliki Keykubat (Melik-i Mansur) I
Saltanat Dönemi : 1210 - 1213 ?
Boyutları : 21 mm, 3.40 g
Sikkenin Tarihi : 608 H. (1211 - 12)
Basıldığı Yer : Tokat
Malzemesi : Dirhem
Tekniği : Dövme (Darb)
Konu Ön Yüz : Süvari figürü, Arka Yüz : Yazı motifi
İlgili Koleksiyon : Yapı Kredi Bankası Müzesi

Türkler Anadolu'ya geldiklerinde kullanılan para o sırada söz konusu topraklardaki egemen gücün parasıydı. Türkler yağma ile veya vergi yolu ile bu paraları topladılar. Onlar toplamaya çalışırken, yerli halk da onları gömerek saklamaya çalışıyordu. Anadolu'da Danışmendoğulları ve Selçuklular olsun ilk bastıkları paralar bakır paralardı. Gümüş paralar II. Kılıç Arslan devrinde, altın paralar da XIII. Yüzyılda basılmışlardır.

Danışmendlerin bastıkları paralarda Yunan harfleri de vardır. Buna karşılık aynı dönem Selçuklu paralarında bu harfler görülmemektedir. Ayrıca Danışmend paralarında İsa'nın kralın başına elini koyması gibi saf Hıristiyan simgeler ve Sen Jorj'un ejderhayı öldürdüğünü gösteren Hıristiyan hikâye betimlemeleri mevcuttur. Bazı paralarda bu simgeler yoktur ama yine hükümdar resimleri olsun arslan resimleri olsun Bizans tarzıdır. Selçuklu paralarında ise Sultanın resmi ve arslan resmi vardır.

İşin en garip yanlarından biri de Bizans tipi paraların sadece Anadolu'da değil, daha koyu Müslüman olan Suriye veya Lübnan gibi yerlerde de görülmesidir. Artukluların bastıkları paralarda da bu özellik vardır. Halbuki bu bölgeler çok uzun zamandır Arap paralarına alışıktılar ve gelenekleri Araplar gibiydi. Bunlar neden birden Bizans parası havasında paralara dönsünlerdi ki.

Bunlara net cevaplar bulunamamaktadır. Bununla beraber Türklerin resim konusunda Araplar gibi davranmadığı bellidir. Ayrıca Danışmendler olsun Artuklar olsun Anadolu akınlarından çok miktarda Bizans parası elde etmiş olabilirler.

Buna karşılık Selçuklu paraları üzerlerindeki arslan resimleri hariç, Müslüman paralarına çok daha fazla benzemektedirler. Bu ancak Selçuklu devlet erkanının daha formel eğitimli Müslümanlar olması ile açıklanabilinir. Her ne kadar Selçuklular Danışmendlere ve Artuklulara nazaran Bizans'a çok daha yakınsalar da, bir taraftan da Sünni Müslüman etkisindedirler. Buna karşın Danışmendlerin ve kırsal kesim Türklerinin Şaman etkisinden daha az sıyrılmış olduğu bellidir.

İran'da gümüş para, Bizans'ta altın para kullanılıyordu. Büyük ticaretlerde ödeme altın para ile yapılıyordu. Anadolu Selçuklularının II. Kılıç Arslan zamanında Anadolu gümüş madenlerini yeniden çalıştırmaya başlayıp, gümüş para bastıklarını düşünmek gerekir. Anadolu'da altın madeni yoktu. Bu nedenle altın sadece yabancı paralarla, vergilerle ve yağma ile ele geçebiliyordu. Onun için kıt olan bu madeni Selçuklular ancak ticaretlerinin iyice hacım kazandığı XIII. Yüzyıldan sonra basmaya başladılar.

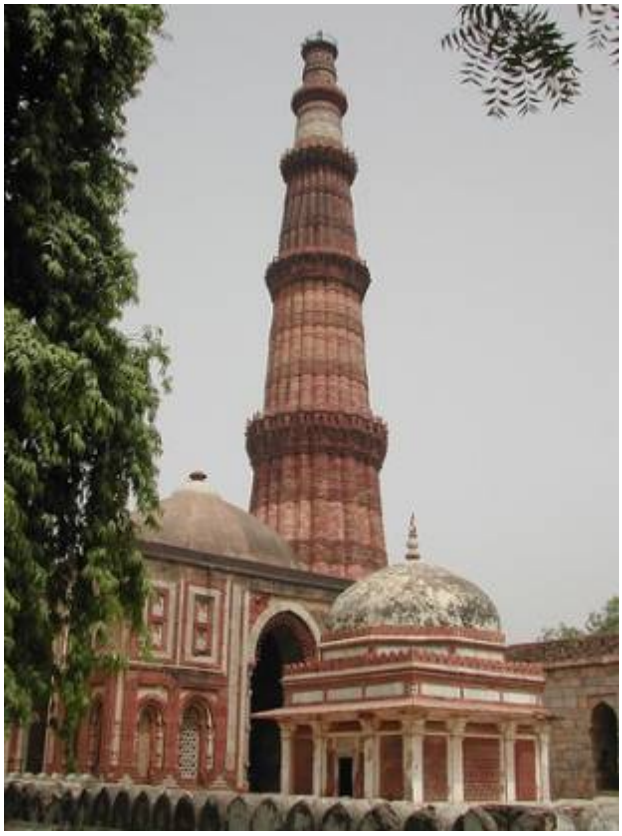
Anadolu Selçuklularının bastıkları altın ve gümüş paralar zamanın standartlarına uygun paralardı. Halbuki gümüşün az olduğu Mısır'da Eyyubiler karışık madenlerden, ne olduğu çok net belli olmayan paralar basmışlardı. Bu düzensizlik Anadolu'da yoktur.

Herhangi bir akıl yürütmeye tek başına yeterli olmasa da, o dönem gezginlerinin yazdıklarından özellikle Batı Anadolu'da ucuzluk olduğu bellidir. Anacak bu ucuzluk bir refah devletini mi gösteriyordu o pek belli değildir.

Danışmend sikke örneği

Hindistan’da Türkler

Kutup Minar minaresi

Gazneliler İranlılaşmıştı, Gaznelilerin peşinden Hindistan’a giren Gurlar zaten İranlıydı. Bütün bunlara bakarak, Türkler Hindistan’da ne yaptılar denebilinir. Evet, Gurların dili Farsçaydı, Gazne sarayında da Farsça konuşuluyordu. Ancak ordular Türk kölelerden oluşmuştu ve onlar Türkçe konuşuyorlardı. Saray olsun, çevrelerindeki insanlar olsun Türk askerlere Türkçe hitap etmek zorundaydılar. Ayrıca Türkler her yerde olduğu gibi Hindistan’da da kısa süre içinde bir askeri aristokrasi oluşturmuşlardı. Bu aristokrasinin dili de Türkçeydi. Türkler, uzun bir süre Hindistan’da boylar arası evlilikler yaparak, antropolojik özelliklerini devam ettirmişlerdir. Bununla birlikte Türklerin uyum özelliği burada da ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra Türklerin etrafındaki müthiş yerli nüfus Türkleşmeyince, onlar da önce İranlılaşan sonra Hintlileşen bir aristokrasi oluşturmuşlardır.

Delhi sultanlığı 1206 yılında kurulmuştu. Bu sultanlık Müslüman sufiliği ile Hint sufiliğini karşılaştırmış ve karşılıklı etkileşimi sağlamıştı. Müslüman sufiliği tarafından etkilenen Hindu yığınları Müslüman olmaya başlamışlardı.

Delhi Sultanlığı, Delhi’deki ilk Müslüman anıtları yapan ailedir. Yapılan anıt binaların malzemesi genel olarak yıkılan Hindu tapınaklarından getiriliyordu. Sonuçta planı Müslüman, malzemesi Hindu olan özgün ve enteresan yapılar ortaya çıktılar. Pek çok yapıt arasında özellikle 1197 yılında tamamlanan Kuvvet-ül-İslam Camiini ve Kutup Minar minare ve zafer anıtını saymak gerekir. XII. Yüzyıl sonunda yapılmış olan Kutup Minar’ın yüksekliği 72,5 metredir. Bu minare XIV yüzyılda yıldırım çarpması sonucu hasarlanınca, tamir ve restore edilmiştir. 1231 yılında yapılmış olan Gur Sultan mezarı da önde gelen bir Müslüman Hindu sentezidir.

İki Okyanus arasında Türkçe konuşuluyor

Türkler Batıya gelmeden önce merkezleri Ötükendi. Kuzey Moğolistan, en az 2.000 yıl ve belki daha fazla hep Türklerin yurdu olmuştu. Hunlar, Türükler, Uygurlar, Kırgızlar, Juan-Juanlar, Tölesler hep bu toprakların insanlarıydılar. Bu topraklarda devletler, imparatorluklar kurulmuş ve dağılmıştı. Etkileri Çin'de ve Avrupa'da yani tüm Avrasya'da duyulmuştu. Bu toprakların Türkleri güçlüydüler, önemli bir kısmı Batıya gitmiş olmasına rağmen 1000 yılında bile hala Çin'in içlerine girebilecek güce sahiptiler.

Sonra birden her şey değişti. Türkler akın akın Batıya akmaya başladılar. Onlardan boşalan topraklara, Moğolistan'a Moğollar girdiler. Moğolistan'da kalmış olan Türk boyları, Moğollara karşı verdikleri üstünlük mücadelelerini kaybetmeye başladılar. Bu boyların bir kısmı kuzeye giderek şimdiki Yakutların atalarını oluşturdular. Bir kısmı tekrar Batıya doğru gittiler. Yerlerinde kalan bir kısmı da Moğollaştılar.

Karadeniz'in kuzeyi Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler ve Kıpçaklarla tam bir Türk ülkesiydi. Gazneliler ise Türk etkisini ve Müslümanlığı Hindistan'a taşımışlardı. Doğu ve Batı Türkmenistan Türklerin olmuştu. Afganistan, Harizm, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da iktidarlar Türklere aitti. Mısır'da da iktidar Türklere geçmişti. Çin'den başlayıp, Akdeniz'e ve Macar ovalarına varana kadar her yerde hakimiyet Türklerindi. Tüm Avrasya'yı, alışılmış tabirle, Türkçe konuşarak geçmek kabildi.

Türklerin sayıları çok olduğu için bütün bu toprakları ellerine geçirdiler diye düşünülemeyeceği tarihi takip etmiş olan okuyucular açısından bellidir. Ama biz burada bir daha tekrarlayalım. Türkler sayıları çok olduğu için egemen duruma gelmemişlerdir. Zaten gelen göçmen yoğunluğu her yerde aynı değildir. Avrasya'nın bir kısmına gelen Türk göçmenler yerleşirken, bir kısmından da sadece geçip gitmişlerdir.

İran Türkleri

İran Türkler için bir geçit özelliği taşımıştı. Bu sayede de kimliğini koruyabilmişti. Hatırlanacağı gibi Türkler İran diline ve kültürüne sahip çıkarak onun gelişmesini sağlamışlardı. Bütün bunlara rağmen, yani hem geçit olmasına ve hem de Türkler tarafından kimliği sadece korunuyor değil aynı zamanda geliştiriliyor olmasına rağmen, yine de İran Türklerden etkilenmişti. Bir kere sayıları çok olmasa da bir miktar Oğuz İran topraklarına yerleşmişti. Yerleşen Oğuzlar İran'ın etnik kimliğini değiştirmeye başladılar. Buna paralel olarak dini anlayışta da değişim başladı. Selçuklarla başlayan bu değişim yavaş olmuş ve asırlar sürmüştür.

Önce Oğuzlar atlarının mera ihtiyacı nedeniyle İran'da tarımın iyice azalmasına sebep oldular. Diğer yandan Oğuzlar İran'da yerleşikler aleyhine yağmacılıklarını epey bir süre devam ettirdiler. İran'a yerleşen Türklerin önemli bir bölümü Zagros ve Fars bölgelerini yerleşmek için tercih etmişlerdi. Buralarda meydana gelen yağma ve meralaştırma nedeni ile uzun süredir yerleşik olan Bahtiyari kabilesi göçebeliğe döndü. Bahtiyari kabilesi kalabalık bir kabileydi.

Ama kalabalık Türk boyları Azerbaycan, Tebriz, Bakü ve Transkafkasya'da kalmışlardı. Kentlere yerleşen Türkmenler (Oğuzlar) ise bu kentlerde kent içi gerginliklere sebep olarak, kentlerin zayıflayıp, boşalıp, sonunda da yıkılmasına neden oldular. Bir yandan Müslümanlık bir kent yapılanmasıydı, diğer yandan kentler oldum olası Türk akbudununu çekerdi. Bu nedenle Türk hükümdarları çoğunlukla Kentlerde ikamet etmişlerdi. Türk karabudunu ise hem kentlerden çekinirdi (göçebe yaşamından vazgeçemezdi), hem de hala Şaman öğeleri içinde taşıyarak doğada kalmayı isterdi. İran'da Oğuzların yerleşik düzene geçişleri kolay olmadı.

Karahanlılarda, Gaznelilerde, Büyük Selçuklularda, Anadolu Selçuklularında, Türklerin hakim olduğu devletlerde resmi dil ve kültür Farsçaydı. Farsça o kadar seçkin bir yere kondu ki sonunda Türk seçkinleri Türklükten uzaklaştılar. Anadillerinin yüksek fikirleri ifade etmekte yetersiz kaldığını sanır oldular. Bu etki uzun zaman, ta büyük Müslüman-Türk devletleri yıkılana kadar sürdü. Ondan sonra Türkçe, tekrar hakkını almaya başladı ise de bu sefer dile giren Farisi kelimelerle iyice bozuldu. Gelecekte Türkçe konuşan Osmanlıda, Arapça ve Farsça cümle yapıları ve sözler nedeniyle, dil, nerede ise, farklı bir dil haline gelecekti. Tabii bu söylenenler eskinin akbudunu, dönemin seçkinleri için geçerliydi. Karabudun hiçbir zaman Türkçeden kopmadı ve onu sakatlamadı. Türkçe için Türkler, Türkler için Türkçe yaşamsal önemdeydi.

Türkler, sözlü edebiyattan gelenler olarak küçük lirik deyişlere, şarkılara, destanlara meraklıydılar. Bunları yazamasalar bile sürekli besteleldiler. Böylece Farsça yazılmış bir edebiyatın yanında karabudunun oluşturduğu ve eskiden beri gelen, ama en az seçkinlerin edebiyatı kadar ve hatta çoğu zaman ondan daha içerikli ve değerli Türkçe bir halk edebiyatı oluştu.

Farsça önem kazandıkça, İran tabii kendi edebiyatçılarını da çıkardı. Nasr-ı Hüsrev, Baba Tahir, Ebu Zayid, mutasavvıf Atar, Nizami, Ömer Hayyam, Şirazlı Sadi İran'ın önemli edebiyatçılarıdır. İran edebiyatında oluşan bu olumlu gelişmede Selçukluların rolü olup olmadığı çok tartışılacaktır. Biz Selçuklar olmasa idi İran bu altın çağını kolay kolay yaşayamazdı sanıyoruz. Dönemin İran mimarisi ise bir cami mimarisidir. İran camileri Arap planı denen cami planına sadık kalmışlardır. Bunlar gen elde tuğla yapılardır. Medrese mimarisi ise Gazne saraylarını hatırlatır tarzda haç tabanlı yapılardır.

Karahanlı cami mimarisi de haç tabanlı, Gazne saray mimarisidir. Eyvanlar tonozlu salonlardır. Üç yüzü kapalı, bir yüzü açıktır. İki minare vardır. Güney eyvanına bitişik kubbeli bir ibadet mekânı bulunur. Buna sonradan " harim " denecektir. Bu cami planı çok tutulmuştur. İran kısa sürede bu plana geçmiş ve günümüze kadar bu plan İran cami ve medrese planı olarak kalmıştır. En iyi biçimine İsfahan Cuma Camiinde varmıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesi

Anadolu'ya gelen Türk boyları çıkmaz bir sokakla karşılaşmışlardı. Etrafı deniz ve dağlarla çevrili bu at başı, Batıda Haçlılar tarafından güçlendirilmiş Doğu Roma İmparatorluğu tarafından kapatılmıştı. Gelen girdi, gelen girdi ve giren içeride kaldı. Çok daha sonraları girenlerin bir kısmı Doğu'ya doğru geri gidecekti. Aslında Anadolu bir kapandı. Türklerden başka bir ulus olsaydı içinde erir giderdi. Ama Türkler savaşçılık, kanaatkârlık, boy içi güven duyguları ve Beylerine olan bağlılıkları ile Anadolu'yu bir Türk yurdu yaptılar.

Gelen Türk boyları için Anadolu Orta Asya'da yaşadıkları toprak ve iklime benzerlik gösteriyordu. Dolayısı ile Türkler için Anadolu'ya alışmak oldukça kolay oldu. Gelenlerin sayıları bir istilaya yetecek kadar çok muydu? Pek çok tarihçi Malazgirt savaşından sonra gelenlerin toplamının en fazla 500.000 civarında olabileceğin konusunda birleşir. Claude Cahen'e göre ise 200.000 – 300.000 den fazla değildirler. Herhalde bu sayı da azdır. Ama bizce hiçbir zaman gelenler 700 – 800 binden fazla da olmamışlardır.

Anadolu'da asıl Türkleşme XIII. yüzyılda başladı. Bu sırada yeni Türk boyları gelmeye devam ediyordu. İşte bu sırada Türkler toplam nüfus içinde % 10'dan azdılar. Bu tarihlerde Anadolu nüfusu 10 milyon azdı ve buna karşılık Türklerin sayısının 500 bin civarındaydı. Anadolu'nun nüfusu 10 milyondan azken, Rusya dahil Doğu Avrupa nüfusu 13 milyon, Batı Avrupa nüfusu ise 35 milyon civarındaydı.

Bundan sonra Anadolu halkının Türkleşmesi başladı. Bu Türkleşme birden bire olmadı. Ancak XX. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyetinin kurulması zamanına gelindiğinde, nüfus içinde Türk olmayanlar % 30 kadardı (Kürtler, Ermeniler, Rumlar ve Levantenler). Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan kısa bir süre önce, Birinci Dünya Savaşı esnasında, büyük bir Ermeni nüfus Anadolu toprakları dışına çıkarılmıştı. Cumhuriyet kurulurken artık Anadolu'da kayda değer bir Ermeni nüfustan bahsedilemezdi. Cumhuriyetle birlikte Ortodokslar da Yunanistan'a gittiler. Yunanistan'a yaklaşık 1,5 milyon Ortodoks gitmişti.

Anadolu'ya gelen Türk boyları doğal olarak öncelikle Doğu Anadolu'ya yerleştiler. Daha önce Soğd'da olduğu gibi, başlangıçta kentler yerli halka kaldı. Türk boyları kırsal alanda göçebe yaşamlarına devam ettiler. Bu göçebeler daha sonra Anadolu'nun güneyindeki Toros dağlarına sürüleceklerdir. Artık göçebelerin yeni yaylası Toroslardı. Kışın Pamfilya, Kilikya ve Ege ovalarına inip, yazları yaylalara çıkıyorlardı. Göçebelerin hareketlendiği bölgelerde, yerleşikler tarım alanlarını terk ettiler. Böylece eskiden yılda birkaç kez ürün alınan yerler terk edilmiş oldular. Türkler gelirken meşhur bozkır arabaları olan " yüksek tekerlekli "

arabaları ile gelmişti. Bu arabalar bir süre daha Anadolu'da Türklerin yanında kaldı. Türkler arabalarını terk etmiyorlardı ama dünya kervana dönmüştü. Eskiden Roma'nın meşhur yollarında arabalar giderdi, şimdi ise kervanlar yol alıyorlardı.

Malazgirt savaşından sonra Anadolu'ya, bir 20 yıl kadar, çok yoğun Türk akınları olmuştu. Bu akınlar daha önce anlattığımız " amaç üzüm yemek, bağcıyı dövmek değil " felsefesi yapıldığından Anadolu için yıkıcı olmamıştır. Büyük halk kitleleri korkutulmamıştır, böylece onlar da kaçmamışlardır. Kentler yakılıp, yıkılıp, tahrip edilmemiştir. Sulama sistemleri, Ormanlar yok edilmemiştir. Anadolu'da ormanların yok oluşu çok daha sonralara rastlamaktadır ki sırası geldiğinde anlatılacaktır. Meydana gelen zararların çok yüzeysel olduğunu yüz yıl sonra, XIII. Yüzyılın başında, Anadolu'nun dünyanın en mamur ve en zengin bölgelerinden biri olmasıyla bilinmektedir. Akınlar sırasında büyük tahribatlar olsa idi, yüz yılda böyle bir kalkınma sağlanamazdı. Ama bu fırsattan istifade şunu söylemek gerekir ki, daha önce de defalarca görüldüğü gibi ve bundan sonra da görüleceği gibi, Anadolu ne zaman nefes alabilecek bir 4 – 5 yıl bulsa, hemen kalkınır ve hiç umulmayacak kadar zenginleşir. Bu böyle ola gelmişti.

Türkler Anadolu'ya girerken, onların önü sıra Anadolu'da bir nüfus hareketlenmesi olduğunu da biliyoruz. Hatırlanacağı gibi Ermenistan'dan ayrılan bir kısım Ermeniler Kilikya'ya giderek, orada yerleşmişlerdi (Küçük Ermenistan).

Anadolu'nun Ortodoks nüfusu ise pek kaçmadı. Onlar kentlerde ve kırsalda kalmayı tercih ettiler. Kaçanlar olmuşsa da bunlar kısa sürede geri dönmüşlerdi.

Türkler başlangıçta kıyılarla da pek ilgilenmemişlerdi. Kıyı ovaları ve limanlar yerli halka kaldı. Türkler daha sonra Antalya ve Sinop gibi bazı limanlardan ticaret yapmaya başladılar. Türklerin dış ticaret için yararlandıkları limanlar dışındaki pek çok liman kullanılmayarak yok oldu gitti. Bu yok olan yani doğaya terk edilen limanların pek çoğu antik çağdan kalma limanlardı. Bunların terk edilmesindeki esas nedenin, nehirlerin denizi doldurarak, liman kentlerinin limanlık vasfını yok ettiklerini daha önce anlatmıştık. Gittikçe denizden uzaklaşan bu antik kentler, Türklerden de ilgi görmeyince iyice boşalıp, tarihe mal oldular.

Anadolu Selçuklu devleti kurulduktan sonra yerli Ortodoks nüfus ve Türkler bir arada uyum içinde yaşamaya başladılar. Anadolu artık Avrupalılar için Türkiye'ydi. Müslümanlar için ise Rum (Romalı) ülkesiydi. Ahi teşkilatının ve zaviyelerin kurulması ile Müslüman olmayan nüfus Müslüman olmaya başlamıştı. Bu nüfus din değiştirdikten kısa süre içinde dil olarak Türkçeyi de kabul ederek Türkleşiyordu. Evlenmeler sonucu da 2 -3 nesil sonra herkes bir pota da eriyerek kimlik sorunu kalmıyordu.

Altun-aba vakfiyesi kayıtlarına göre, Selçuklulara esir düşen düşman askerleri zamanla büyük makamlara ve hatta emirlik makamına çıkabiliyorlardı. Bunların içinde sancak sahibi olanlar vardı. Altun-aba vakfiyesi bu hususa dikkati çektikten sonra, Anadolu'da Selçuklu yönetimindeki büyük beylerin çoğu, onların oğullarıdır diye akıl yürütür. İbn Bibi, Süleymanşah ve Keyhüsrev zamanında, her yıl 100 bin insandan fazlasının kendi istekleri ile İslamiyet'i seçtiğini belirtir. Bizce bu sayı abartmalıdır, ama yine de her yıl pek çok Anadolu insanının Türkleştiği kabul edilmelidir.

Doğu Roma'nın yabancı halklar karşısında alışkanlığı onları dinsel ve kültürel bir asimilasyon ile eritmekti. Türkler ise Orta Asya'dan buraya asimilasyon olmayan sembiyotik bir ilişki

biçimini taşımışlardı. Türklerin sembiyotik ilişkisi ortak yaşama dayanan bir ilişkiydi. Orta Asya'da kentliler ve kırsal da yaşayan Türkler vardı. Kentlilerin çoğunluğu Türk değildi (örneğin Soğdlular). Göçebe ve kentli arasındaki bu sistem Orta Asya'da bin yıl devam edebilmiş bir sistemdi.

Başlangıçta bu model Anadolu'da da uygulandı. Yan yana gelen kitleler açısından bir sorun da çıkmıyordu. Siyasi güç Türklerde olduğundan, Anadolu halkları ile Türkler nerede ise birbirine dokunmadan bir arada yaşıyorlardı. Ancak Anadolu coğrafyası, toplumların birbirine değmeden yaşamasına elverişli bir coğrafya değildi. Orta Asya'da bin yıl yaşayan sistem, Anadolu'da devam edemedi. Bu uyumsuzluk aynı zaman da Babai isyanı gibi pek çok Türkmen başkaldırışının da önemli nedenlerinden biridir.

Bu tarz birbirine değerek yaşamak kırsal ile kent arasında gerilimlere neden olurken, iktidar bu gerilimi çözmeye uğraşıp kentlerin yanını tuttu. Yani yerleşiklerden yana taraf tutuyordu. Selçuklu yönetimi yerleşiklerin hangi etnik kökenden olduğunu önemsemiyordu. Camiden çok daha fazla kervansaray yaptılar.

Rum (Anadolu) Selçuklu devletinin kalbi Anadolu yüksek platosuydu. Yani iç Anadolu'ydu. Buraya gelen bazı Türk boyları, çok erken tarihlerde toprağa bağlandılar. Herhalde önce yarı göçebe bir hayat yaşamış, ama kısa sürede toprağa tam olarak bağlanmışlardı. Bunlar yerli halk ile hemen karıştılar. Acaba toprağa yerleştikleri için mi hemen karışmışlardı, yoksa karıştıkları için mi toprağa hemen bağlanmışlardı? Ama sonuç olarak bu karışımdan dünyanın en sağlam köylülerinden biri olan Türk köylüleri ortaya çıktı. Bu köylüler her konuda ne kadar dayanıklı olduklarını tarih boyunca göstereceklerdi.

Anlatmakta olduğumuz tarihlerde Anadolu'nun tümüyle hemen Türkleştiği sanılmamalıdır. Başında bir Türk hükümdar olmasına rağmen, Erzincan kentinin nüfusunun büyük çoğunluğu Ermeniydi.

Türklerle Yerli Halk XII. Ve XIII. Yüzyıllarda sembiyoz bir yaşam sürerken, bu yaşam biçimi XIV. Yüzyılda devam edememiştir. XIV. yüzyılda Gayri Müslimlere farklı giysi giyme zorunluluğu getirilecek ve ayrımcı tavırlar alınmaya başlanacaktır.

İran'da kolay kolay kentleşemeyen Türklerin, Anadolu'da Anadolu Selçukları döneminde kentleştikleri söylenir. Bu iki farklı davranışın nedeni incelenmelidir?

Türkler Anadolu'ya Şaman inançlarını koruyarak gelmişlerdi. Bu nedenle de bütün dinlere karşı büyük bir hoşgörü ile davranmışlardır. Tabii o dönemde büyük çoğunluğu Hıristiyan olan Anadolu halkına karşı da gösterilen dini hoşgörü zirveye varmıştır. Nerede ise Türkler Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında bir ayrım gözetmemişlerdir demek yerindedir. Buna benzer tutum tarihte bizim yabancımız değildir. Türüklerde, Uygurlarda görülmüştü, Cengiz handa da görülecekti.

Türklerden önce de İslam dünyasında Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı hoşgörü vardı. Ama Müslüman dünyası hiçbir şeyi Müslümanlıkla kıyaslamazdı. Bu nedenle, Yahudilere ve Hıristiyanlara, inançları eksik kalmış kişiler olarak biraz acıyarak bakılırdı. Yahudi ve Hıristiyanlar sanki tam insan değil, bir nevi sakat, eksik insanlardı. Halbuki Türkler diğer dinleri olduğu gibi kabul ediyorlardı. Nerede ise herkes kendi dinine deniyordu.

Türkler Müslüman adları yanında kendi geleneksel ve Şaman dininden kalma doğa adlarını da kullanmaya devam etmişlerdi. Alp, Arslan, Çağrı, Atsız, Tuğrul gibi adlar böyle adlardır. Müslümanlığın resim yasağı da umursanmamıştır. Kentlerin ve sarayları tasvirlerle süslenmiş, armalara resimler konmuştur.

Türklerde kemiğin ne denli önemli olduğu daha önce anlatılmıştı. Kemik manevi dünya ile kurulan bağdı. Türkler kemiklerin zedelenmemesine özel önem gösterirlerdi. Türkler Müslüman olarak geldikleri Anadolu'da bu inançlarını daha uzun süre muhafaza ettiler. Yer yer ve zaman zaman ölmüş düşmanlarının kemiklerini topraktan çıkararak yaktılar. Böylece onlardan ebediyen kurtulmuş oluyorlardı.

Benzer şekilde hükümdar aileleri de kan dökülmeden, boğularak öldürüldü. Bu adet de daha önce çeşitli vesileler ile anlatılmıştı. İnsan ve hayvanları öldürürken kan dökülüp dökülemeyeceği meselesi Türklerin İslam dinini kabul etmelerinde önlerine çıkan en önemli engellerden biridir. Türkler hayvanların kesilerek yani kan dökülerek öldürülmesini çok zor kabul etmişlerdir.

Yukarıdaki iki adet Şaman dini inançlarının temel mefhumları ile ilgilidir ve yaşıyor olması Şaman dinine ait inancın ne denli köklü ve derinlerde olduğunu gösterir. Türkler Müslümanlığı kabul ederken tek Tanrı " Allah " fikrini çok kolay kabul etmişlerdi. Zaten esas tanrı Gök Tanrıydı ve şimdi Gökte oturan Gök Tanrıya " Tengri " değil " Allah " deniyordu. Şaman Türklerin o " Gök Tanrının " dışında kalan pek çok tanrısı da, Müslümanların meleklerine dönüşmüştü. Aslında belki en sıkıntılı olabilecek kavramlar, Türkler için din değiştirirken doğal bir şekilde kendiliğinden oluşmuştu. Türkler sıkıntıyı kemik gibi, kan akıtmak gibi ikincil görülebilecek mefhumlar üzerinde yaşadılar. Şaman dini ile Müslüman dini arasında insanın içinde yaşanabilecek olan mücadele, Türklerde genel olarak Şaman dini lehine sonuçlanmıştır.

Şaman dininin kalıntıları olarak, Türkler bayrak ve flamalarına atkuyruğu takmayı da uzun süre devam ettirmişlerdir. Bayrak direğinin ve giderek bayrağın kendisinin, kapı eşiğinin, ocağın, ataların kutsiyeti devam edip gitmiştir.

Anadolu'ya gelmeden önce de Türklerin ne denli karmaşık bir yapıya sahip olduklarını defalarca görmüştük. Dinleri ve sosyal yapılanmaları nedeni ile kendilerine katılanlar herkez Türk olmuştu. Zaten Asya etnik olarak son derece karışık bir bölgeydi. Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan Türkler vardı. Türkler, son derece karmaşık bir yapı içinde ve İpek yolu üzerinde hareket ediyorlardı. İpek yolu dünyanın en hareketli çizgisiydi. Bu durumda Türklerin en önemli özelliklerinden biri her gittiklere yere kolayca adapte olabilmeleri olmuştur. Bu nedenle de Anadolu'ya gelince yeni bir sentez kurabildiler.

Türkiye

Türkler, İslam'ın yayıldığı dönemde ortak bir dil konuşuyorlardı; ortak bir kültüre sahiptiler ve tam olmasa bile, ortak bir bilincine sahip kabul edebileceğimiz boy, budun aşamasını geride bırakmaya başlamış bir topluluktu, bir etnik gruptu. Konuşulan ortak dilin tıpatıp aynı olmadığını, birbiri ile anlaşmada büyük zorluklar yaşayacak kadar değişik varyasyonlar içerdiğini biliyoruz. Bu bugün de böyledir, Türkçenin çeşitli kollarını konuşan çeşitli Türk toplulukları vardır. Yukarıda sözü edilen sosyolojik aşamaya, o tarihte, tüm Türk topluluklarının geldiğini söylemek mümkün değildir. Zaten geçen asrın başında bile, Altay dağlarındaki bazı topluluklar ve Sibirya'daki Yakutlar, bağımsız klan ve boylar şeklinde yaşıyorlardı. Bu boylar değişik hayvan atadan indiklerini kabul ederek, aynı hayvan atadan gelmeyenlerden özenle kendilerini ayırırlardı. Tavşan atalı boy bu hayvanı kutsar, onu öldürmez ve yiyemez, fakat geyikleri öldürür ve yerdi. Geyik atalı boy da Geyiğe dokunmaz ama Tavşanı yerdi. İşte Yakut boyları birbirine bu denli yabancı idiler. Birbirini yabancı kabul eden boylar arasında çekişmelerin ve hatta savaşların olması sanırız normaldir.

İslam'ın yayıldığı dönemde, Araplarla yapılan savaşlar, yenilerek Arap egemenliğine düşüş, Arap sömürüsü ve bunun yol açtığı karşı mücadele, bazı Türk topluluklarının, sınırlıda olsa, etnik bir bilince yaklaşılmasına neden olmuştu. Müslümanlığın getirdiği ivme ile fütuhata kalkan Araplar; Berberiler ve Mısırlılar gibi etnik gruplara kendi dil ve dinlerini kabul ettirerek, onları da Araplaştırdılar. Ama Türk ve İranlı topluluklar Araplaşmadı. Bunun yerine bütün Müslümanların eşitliğini savunan bir tepki geliştirdiler. Bu da etnik bilincin uyanmasına yardım etti. Bu tepki sonucu, Arap üstünlüğüne dayalı Emevi imparatorluğu çöküp, yerine Türk, İran, Arapların eşit sayıldığı bir imparatorluk, Abbasiler kurulmuştu. Abbasilerden sonra Türklerin İslamiyet'i kabulü kolaylaştı. Bundan sonra göçebe Oğuz boyları İslamiyet'i kabul etti ve onlara Türkmen adı verildi. Türkmen bir boy veya budun adı değildi. Müslüman olmuş Oğuza takılan bir addı. Kendilerine, genel olarak Türkmen denen Oğuzlar da zamanla bu ada alıştı ve benimsedi. Bu da etnik bilincin gelişmesine katkıda bulundu.

İşte Anadolu'nun fethini, yerleşmek için çolukları, çocukları, sürüleri ile Anadolu'ya gelen bu Türkmenler yaptılar. Türkmen geldiğinde, Batı ve Orta Anadolu'da Kapadokya'ya kadar, Grek dil ve kültürü egemendi. Doğuda ise Ermeni, Süryani, Kürt, Gürcü, Arap, Laz dillerinin konuşulduğu ve hakim dinin Hıristiyanlık olduğu bir yapı vardı.

Bundan 1000 yıl önce başlayan ve yaklaşık 200 yıl süren Türkmen akınında, gelenlerin sayısı milyonlar değildi. Bu konuda 200 bin ile 1 milyon arasında çeşitli rakamlar ileri sürülse de, tam bir görüş birliği yoktur. Bu konuda görüş ileri süren kişiler siyasi eğilimlerine uygun

yaklaşımlarda bulunurlar. Bizce gelen Türkmen sayısını 600 bin ile 1 milyon arasında kabul etmek uygundur. O tarihte Anadolu nüfusu da 8 milyon olarak kabul edilir. Burada Cumhuriyetten sonra nüfusumuzun 11 milyon olduğunu hatırlatmakta yarar var sanıyorum. Göreceğimiz gibi Moğol istilası ile birlikte Türkiye'ye yeni bir akın oldu. Tekrar Türkmenler, Kıpçak Türkleri, Peçenek Türkleri, Harzemli Türkleri ve Moğollar geldiler. Ayrıca Türk ve İran kökenli ulema, zanaat sahipleri, bürokratlar Anadolu şehirlerine yerleştiler. Bu son saydığımız kentli nüfus Anadolu Selçuklu devletinin iskeletini teşkil etti.

Anadolu'da hızlı bir İslamlaşma görüldü. Kentlerde ahilik ve Mevlevilik yoluyla, Hıristiyan yüksek tabaka İslamlaştı. Kırsal kesimde ise Türkmenler ve Orta Asya Şaman geleneklerini sürdüren dervişler yoluyla Hıristiyan köylüler İslamlaştı. Kırsal bölgenin İslamlaşması, Türk dilinin egemen oluşu ile paralel yürüdü. Dağların, ovaların, nehirlerin ve köylerin eski Grekçe adlarının yerini Türkçe adlar aldı. Eski adlar unutuldu. İslam'a geçmeyip Hıristiyan kalan nüfusun büyük bir çoğunluğu bile kendi ana dillerini bırakıp, Türkçe konuşmaya başladılar. Türkçe onların da ana dili oldu. Selçukluların Farsça üzerindeki bütün diretmelerine rağmen Türkçe tüm Anadolu'ya egemen oldu.

Anadolu'nun İslamlaşma ve Türkleşme süreci 400 yıl kadar sürmüştür. Vergi kayıtları, bundan 500 yıl önce vergi ödeyen hanelerin yüzde 92 sinin İslam olduğunu göstermektedir. Hıristiyan nüfus sadece yüzde 7,9 kalmıştır. Daha sonra görüleceği gibi Balkanlarda ise durum farklı gelişecektir.

İlk Türkmen akını, bundan 990 yıl önce Vaspuragan Ermeni prensliğine yönelmişti. Ermeni tarihçiler ilk defa o zaman uzun saçlı ve korkunç oklu Türklerden bahsetmeye başlamışlardı. Türklerin yağma akınları artarak sürdü. Malatya, Sivas, Kayseri, Niksar, Konya, Honas yağmalandı. O dönemde, Türkler daha yerleşmeyi düşünmüyorlardı. Yağma bitip, kış gelince Türkmenler üslerine çekiliyorlardı.

Malazgirt savaşı sonucu, Doğu Roma direnci kırılınca, Türkmen akınları, Türkmen göçüne dönüştü. Çok kısa bir süre içinde Türkmenler ege kıyılarına varmışlardı. 3 yıl içinde nerdeyse tüm İonya'ya egemen oldular. Önceleri kentlere girmediler, kırsal bölgeyi ele geçirip, geçitleri tuttular. Daha sonraları, Doğu Roma iç çatışmalarına karışarak, kentlere girmenin yollarını buldular. Ege kıyılarında bağımsız beylikler kurulmaya başlandı. Ama Egeye kadar ki bu ilk yayılış uzun ömürlü olmadı. Birinci haçlı seferi ile birlikte, yerleşimden 18 yıl sonra, Doğu Roma karşı saldırısı başladı. Uzun, kanlı savaşlar sonucu, Türkmenler tutunamadılar. Geriye, Frigya ve Anadolu platosuna çekildiler. Ancak bu geri çekiliş, Türkmen direncini kırmadı. Bir kısmı Ege'nin kuytu yerlerinde yoğun olarak toplandı. Bir kısmı da Anadolu platosuna geri çekildi. Türkmenler, Doğu Roma düzenli ordusu çekilince, bıraktıkları yerlere geri dönüyorlardı. Bu gerilla savaşı ve düzenli orduları yıpratma savaşı, Türklerin binlerce yıldır uyguladığı ve çok iyi bildiği bir yöntemdi. Yıpranan Doğu Roma ordusu önce yavaşladı, daha sonra durdu.

Alexios Komnenos, bir ara Türkleri Eskişehir – Seyitgazi – Bolvadin – Akşehir çizgisi gerisine itip, Konya'ya kadar geldi. Ama sonunda, Hıristiyan köylüleri de yanına alarak geri çekilmek zorunda kaldı. Met ve cezir hareketleri gibi olan bu gidip gelmeler sırasında kentler yıkılıp, yakılıyordu. Türkler yakıp, yıktıkları kentlerin yanına çadırlarını kurup oturuyorlardı. Türkler geçmişte bunu çok yapmışlardı, nasıl davranmaları gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Sonunda Doğu Roma, Türkmen'e karşı kesin sonuç alamayacağını anladı. Çinlilerin yaptığı gibi, surlarla çevrili kentler kurdu. Rum nüfusu bu kentlerde iskân etti.

Eskiden Doğu Roma zenginlerinin oturduğu Eskişehir, Türkmen akınları ile 100 yıl içinde yıkılmış, yok olmuştu. Doğu Roma İmparatoru Manuel, Eskişehir'de kuvvetli bir kale inşa etti ve çevresini bir süre denetim altına almayı başardı. Manuel, Türk tehdidine son vermek ve hatta Türkleri Anadolu'dan atmak üzere Selçuklu üzerine, Konya'ya yürüdü. Daha Konya'ya varamadan yolda Türkmen boylarının yıpratıcı gerilla savaşı ile karşılaştı. Doğu Roma ordusu Myriokephalon a varmadan büyük ölçüde gücünü yitirmişti. 1176 yılı Eylül ayında yapılan savaşı Selçuklular kazandı. Malazgirt savaşı Türkmen'e Anadolu'nun yolunu açmıştı. Myriokephalon savaşı da Türkmen'in Anadolu'ya kesinlikle yerleşmesini sağladı.

Bundan sonraki 85 yıllık dönem Doğu Roma da kargaşa, Türkmen de ise yayılma, yerleşme ve çoğalma dönemidir. III. Haçlı seferi sırasında Haçlı ordusu Denizli, Uluborlu, Akşehir üzerinden ilerlerken, etrafları onlara sürekli baskınlar yapan Türkmenlerle doluydu. Haçlı seferine komuta eden Alman İmparatoru Barbarossa ve yanındaki Latin yazarlar, buraya, Türkmenlerin ülkesi anlamında Türkia dediler.

Komnenoslar Selçukluya ve Türkmen'e karşı verdikleri savaşlarda, Doğu Roma ordusunda da Türkmen kullanıyorlardı. Türkmen oymakları, yağma ve otlak karşılığında, herhangi bir şef hizmetinde savaşmaktan kaçınmıyorlardı. Göçmen geleneği böyleydi. Toprağından yararlandığın şefe yardım etmek bir gelenekti. Myriokephalon'dan sonra Türkler Menderes aşağı bölgelerine, Antalya'ya, Bitinya'ya yayıldılar. Rumlar surlarla çevrili kentlere ve uzak bölgelere kaçtılar. Bölgedeki kentlerin çoğu, başta Kütahya olmak üzere yakıldı, yıkıldı. Sadece Denizli ve Honas Doğu Roma'ın elinde kaldı. Ama bu kentlerin etrafı da Türkmenlerle çevriliydi. Kentlerin yok olması, köylülerin kaçması, kırsal alanların göçebeleşmesiyle beraber bölgenin Doğu Roma adları unutuldu, adlar Türkleşti. Batı Anadolu'ya gelene kadar, Türkmen ve yerli halk kaynaşa kaynaşa, bir arada yaşayarak Türkler Anadolu'ya yerleşmişti. Ama batı Anadolu'da bu biraz farklı oldu. Türkmen Rum köylüyü toprağından göçe zorlayarak yerleşti. Rumlar belli Kentlere göçerken kırsal bölge Türkmen'e kaldı.

Bu dönemde ister Haçlılar olsun, ister diğer coğrafyacılar olsun, Anadolu'ya Rum (Roma) derler. Sadece Türkmen'e rastladıkları yerlere Haçlılar " Türkiya " demeye başlarlar. Türkiya Türkmenlerin ülkesidir. Haçlılar, yerleşik halka değil göçebe Türkmen'e Türkmen der. Görgü tanığı Guillaume de Tyre şöyle anlatır.

" Bu Türkmenler yabani kişilerdir. Kasabaları ve konakları yoktur. Daima keçe çadırda otururlar. Çok hayvanları vardır. Koyunları, bir miktar keçileri ve hatta öküz ve inekleri bulunuyor. Çoban gibi yaşıyorlar. Kazanç getiren hiç bir iş yapmıyorlar."

" Türkler ve Türkmenler aynı soydandır. Hayvanlarını otlatmadıkları hiç bir ülke kalmamıştır. Bir yerden öteki yere göçmek isteyince, bir soy birlikte hareket eder. Akrabaları olan bir beyin yönetiminde olurlar ve onun buyruklarını dinlerler. Göçerken her şeylerini at, koyun, sığır, servet ve hizmetçilerini birlikte götürürler. Varlıkları bundan ibarettir. Toprağı işlemezler. Para ile alış veriş yapmazlar, para kullanmazlar. İhtiyaçlarını hayvan, peynir ve sütlerini değiş tokuş ederek karşılarlar. Bir yerde iken otlaklara gerek duydukları zaman, içlerinden en bilge kişileri o yerin egemenine yollayıp bir otlak ya da bölge isterler ve anlaşmadan sonra oraya göçerler. "

İşte bu göçmenler Anadolu Selçuklu devletini, Osmanlı imparatorluğunu kuran insanlardır. Yerli halk ile kaynaşmış, Anadolu'yu Türkleştirmişlerdir.

Anadolu’da kaynaşma

Aksaray Kervansarayı

XIII. yüzyılda Anadolu nüfusunun sadece %10’unun Türk olduğundan bahsetmiştik. Yani başka bir anlamda o sıra Anadolu’daki nüfusun % 90’ı başka bir dindendi. Ezici çoğunluk da Hıristiyan’dı. Bu dönemde hem halk arasında ve hem de yöneticiler arasında Türk Rum ilişkileri mükemmeldi. Hatta komşu Müslüman ülkeler ile kurulmuş ilişkilerden daha iyiydi. Anadolu Selçuklu ailesi ile Doğu Roma asilleri arasında sık sık evlilikler yapılırdı. Bu evlilikler sadece yönetici sınıf arasında kalmaz, halk da karşılıklı birbiri ile evlenerek karışırdı. Örneğin I. Keyhüsrev’in ve II. Keyhüsrev’in anneleri Rum’du. II. Keykavus’un Hıristiyan olan amcaları ile ilişkileri çok yakındı. Selçuklu hükümet ailesinden birinin iltica etmesi gerekse, herhangi bir Müslüman Sultanlığı veya Emirliği değil, Doğu Roma İmparatorluğunu tercih ederdi. Aynı şekilde Doğu Romalılar iltica edecekse Anadolu Selçuklu devletini veya buradaki Türk Beyliklerini tercih ederlerdi. Şu rahatlıkla söylenebilir: Konya için Constantinopolis Şam veya İsfahan’dan çok daha yakın ve kardeşti.

Türk Rum ilişkisi o kadar ileri düzeydeydi ki nerede ise dini kaygılar yok olmuş gitmişti. Danişmendoğlu paralarında İsa’nın ve Aya Yorgi’nin resimleri vardı.

Hoşgörü, dini özgürlük, siyasal özgürlük, ekonomik nedenler, kültürel etki, Müslüman uygarlığın yaratmış olduğu saygı, Türklerin yaratmış olduğu güven ortamı derken yerli halk din değiştirerek Müslüman olmaya başladı. Bu eğilim tırmanarak devam etti.

Anadolu’da Türklerin hakim olduğu topraklarda vergi daha azdı. Türk Sultanları her ne kadar dışardan Doğu Roma İmparatoruna nazaran daha despot görülse de, aslında Türk toprakları siyasi açıdan daha istikrarlı idi. Bunlar Hıristiyan köylüleri kendine çekiyordu. Yeni gelenler

ve kalanlar ise Türkler ile bütünleşiveriyorlardı. Kırsal alanda ve Kentlerde üretim hızla artmaya başladı. Diğer yandan iyi işleyen bir ihracat ağı vardı. Ve üretim fazlası bu ağ sayesinde hemen elden çıkıyordu. Ürün fazlasını ve bütün ticareti taşıyan kervanlardı.

Roma ve sonra da Doğu Roma yolları ve arabaları ile anılırdı. İslam gelmiş, bir ticaret medeniyeti olarak kervanı öne çıkarmıştı. Arabalar yerlerini kervanlara bırakınca da eski yollar gereğini yitirmişti. Şimdi bakımsız ve daha ilkel yollar vardı. Kervan ilkel yolları, ilkel yollar kervanları beslemişti. Artık istense de Anadolu'da araba taşımacılığı yapılamazdı.

Aksaray Kervansarayı içi

Kervan taşımacılığı büyük dinlenme yerlerini gerekli kılıyordu. Selçuklular uzun ticaret yolları boyunca kervansaraylar yaptırdılar. Anadolu'da böyle kervansaraylı 100 kadar ticaret yolu saptanmıştır. Daha önce bahsedildiği gibi İran'da cami mimarisi öne çıkarken,
Anadolu'da Kervansaray mimarisi öne çıkmaktadır. İhtişamlı, mükemmel oranlı ve yalındırlar. Yoların kesiştiği yerlerde, küçük köylerde insanın karşısına birden bire çıkar ve yolcuyu rahatlatırlar. Kervansaraylar vakıf tarzında organize edilmişlerdir. Bu vakıflardan biri olan Altun-aba vakfiyesi kayıtları o günlere ışık tutan çok önemli vesikalardır. Altun-aba vakfiyesinden öğrendiğimize göre kervansaraya gelen fakir yolcuların barındırılması, kimsesiz ve fakir olarak ölenlerin gömülmesi için de tahsis edilmiş vakıflar vardı.

Bu tip bir vakıf örgütlenmesi de din değiştirenlere yardım amacı ile düzenlenmişti. Diğer dinlerden Müslümanlığa geçenlerin içinde ihtiyaç sahibi olanlara kendi ayakları üzerinde durana kadar yardım ediliyordu. Yeni Müslüman olanlara temel bir din eğitimi veriliyor. Onlar sünnet ettiriliyor ve dinin ana kuralları öğretiliyordu.

Altun-Aba vakfiyesi kayıtlarında (1201 tarihli) Konya civarında Aytekin, Gündoğdu, Arpaçimen, Kozludere, Turgut gibi Türkçe köy adları vardır. Bu tarihlerde Türkler Anadolu'da hala göçebeydiler. Bu nedenle köy adları Hıristiyan köylülere ait olmalıdır. Zaten Vakfiye kayıtları " kâfir " çoğunluktan bahseder. Bizce bu Türkleşmeye başlamanın işaretidir.

Anadolu Selçukluları Avrupa ile ticareti deniz yolu ile yapıyorlardı. Bu ticarette Pisalılar, Provensler, Cenevizliler ve Venedikliler başı çekiyorlardı. Araplar ile olan ticaret ise daha az gelişmişti ve aracılık rolünü Doğu Roma tacirleri üsleniyorlardı. Sanıldığına göre o dönemde Anadolu Selçuklu devleti ithalat yapmıyordu. Esas yapılan ihracattı. Böylece de hızla zenginleşiliyordu.

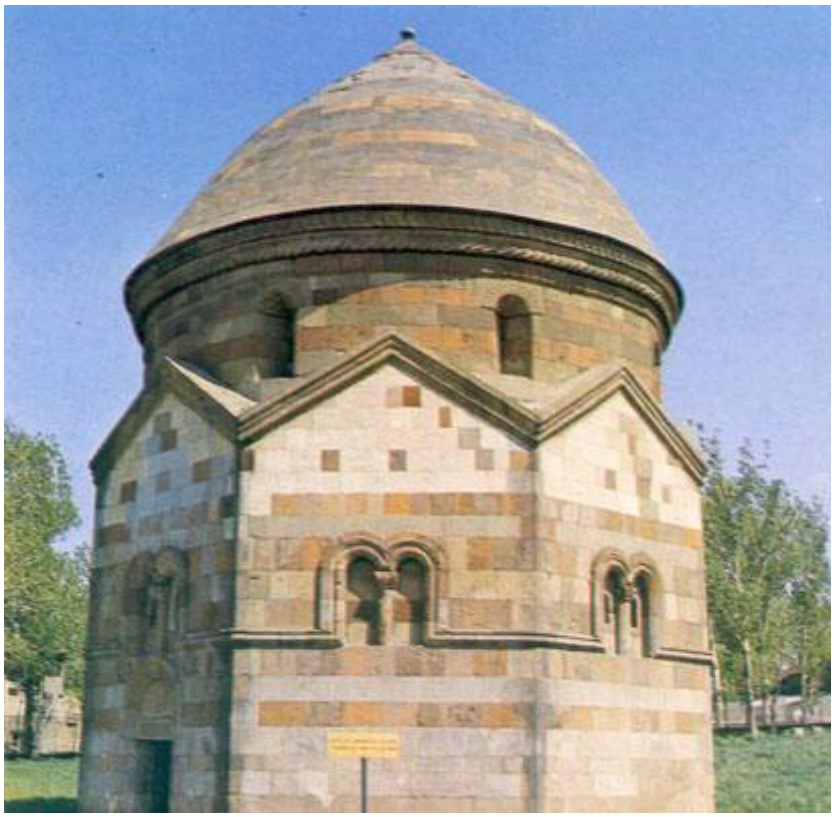
Anadolu Selçuklularında Toprak mülkiyeti hem Müslüman devletlerden ve hem de Doğu Roma'dan çok farklıydı. Diğer bütün Batı devletlerinde toprağın bir kısmı devlete, bir kısmı şahıslara ait iken Anadolu Selçuklularında toprak devletindi. Tabii bu Türkler için doğal bir sonuçtu. Bozkırın göçebeleri toprağın bir kişiye ait olmasını anlayamazlardı. Türkler için toprak bölünmezdi. Toprağın sahibi Müslüman olmadan önce Gök tanrı ve onun adına hükümdardı. Müslüman olduktan sonra da yine parantez içinde Allah'ın olan topraklar onun adına devletin veya Devletin Başınındı.

Bu zaman zaman Türklerde özel mülkiyet yokmuş gibi anlaşılabilir. Ticaretten ve yağmadan elde edilen özel gelirler ve özel mülkiyet vardı. Olmayan şey toprağın özelleştirilemeyeceği idi. Türkler tarafından kabul edilmese de herhangi bir nedenle eskiden gelen ve mülkiyeti sahipleri tarafından muhafaza edilebilen topraklar vardı. Az da olsa böyle büyük topraklar bulunabiliniyordu.

Normal olarak Türkler toprak konusunda " ikta " veya daha sonraları " has " denilen sistemi uygulamışlardır. Buna göre, hükümdar bir veya iki köy büyüklüğündeki orta büyüklükte bir toprağı, hayatı boyunca yararlanması amacı ile devlet memurlarına verirlerdi.

Göçebe iken ekonomik faaliyetin temelini oluşturan hayvancılık, Anadolu'da ikinci plana düşmüştü. Tarım çok iyi durumdaydı. Buğday'ın yanı sıra Pamuk, susam, darı, zeytin ve meyve üretilirdi. Kırsal kesimden reçine ve odun elde edilirdi. O dönem Anadolu'su için İbn Sait 400.000 köy ve 36.000 terk edildiği için harap olmuş köy sayısı verir. Bu rakamlar şüphesiz abartılıdır.

Anadolu’da mimari değişim

Selçuklu Türbe mimarisi

Zanaat ve sanayi de iyice gelişmişti. Anadolu’nun tarih boyunca bildiği maden çıkarma ve metal işleme üretimleri devam ediyordu. Şap, demir, gümüş, tuz ihraç ediliyordu. Türklerin kullandıkları şap ocaklarını Doğu Romalıların daha önce kullanıp, kullanmadıklarını bilmiyoruz. Kullanmış bile olsalar şap ticareti yapmamışlardır. Şap sadece Batı Avrupa’daki boyama endüstrisinde kullanılmaktaydı. Doğuda şapın kullanılmasına gerek bırakmayan başka cins boyalar vardı. XIII. Yüzyıldan, XV. Yüzyıl ortalarına kadar, Avrupa’da kullanılan bütün şapın Anadolu’dan gittiği ve şap ticaretinin Cenovalıların tekelinde olduğu kesinlikle bellidir. Daha önceleri Batı şapı Mısır’dan sağlamaya çalışmıştı. Anadolu ve Mısır şapları birbirine çok yakın kalitedeydi, ancak Anadolu şapı daha ucuzdu.

Halıcılık, kunduracılık, çinicilik, kumaş dokuma, dericilik ve daha pek çok zanaat iyi para kazanıyordu. O gün ile bugün arasındaki en önemli farklardan biri de zanaatçıların yaptıkları işten büyük zevk almalarıydı. Bunun sonucu olarak eşi benzeri olmayan sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Bu denli büyük ustaların zamanımıza gelene kadar kaybolmuş olması büyük bir kayıptır.

Anadolu Selçuklu cami mimarisi, İran cami mimarisinden tamamen farklıdır. Taştan yapılmış, bol ışıklı yepyeni bir tarzdır. Çifte minare ve İran tarzı giriş, birkaç tanesi hariç, çokça kullanılmamıştır. Anadolu Selçuklu camilerinde kış soğuklarına bir tedbir olarak avlu kaldırılmış, üstü bir kubbe ile örtülmüştür.

Türkler Anadolu'da her yere türbe yapmışlardır. Türbeler çeşitlidir, yuvarlak, kare veya çok köşelidirler. Kubbelisi, piramit şeklinde olanı vardır. Lafın kısası sonsuz çeşitliliktedirler. Aslında yine hatırlanacağı gibi Müslümanlıkta ölü kültü yoktur. Şeriat ölülerin çöle, isimsiz bir taşın altına gömülmesini, ister. Bu nedenle de gerektiğinde mezarlık tahribinden kaçınılmaz. Diğer yandan Türklerde de anıt mezar geleneği de yoktur. Peki, nasıl olmuştur da Türk İslam sentezi her ikisinde de olmayan bir tarzı, türbeleri ortaya çıkarmıştır. Bu konu incelenmeye değer.

Bizce, Türklerde mezar geleneği yoktur ama ölülerin dini açıdan önemli yerlere gömülmesi vardır. Hatırlanacağı gibi, Türk ölüleri bir süre bekletildikten sonra yılın belli bir zamanında (ilk veya son bahar) kutsal kabul edilen yerlere götürülüp, şölen yapılarak gömülürdü. Bu kutsal yerler, ata ruhlarının yoğun olarak bulundukları yerlerdi. Türkler hiçbir zaman ata ruhlarından vazgeçmemişlerdir. Ata ruhlarını gerektiğinde arayıp bulmak ve sığınmak isterler.

Türkler Batıya gelince bütün kutsal yerlerini kaybetmişlerdir. Ve Batıya gelmeleri ile Müslümanlığı kabul etmeleri birbirine çok yakın tarihli olduğundan, yeni kutsal yerlerini yaratacak vakti de bulamamışlardır. Müslümanlıkta ise bu çeşit kutsal yer Mekke, Medine ve Kudüs dışında yoktur.

Hatırlanacağı gibi Avrupa göçebeleri Hıristiyanlığı kabul ederken, onların Şaman dininden kalma kutsal yerleri Hıristiyanların kutsal azizlerine dönüşmüştü. Doğuda (Orta Doğu, Anadolu, Mısır ve Asya) ise eski kutsal yerler ve Hıristiyan azizleri kutsallıklarını korumuş ve ayazmalar ortaya çıkmıştı. Türkler ise uzun zamandan beri Hıristiyanlık ile tanışıyor ve onun kurumlarını biliyorlardı. İşte, sanırız ki, Anadolu'ya gelen Oğuzlar, ata ruhlarını bulabilecekleri kendi kutsal yerlerini, Hıristiyan kurumlarını da örnek alarak kurmuşlardır. Buradan çıkan ise türbelerdir. Böyle olunca da nostaljik bir hasretle, türbeler göçebelerin yurtlarına benzemişlerdir. İşte bu göçebe çadırı benzeri mezarlardan bundan sonra tüm İslam mezar sanatı türeyecektir.

Anadolu Oğuz mimarisinde Müslümanlığa hiç uymayan bir husus da süslemelerdir. Türkler her yeri halı dokur gibi süslemişlerdir. Bir yandan figüratif bir süsleme vardır ki burada sanki Anadolu'nun tüm medeniyetlerinden arta kalanların hepsi sergilenmektedir. Bu Anadolu'yu bir bütün olarak bizlere sunmaktır. Bir de, çok çekici olarak, insan ve hayvan resimleri vardır. Müslümanlığın bütün tasvir yasaklarına rağmen insan olsun, hayvan olsun Türklerde ortaya çıkarak, süslemedeki yerini almıştır. Bunlar o kadar çokturlar ki gelecekte, bağnaz dindarlar ne yaparlarsa yapsınlar günümüze kadar taşınmışlardır.

Tasvir sanatı mimaride yeniydi ama Samerra'dan beri Abbasi sanat endüstrisinde yer almıştı. Fildişi, ahşap, maden ve seramik tasvirler İspanya'ya kadar gitmişti. Bu sanat Selçukluların ellerinde yeniden şekillenmiştir.

Türk Kadını

Dede Korkut hikayelerinde anlatılan Türk Kadını tasviri

Türk devletlerinde Kadının yeri devlet ister Müslüman olsun, ister olmasın diğer İslam toplumlarında olduğundan çok farklıdır. Türk toplumlarında kadının sahip olduğu yeri, Müslümanlık öncesi Türk toplumlarını incelerken görmüştük. Türklerin Müslüman oldukları bu döneme gelindiğinde, Türk kadını Müslümanlık karşısında az gerilemiş de olsa, erkekle olan eşitliğini muhafaza etmeye çalışmış, kolay teslim olmamaıştır. O günden geleceğe bakıldığında, Müslüman Türk devletlerinde kadının zaman içinde ağır ağır konumunu kaybedeceği kaçınılmazdı. Buna rağmen 21 yüzyıla yani günümüze geldiğimizde, hala Türk devletlerindeki kadın ile diğer Müslüman devletlerdeki kadın çok farklı konumdadır.

Neden böyle olmuştur? Buradaki temel etken avcılıktan göçebeliğe geçiş ve yerleşikliğe geçilmemiş olması, savaşçılık ve Şaman dinidir.

Avcı ve göçebe toplumlarda kadın ile erkek arasında iş bölümü nerede ise yoktur. Her ikisi de at ve araba sürer, avlanır, savaşır, her türlü çileye birlikte katlanır, her türlü zulme birlikte katlanır, dini merasimlerde ve şölenlerde birlikte delice eğlenir, birlikte yönetir, birlikte içer, birlikte dövüşürlerdi.

Savaşçılık da kadın erkek eşitliğini zorunlu kılan bir olguydu. Türklerde kadın erkek ayrımı yoktu, her ikisi de birlikte savaşır, birlikte öldürür veya ölürlerdi. At üzerinde elinde yayı ve oku ile süvari pantolonu ve binici giysileri ile savaşan Türk ordusu kadınlardan oluşmuş bir ordumu, erkeklerden oluşmuş bir ordumu yoksa karma bir ordumu kimse anlayamazdı. Hem Arap ve hem de Avrupalı gezginler, savaşçı ve avcı kadınlar karşısında hayrete düşmüşlerdir. Epik metinler bunu yazarlar: ” Selcen Hatun at saldı, karımını bastı, kaçanını kovaladı, aman deyeni öldürmedi! “

Şamanizm gelişim olarak cinsler arası eşitliğe dayanmıştı. Hatta farklı cinslerin varlığını bile kabul etmezdi. Kadın bir Şaman doğururdu. Erkek bir Şaman da kadın gibi doğururdu veya en azından doğuracağı var sayılırdı.

Türklerde kadın erkek eşitliği vardı derken, her işi birlikte yaparlardı derken, sanılmasın ki erkekler erkek, kadınlar kadın değildi. Tam tersine, kadınlarda dişilik ön plana çıkardı. Erkek ile eşit olmak isteyen kadının erkeksi bir tarz üslenmesi günümüzün çarpıklıkları içinde gelişmiş bir davranıştır. Söz konusu tarihlerde Türk kadınları her açıdan dişiliklerini dışa vurabilen, özgür kadınlardı. Türk toplumunun bu yanını belirten ve o tarihten kalma pek çok halk türküsü vardır. Bu türkülerde nerede ise kadının her noktası tek tek bir güzelliğe benzetilerek anlatılır. Selvi boylar, kalem kaşlar, kiraz dudaklar, elma yanaklar, hokka burunlar, vs… hep oradadır.

Türklerde aileyi olsun, devleti olsun kadın ve erkek birlikte yönetirlerdi. Ama kadın daha bilgili, daha toleranslı, daha yapıcı ve daha toparlayıcıydı. Kadın erkekten daha iyi düşünürdü veya öyle olduğu toplumca kabul edilirdi. Kadın iyi konuşur, iyi öğüt verirdi. Çocuklar için denirdi ki baba emir, anne öğüt verir.

Aile kadın erkek eşitliği üzerine kurulmuş bir birimdi. Türk ailesinde çocuklar anne öğütlerini dinlerlerdi. Anne sözü dinlememek affedilmez bir hata kabul edilirdi. Çocuklar annelerini içten, isteyerek ve uymak üzere dinlemeliydiler. Anne sözünü dinler gibi görünmek akla bile gelmeyecek bir saygısızlık, örf ve adetlere karşı bir tutumdu. Cezası toplumdan dışlanmak gibi en ağır cezalardan biriydi. Kadın siyasi ve toplumsal yaşamın her veçhesine özgürce katılırdı.

Türklerde harem yoktu. Türkler kaç, göç bilmezlerdi. Kadın bırakın yüzünü hiçbir yerini saklama ihtiyacı duymazdı. Buna ait bir örneği daha önce anlatmıştık, ama bura da tekrarlayalım. İbni Fadlan, Volga Bulgarlarını ziyaret ediyordu. Volga Bulgarları Müslümanlığı kabul etmişlerdi. İbni Fadlan Volga Bulgarlarına yaptığı gezi sonucunu açıklar: “ Kadın örtünmez… Vücudunun hiçbir kısmını kimseden gizlemez “. İbni Fadlan bu konuda bir de başından geçen bir olayı anlatır.

“ Bir gün bir konuşma sırasında, ev sahibinin karısının, eteğini kaldırarak cinsel organını kaşıdığı gördüm “. İbni Faldan şakına dönmüştür. Ne yapacağını, nereye bakacağını

şaşırmıştır. Utanır, sıkılır, kızar, Allah'tan af dilemeye başlar. Ev sahibi Türk güler ve şöyle der: " Karım herkesin önünde cinsel organını açıyorsa bu, cinsel organın erişilmez olduğunu gösterir. Ve bu, cinsel organını saklayarak ona erişilmesine izin verilmesinden iyidir. "

Türk kadını örtünmeyi bilmez. Türkler Müslümanların onları örtü içine sokmasına hiçbir ulusun direnmediği kadar direnmişlerdir. Hatta girmemişlerdir demek doğru olur. Halkının önemli bir bölümü Türk kökenli olan Afganistan'da kadınların gurka içine sokulmasının nedeni daha önce anlatılmıştı. Burada kısaca bir daha özetleyelim. İşgal altındaki Afganistan'da sokaktaki kadınlara her yerde tecavüz ediliyordu. Afganlar bu tecavüzlerden kurtulabilmek için, kadının evde oturup, dışarı çıkmamasını ve giderek de çıkarsa gurka giymesini icat ettiler.

Yabancı gezginlerin çoğu örneğin İbni Batuta (1304 – 1377) Türk ülkelerinde kadınlarla kurdukları güzel ilişkilerden söz ederler. İbni Batuta neler anlatır neler: Bir kral ve bir kraliçe için konmuş iki tahtlı ülkeler, şölen düzenleyen kadınlar, buyruk veren hatunlar. Pek çok gözleminden sonra sonuca şöyle varır: " Türklerde kadınların gördüğü saygıyı gözlerimle gördüm. Gerçekten Türklerde kadınların erkeklerin üzerinde bir yeri vardır." Tabii ki İbniBatuta'nın bu sonuçu abartılıdır.

Yine bütün gezginler örneğin İbn Rüşt (IX. yy), el-Bekri (XI. yy) Türk kadınının eşini seçmedeki özgürlüğünü vurgulamışlardır. Bazı Müslüman yazarlar Timur döneminde kadınların iyice gemlerinden boşaldığını ve çok serbest hareket ettiklerinden yakınmışlardır.

Gezginler tarafından da belirtildiği gibi Türk giysileri Arap giysilerinden farklıydı. Kırsal alanda İranlıların da giysilerinden farklıydı. Kadınlar diğer ülkelerle mukayese edilemeyecek kadar özgürdü. Bu özgürlük tüm seyyahları Avrupalı olsun, Müslüman olsun derinden etkilemiştir. Türk kadınları örtünmezlerdi. Ricoldo di Monte Croce, Türk kadınlarının kervan giderken, kervanı durdurmadan çocuk doğurduğunu söylemektedir. O kadınların bu denli sağlıklı ve dayanıklı oluşlarına hayret eder.

İktidar

Türklerde iktidarın akbudun (akkemik) ailelere ait olduğunu anlatmıştık. Bunun efsanevi ataya bağlanan bir izahı ve kuralı vardı. Müslümanlıkla birlikte, hayvan atalara karşı bir ret duygusunun belirmiş olması kaçınılmazdı. Ancak, hayvan atalar sözde ret edilmiş bile olsa, masallarda, efsanelerde yaşamaya devam ettiler. Ve asıl insanların içinde kutsal hayvana örneğin Kurda duyulan aidiyet devam etti gitti. Çok çok sonraları bu aidiyet hissi, aşırı bir sevgiye dönüşecektir. Kutsal ata, bir sembol olsa bile, yaşamaya devam edecektir. İşte bu nedenle, Türk hükümdarları Türklere hükmetme hakkını hep doğal bir hak kabul etmişlerdir. Türklerin işgal ettikleri topraklardaki Türk olmayan halkları da yönetmek kılıç hakkı nedeniyle normal görülüyordu. Onların sonradan edindikleri hak, Türk olmayan diğer Müslümanları yönetme hakkıydı. Türk olmayan Müslümanları yönetme hakkı da Halife'den geliyordu. Sultan işte böyle Halife tarafından verilmiş bir unvandı. Kılıç Arslan kendini " Arapların ve İranlıların Sultanı "olarak tanıtırdı, o zaten Türklerin hakanıydı. Türkleri yönetme hakkını Halifeden değil örflerden almıştı.

Hükümdarın yetkileri mutlak yetkilerdi. Tüm yüksek görevli kişileri göreve atama ve görevden alma hakkına sahipti. O devletin başı olduğu gibi aynı zamanda da başkomutandı. Sultanın yakınında kendini din için kâfirlerle savaşmaya atamış olan " Gaziler " bulunurdu. Sultanlar devlet bürokrasisini doğrudan yönetmek yerine bu işi vezirlerine bırakırlardı. Tabii işe Sultan karıştığında son söz sultanındı. Selçukluların büyük vezirlerinin başında Nizamülmülk gelir. Nizamülmülk'ün devlet içinde zaman zaman Kılıç Arslan'dan daha ileri rol oynadığı da bilinir. Anadolu Selçuklu devletinde de Vezir Karatay öne çıkmış vezirlerden biridir. Ancak Selçuklu vezirleri içinde en meşhuru Nizamülmülk'dür.

Sultanlar, çocuk ve genç iken, yanında bulunan, onun eğitimine göz kulak olan, onu koruyan ve ona akıl veren yaşlı kişiler, atabeyler Sultanların vazgeçilmez maiyetleriydi. Sultan üzerinde çok hak ve söz sahibi olduklarından, zaaf anlarında duruma bile müdahale ederlerdi. Bu geniş yetki sonucu atabeyler tarihsel gelişim açısından iki ana yol tutmuşlardır. İran ve Orta Doğudaki atabeyler kendi hanedanlarını kurmaya çalışmışlardır. Buna karşılık Anadolu atabeyleri eğitici görevleri içinde kalarak gelecekte " lala " olmuşlardır.

Daha önce anlatıldığı gibi, Türk hakanları boyları zenginleştikçe lükse düşerler. Sultanlar da bu temayülün dışında kalmamış lüks bir yaşam sürmüşlerdir. Yazlık ve kışlık sarayları olmuştur. Anadolu Selçuk Sultanlarının normal sarayları Konya'da, ikinci sarayları Kubad Abad ve Alanya'daydı. Anadolu'da ve İran'da saraylardan günümüze kalan harabelerde (hem sayısı çok azdır ve hem de kalan kalıntılar çok ufaktır) bulunan işlemelerden, çinilerden, fresklerden, kabartmalardan Sultan saraylarının çok süslendiği ve ince bir zevki yansıttığı b
ellidir.

Doğu Roma İmparatorluğunda okuryazar olmak

XIII. Yüzyıla kadar okuma yazma becerisi Doğu Roma topraklarında, İtalya hariç Batı Avrupa'dan çok daha yaygındı. Haçlılar ne kadar çok Doğu Romalının okuyup yazdığını görünce şaşırmışlardı. Sokaklarda pek çok insan kalem ve mürekkep kavanozu taşıyordu.

Doğu Roma'da üst kademe subayların okuma yazma becerisine sahip olması istenirdi. Bağımsız görevli ordu üst kademesi okuma yazma bilmiyorsa (ordu komutanı, donama komutanı gibi) onun yanına yargıç vermek geleneği de vardı. Bazı imparatorlar okuma yazma bilmezken (I. İustinos, II. Mikhael, I. Basileios gibi), büyük bir kısmı (İustinianos, IV. Leon, VII. Konstantinos, Alexios, Manuel Komnenos, vs gibi) çok iyi okuryazarlardı. Tabii pek çok yüksek kademe devlet görevlisinin yanında bir sürü sekreter ve kâtip vardı. Yani belli kademeden sonra vekâleten okuryazarlık ortaya çıkıyordu. Bu duruma en fazla Doğu Roma'da değil Batı Avrupa'da rastlanırdı. Okuma yazma Batı Avrupa'da rahipler ile sınırlıyken, Doğu Roma'da okuryazarlık rahiplerin tekelinde değildi. Hatırlanacağı gibi Doğu Roma'da Hıristiyanlığın etkisi ile Yunanca Latincenin yerini almıştı. Bu nedenle Doğu Roma okuryazarlığı, Yunanca okuryazarlıktı. Kiliseler açısından bakıldığında Doğu Roma kilisesinin Yunancayı, Batı Avrupa kiliselerinin Latinceyi kullanıyor olması, kiliseler arasında gittikçe büyüyen ayrılığı besleyen bir kaynak oluşturuyordu.

Alexios Komnenos döneminde gördüğümüz gibi, okuryazarlık genel anlamda beklenen ve istenen bir özellikti. Batı Avrupa'da bu düşünülemezdi bile. Doğu Roma imparatorluğunun Batı Avrupa'dan okuryazarlık konusunda fersah fersah ileri olması ancak Yunan, Roma ve Doğu Kültürünün mirasçılığı ile açıklanabilinir.

Doğu Romalılara okuma yazma öğreten ilkokul öğretmenlerinin toplumsal statüsü ve gelir düzeyleri düşüktü. Öğrencilerden gelen paralarla yaşarlardı. Yani parasal bir garantileri yoktu. Halbuki bu sırada Batı Avrupa'da öğretmenlere kurumsal destek verilmeye başlanıyordu. Asırlardır, Doğu Roma toplumunu eğiten ve diri tutulmasını sağlayan ilkokul öğretmenlerinin bu durumu, toplumun gerilemesindeki önemli nedenlerden biri olacaktı.

Batı manastırlarının aksine, eğitim Doğu Roma manastırlarının işlevleri arasında değildi. Manastır yaşamına ilginin dorukta olduğu 10. yüzyılda, din dışı eğitim sürmüştür. Oysaki Aziz Basileios bütün çocukların Kilise okullarına alınmasından yanaydı. Yani kilise dışı bir eğitimi uygun bulmuyordu. 451'deki Khalkedon Konsili sivil eğitimi yasaklamasına karşın kırsal kesimde ve varsıl ailelerde kilise eğitimi uygulanamamış, çocukları eğitmek ve Kutsal

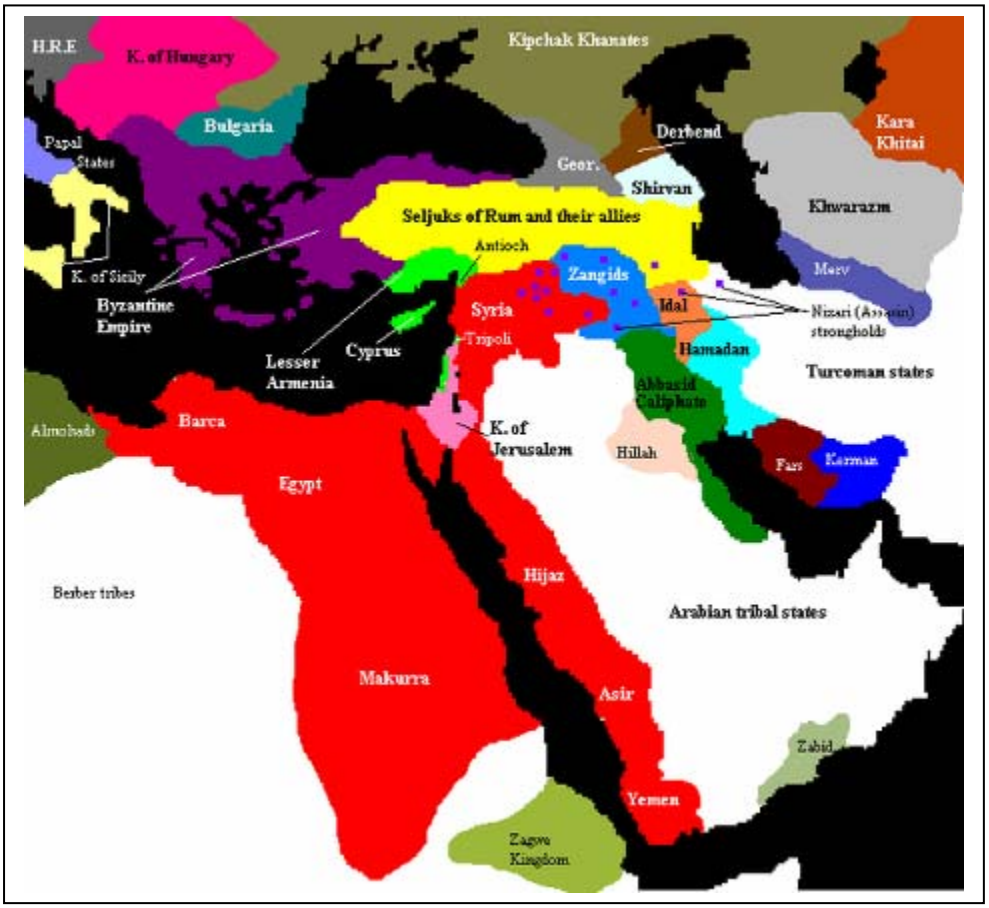
Kitapları öğretmek için rahipler ve keşişler tutulmuştur. Manastırlar, Doğu Roma İmparatorluğun entellektüel ve kültürel yaşamında tamamlayıcı rol oynamıştır. Her piskoposluğun kendi din okulunun yanı sıra, manastırların çoğu, Aziz Basileios'un emirlerini yerine getirerek, kendi kitaplıklarını ve scriptoria'sını (kitap kopyasının yapıldığı odalar) kurmuş; manastır kitaplıklarında korunan metinleri inceleyen ve bunları diğer keşişlere öğreten keşişler de bulundurulmuştur. 10. ve 11. yüzyılda, el yazmalarını yazan kişilerin yüzde 50'si keşişlerdi. Bu sayı 14. yüzyılda yüzde 25 inmişti. 9. yüzyılın ilk yarısında, okuryazar olanların içinde keşişler ve rahiplerin oranı çok yüksekti. 14. yüzyıla gelindiğinde ise okuryazarların yüzde 25'inden kadarısı keşiş olacaktı.

Okuma yazma bilmekle, hakikaten okuryazar olmak aynı şey değildir. Doğu Roma halkı içinde okuma yazma bilenlerin sayısı çoktu ama karmaşık metinleri okuyup anlayacak ve hatta bunları yazabilecek insan sayısı çok değildi. Belki insanlar isimlerini ve basit notları yazabiliyorlardı ama onların edebi, dini veya klasik eserleri okuyup anlamaları ve tabii yazabilmeleri düşünülemezdi. Manastırlarda keşişler, önemli eserleri bu nedenle çoğaltmamış olabilirler. Tabii eserlerin kopyasının çıkarılmamasının bir sebebi de kullanılan malzemenin çok pahalı olmasıydı. Parşömen kadar olmasa da Kağıt da çok pahalıydı, kitap parasal açıdan lüks eşya sınıfına girerdi. Anlama güçlüğü ve pahalılık bir araya gelince kitap alıcısının çok olması beklenemezdi. Bu nedenle Doğu Roma yazarlarının eserlerinin kopyası yok denecek kadar azdır.

Doğu Roma gibi sınıflı ve ekonomisi toprağa bağlı olan bir toplumda yüksek gelir düzeyindeki kişilerin okuma yazma bilmesi önemliydi. Bu beceri beraberinde güç getirirdi. Bir toprağın mülkiyetini veya başka bir hakkı bir evrakla kanıtlayabilen kişi hafızaya dayalı konularda ve hele hatırlanamayacak kadar eski olaylarda tabii ki üstün durumda olurdu.

Doğu Roma toplumunda bir okuryazar fazlalığı vardır. Bu konu Doğu Roma edebiyatına da yansımıştır. Cahil birinin kazandığı zenginliğe kıskançlık duyan yoksul okuryazar Doğu Roma edebiyatının en önemli figürlerinden biridir.

Cengiz Batıya Yürüyor

Moğol istilası öncesi Ortadoğu

1217 yılında Harzemşah Sultani Alaeddin Muhammed İran'a bir sefer yaptı. Hamedan'a ve oradan da Abbasi Halifesini yerinden indirmeye Bağdat'a gidecekti. Ama müthiş bir kış bastırdı. Ordu büyük zayiat verdi. Kar fırtınasından geri kalanları da Kürtler öldürdü. Sultan Alaeddin Muhammed geri döndü.

1218 yılında Rum Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus, Çukurova Ermeni prensi Leon ile bir anlaşma yaptı. Ermeniler yenilgiden sonra, çeşitli hediyeler ve aracılar yollayarak Sultandan af dilemişlerdi. Yapılan anlaşmaya göre: " Ermeni tutsaklar fidye karşılığı serbest bırakılacaklardı; Bazı sınır kaleleri Rum Selçuklularına bırakılıyordu; Ermeni prensliği Selçuklulara yeniden tabi oluyordu; Gerektiğinde Ermeniler Rum Selçuklularına 500 asker yollayacaklardı; Ermeniler her yıl 20 bin altın vergi ödeyecekti; Anadolu Selçukluları, Leon'u vassal Kozan Ermeni Kralı olarak tanıyacaklardı. Böylece Anadolu Selçuklu, Suriye ticaret yolu da güvenceye alınmış oluyordu.

1218 yılında Niğde'de Müezzin Camii yapıldı. Aynı yıl Salamanka üniversitesi kuruldu.

Harzemşahlar en parlak zamanlarını yaşıyorlardı ki Doğudan yeni bir tehlike belirdi. Bu Moğollardı. Başlangıçta Harzemşahlarla Moğollar arasında elçiler gidip gelmiş ve ticari faaliyetler olmuştu, ilişkilerde bir terslik olacağı belli değildi.

1217 – 1218 yılında İtalyan kentleri yeni bir haçlı seferi düzenlediler. Macaristan, Kıbrıs, Ceneviz, Piza ve hatta Venedik bile bu sefere katıldı. Mısır'da pek çok özel imtiyazı olan Venedik'in sefere katılışı manidardır. 1218'de Kudüs krallığının yasal varisi Jean de Brienne önderliğinde yola çıktılar.

Dimyat'ın Haçlılarca alınışı

Cengiz Han, Cebe Noyan'ı 1218 yılında Küçlük topraklarına yolladı. Cebe 20.000 kişilik bir kuvvetle harekete geçmişti. Küçlük (Küçlüg) Kaşgar'a kaçtı. Cebe, İli bölgesini bir direnişle karşılaşmadan eline geçirdi. Sonra Kaşgar'a indi ve kaçmaya çalışan Küçlük öldürüldü. Müslüman halk Cengiz'in Şaman Ordusunu bir kurtarıcı gibi karşılıyorlardı. Doğu Türkistan, İli, Isık Göl, Çu ve Talas Cengiz imparatorluğuna bağlandı. Böylece Harzemşah ve Moğol İmparatorlukları komşu olmuşlardı.

Moğollardan önce, bölgede, Müslümanlar üzerinde, Hıristiyan ve Budist baskısı vardı. Müslüman halk ki onlar Türk'tü hemen baş kaldırarak Moğollara katılmışlardı. Şaman olan Moğollar için bütün dinler eşitti. Onlar din ayrımı yapmazlar ve bütün dinlerden de çekinirlerdi. Bütün dinlere karşı saygılıydılar. Dinlerin hiç birinin hatta kendi dinlerinin bile öbürleri üzerinde üstünlük sağlamasını ve bir de devlet işlerine karışmasını istemezlerdi. Hatırlanacağı gibi devlet ve din işlerinin ayrımı, büyük Şaman Kököçü olayı ile kesin bir sonuca bağlanmıştı.

Bu sırada bir takım tüccarlar tüccarlık faaliyetlerini yaparken, elçilik görevleri de görüyorlardı. Cengiz'in yanındaki Harzemşah kökenli Mahmut da böyle bir tüccardı. Mahmut Harzemşah'a Cengiz'in barış anlaşması yapmak istediğini ve onu " en aziz oğulları " düzeyine koymak istediğini bildirdi. Oğul olmak, vassal olmaktı, Harzemşah Sultanı Alaeddin Muhammed sinirlendi. O ne denli büyük bir fatih olursa olsun, Harzemşah Sultanına oğlum deme hakkına sahip değildir diye haber yolladı. Ancak bu protokol dalaşı sonun da önemli bir problem meydana getirmedi.

Cengiz 500 deve yükü ile 450 İslam tüccarın katıldığı bir ticaret kervanı yolladı. Cengiz bunu yaparken, iki devlet arasında en iyi ve rahat ilişki ticaretle kurulur diye düşünmüştü. Otrar Valisi İnalcık, casusluk iddiasıyla Cengiz Hanın yolladığı bu Moğol ticari kervanında bulunanları önce hapsedilip, sonra öldürdü. Cengiz Han, Harzemşah'a bir elçi yollayarak İnalcık'ın teslimini ve malların tazminini istedi. İnalcık'ın Moğol tüccarları mallarına el koymak için öldürdüğü kanısı Moğollar arasında yaygındı. Sultan Alâettin Muhammed bu

isteği ret edince büyük savaş artık kaçınılmazdı. Bu olaydan Harzemşah Alaeddin'in haber ve onayı olduğu düşünülür. Katliama Cengiz çok üzülmüş ve kızmıştı. Savaş artık kaçınılmazdı.

Tarihin bu kesiti, yeryüzündeki her yer ve her kez gibi, Türkler için de bir değişiklik anıdır. O güne kadar Türkler, doğal bir akış içinde, şimdi kestiremeyeceğimiz bir geleceğe doğru gidiyorlardı. Bu akış dev bir engelle kesildi. Cengiz Han olayı, orta Asya'nın göbeğinde büyük bir depremdi. Dalgaları her yere ulaştı. Yeryüzünde artık hiçbir şey hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktı.

Cengiz Han sıkı bir hazırlıktan sonra, 1219 sonbaharında Seyhun nehrinin kuzeydoğu'suna geldi. Karluk hükümdarı Arslan Han ona katılmıştı. Karluklarla beraber Cengiz Hanın ordusunun 150 – 200 bin asker civarında olduğu tahmin edilir. Buna karşı Harizm 1. 500.000 kişiyi savaşmak için toplayabiliyordu. Harizmşah, Seyhun'da direnmeyi göze alamadı, Ceyhun nehrinin gerisine Belh'e çekildi. Sultan Alaeddin Muhammed aslında ordusuna güvenmemekteydi. Ceyhun kıyısında iken, bir gece, çadırı oklarla delik deşik edilmişti. Ama Sultan çadırında değildi.

Moğol ordusu ile Harzemşah ordusu arasında müthiş bir nitelik farkı vardı. Moğol ordusu gideri olmayan askerlerden kurulmuştu. Askerler ücret veya ikta istemiyorlardı. İtaatli ve fedakâr bir orduydu. Cengiz Hanın üst kademe bürokratlarından biri olan İranlı Cüveyni, Moğol ordusunu şöyle anlatıyordu. " Arslan aç değilse av avlanmaz, saldırmaz. Moğol askeri av peşinde koşan vahşi hayvan gibidir. Barış zamanında ise koyun gibidir. Süt, yün ve birçok faydalı ürün verir. Vergi öder, angarya yapar. Savaşta silahını kendi sağlar. Savaşta iken bile, gerekirse, ondan vergi alınır. Karıları yokluklarında onların her türlü yükümlülüklerini yerine getirirler. "

Buna karşın Harizm'de ordu disiplinsiz ve pahalıydı. Bir ordunun tam olarak donatılabilmesi için aylar ve hatta yıllar gerekiyordu. Maaş ödeme günü geldiğinde yer gök asker oluyor. Sonra savaş günü geldiğinde etrafta kimse kalmıyordu.

Cengiz Han 1219 yılında ünlü Taoist rahip Çang-Çuen'i davet etti. Bu Taoist rahibin ünü dünyayı tutmuştu ve belki Cengiz Han ondan ölmezlik ilacını öğrenmek istiyordu. Ama rahip hemen gelemedi, rahibin gelmesi seneler alacaktı.

Harizmşah Alaeddin Muhammed bir meydan savaşına cesaret edemediğinden, kuvvetlerini bölerek, kent kent savunma yapmak istemekteydi. Umudu, her kentin alınışında Cengiz'in ordusunun yavaş yavaş eriyip, güçsüzleşmesiydi. Moğollar ise savaşmadan teslim olanlardan biraz yem, 10 arşın keten almakla yetiniyorlardı. Bu 10 arşın keten en fazla 100 arşın oluyordu. Halbuki direnilirse, bütün sığırlar götürülüyor, giyim eşyalarının tümü alınıyordu. Buna karşılık, Moğollar altın, gümüş gibi madenlere ilgi duymadıklarından, onları almaya çalışmıyorlardı. Bu sebeple de gizli servetleri söyletmek için işkence yapılmıyordu. Ancak bu durum batıya geldikten birkaç yıl içinde değişecekti.

1219 yılında Latin İmparatorluğu naibi İolande öldü. Latin tacı oğlu Robert'e geçti. Theodoros Dukkas (Doukas), Latinlere karşı amansız bir mücadeleye başlamıştı. Beşinci Haçlı seferi sırasında Haçlılar 1219 yılında Dimyat liman kentini aldılar. Bir Fransız birliği de Anadolu istikametinde yola koyuldu. Eyyubiler endişeye kapılarak Kudüs'ü teslim etmeye razı olduklarını bildirdiler ve barış talebinde bulundular. Fakat papalık elçisi buna yanaşmadı.

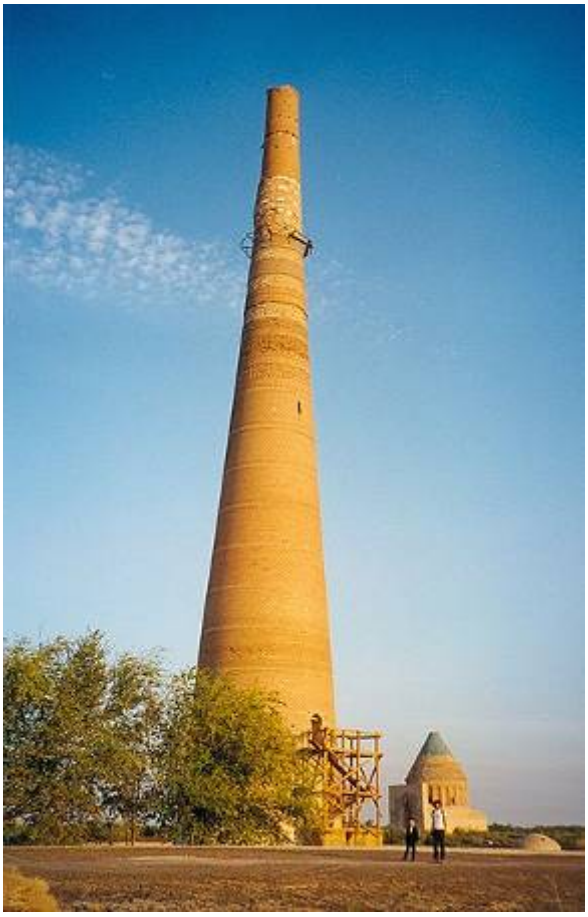
1219 yılında Konya Alaeddin Camii yeniden inşa edildi.

Harzemşahların sonu

Disiplinli Moğol ordusu yıpranmadan, köy köy, kent kent alarak ilerliyordu. Kentlerin çoğu, katliama uğramamak için savaşmadan teslim oluyorlardı. Alaeddin'in hesapları tutmamıştı. Moğol ordusu yıpranmıyordu.

Cengiz Han 1220 yılı başlarında Buhara'ya geldi. Cengiz Handan önce oğlu Tuluy gelmişti. Tuluy atların hemen beslenmesini istedi. Ambarlar açıldı, Cami bahçesinde içinde Kuranların bulunduğu sandıklar yemliğe çevrildi, atlar beslenmeye başlandı. Şarap su gibi akıyor, şarkıcı kızlar dans ediyorlardı. Moğollar Ulucami'de toplanmış şarkılar söylüyorlardı. Allah Müslümanların değil, Şamanların yanında gibi görülüyordu.

Cengiz Han tüccarları ve kentin ileri gelenlerini topladı. " Ey halk, bilin ki büyük bir günah işlediniz. İçinizdeki büyükler bu günahları işlediler. Sözlerim için kanıt derseniz, derim ki ben Allah'ın cezasıyım. Eğer günah işlemeseydiniz, Allah sizin üzerinize benim gibi bir belayı yollamazdı… Yerin üzerindeki mülkünüzü söylemeye gerek yok, bana yerin altındakileri söyleyiniz ".

Köhne Urgenç minare

Cengiz'in yolladığı 450 tüccar öldürülünce, malları Buhara tüccarlarına satılmıştı. Şimdi Cengiz Han, Buhara'daki herkesin her şeyini alıyor, halkın şehirden üzerinde sadece tek bir giysi ile ayrılmasına müsaade ediyordu. Buhara yağmalandı, yıkıldı. Halkın bir kısmı Semerkant kuşatmasında yardımcı asker olarak götürüldü. Kentte kimse bırakılmadı. Kentten ayrılmak istemeyenler öldürüldü. Buhara kefaretini çok acı ödemişti. Kalelerin alınmasında yerli halktan insanları kullanmak sık görülen bir olaydır. Genellikle bu yerli halk, karşılıklı ok ve mancınık atışları sonunda telef olur. Bu metodu sadece Moğollar değil Selçuklularda zamanında kullanmışlardır.

Semerkant Moğollara karşı ancak 5 gün dayanabildi. Kenti savunan on binlerce Türk ve Tacik asker öldürüldü. Semerkant da Buhara benzeri bir yağmaya uğradı. Cengiz Han Semerkant'taki 30 bin zanaat sahibini Moğolistan'a yolladı.

Harzemşah devletinin başkenti Ürgenç direndiği için Ceyhun nehrinin suları altına gömüldü. Moğollar suyun mecrasını

değiştirmişlerdi. Moğolistan'a yollanan zanaatkârlar hariç tüm halk öldürüldü.

Harzemşah Sultanı Alaeddin Muhammed Moğolların önünde durmadan kaçıyor, Moğollar da onu takip ediyorlardı. Önce Belh'e, ardından Tüs, Damgan, Kazvin'e kaçtı. En son Hazar Deniz'inde bir adaya geldi. Harizmşah Muhammed kahraman biriydi, savaşçıydı ama olup biteni anlayamamıştı. Alaeddin Muhammed gizlendiği Hazar denizindeki bu adada şiddet, zorbalık ve alçaklığa yenik düşerek öldü.

1220 yılında önemli Türkmen merkezleri olan Cend, Özkent, Barçınlı Moğol yönetimine geçti. Moğollar bölgedeki Türkmenlerden 10 bin kişilik bir kuvvet kurdular. Bu Türkmenler Taynal Noyan yönetimine verildi. Tümen oluşturulduktan sonra Harizm'e yollandı. Türkmenler yolda baş kaldırdılar. Taynal Noyan isyanı bastırdı. Ancak bir kısmı Merv ve Amu Derya taraflarına kaçtılar.

Tüs'de Firdevsi'nin mezarı

Anadolu Selçuklu Tahtı Alaeddin Keykubat'ın

Bagras kalesi

Alman kralı II. Frederich (Frederik, Friedrich), 1220 yılında Kutsal Roma Germen İmparatoru oldu. Hatırlanacağı gibi daha önce İtalya kralı olmuştu. Papa gönülsüz de olsa İmparator olmasını onaylamak zorunda kalmıştı. II. Frederik öldüğü 1250 yılına kadar, İmparator olarak kaldı.

Hatırlanacağı gibi, II. Frederik, İmparator olmadan önce, miras yolu ile Güney İtalya ve Sicilya topraklarına sahip olmuştu. Bu topraklarda, daha önce gördüğümüz gibi Norman hakimiyeti vardı. Normanlar sağlam bir hiyerarşiye dayalı güçlü feodal bir devlet kurmuşlardı. Alman İmparatoru II. Frederich (Friedrich, Frederik), Güney İtalya ve Sicilya'yı gelişmiş bir bürokrasiye sahip, merkezi ve feodal bir devlete dönüştürdü. Bunu yapabilmek için de Normanların dağlara sürdüğü Müslümanlardan profesyonel bir ordu oluşturdu.

Sicilya, merkezi bir devlet kurabilmek için çok önemli ve sağlam bir ticari üstü. II. Frederich, kurduğu merkeziyetçi devlette Hıristiyan ve Müslümanlara görev vererek, dine bağlı olmayan bir yönetim kurmuştu. Ayrıca Doğu geleneklerini benimsemiş ve bunun bir parçası olarak da sarayında bir harem kurmuştu. İslam ve Yahudi bilginler, onun himayesinde Aristo'nun yapıtlarını Latinceye tercüme ediyorlardı.

Haleb Eyyubi hükümdarı Meliküzzahir ölünce, komşu emirlikler Haleb'i ele geçirmek istediler. Halepliler de çareyi I. İzzeddin Keykavus'u Haleb'e çağırmakta buldular. Keykavus, Samsat Eyyubi emiri Efdal ile Haleb konusunda anlaştı. İki ordu birleşerek, Haleb üzerine

yürürken, Keykavus ile Efdal arasındaki güven bozuldu. Yer yer Rum Selçuklu ve Samsat kuvvetleri arasında çatışmalar başladı. Bu sırada I. İzzeddin Keykavus ihanete uğradı veya öyle olduğunu sandı. Bu onu psikolojik olarak hasta etti veya hastalığı nedeniyle işleri büyüttü. Rum Selçuklu ordusu geri çekildi. Keykavus kendisine ihanet ettiklerini sandığı emirleri bir eve doldurup yakarak, öldürdü. Keykavus geri çekilmesini bir yenilgi olarak algılıyor ve buna tahammül edemiyordu. Müttefikleri ile birlikte büyük bir ordu toplayarak emir Efdal'in müttefiki emir Eşref üzerine yürüdü. Müttefik kuvvetler Malatya'ya geldiğinde Sultanın hastalığı arttı. 1220 yılı başında Viranşehir de öldü.

I. İzzeddin Keykavus'un Halep seferinden sonra, ama Sultanın ölümünden önce, 22 yıl Kilikya Ermeni tahtında oturmuş olan II. Leon öldü (1219). II. Leon'a I. Leon da denir. II. Leon Hetumluları da kendine bağlayarak, Kilikya'da Ermeni birliğini sağlamıştı. Onun ölümü ile Rupen sülalesi 127 yıl tahta kaldıktan sonra Kilikya Ermeni tahtına Hetumlular ailesi geçecekti.

Sultan İzzeddin Keykavus'un Anadolu Selçuklu tahtına geçecek bir oğlu yoktu veya yaşı çok ufaktı. Vezir Mecdüddin Ebubekir başta olmak üzere, devletin ileri gelenleri yeni Sultanı belirlemek için toplandılar. Erzurum meliki Mugisüddin Tuğrulşah, Koyluhisar meliki Celaleddin Keyferidun ve Minşar kalesinde hapis olan Alaeddin Keykubat Sultan adaylarıydı. Meclis Alaeddin Keykubad'ın Sultan olmasına karar verdi. Alaeddin Keykubad önce Sivas'ta Sultan ilan edildi (1220 – 1237), sonra başkent Konya'ya geldi. Alaeddin Keykubat, Konya'da halifenin danışmanı ve fütuvvetname'nin yazarı Suhraverdi eliyle Fütuvvet şalvarını giydi. Ömer Suhraverdi Anadolu'ya ilk kez Halifenin elçisi olarak gelmiş ve Keykubat'ın tahta çıkışında Halifenin yolladığı Sultanlık nişanını getirmişti. Sonra Anadolu'da çok büyük bir saygı kazandı ve ayrıcalıklı bir kişi oldu.

Anadolu Sultanlarının birbirini takip ederek Fütuvvet örgütüne üye olmuş olmaları, Anadolu'da örgütün kuvvetlenmesine neden olmuştur. Ancak bu oluşumun Ahilik üzerindeki etkisi daha tam bilinmemektedir. Ancak, ileriki yıllarda Ahi teşkilatı Sultan'dan yana tavır aldığında, temelinde Anadolu Selçuklu Sultanlarının peş peşe şalvar giymesi olmuş olmalıdır. Zaten daha önce de anlatıldığı gibi başlangıçta Anadolu'da Ahi teşkilatı sadece zanaatçıları kapsamıyordu, devlet ileri gelenleri de bu teşkilata üyeydiler. Bu alışkanlıktan olsa gerek, ileri tarihlerde Ahi teşkilatından pek çok devlet yöneticisi de çıkacaktır.

Alaeddin Keykubat, Ulu Keykubat diye de anılır. Anadolu Selçuklu Sultanlarının en başarılarından biridir. İlk yaptığı işlerden biri komutanların gücünü azaltmaya çalışması olmuştur. Komutanların durumları büyük servetler kazanmalarına olanak veriyordu. Servetleri arttıkça, kendilerine bağlı asker sayısını arttırıyor, bu da onların gücünü daha da arttırıyordu. Örneğin Sultanın sarayında günde 30 koyun kesilirken, Beylerbeyi Ayaba'nın konağında 80 koyun kesiliyordu. Alaeddin Keykubat, komutanları servet harcamaya zorladı. Örneğin Konya ve Sivas kentlerinin etrafını komutanlar kendi paraları ile duvar çekmek zorunda kaldılar. Konya'nın çevresi 5 – 6 Km uzunluğunda ve 18 m yüksekliğinde sağlam bir duvarla çevrildi. Her komutan kendi parası ile bir burç yaptırdı, yaptırdığı burca da adı verildi. 140 komutan 140 burç yaptırdı. Böylece komutanların servetleri eridi. Ayrıca komutanların saraya ve toplantılara askerleri ile gelmelerini yasakladı. Zamanla da tehlikeli gördüğü komutanları öldürttü ve servetlerini ellerinden aldı.

Alaeddin Keykubat döneminde (1220 veya 1221 – 1237) Bağdat'dan ve diğer Müslüman topraklarından ulema ve sufilerin bir kısmı Anadolu'ya gelip, yerleştiler. Bunlar arasında Anadolu Ahiliğinin kurucusu kabul edilen Ahi Evran (Evren) de vardı. Ahi Evran'ın asıl adı

Hoylu Şeyh Nasirüddin Mahmud'dur. Hocası, aynı zamanda kayınpederi olan, fütüvvet akımının büyük şeyhlerinden ve ünlü bir Süfi olan Evhadüddin Kirmani'dir. Kirmani'nin Anadolu'da pek çok halifesi ve zaviyesi vardır.

Ahi Evran'ın Babailerle yakın ilişkisi vardı. Tasavvuf ve felsefe üzerine eserler yazmış bir ünlü kişiydi.

Al-Kamil Muhammad al-Malik ve Frederick II

Sicilya'da merkezi devlet kuran ve Papa tarafından aforoz edilen Alman İmparatoru II. Frederich, 1220 yılında çıkardığı yasalarla belediye özerkliklerini kaldırdı, kentlere merkezin otoritesini temsil eden memurlar (valiler) atadı. Önemli kaleleri soylulardan geri aldı. Arazilerin mülk olarak verilmesini önledi ve eski verilenleri iptal etti. Fiefleri kendi denetimi altına aldı. Devlet arazisini iyice genişletti. Şimdi devlet en büyük buğday üreticisi haline gelmişti.

Fakat bu gelişmeye Papalık karşı çıkıyordu. Papaların liderliğinde İtalyan kentleri, Alman İmparatorlarına karşı yüz yıl sürecek bir savaşı başlattılar. Bu savaşta Papanın manevi gücü ile Kuzey İtalya kentlerinin para gücü birleşmişti. Alman İmparatorlarının pek şansı yoktu. Papalar kendilerine de hükmedecek bir İmparator istemiyorlardı.

Moğollar Ceyhun'u Aşıyor

Cengiz 1221 baharında Ceyhun nehrini geçti. Belh yakılıp, yıkıldı. Merv'de 400 sanatçı dışında tüm nüfus öldürüldü. Nişapur'da Cengiz'in damadının ölümünden sorumlu tutularak kediler, köpekler dahil tüm canlılar yok edildi. Cengiz Hanın kızı kocasının intikamının alındığı bu katliamı seyretti. Aynı Nişapur gibi, Cengiz'in torunu Mütügen'in ölümüne sebep olmaktan suçlu bulunan Bamyan'da da tüm canlılar bire kadar yok edildiler. Bamyan'ın yerleştiği tepe, bu katliamdan sonra, lanetli tepe diye anılmaya başlandı.

1221 yılında Alamut hakimi Celaleddin öldü. O ölünce, korkudan mezhep değiştirenler tekrar eski inançlarına döndüler.

Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, Moğolların Batıya doğru ilerlemesi karşısında, siyasi ve askeri önlemler almaya başladı. 1221 yılında ağabeyi I. İzzeddin Keykavus zamanında ilişkilerin bozulduğu Eyyubilerden Melik Eşref ile iyi ilişkiler kurup, bu ilişkileri evlilikler yoluyla kuvvetlendirdi. Diğer yandan Konya, Kayseri ve Sivas gibi büyük ve önemli kentlerin sur ve kalelerini onardı veya yeniden inşa ettirdi.

Moğol ilerlemesi üzerine Abbasi Halifesi de Anadolu Selçuklu Sultanından askeri yardım istemişti. Sultan Alaedddin Keykubat Balaban Kutluğ komutasında 5 bin kişilik bir askeri birliği Bağdat'a doğru yola çıkardı. Birlik Erbil'e kadar ilerlediğinde, Moğollar ile ilişkisini düzeltmiş olan halife Anadolu Selçuklularından yardım istemekten vazgeçti, birlik geri döndü.

Bu sıralarda Anadolu Selçuklu topraklarında büyük kentler vardı. Bu kentlerde vali, kadı, çeşitli yöneticiler, kumaş tüccarları bulunuyordu. Kentlere cami ve hamamlar inşa ettirilmişti. Yollar boyunca ekili arazilerin içinden geçerek gidiliyordu. Konya'da ve bütün Anadolu'da bağlar ve meyve bahçeleri vardı. Kayısıları dillere destan olmuştu. Aksaray bahçeleri sulanıyordu. Aksaray'da yetişen lezzetli meyvelerin yanı sıra halı da üretiliyordu. Aksaray'dan Konya'ya meyve ve halı akıyordu.

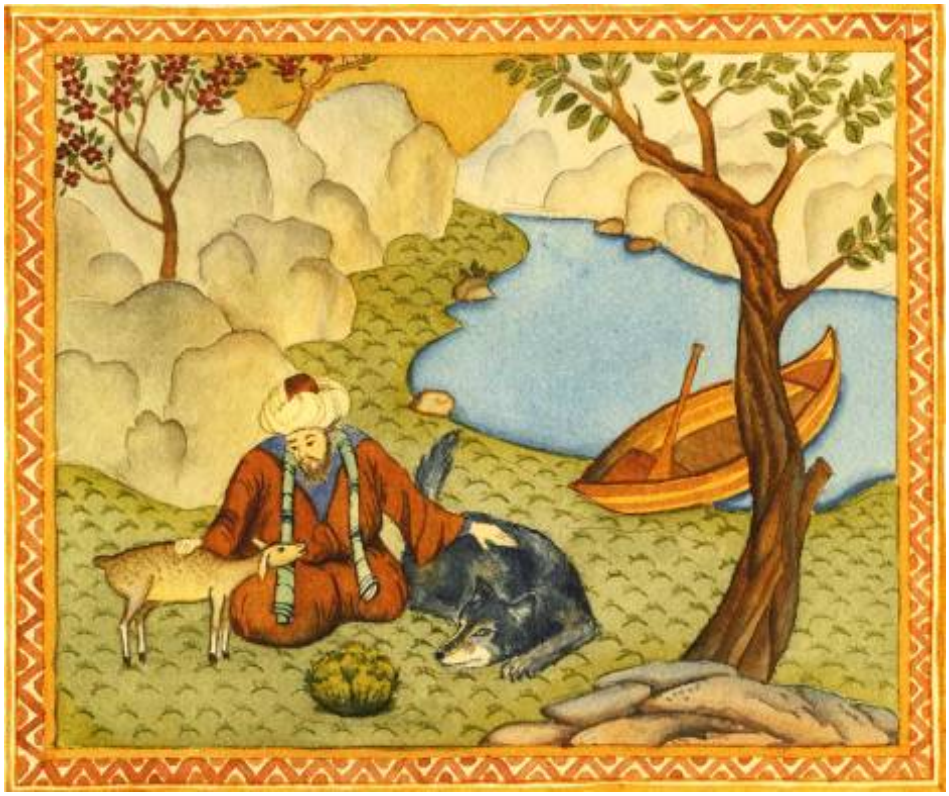
Amasya da sulaktı ve meyveleri ile ünlüydü. Amasya'dan Sinop'a kadar çam ormanları içinden geçilerek gidiliyordu. Bu ormanlardan elde edilen keresteler ile Sinop tersanesinde gemiler inşa ediliyordu.

Batı Anadolu'da Toroslardan elde edilen keresteler ihraç ediliyordu. Akdeniz bölgesinde narenciye ve muz yetiştiriliyordu. Ama bölgenin aynı zamanda hayvanları da ünlüydü. Koyun ve keçi Batı Anadolu'daydı. Bir ihraç maddesi de tiftikti.

Anadolu'da mal arzı fazla, fiyatlar düşüktü. Et ve buğday ucuzdu. Prof. Osman Turan'ın hesaplarına göre 100 – 120 Kg buğday (1 mudd) ile bir koyun aşağı yukarı aynı para, 10 dirhem'di. Bununla birlikte zaman zaman kıtlık olmuyor değildi. Kıtlık zamanları 1 mudd buğday aşırı pahalanırdı, örneğin 40 – 50 dirhem gibi.

1221 yılında Necmüddin Ebubekir İbn Muhammed el-Razi (Necmüddin Daye) Moğolların önünden kaçarak Malatya'ya gelmişti. Orada Suhraverdi ile karşılaştı. Bir süre Kayseri'de Keykubat'ın hizmetinde kaldı. Necmüddin el-Razî sonunda Mevlana'yı ve Sadreddin Konyevi'yi tanıdığı Konya kentine yerleşti.

Necmüddin Daye Anadolu'da Sufiliğin gelişmesine önemli katkı yapmıştır. Necmüddin Daye Anadolu'da çok büyük bir başarı kazanmıştı. Mürşad adlı kitabı, Türkçeye çevrilmiş olarak, kütüphanelerde bugün bile bulunmaktadır.

Sufi

Dimyat'ı ele geçiren 5. Haçlı seferi kuvvetleri 1221 Temmuzunda Kahire'ye doğru hareket etti, fakat Nil'i geçemedi. Eyyubi hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil haçlıları Dimyat'tan uzaklaştırmayı başardı. Böylece Franklar Dimyat'ta barınamadılar. Bu başarısızlık, Mısır'daki Latin tüccarların aleyhine oldu. İşleri bozuldu. Kuvvet kuvveti doğurunca, Papanın baskısı ile Venedikliler Mısır'a ticaret ambargosu uygulamaya kalktılar. Ama sonuçta Haçlılar Eyyubilerle daha kötü şartlarda bir anlaşmayla razı oldular (1221).

Moğollar ve Türkmenler

Moğol ilerleyişi, Türkmenlerin Moğolların önünde kaçmasına sebep olmuştu. Moğollar İki nehir arasına girince oradaki Türkmenler Horasan'a çekildiler. Moğollar ilerleyince de Anadolu içlerine kaçtılar. XIV. Yüzyıla gelindiğinde Seyhun bölgesinde artık Türkmen kalmamıştı.

Kaçanlarla birlikte Merv ve Nesa bölgesinde bir Türkmen yoğunlaşması oldu. Türkmenler Merv yönetimini ele almak istediler, ama eski Harzemşahlardan kalan yönetici, yönetimi Türkmenlere kaptırmadı. Onlar da Nehir kıyısına çekilip, Merv'e sürekli yağma akınları yapmaya başladılar. Akınların birinde Moğollar 12 bin kişilik Türkmen birliğini pusuya düşürüp, öldürdüler. Aynı şey daha sonra 70 bin kişilik Türk kuvvetlerinin başına da geldi. Bir süre sonra Merv ve çevresindeki Moğol baskısı artınca, oradaki Türkler de Horasan'ı terk ederek Anadolu'ya geldiler. Bu gelenlerin içinde Osmanlıların da olduğu söylenir. Horasan'dan gelişin anısı Türklerin belleklerinde çok tazeydi ve asırlarca yaşayacaktır.

Hatırlanacağı gibi, Harzemşah Alaeddin Muhammed'in oğlu Celaleddin komutanların muhalefeti nedeniyle bir türlü Harzemşahların başına geçememişti. Sonunda Moğol ilerleyişi karşısında o da ölmemek için kaçtı. Gazne'ye geldi. Orada Gurlardan, Kıpçaklardan, Halaçlardan ve Türkmenlerden oluşan bir ordu kurdu. Celaleddin bu ordu ile üzerine gelen bir Moğol komutanını bozguna uğrattı. Zaferden sonra ganimetin paylaşılması konusunda ordu da problem çıktı. Gurlar, Kıpçaklar, Türkmenler ve Halaçlar birbirini öldürmeye başladılar. Celaleddin ordusuna hakim olamadı. Moğollar da gelip, birbirini öldüremeyip, sağ kalanları öldürdüler.

Şimdi Celaleddin kaçıyor, Cengiz'in kuvvetleri kovalıyordu. İndus'a gelince anasını, karısını ve diğer kadınları Cengiz'in eline geçmesin diye nehirde boğdu. İndus'u 4 bin atlı ile geçti. Celaleddin Delhi sultanına sığındı. Ancak kısa süre içinde Delhi sultanına karşı bir komplo kurdu. Bu onun Hindistan'dan kovulmasına yol açtı.

Göçebe Akınları İslam'ın yayılmasını durduruyor

Batı Roma İmparatorluğunu yok eden pek çok faktörün yanında göçebe akınları en önde gelen faktörlerden biriydi. Ve son noktayı koymuştu. Göçebe akınları ile sarsılan Batı Avrupa'ya X. yüzyıldan sonra akın olmamıştı. Avrupalıların gördüğü son akınlar Macar akınlarıydı. Bu akınlar kesilince Avrupa'da kendini, toparlamak için bir fırsat bulmuş ve kurumları, siyasi ve sosyal yapısı tekrar şekillenmişti.

İslam ülkelerinde ise göçebe akınları, Avrupa'daki göçebe akınları durduktan sonra başladı. Önce Türkmen istilaları, sonra Moğol istilası geldi. İstilalar burada durmadı, Orta Asya'dan peşi peşine Kazak, Özbek, Cungar, vs akınları oldu. Göçebeler, gelerek İslam ülkelerini iyice karıştırdılar. Akkoyunlu, Karakoyunlu gibi göçebe kökenli devletler kuruldu.

İşte bu göçebe akınları İslam'ın Batı karşısında gerileme dönemine girmesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Gelişme, ancak istikrar varsa olur. İstikrar ise göçebelerce defalarca yok edilmiştir.

Bu arada, ilk yerleşik düzenlerin kurulduğu, meşhur Mezopotamya'da, yanlış sulama sonucu, tarım alanları yok oldu. Dipteki tuz yüzeye çıkarak, toprakları çölleştirdi. X. yüzyıldan itibaren artık verimli Dicle Fırat arası topraklar tarihe karışmıştı. İnsan ekolojik dengeyi bozmuş ve toprağı çölleştirmişti.

Moğol istilası Türkistan'daki ve Ortadoğu'daki tarıma ve kent uygarlıklarına ağır bir darbe indirdi. Horasan ve Irak'ta her köy, her kasaba birden fazla yıkıma ve yağmaya uğramıştı. Nüfus iyice azalmış, kendini besleyemez hale gelmişti. Harizm, barajlar uzun süre yıkık kaldığından kendini kolay kolay toparlayamadı. Sulama sistemlerinin ve barajların tahribi Türkmenistan'ın tarım alanlarını yok edip, pek çok yerin çölleşmesine neden oldu. Tarım ve ticaretle birlikte entelektüel çabalar da son bulmuştu. Bundan sonra entelektüel uğraşlar zaman zaman saman alevi gibi parlayacak, ama ne eski seviyesine varacak ve ne de sürekli olacaktı.

İslam dünyası özel sektörcülüğe, Batı Avrupa'dan önce girmişti. Kuran'da özel sektör savunuculuğu yapıldığından İslam dünyası bu konuda ilerdeydi. Ama göçebe akınlarının X. yüzyıldan sonra hedef değiştirmesi ile Batı Avrupa'da özel sektör en büyük müttefiklerini krallarda bulmuş ve krallara merkezileşmede yardım etmeye başlamışken, İslam dünyasında

dayanacak bir merci bulamadı. Göçebe akınları sürekli yağma, yıkım, müsadere, can ve mal güvenliğini yok ederek özel sektör evriminin akışını bozdu.

1222 yılı yazında Cengiz Han'ın beklediği Çinli Taoist rahip Quanzhen Okulu kurucularından Çang-Çuen (Wang Chongyang), Cengiz Hanın yanına Himalaya (Hindi kuş) dağları eteklerine geldi. Cengiz Çang-Çuen'e büyük ilgi gösterdi. Ondan " ölmezlik ilacı " hakkında bilgi sordu. Çang-Çuen, " ölüme çare yok ama sağlığı korumanın yolları var " diye cevap verdi. Cengiz uzun süre filozof ile sohbet etti. Adamlarından filozofun dediklerinin kâğıda geçirilmesini istedi. Ayrıca oğullarına, " bu sözleri kalbinize yerleştirin " diyerek onların filozofun söylediklerine uymalarını istediğini belirtti.

Cengiz Han'ın av hevesi devam ediyordu. Daha Çang-Çuen Cengiz'in yanındayken, bir domuz avında Cengiz attan düştü ve domuz tarafından öldürülmekten güçlükle kurtuldu. Çang-Çuen, Hana ava çıkmaktan artık vazgeçmesi gerektiğini anlattı. Cengiz Han filozofa hak vermişti ama ava gitmekten de kendini alamıyordu.

Bir süre Cengiz Han'a misafir olan filozof, sonunda Çin'e manastırına geri döndü. O gittikten sonra da Cengiz Han yokluğunda toraklarına asker yollayan Tangutlara karşı sefere girişti. Bu sırada da yaptığı bir sürek avında attan düşerek ciddi bir şekilde hastalandı. Ama seferden vazgeçmedi. " Çekilirsek, Tangutlar onlardan korktuğumuzu sanırlar " diyordu.

İznik devleti kurucusu I. Theodoros Laskaris 1222 yılında öldü. Yerine damadı III. İoannes Dukas Vatatzes geçti (1222 – 1254). Vatatzes, Thodoros Laskaris'in yolunda devam etti. Thodoros Laskaris'in kardeşleri Latinlerin yardımları ile tahtı ele geçirmeye çalıştılar. Ama kazanan Vatatzes oldu. Latin İmparatorluğunun bütün Anadolu toprakları İznik devletinin eline geçti. Ayrıca İznik donanması Ege adalarını ele geçirdi. Rodos, İznik'in himayesine girdi.

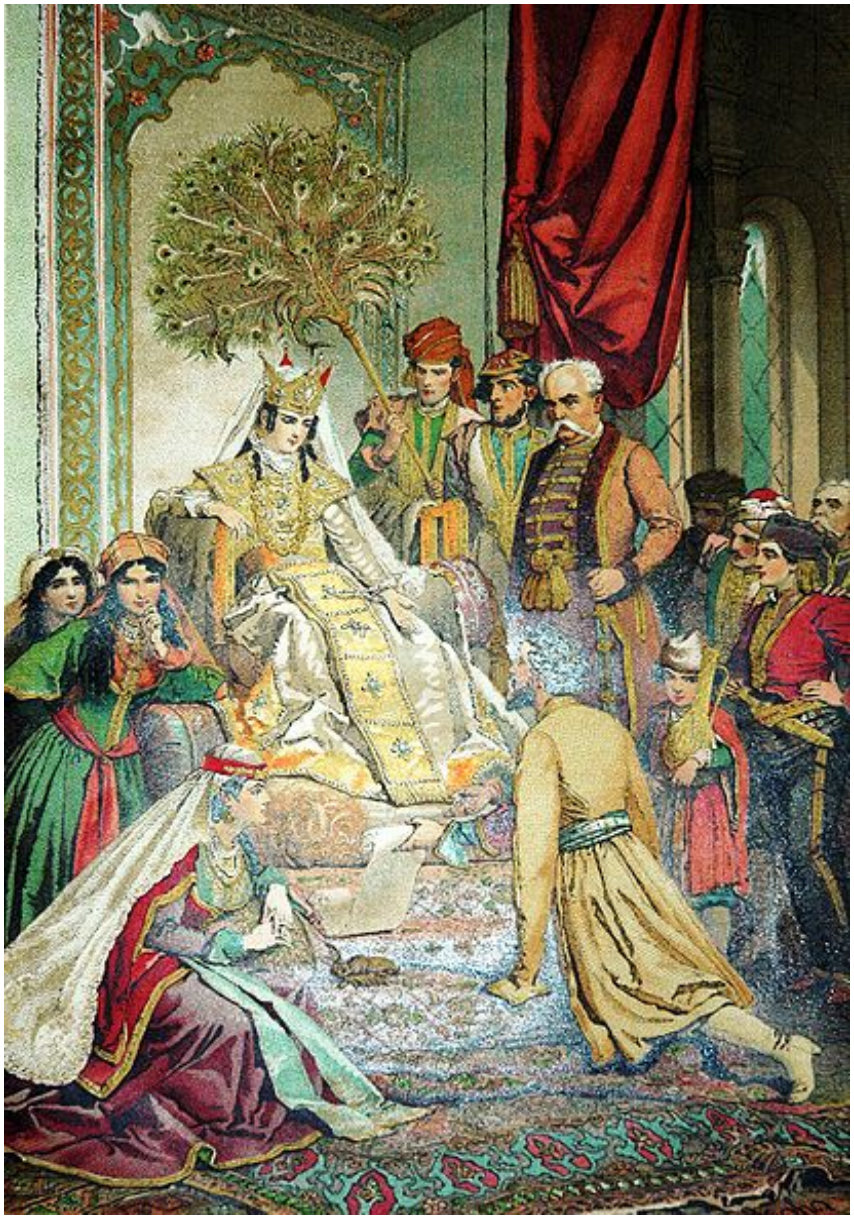
Siyasi konjektür gereği ve mevcut baskılar karşısında, gönülsüz de olsa, İznik Rum İmparatorluğu Venedik'e gümrüksüz serbest ticaret hakkı tanıdı. Bunun peşinden Frenk çuha, kadife ve bezleri iç piyasayı istila etti İmparator Vatatzes yabancı kumaş satın alınmasını namussuzluk kabul ederek uyruklarına yasakladı. Yerli dokuma ürünlerinin kullanılmasını istiyordu.

İznik Rum İmparatorluğunun bu yerli üretime dönük bilinçli tepkisi Selçuklularda görülmemekteydi. Onlar tam tersine Avrupa'da üretilen kumaşları arıyorlardı.

Bu sıralarda, Edirne halkı İznik kralından yardım istedi. Rumeli'ye geçen Vatatzes, Edirne'yi kolaylıkla aldı. Ancak Epiros kralı, Edirne üzerine yürüyünce, İznik kralı geri çekildi. Epiros kralı Theodoros Dukkas, zaferi peşinden Constantinopolis'i ele geçirme zamanının geldiğini düşündü. Constantinopolis üzerine yürüdü, ama karşısına Bulgar kralı II. İvan Asen (1218 – 1241) çıktı. İvan Asen, merkezi Constantinopolis olan bir Bulgar – Bizans devleti kurmak istiyordu. Aslında hedefine de yaklaşmıştı.

İznik İmparatoru Vatatzes döneminde Anadolu'da önemli bir kıtlık olduğunu biliyoruz. Selçuklu tüccarları İznik'ten tahıl aldılar.

Moğol Orduları Rus Steplerinde

Şato Rustaveli Kraliçe Tamara'ya eserini sunuyor

1223 yılında Gürcistan Kraliçesi Thamara'nın yerine kızı Rosoudan (1223 – 1247) Gürcistan kraliçesi oldu. Rosoudan, Erzurum hakimi Selçuklu Mugiseddin Tuğrulşah'ın oğlu ile evlendi. Tuğrulşah'ın oğlunun Kraliçe ile evlenebilmek için din değiştirmesi o dönemde Müslüman yazarlarca çok eleştirilmiştir. Bu evlilikten çiftin bir kızı olmuştur. Selçuklularla Gürcüler arasındaki bu tip evlilikler gelecek yıllarda da devam etmiştir.

Bu sıralarda Paris okullarındaki hocalar bilinçli bir çabaya girişmişlerdi. Akılcı felsefenin yöntemlerini ilahiyatın sorunlarına uygulamaya başladılar. Böylece akıl öne çıkmaya başlıyordu. Otorite, yap der yapılır. Burada akla, düşünceye yer yoktur. Ama akıl öne

çıkmaya başlayınca, insan da otorite karşısında bağımsızlaşıyordu. Burada enteresan ve garip olan, bu akımın başladığı okullarda ki hocaların rahip, öğrencilerin de rahip adayı olmalarıydı. Kilisenin yerleşik kadrosu, kilisenin otorite ve dogması önünde özgürlük yolunu koymuştu.

1223 Yılında. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, Alanya'yı kuşattı. Kilikya'daki Yumurtalık limanı Ermeni krallığının elindeydi. Alanya Yumurtalık limanına alternatif teşkil ediyordu. Anadolu Selçukluları ticari politikaları gereği Alanya'yı ellerine geçirmek istiyorlardı.

Alanya'yı elinde tutan Kyr Vart adlı kişi, " Hayatına dokunulmaması ve Alanya ve çevresinin yönetiminin kendine bırakılması " koşulu ile kenti teslim etti. Sultan kentin " Kalonoros " olan adını kendi adına izafeten değiştirerek " Alaiyye (Alanya) " yaptı. Alanya Rum Selçuklularının elinde bundan sonra hızla gelişerek önemli bir liman ve ticaret kenti oldu. Ayrıca Selçukluların denizciliğe başlamalarına da sebep oldu. Sultan ilk Selçuklu tersanesini Alanya'da kurmuş ve kenti koruyan surları yaptırmıştır. Alanya Anadolu Selçuklu Sultanlarının kışlık başkenti olarak hizmet etmiştir.

Alanya'nın Rum Selçuklularının eline geçmesi ile Alanya – Antalya – Uluborlu – Akşehir – Konya ticaret yolu daha işlek bir hale geldi. Hemen bu yol üzerinde kervansaraylar yapılmaya başlandı. Silifke (Seleucia) Hospitalier şövalyelerinin denetiminde, Ermeni yönetimindeydi. Bu kıyıların ele geçirilmesini Selçuklular 1225 tarihine kadar tamamladılar. Şimdi Alaeddin Keykubat'ın kuvvetleri Toros – İsaura hinterlandına geçmeye başlamışlardı.

Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başara, Mubarizüddin Behramşah gibi emirler, Anadolu Selçuklu devleti yönetiminde çok güçlüydüler. Toplanarak, Sultanları seçiyor, devleti istedikleri gibi yönetiyorlardı. Yine Kayseri'de toplanarak, Sultanı tahtından indirip, küçük kardeşi Celaleddin Keyferidun'u tahta çıkarmaya karar verdiler. Ancak Alaeddin Keykubat bunu öğrenerek, doğru Kayseri'ye gitti. Sayıları 24 civarında olan bu devlet ileri gelenlerinin bazılarını öldürttü, bazılarını hapse attı. Böylece kendine karşı yapılmak istenen darbeyi önledi. Devler içinde devlet olan emirlerin tasfiyesi ile Anadolu Selçuklu devletinin merkezi yönetimi iyice güçlendi. Ülkeye siyasi huzur geldi (Haziran 1223).

Harizmşah Muhammed kaçtığında Cengiz Han onun peşinden 25.000 kişi ile Cebe ve Sübetay'ı yollamıştı. Bu komutanlar olağan üstü işler yaptılar. Önce kuzey İran'da Gürcüleri yendiler. O sıra Gürcüler güçlerinin zirvesindeydi. Moğollar Hamedan'ı yakıp, yıktılar.

1223 de Kuzey Karadeniz'e Moğollar geldi. İki Moğol tümeni, İran üzerinden Kafkasya'ya geçti. Kıpçaklar yenildiler. Ancak, Volga Bulgarları, ilerleyen Moğol tümenlerini tuzağa düşürerek, yok ettiler. Yenilen Kıpçakların (Kumanların) bir kısmı, Kuzeydoğu Romanya'da " Commania " denilen bölgeye yerleşip, Hıristiyan oldular. Moğollar Kırım kıyısındaki bir ticaret kenti olan Sudak kentini işgal ettiler. Buradaki tüccar ve zenginler, servetleri ile birlikte kaçarak Rum Selçuklu devletine sığındılar.

Kıpçak Hanı Kotian kısa bir süre önce Hıristiyanlığı benimsemişti. Kotian Moğol istilasını Ruslara haber verip, yardım istedi. Bu sırada Moğollar Kotian'a aynı kandan geldiklerini hatırlatıyorlardı. Kıpçaklar Moğollara karşı harekete geçmeyip, beklediler. Bu sırada Moğollar, Çerkezleri, Alanları ve diğer Kafkas halklarını sindirmeye girişmişlerdi. Ruslara elçiler yolladılar. Ruslar Moğol elçilerini öldürünce kızılca kıyamet koptu. Bu olaydan sonra başlayan Rus Moğol savaşları, Moğolların yerini Türkler alınca da Türklere miras kaldı. Ve bu savaşlar XX. Yüzyıla kadar devam edip geldiler.

Moğol atlıları

Galiçya, Kiev, Çernigov ve Smolensk prensleri Kıpçaklarla birleştiler. 31 Mayıs 1223 tarihinde 80.000 kişilik Rus ordusu Kalka'da yenildi. Savaştan sonra Moğollar Kırım kentlerini yerle bir ettiler. Urallardaki Türk boylarına saldırdılar. En sonunda da Cebe ve Sübetay komutasındaki Moğollar Cengiz Hanın ana ordusuna geri döndüler.

Anadolu'da ise 1223 yılında Niğde'de Alaeddin Camii, Konya-Afyon yolunda Kadın Han, Antalya-Afyon yolunda Gelendost Hanı, Diyarbakır'da Artukoğullarının Mesut medresesi yaptırıldı.

Cengiz Han İran'da kalmamış geri dönmüştü. Celaleddin 1224 yılında İran'a dönerek, babasından kalan mirasa tekrar sahip oldu. Sanırız, Celaleddin Cengiz Hanın gittiğini ve bir daha geri gelmeyeceğini sanıyordu. Oxus kıyılarını yeni bir Moğol saldırısına karşı tahkim etmeyi düşünmeden hemen Batı yönünde fütuhata girişti. Cesur bir savaşçı idi ama akıllı olduğu söylenemezdi.

Bundan sonra, Celaleddin yolu üzerindeki köylere, kasabalara yağma akınları yapmaya başladı. Bir taraftan Batıya doğru ilerliyor, bir taraftan da yağma yapıyorlardı. Halife, Erbil egemeni Gök Börü'yü Celaleddin'in üzerine yolladı. Celaleddin Halife'nin kuvvetlerini yendi.

Fahreddin Berhamşah

1224 tarihinde Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich Napoli üniversitesini kuruldu.

1224 yılında Epiros kralı Theodoros Dukkas (Doukas) Selanik krallığını eline geçirdi. Teselya ve Makedonya'nın büyük kısmı Epiros krallığının eline geçti. Bundan sonra Theodoros kendini İmparator ilan etti. Kendini Latinlerin elinden Constantinopolis'i kurtaracak hükümdar olarak görüyordu.

Latinler şimdi kendilerine kast eden iki düşmanın, Epiros ve İznik krallıklarının arasında sıkışıp kalmışlardı. Constantinopolis'ten çıkıp gitmeleri an meselesiydi. Ama Epiros ve İznik kendi aralarında hakimiyet yarışına girdiklerinden iş uzuyordu.

İznik İmparatoru İoannes III. Dukas Vatatzes, Theodoros Dukas'la savaştı ve Thessalonike'yi (Selanik) aldıktan sonra kendini Bizans imparatoru ilan etti (1225). Aynı yıl, Adrianopolis'i (Edirne) almaya çalıştı, ama bu kez Theodoros'un birlikleri karşısında yenilgiye uğradı.

Çukurova Ermenileri Suriye kervan yolunu keserek, haraç alıyorlardı. Çukurova Ermeni Kralı Leon'un kızı İsabelle ve Haçlı prensi IV. Bohemond'un oğlu Philippe evlenmişlerdi. Leon ölünce Bohemond Ermeni tahtı üzerinde hak iddia etti. Bunun üzerine Ermeniler de Oğlunu hapsettiler. Bu durum karşısında Anadolu Selçukluları ve Haçlılar bir yanda, Ermeniler ve Haleb Eyyubi hükümdarı Şihabüddin Tuğrul ve Kıbrıs Haçlıları diğer yanda ittifak yaptılar (1225). Taraflar denizde, karada ve pek çok cephede birden savaşmaya başladılar. Anadolu Selçuklu ve Haçlı işbirliği ağır bastı. Yeni Ermeni kralı olan Hetum (Hethoum) barış istedi. Bu süreçte, Selçuklular ile Haçlılar arasında yapılan görüşmelere, Alaeddin Keykubat adına İzak Komnenos'un bir akrabası olan Mauzoromes Komnenos katılmıştı.

1225 yılında, Ermenilerin pek çok önemli kalesinin Anadolu Selçuklularına bırakılması; Ermenilerin tekrar vassal olması; Gerektiğinde Ermenilerin Sultanın emrine yollayacakları asker sayısının 500 den 1.000'e çıkarılması; Yıllık verginin de eskisinin iki katına çıkarılması koşulları ile anlaşma yapıldı. Ermeniler açısından koşullar eskiye oranla bir misli daha ağırlaşmıştı. Alaeddin Keykubat, İçel bölgesi yönetimini Kamerüddin Lala'ya bıraktı. Üç bölgelerde yoğunlaşan Türklerin bir kısmını buralara getirterek, yerleştirtti. Bu bölge kısa sürede Türkleri kendine çekti ve bölgede Türkmen nüfusu hızla arttı.

Hatırlanacağı gibi Anadolu Selçuklu devletinin vassallı olarak Erzincan'da Mengüçoğulları vardı. Mengüçoğulları emiri Fahreddin Behramşah ölünce yerine oğlu Davudşah geçti (1225). Behramşah 60 yıldan fazla hükümdarlık etmişti (Mengücükler Kemah-Erzincan kolu). Rum Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın damadıydı. Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus, 1216 – 1218 yılları arasında Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun ile evlenmişti. Ünlü büyük ozan Genceli Nizami'nin Mahzen-ül-esrar (Gizlerin Hazinesi) adlı mesnevisi Behramşah'a adanmıştı. Ozan Hakani de Behramşah ile yakın ilişkiler içindeydi. Fahreddin Behramşah'ın yerine geçen II. Davudşah bilim ve kültür ile bizzat uğraşmış, bilim adamlarını korumuştur. Ünlü tabip ve tarihçi Abdullatif Bağdadi 12 yıl Mengücük Sarayında kalmış, bazı eserlerini Davudşah'a ithaf etmiştir. Erzincan Keykubat tarafından Anadolu Selçuklu topraklarına katıldıktan sonra, Bağdadi ülkesine geri döndü. Ondan kalan bazı eserlerde Erzincan'daki

yaşam hakkında dönemin bilgileri vardır. Abdullatif Bağdadi'nin Erzincan'da bulunmuş olması zengin bir entelektüel yaşamın varlığına işarettir. Onun gibi önemli bir filozof, maddi olanakları ne olursa olsun, sönük bir entelektüel ortamda uzun süre kalamazdı.

Bu sırada Erzurum'da oturan Selçuklu meliki Mugiseddin Tuğrulşah ölmüş yerini oğlu Cıhanşah almıştı. Davudşah, Alaeddin Keykubat'a karşı ittifaklar oluşturmaya çalışınca, Sultan Üzerlerine yürüyüp, Erzincan Mengüçoğulları devletini Anadolu Selçuklu topraklarına kattı. Mengüçoğullarının sadece Divriği kolu kaldı.

Moğollar önünde çekile çekile gelen Harzemşah Celaleddin, 1225 yılında Azerbaycan'a gelip, Meraga kentini kendine başkent yaparak, Moğol istilasını durdurmaya çalıştı. Bu meyanda Alaeddin Keykubat ve Celaleddin karşılıklı iyi ilişkiler içine girdiler.

Ermeni kralı Hetum Moğol Kurultayında

Moğol Balyozu

Geçtiğimiz 5 yıl içinde Türk ve İran dünyasının üzerine, tarihin o güne kadar gördüğü en yıkıcı güç çökmüştü. Yakılmadık, yıkılmadık bir şey kalmadı. Tarlalar çöl oldu. Semerkant, Urgenç, Belh, Merv, Nişapur, Herat, Damgan, Semnan ve Rey tahrip oldu. Erkek, kadın, yaşlı genç demeden herkes kılıçtan geçirildi. Her yer ölülerle dolmuştu. Cengiz'in torunu Mütügen ölünce, Bamiyan kenti ölünün ruhuna adanarak, içindeki her şeyle birlikte yakıldı. Cengiz'in damadı ölünce de Nişapur kentinde kedi ve köpeklerine varana kadar tüm canlılar öldürüldü.

Her yerde panik vardı. Zengin ve seçkinler fırsat bulunca kaçmışlardı. İnanılmaz şeyler oluyordu. Bir Moğol savaşçısı tek başına bir gurup insanı önce zincirliyor, sonra tek tek öldürüyordu. Bir gurup insan bir araya bir meydana toplanıyor, üzerlerine ok atılarak

öldürülüyorlardı. Kimsenin aklına ne kaçmak ve ne de karşı koymak gelmiyordu. Herkes ölümü tevekkülle bekliyordu.

Cengiz Han ve askerleri öldürmekten zevk alan sadistler değildi. Onlar savaşıyorlardı. Ya ölen veya öldüren tarafta olacaklardı. Zaten inançları gereği hangi tarafta oldukları onları fazla etkilemiyordu. Önemli olan işlerini iyi yapmaktı. Onlar da işlerini iyi yapıyorlardı. Bildikleri tek yaşam tarzı göçebelikti. Daha toprağın değerini anlamamışlardı. Vergi'nin de yağmadan fazla para getireceğini daha bilmiyorlardı.

Kent nedir, kentte nasıl yaşanır bilmiyorlardı. Hatta kentleri kuşatıp, zapt etmeyi bile bilmiyorlardı. Moğolları iyi tanıyan Çinliler, kentlerini gereği gibi müdafaa edince, Moğollar bir şey yapamıyorlardı. Moğollar kentleri teslim olmaya ancak dehşet yaratarak razı edebiliyorlardı. Moğollara direnmenin ölüm demek olduğu anlaşılmıştı. Bu nedenle direnmeler bitti. Topluluklar büyük bir tevekkül ile teslim oldular.

Moğollar genellikle kendilerinin işine yarayacak olanlara iyi davranıyor, onlar için bağışlayıcı olabiliyorlardı. Zanaatkârlar, din adamları, genç kızlar böyleydi.

Batıya yürüyen veya Moğolların önünden çekilen Harezm Celaleddin, Gürcistan üzerine yürüdü. 1225 ve 1226 yıllarında Gürcistan kraliçesi Rosoudan'ı iki defa yenip, Tiflis'e girdi. Tüm kiliseleri yıktı. Yakaladığı herkesi zorla Müslüman yapıyordu. Önüne geleni sünnet ediyordu. Yaptıkları hiç de akıllıca değildi. Hakim olduğu topraklarda çok sayıda Hıristiyan vardı. Onların desteğini hiç alamadı.

Celaleddin'in yarattığı terör fazlaydı. Anadolu Selçukluları dahil, Müslüman ve Hıristiyan devletler ona karşı ittifak yaptılar.

1225 ve 1226 yılları Anadolu'da Anadolu Selçuklu devleti, Eyyubiler ve Artuklular arasında savaşlarla geçti. Bu savaşlar sonunda en karlı çıkan Anadolu Selçukluları olmuştu. Adıyaman, Kâhta ve Çemişgezek kaleleri Anadolu Selçuklularının eline geçti.

Batı’da Moğollar

Ancak bu sırada Harzemşah Celaleddin Doğu Anadolu sınırlarındaydı ve Moğol tehlikesi de baş göstermişti. Bunun üzerine Alaeddin Keykubat Eyyubiler ve Artuklularla dostça ilişkiler kurmayı tercih ederek, Meliküladil’in kızı Gaziye hatunla 1227 yılında evlendi.

Commania’ya yerleşip Hıristiyan olan Kıpçaklar için 1227 yılında bir piskoposluk kuruldu. Kuman dilini çok iyi bilen misyonerler İncil'i Türkçe’ye çevirdiler. Kumanlar iyi Katolikler oldular. Eflak ve Buğdan da Kuman etkisi çok kuvvetli oldu. Bu bölgedeki halkın, bir Rumen - Kuman sentezi olduğu söylenebilir. Eflak ve Buğdan halkı tam bir Romen Kuman birleşimidir. Tarihçiler bunu vurgulamadan geçemezler.

Yine bu dönemde, Volga, Don, Kırım ve Volga Bulgarları alanlarındaki Kumanlar yerleşme sürecine girdiler. Kumanların yerleştikleri bölgelerde Kumanların konuştuğu Türkçe de egemen olmaya başladı. Volga Bulgarlarının ve Hazarların, Çuvaşça’ya yakın olan " lir " Türkcesi, yerini, Kumanların " şaz " Türkçesine bıraktı. Aşağı Volga bölgesindeki Hazar köyleri, Kumanların yerleşik düzene geçmesi ile dillerini ve giderek etnik tiplemelerini yitirdiler.

Kıpçak bozkırında bir ara Moğollar akınlarına ara verdiler. Bu sırada Ruslar Kırım’ın bir kısmına ve Suğdak limanına hakim oldular. Daha önce bahsedilen ve zenginleri Anadolu

Selçuklu devletine sığınmış olan Suğdak kentini ele geçirmek için, aslında Anadolu Selçuklu devletinin vassallı durumundaki Trabzon Rum devleti Suğdak kentine Rumları yerleştirmeye başladı. Bu girişimi önlemek için Alaeddin Keykubat ilk kez bir deniz aşırı harekat düzenledi. Kastamonu üç beyi Hüsameddin Çoban kumandasında bir ordu gemilere bindirilerek Suğdak kentine yollandı. Bunlar Hüsameddin Çoban'ın kendine ait büyük Türkmen güçleriydi. Bu ordu 1227 yılında Suğdak kentini ele geçirdi. Bu sırada Kıpçaklar ve Ruslar Hüsameddin Çoban'a tabiiyetlerini bildirdiler. Alanya'yı aldıktan kısa süre içinde Anadolu Selçuklularının deniz aşırı harekat yapacak kadar kuvvetli bir filo hazırlayabilmiş olması övgüye değerdir. Sudak, Moğollar onu 1239 yılında tekrar alana kadar Selçuklu hakimiyetinde kalmıştır. Suğdak'a bir cami yapılmış ve bir Türk garnizonu yerleştirilmiştir. Çoban Beyin başarısı üzerine, kendisine Kastamonu arazisi ödül olarak verildi. Böylece Çobanoğulları beyliği kurulmuş oldu. Çoban Beyin Oğuz Kayı boyundan olduğu iddia edilir.

Alaeddin Keykubat'ın Doğu politikası Anadolu'nun birleşmesini ve Selçuklu etkisinin Yukarı Mezopotamya ile Suriye'ye yayılmasını sağlamıştı. Alaeddin Keykubat ve Eyyubi Eşref iş birliği yapıyorlardı. Eski husumet çok gerilerde kalmıştı. Bu ikili hem Eşref'in kardeşi Muazzam'a karşı Suriye'de ve hem de Artuk'a karşı Amid (Diyarbakır) ve Hısn Keyfa'da beraber olmuşlardı.

Papa, III. Honorius Kutsal Roma Germen imparatoru II. Friedrich'i Kudüs'ü ele geçirerek orada krallık tacını giymeye teşvik etti. 1227 yılında sefere çıkılmak üzereyken salgın bir hastalık yüzünden bundan vazgeçildi ve geri dönüldü. Yeni Papa IX. Gregorius imparatorun hastalığı bahane ederek geri dönmesinden hoşlanmadı ve onu aforoz etti.

Friedrich Avrupa'daki tüm hükümdarlara bir mektup yolladı. Bu mektupta Papa ile hükümdarlar arasındaki sorun ilk defa açık bir şekilde anlatılıyordu. Papanın Avrupa'nın tümüne hakim olma arzusuna karşı bütün hükümdarların birleşmesini öneriyordu. Friedrich, kralların dikkatini Kilisenin zenginliği üzerine çekiyordu.

1228 de II. Friedrich papalıktan ayrı olarak kendi başına Mısır'a hareket etti. Bu altıncı Haçlı seferiydi. Mısır'da iş konuşuldu ve iki tarafında menfaatlerine uygun çözümler üretildi. Az sonra tekrar görüleceği gibi bu anlaşmada Kudüs'ün Friedrich'e devri konusunda mutabakat sağlandı. Altıncı Haçlı seferi görüşmeler yolu ile Kudüs'ü almıştı.

Moğol istilası öncesi Rus Stepleri

Moskova

Uçsuz bucaksız Rus Bozkırında Kiev Prensliği yıkılmıştı. Kiev'de egemenlik yukarıdan aşağıya belli bir hiyerarşide dağıtılıyordu. Bu nedenle kral ailesinden bir prens öldüğü her sefer, toprak dağıtımı yeniden yapılırdı. Bu durum iç çatışmalara neden olarak Kiev Prensliğinin yıkılmasında önemli bir rol oynamıştı. Diğer yandan Ruslar da gittikçe yayılıyorlardı. Ticaret artık Doğu Roma'ya doğru değil, Almanya'ya doğru yönelmişti. Tabii Kiev'in çöküşünde Kumanların da büyük payı vardı. Dinyester nehrinin suladığı ovalardaki halklar Kumanların ve Plovtların itmesi ile yayılıyor ve karışıyordu. Bu karışımdan Ukranyalılar, Beyaz Ruslar, Ruslar gibi birbirinden farklılaşmış halklar doğacaktı.

Başlangıçta kuzeyde tüccar kent cumhuriyetleri doğdu. Novgorod ve Pskov yerel meclisleri olan bağımsız kentlerdi. 50 yıl kadar önce, şimdi Moskova'nın olduğu bölgede, Andre Bogolinski " Suzdal Prensliğini " örgütlüyordu. Bu prenslik kendini Dinyeper nehri çevresinde şimdiye kadar gelişmiş olan Rus geçmişi ile ilişkilendirmiyordu. Burada az sonra Moskova doğacaktı.

Kiev Prensliği çökmüştü ama manevi olarak saygınlığı devam ediyordu. Kiev " Ruskaya Pravda "yı (Rus Yasası) düzenledi. Kiev'de bu sırada yazılan bütün eserlerde Rus halkının derin bir dayanışma ve yurt severliği vurgulanıyordu. Yalnız yazılı değil, günümüze kadar

ulaşan sözlü edebiyatta bu böyledir. Bu dönemde, halk ozanları, bozkırda oradan oraya dolaşarak halk bilgeliğini konu alan yarı efsanevi öyküler okuyorlardı. Bu öyküler içinde Kumanlara karşı mücadele eden İgor'un öyküsü de vardı. Bu öykü çok sonraları yazıya dökülüp, " İgor'un hikayesi " olacaktır.

Andrei Bogolyubsky

Rus bozkırındaki halklar her açıdan yeni açılımlar yapmaya hazır hale gelmişlerdi ki Moğol istilası gelip, üzerlerini örttü.

Ruslardan bahsederken şunu da söylemek lazımdır. Bugünkü Avrupa Rusya'sının tüm kuzeyi, XII. Ve XIII. Yüzyıllarda, Novgorod kökenli gezginlerce araştırıldı ve keşfedildi. Bu kaşifler, Uralları aştılar. Denize dökülen ırmakları ve yollarını keşfettiler. Ayrıca Norveç ve Spitzberg kıyıları da Ruslarca gezildi ve görüldü.

İgor'un savaş alanı

Cengiz han’ın ölümü

Tangut seferi sırasında yapılan bir sürek avında atından düşen Cengiz Han kötü hastalanmıştı. Tangutlar ezildiler. Ama yaralı olan Han, seferin yorgunluğu da üzerine binince 1227 yılında öldü. Cengiz Han’ı Burhan Haldun dağında bir yere gömdüler. Büyük tören yapıldı. Üç gün ölü dahil herkese yemekler verildi. Cenaze alayı gömüleceği yere giderken, Büyük Han’ın gömüleceği yer bilinmesin diye veya bir adet olarak cenazenin geçtiği yol üzerindeki herkes öldürülüyordu

Cengiz Han’ın komutanlarının kızları içinden güzel kızlar seçildi. Bunlar süslenerek, mücevherlerle bezenerek öteki dünyaya Cengiz Han’a hizmete yollandı. Aynı nedenle, öbür dünyada binsin diye cins atlar kurban edildi.

Cengiz Hanın dört oğlu vardı. Cuci, Çağatay, Ögeday ve Tuli. En büyük oğlu Cuci, Cengiz Handan 6 ay önce ölmüştü. Onun mirasçıları vardı.

Cengiz Han ölmeden önce topraklarını oğulları arasında paylaştırmıştı. Seyhun Irmağı ile Balkaş Gölü'nün batısındaki yerleri büyük oğlu Cuci Han'a vermişti. Cuci Han'ın küçük oğlu Batu Han, batıya doğru giriştiği seferlerle bu toprakları genişletecekti. Cuci’nin toprakları Batu Han ile ağabeyi Orda Han arasında paylaşıldı. Balkaş ile Aral gölleri arasındaki ve Seyhun Irmağı'nın güneyindeki yerler Orda'ya verildi. Harezm ve yeni alınan topraklar Batu'nun yönetimine bırakıldı. Orda'nın yönetimindeki doğu bölgesine Ak Orda, Batu’nun yönetimindeki batı bölgesine de Gök Orda adı verildi. Gök Orda sonradan Altın Orda olarak adlandırıldı.

Cengiz Hanın büyük oğlu Cuci'nin oğullarından Batu'nun mirasına (1227 – 1255) düşen Harezm ve Irtiş'in batısı ile batıda yeni ele geçirilecek tüm topraklar çok iyi bir mirastı. Ancak ileride görüleceği gibi Batu Han bu mirastan faydalanmak yerine, Büyük Hanların seçildiği kurultaylarda rol oynamayı tercih edecekti.

Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay'a verilen Has'ın sınırları öbür haslar kadar belirgin değildi. Çünkü o has aslında bozkır ağırlıklı bir hastı. Daha sonra bu topraklarda kurulacak devlet de Çağatay adıyla anılacaktı. İrtiş, İli, Talas ırmakları ve Balkaş gölü Çağatay topraklarıydı. Bu toprakların yanı sıra Maveraünnehir, Batı Afganistan, Pencap ve Sind gibi tarım havzalarına da sahipti. Babasının ölümünden sonra Çağatay hiçbir sefere katılmadı. Cengiz Han'ın sağ olan en büyük oğlu olarak gittiği her yerde büyük saygı görüyordu. Cengiz Yasasını en iyi bilen ve uygulayan oydu. Çağatay'ın egemenliğinde olan bölgede çoğunluk Müslüman'dı. Ama o Cengiz Yasaları ile İslam dini (Şeriat) arasındaki taban tabana zıt nedenlerle İslam dinine iyi gözle bakmıyordu. Çağatay Müslümanlar tarafından hem korkulan ve hem de nefret edilen bir kişiydi.

Cengiz Han ölmeden önce üçüncü oğlu Ögedey'i (Ögeday, Ügeday) kendi yerine han olarak seçmişti. Cengiz Han bozkır gelenekleri uyarınca, kendi ölümünden sonra imparatorluğun ailesi içinde dağılmasını istemiyordu. Evet, hem toprakları ve hem de kabileleri ve ulusları ailesi içinde paylaştırmıştı. Ama bu paylaştırma yapılırken onlara bağımsızlık vermemiş, sadece imkânlarından yararlandırmıştı. Cengiz Han merkezi yönetimin kendi sağlığında olduğu gibi devam etmesini istiyordu. " Benim mevkiim, tek bir oğluma geçsin. Sözlerim değişmez. Buna karşı çıkılmasına izin vermem " diyordu. Cengiz Han 1227 yılında ölmesine rağmen, yeni Hanı seçecek kurultay ancak 1229 yılında toplanabildi. O zamana kadar Hanlığa vekâleten küçük oğul Tuluy geçti.

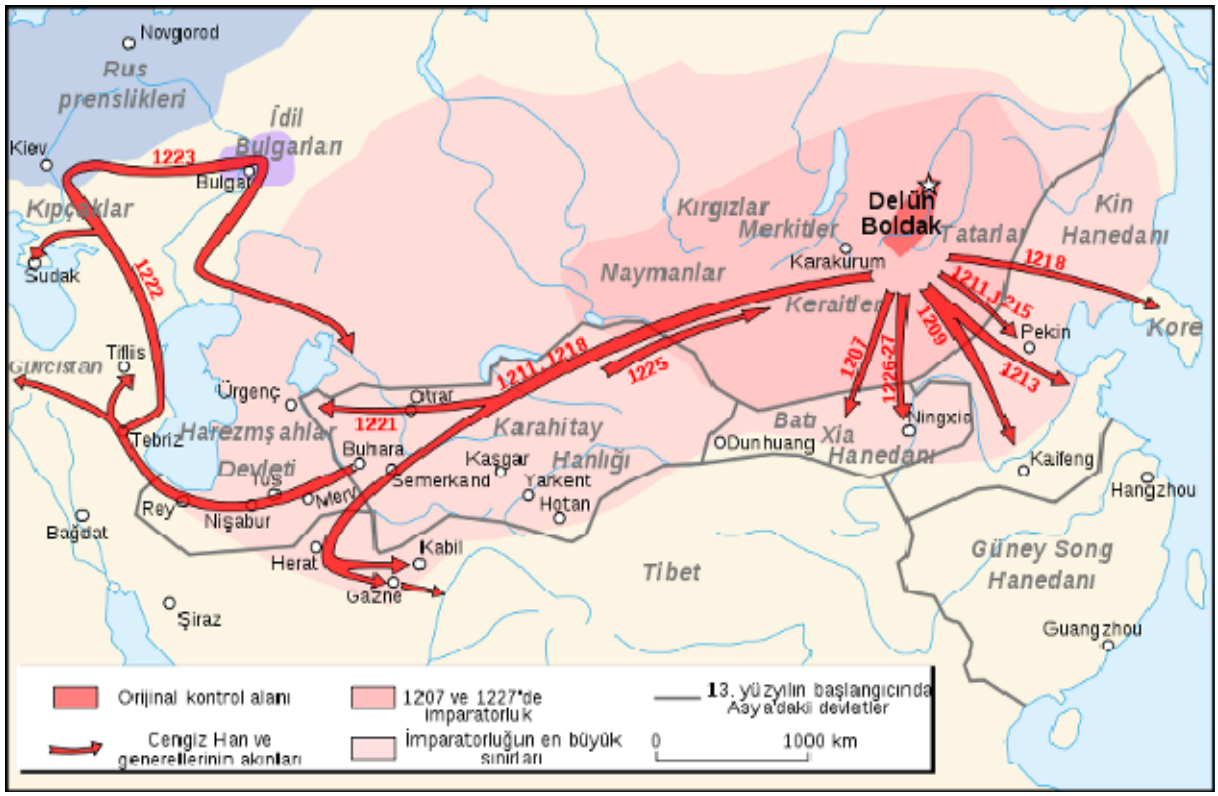
Ama ulusların oğulları arasında paylaştırılmış olması Cengiz Han'ın istediği birliğin gerçekleşmesi için ciddi bir engeldi. Bununla birlikte, aile içinde egemenlik mücadeleleri olsa da 40 yıl birlik devam etti. Birlik dağıldıktan sonra da daha yüzlerce yıl Cengiz soyu Asya'da hükmetmeye devam etti.

Cengiz ve Cengiz İmparatorluğu çok özel bir durumdur. Cengiz çete reisliğinden yola çıkıp, koskocaman bir imparatorluk kurmuştur. Ayrıca daha önce defalarca vurgulandığı gibi, Cengiz ailesi Moğol olsa bile, kurulan imparatorluğu Moğollar ve Türkler birlikte kurmuşlardır. Bu nedenle Cengiz Han İmparatorluğunun tarihi, Moğol tarihi olduğu kadar, Türk tarihinin de bir parçasıdır.

1229 kurultayında Batı Avrupa'nın ele geçirilmesi de kararlaştırılmıştı. 1229 yılında Büyük Hanlığa seçilen Ögeday 1241 yılına kadar Moğol İmparatoru olarak kaldı. Onun döneminde yarım kalan fetihlere devam edilmiş ve devlet yapılanması tamamlanmıştır.

Cengiz Han dönemi Moğol İmparatorluğu

Yeni Moğol Hanı Ögedey

1228 yılında Yemen'de Yemen Eyyubilerinin hakimiyetine Türk Resuliler son verdiler. Hatırlanacağı gibi Alman İmparatoru II. Frederich, Papa kendisini Haçlı seferine katılmadı gerekçesi ile aforoz edince, mecburen 1228 yılında Haçlı seferine çıkmıştı. Ama savaşmak yerine ticari ilişkileri olduğu Mısır Eyyubi Sultanı Kamil ile iyi geçinmeyi tercih ediyordu. Yine 1228 yılında, Endülüs'te Muvahhitler yönetimi yıkıldı.

Bu sırada Kilisenin Hıristiyan sapkınlıklarına karşı savaşı devam ediyordu. 1228 yılında Papa, ilahiyatçıları Hıristiyanlığın içine " Pagan Felsefeleri " karıştırmama çağrısı yaptı. Kilise Vaudois'ları aramaya başladı. Papalık bir yandan da yeni üniversiteler kurmaya devam ediyordu. 1229 yılında, Kathar sapkınlığına çare olarak Toulouse Üniversitesini kurdu. İngiltere'de Oxford Üniversitesinin gelişmesini desteklemeye başladı.

Mengücüklü Davudşah, son zamanlarda, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın emirlerini dinlemiyor, aleyhinde komplolar kurmaya çalışıyordu. Alaeddin Keykubat'ın çeşitli girişimleri sonuç vermedi. O da Erzincan'ı almaya karar verdi. Sefer düzenleyen Rum Selçuklu Sultanı Alaeddin Davudşah'ı yakaladı, Erzincan ve Kemah'ı ele geçirerek Mengücüklerin Kemah koluna son verdi (Ekim 1228).

Bu sırada Orta Asya'dan kopup gelen kabilelerin Anadolu'ya yerleştirilmesine devam ediliyordu. Bu meyanda Karaman kabilesi Ermenek'e yerleştirildi. Karamanlar Oğuzların Afşar boyuna mensuptular. Moğol ilerlemesi karşısında Azerbaycan ve Şirvan taraflarına gelmişlerdi.

Rum Selçuklu devleti yalnız Trabzon Rum İmparatorluğu topraklarının bir kısmını almakla kalmamış, Kırım'a kadar uzanmıştı. Doğu Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra önem kazanan Trabzon'u siyasi ve ticari olarak tehdit ediyordu. Zaten epeydir Karadeniz çevresindeki halklar ile Anadolu Selçukluları arasında ilişkiler kuruluyordu. Güney Rusya'ya yapılan ilk Moğol saldırısında Kırım'ın büyük limanı Suğdak'daki tüccarlar Anadolu'ya sığınmışlardı.

Kırım XIII. Yüzyıldan itibaren Müslümanlaşmaya başladı. Bunda Memlukların önemli etkisi vardı. Kırım'da tarikatlar deyince Bektaşilik görülmemektedir. Kadirilik ve asıl Mevlevilik ve hatta Nakşilik vardır.

Rum Selçuklu devletinin Doğu Anadolu'da meşgul olmasından faydalanan Trabzon Rum devleti (Komnenoslar) Sinop'a kadar genişlediler ve Samsun'daki Selçuklu gemilerini yağmalayarak, tutsaklar aldılar. Bunun üzerine Sultan Alaeddin Keykubat, oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev ve Mubarizüddin Ertokuş komutasında birlikler harekete geçerek Sinop, Samsun ve Ünye'ye kadar tüm toprakları Trabzon Rumlarından temizlediler. Trabzon deniz ve karadan kuşatıldı. Kent müthiş direndi, bu arada hava koşulları da kötüleyince Selçuklu ordusu geri çekildi (1228).

1228 yılında Latin İmparatoru Robert de Courtenay öldü. Yerine çocuk yaştaki kardeşi II. Boudouin geçti. Bu çocuk imparatorun naipliğinin Bulgar kralı II. İvan Asen'e teklifi kararlaştırıldı.

1228 ve 1229 yıllarında Anadolu'da Divriği'de Ulu Cami ve akıl hastanesi açıldı.

1229 tarihinde, yeni bir Moğol saldırısı sonucu, kaçan Kıpçaklar, Volga Bulgarlarına sığındılar. Orada, zamanla, yerleşik düzene geçip, kendi Türkçelerini Bulgarlar Türklerine kabul ettirdiler.

Ögedey

1229 yılında Moğol İmparatorluğunun yeni Hanını seçecek olan kurultay Kerülen nehri kıyısında toplandı. Cengiz Han'ın vasiyeti gereği üçüncü oğlu Ögedey (Ögeday) Han seçildi. Ögedey'in Hanlığı (1229 – 1241) bir genişleme ve yönetimi güçlendirme dönemi oldu. Başkent Karakurum, etrafı surlarla çevrili bir kent haline getirildi. Tahıl taşıma şekli organize edildi, tahıl depoları yapıldı. Haberleşme sistemi geliştirildi. Çölde habercilerin gidiş gelişini kolaylaştıracak önlemler alındı, bunlar arasında çöllere belli aralıklarla su kuyuları açıldı. Ak budunun eğitimi için okullar açıldı. Kuzey Çin'in fethi Ögedey zamanında bitirilmiş ve Kin sülalesine tamamen son verilmiştir. Batı da Moğol orduları Macaristan'a varmışlardır.

Cengiz Han zamanında kurulan İmparatorluğun idari çekirdeği Ögedey zamanında gelişti ve genişledi. İmparatorluk idari bölgelere ayrıldı. Düzenli gelirlere dayanan bir bütçe yapıldı. Artık ele geçirilen ülkelerin köylülerinden onda bir oranında vergi alınıyordu. Ayrıca her 100 hayvanda bir alınan hayvan vergisi de vardı. Vergiyi eksiksiz ve hızlı toplamak için İmparatorluk Vergi Toplama Örgütü kuruldu.

6. Haçlı kuvvetleri Mısır'a girmişti. Eyyubi hükümdarı iç mücadeleler yüzünden Haçlılarla ciddi olarak mücadele edemedi. II. Friedrich ile anlaşarak Kudüs, Nasıra ve Beytüllahm'ı haçlılara teslim etti (1229). El-Melikü'l-Kâmil'in bu davranışı İslâm alemini üzüntüye boğdu. Bu kutsal kentin Haçlılara teslim edilmesi ihanet olarak kabul edildi.

Fransızca

Anadolu Selçuklu devletinin baskı ve tehdidi altındaki Eyyubi devleti Haçlılara karşı olan siyasetini yumuşatmıştı. Mısır Meliki Kamil Şubat 1229 tarihinde Alman İmparatoru II. Frederich ile Yafa'da anlaşma yaparak, Kudüs ve çevresini Haçlılara bıraktı. Böylece düşmanlarına karşı Haçlıların desteğini sağlamış oldu. Alman İmparatoru II. Frederich, İsa'nın mezarının bulunduğuna inanılan kilisede, herhangi bir papazın aracılığı olmaksızın, kendi elleri ile Kudüs Krallığı tacını giydi. Böylece Kudüs ikinci defa Haçlıların oluyordu. Ama bu tam bir hakimiyet değildi.

Papa bu anlaşmaya şiddetle karşı çıktı. Ama İslam ülkeleri ile dostluğun diplomatik ve ticari olarak gerekli olduğuna inanan Frederich Papaya aldırmadı. Bu sırada, Mısır ile ticaret yapan tüccarların arasında Alman İmparatorunun kişisel gemileri de vardı. II. Frederich kendi ve uyrukları için Mısır'dan tam bir vergi bağışıklığı istedi. Bu tam kabul edilmedi ama çeşitli vergi indirimleri ve ticaret kolaylıkları sağlandı. Hatta Frederich'in Kızıldeniz ticaretinden bile pay elde ettiği söylenir.

Alman İmparatoru Mısır ile iyi geçinmeyi bir kazanç kapısı yapmışken, Mısır da Haçlılarla çeşitli politik nedenlerle iyi geçinmeyi tercih etmişti. Çünkü Mısır Eyyubi Sultanı bir yandan Şam egemenliği için aile içi kavga veriyordu.

Batı Avrupa'da okuma yazma bilenlerin sayısının artması, kendi dilinde eğitim yapan okulların açılmış olması, Latince dışında yazılan bir edebiyatı başlattı. 1230 yılından itibaren, en azından Fransa'da, Latince yüksek öğrenimin ve dini merasimlerin dışında kullanılmaz oldu. Fransa'da Fransızca yükselince ortaya iki ana lehçe çıktı. Biri " Oc " diliydi, diğeri İle-de-France lehçesiydi. Fransızca, sanat ve fikir dünyasında Paris'in etkinliği, Champagne fuarları, etrafa yaptığı askeri yayılış (İngiltere, Orta Doğu, Kıbrıs, Mora, İspanya, İtalya…) derken yaygınlaştı. Dilin yaygınlaşması da Paris'i biraz daha kültür merkezi yaptı.

1229 yılına gelindiğinde Harzemşah Celaleddin Eyyubilerin elindeki Ahlat'ı kuşattı. Erzurum meliki Cihanşah ona tabi oldu. Bazı emirler her iki devlet adamını da birbirine karşı kışkırttılar. Sonuçta Alaeddin Keykubat ile Celaleddin'in arası açıldı. 1230 yılında Celaleddin, İslam'ın kubbesi diye adlandırılan ve bir kültür merkezi olan Ahlat'ı aldı. Kenti tahrip edip, yağmaladı. Bu sırada Alaeddin Keykubat, Eyyubi Erzurum emiri Eşref ile anlaştı. Anadolu Selçuklu ve Eyyubi müşterek ordusu, Harzemşah Celaleddin ve Cihanşah müşterek kuvvetlerinin üzerine yürüdü. İki Türk ordusu Erzincan Akşehir'inin Yassıçimen ovasında savaşa tutuştu. Anadolu Selçuklu – Eyyubi ordusu 30 bin yaya ve 12 bin atlıdan oluşuyordu.

Savaş üç gün sürdü. Önce Selçuklu öncü birlikleri yenildiler. Ama sonunda galip gelen taraf Selçuklu – Eyyubi ordusu oldu. Cihanşah ve pek çok Harzemşahlı komutan esir alındı. Celaleddin ise Azarbeycan'a kaçtı. Eşref, Alaeddin Keykubat'ın yardımı ile İslam'ın en parlak kentlerinden biri olan Ahlat'ı geri aldı.

Bu iki Türk ordusunun birbiri ile savaşı, az sonra Moğollara karşı ihtiyaç duyulacak olan güç birliğini bitirerek, Anadolu'nun Moğolların eline geçmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Zaferden sonra I. Alaeddin Keykubat Kayseri'ye yaklaştığında Müslümanlar ve Hıristiyanlar kendi din adamları ile Sultanı karşılamaya çıkmışlardı. Müslümanlar tekbir getirirken Hıristiyanlar geride kaldı. Bunun üzerine Hıristiyanların yanına giden Sultan onların da çan çalıp, kendi ilahilerini okumalarına izin verdi.

1230 yılında Kayseri-Sivas yolunda Sultan Hanın yapımına başlandı. Bu kervansaray 1240 yılında tamamlanacaktır.

IV. Leopold

1230 yılında Avusturya Dükü VI. Leopold ölünce yerine oğlu II. Friedrich geçti.

Moğollara karşı birleşme yerine birbiri ile çekişme

Constantinopolis Latin İmparatorluğu üzerindeki Epiros, Bulgar çekişmesi devam ediyordu. Epiros kralı Theodoros Dukkas (Doukas)'un ordusu ile Bulgar kralı II. İvan Asen'in ordusu 1230 yılında Meriç ırmağı kıyısında karşılaştılar. Epiros kuvvetleri hezimete uğradı, Theodoros esir düştü. Bulgarlar, Epiros topraklarının önemli bir bölümünü ele geçirdiler. Epiros krallığı çok ciddi bir darbe yemişti.

1231 yılında, Moğollar Celaleddin Harzemşah'ı izleyerek Doğu Anadolu'ya girdiler.
Celaleddin çevre devletlerden yardım istedi. Kimse yardımına gelmedi, o da Moğolların önünde kaçmaya devam etti. Diyarbakır dağlarında dolaşmaya başladı. Bu sırada Kürtler tarafından öldürüldü. Harezmşahlar çok görkemli günler yaşamış bir hanedandı, Kısa bir süre önceye kadar çok geniş topraklara hükmediyorlardı. Tarih sahnesinden silinişleri yaşadıkları hayatla orantılı olamadı.

Harizmşah (Harezmşah) Celaleddin Mengü, Moğol istilasından sonra Anadolu halkı tarafından büyük bir kahraman ve kurtarıcı olarak tanındı. Namık Kemal de yazdığı eserde Celaleddin'i bu görüşe uygun anlatmıştır. Moğollar zamanında halk onun yaşadığına

inanıyordu. Uzun zaman Anadolu'da pek çok Alevi aşiret, örneğin Dersim aşiretleri, Celaleddin Harizmşah'ın oymakları olduğu iddia ediyordu. Osmanlı tarih geleneğinde de Celaleddin Harizmşah'la ilinti kurma vardır.

Kuzey Suriye ve Mezopotamya konusunda Anadolu Selçukluları ile Mısır Eyyubileri arasında ciddi bir rekabet vardı. Bu iki devlet, Harizmşah Celaleddin ilerleyişi karşısında kısa bir süre için iş birliği yapmışlardı. Şimdi Celaleddin ölünce, bu rekabet Moğol tehlikesine aldırmaksızın tekrar kızışmıştı. İki devlet arasındaki savaşlar Moğollar Anadolu'ya saldırana kadar sürdü. Bu sırada Antalya ve Trablus prensleri Anadolu Selçuklularının doğal müttefiki idiler ve beraberce sık sık Ermeni krallığına karşı savaşlar veriyorlardı. Herkes Haçlılarla iyi geçinmeye çalışıyordu.

Doğu Anadolu'ya giren Moğollar, Eyyubi ve Artuklu topraklarını işgal edip, Sivas'a kadar geldiler. Anadolu Selçuklu devleti durumu yanlış değerlendirerek, Moğolları kışkırttı savıyla Gürcülerin üzerine saldırdı, birkaç kent ve kaleyi ele geçirdi. Anadolu Selçuklu ordusunun başında komutan Kamyar vardı. Gürcü Kraliçesi Rosudan, Anadolu Selçuklu vassallığını kabul etmek zorunda kaldı. Rosudan, Selçuklu Tuğrulşah'ın oğlundan olan kızı Tamara'yı Hıristiyan kalmak koşulu ile Keykubat'ın oğlu Gıyaseddin'e verme vaadinde bulundu. Kamyar, Bundan sonra Ahlat üzerine yürüyerek, kenti Eyyubi Eşref'in elinden aldı. Ahlat'ın alınması Anadolu Selçukluları ile Eyyubilerin arasını iyice açtı.

Aynı yıl doğuda Moğollar Kore'ye saldırdılar. Beş yıl süren savaşlardan sonra Kore'yi tümüyle ele geçireceklerdi.

Engizisyon

Engizisyon tarafından ters çarmıhta derisi yüzülen zavallı

1231 yılında Güney İtalya'da Kutsal Alman imparatoru II. Frederich'in devleti hızla merkezileşiyordu. Kent özerkliğinin son kalıntıları da kaldırıldı. Soylular, rahipler kralın bürokrasisine bağlı hale getirildiler. Sınırları içinde kalan topraklarda iç gümrük uygulamasını iptal edildi. Dış ticareti ve tahıl ticaretini devlet tekeline alındı.

Papalık Hıristiyan sapkınlıkları ile savaşmaya devam ediyordu. 1231 yılında dizginleri iyice eline aldı. Papa IX. Gregory " Mezhep ayrılıklarının Kötülüklerini Soruşturma " adını taşıyan özel bir adalet mekanizması kurdu. Bu işi Dominiken rahiplerden oluşmuş bir komisyona havale etti. Komisyon daha önce Normandiya'da kullanılmış olan yeni bir yargılama usulü kullandı. Bunun adına Engizisyon (soruşturma) dendi. Normalde yargılamak için bir suçlayan olmalıydı. Ama bu sistem kendiliğinden harekete geçiyordu. Mezhep ayrılığından şüphe edilen herkesi gözaltına alıyordu. Sanık için savunucu yoktu. İşkence kullanılıyordu. Kararlarına itiraz mümkün değildi. Müebbet hapis, diri diri yakarak öldürme, malını mülkünü müsadere etme gibi cezalar veriyordu. Suçu kabul etmek sadece işkenceyi azaltıyordu. Engizisyonun kendi memurları ve hapishaneleri vardı.

Engizisyon gibi bir kötülük organizasyonunu papalık kurmuştu. Bu baskıcı önlem, her baskıcı hareket gibi, istenen sonucu vermek yerine, başka oyunların aleti olup, insanlara çektirmediği kalmayacaktı.

GIRNATA

Nasriler

Endülüs'te Muvahhitler yönetiminin 1228 de yıkılması üzerine Hıristiyan İspanya Endülüs toprakları üzerinde hızlı bir işgale başladı. Kendilerini savunacak gücü kaybeden Endülüslüler güneydeki Gırnata, Malaga ve Meriyye dışındaki toprakları kaybettiler. 1231 yılında Nasriler sülalesi elde kalan bu topraklarda bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu küçük Gırnata sultanlığı, yürüttüğü siyaset sayesinde iki buçuk asır ayakta kalabilmeyi başardı. Gerek İslam gerekse dünya mimarisinin en gözde eserlerinden biri olan Elhamra Sarayı bu döneme aittir. 1490 senesinde Hıristiyan orduları tarafından kuşatılan Gırnata, 1492 de yapılan bir anlaşma ile Müslümanların dini ve medeni hakları garanti altına alınması şartı ile teslim olacaktır. Böylece, İspanya'da sekiz asırdır devam eden İslam hakimiyeti son bulmuş olacaktır.

Elhamra Sarayı, aslanlı avlu

1232 yılında Alaeddin Keykubat Moğol Hanı Ögedey'e (Ögeday) hem bir barış elçisi yolladı ve hem de Doğu Anadolu'ya bir ordu yolladı. Ordunun başında Kemaleddin Kamyar vardı. Kemaleddin kısa sürede Ahlat, Van, Bitlis ve Adilcevaz'ı ele geçirerek, tahrip olan sur ve kaleleri onarttı. Bu sırada, başsız kalan Harzemşah (Harizmşah) askerleri bölgede avare dolaşıp, eşkıyalık yapıyorlardı. Bölgedeki Anadolu Selçuklu Su başısı, bunlarla görüşüp, 12 bin kişi civarındaki askerlerin Selçuklu hizmetine girmelerini sağladı. Selçuklu ordu komutanı Kaymaz, bu Harizm askerlerini önce Moğollara önlem olsun diye bir uç olan Erzurum'a yerleştirdi. Bu askerler yüksek savaş güçleri ile hem İslam ve hem de Hıristiyan askerlerini yıldırmışlardı. Genel olarak Kıpçak kökenliydiler. Ama Moğollardan yılmışlardı. Ufak bir Moğol akınında bile savaşmadan kaçıyorlardı. Bu durumda bu savaşçılar batıya çekildiler. Onların beylerine Erzincan, Amasya, Niğde ve Larende de ikta verildi. Bu iktalar aslında merkezi bir yönetim kuran ve bunu geliştirmeye çalışan Alaeddin Keykubat'ın politikasına tam uymamaktadır. Moğol ve Eyyubi tehlikesi, Keykubat'ı bu yola itmiş olabilir. Ancak Keykubat'ın Eyyubilere karşı tutumu görüldüğünde Moğol tehlikesini pek önemsemediği anlaşılmaktadır. Eyyubi meliklerinin sayısı 16 kadardı. Her biri değişik bir kente hükmediyordu. Şimdi bunlar birlikte Selçuklulara karşı tavır almışlardı.

Daha önce Harzemşahlı Celaleddin'in Hindistan'da Gur, Halaç ve Kıpçaklardan bir ordu kurduğundan bahsetmiştik. Bu ordu ile birlikte Anadolu'ya gelen Gurlardan Zazaların türediği de söylenir. Zazaların Anadolu'ya geliş hikâyesini Pir Ahmet Dikme Dede, " Haykırıp Duyuramadıklarım " adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

" Moğolların baskısına dayanamayarak yurdunu terk etmek zorunda kalan Muhammet oğlu Celaleddin Harzemşah yer yer çarpışarak, batıya doğru ilerler ve bir çatışmada yaralanır.

Yaralı olarak dostu ve sırdaşı olan Şeyh Hasan'ın yanına gelir ve orada bir Kürt tarafından öldürülür. Öldürüldüğü haberini alan, Celaleddin Harzemşah'ın düşmanı olan Selçuklu II. Alaatin Keykubat şöyle der: " Celaleddin Harzemşah bir Kürt babayiğidinin elinde can verdi. Allah'a hamdü senalar olsun. " İşte bu şekilde öldürülen Celaleddin Harzemşah, bizdeki kaynaklara göre, beraberinde oğlu Mehmet'i Şeyh Hasan'a emanet eder. Şeyh Hasan evvela saygı duyduğu dostu Celaleddin'in naşını götürüp Dojik dağının zirvesine defneder, ondan sonra da Celaleddin'in oğlunu kendi himayesine alır, üç dört yıl sonra da Mehmet'i kendi kızı ile evlendirir. "

1232 yılına gelindiğinde Moğollar Kafkas bölgesini ele geçirerek, Gürcüleri ve Ermenileri itaatleri altına almışlardı. Ermeniler Moğollara tayin edilen vergiyi veriyor ve Moğol ordusuna asker yolluyorlardı.

1233 yılında Konya'da üçüncü Dar-üş-Şifa yapısı tamamlandı.

Çin'de Songlar, Moğolların nasıl gittikçe kuvvetlendiklerini, önce Hsi Hsia devletini yok ettiklerini, sonra Cücenlere nasıl darbe indirdiklerini keyifle seyretmişti.1233 yılında Çin ve Moğollar müştereken Cücenlere saldırıp, Cücenleri imha etmişlerdi. Cücenler ortadan kalkınca da Çin ile Moğollar karşı karşıya kaldılar.

Fransa Tahtı

Saint Louis IX

Fransız Kralı Saint Louis, 1226 yılında babası Louis VIII ölünce tahta çıkmıştı. Fransa Kralı olduğunda 11 yaşındaydı. Kral büyüyene kadar annesi " Blanche " naip olarak Fransa'yı yönetti. Kesin belli olmasa bile tarihçiler 1234 yılını Louis'nin yönetimi tam ele alma yılı olarak kabul ederler. Anne Blanche bundan sonra kralın en yakın danışmanı olarak kalmıştır. 1234 yılında, Louis IX, İngiltere kralı III. Henry'nin karısı Eleanor'un kız kardeşi Provensli Marquerite ile evlendi

Saint Louis, Sicilya kralı I. Charles'ın (1227 – 1285) büyük ağabeyiydi. I. Charles Anjou kontluğunu ve dolayısı ile ikinci Angevin hanedanını kurdu.

Moğollar tarafından ele geçirilip yıkılmasından sonra, Anadolu Selçuklu devletinin Ahlat ve çevre kentleri alması üzerine, bu toprakların eski sahipleri Eyyubiler harekete geçtiler. Mısır hükümdarı melik Kamil diğer bütün Eyyubi hükümdarlarını çevresine toplayarak, 1234 yılında 100 bin kişilik büyük bir ordu ile Anadolu Selçuklu devleti sınırlarından içeri girdi. Kamil, Eyyubi meliklerine Roma Selçuklu topraklarını aralarında paylaştıracağı vaadinde bulunmuştu. Keykubat Kamyar'ı Toroslara, oradaki geçitleri koruması için yolladı. Kamil Toroslardan geçemeyince doğuya döndü. Geçtiği ve Anadolu Selçukluları ile işbirliği yapmış olan kentleri yakıp, yıkıyor, halkını kılıçtan geçiriyorlardı. Bunun üzerine Sultan Alaeddin Keykubat, Selçuklu, Harzemli, Gürcü, ücretli Frenk ve Rus askerlerinden oluşan 100 binden büyük ordusu ile Eyyubileri karşılamaya çıktı. Selçuklu ordusu her yeri kontrol altına alınca, ve buna ilave Eyyubi ordusu içinde melik Kamil aleyhine bazı dedikodular çıkınca, Eyyubi ordusu Besni ve Adıyaman taraflarına çekildi.

Provensli Eleanor İngiltere kraliçesi

Provensli Margaret (Marquerite) Fransa Kraliçesi

Sonunda iki ordu Harput önlerinde kapıştı. Yapılan savaşta Anadolu Selçukluları kesin bir zafer elde ettiler. Zaferden sonra Artukoğulları tarafından müdafaa edilen Harput kalesini de ele geçirdiler. Böylece Harput Artukoğulları emirliği sona erdi. Mısır Eyyubi emiri Melik Kamil'de Mısır'a geri döndü. Bundan birkaç ay sonra yetenekli devlet adamı ve asker olan subaşı Kemaleddin Kamyar kumandasında 50 bin kişilik Anadolu Selçuklu ordusu, Eyyubilerin elinde bulunan Güney Doğu Anadolu'daki Amid hariç tüm bölgeyi, Urfa, Siverek, Harran ve Rakka kentlerini ve kalelerini ele geçirerek, buraları Selçuklu topraklarına kattı.

Ancak bundan birkaç ay sonra Mısır ve Suriye Eyyubilerinin ortak ordusu, 4 ay gibi kısa bir sürede, Anadolu Selçuklularının almış olduğu tüm yerleri geri aldı. Eyyubiler bu yerlerde yıkım ve yağma yaptılar. Buralarda oturan insanları perişan ettiler.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat zamanında Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türk Boylarından biri de Oğuzların Üç-ok koluna mensup olan Kayılardı. Kayı boyunun bir bölümü, Ankara'nın batısındaki Karacadağ taraflarına yerleştirilmişlerdir. Bu yerleştirilenlerin bir gurubu daha sonra Söğüt ve Domaniç yöresini işgal etmişlerdir.

1234 yılında Konya-Aksaray yolunda Sadeddin Köpek tarafından Sadeddin Hanı yaptırıldı.

1234 yılında Çin devleti Moğolların eline geçmişti. Daha önce de anlatıldığı gibi Songlar sanata ve edebiyata çok önem vermişlerdi. Ülkenin her yerinde şiir okulları açılmıştı. Ülkenin iç çelişkileri şiir ve yazılara da yansımıştır. Tekelci uygulamalara (Jendri) karşı çıkan pek çok şair vardır.

Şiirden başka " Pi-chi " (fırça kayıtları) vardır. Bunlar çok çeşitli konularda, edebiyat, siyaset, arkeoloji vs kısa notlardır. Pi-chi'ler devrin kültür hayatı için önemli kaynak teşkil ederler. Çin komşu devletler ve halklar hakkında da devamlı bilgi vermişdir. Ayrıca yazılmış seyahatnameler vardır.

Şiir okulları gibi açılmış resim veya sanat okulları da vardı. Kendisi de ressam olan imparator Hui-t'ung (1085 – 1135) ressamlar akademisi kurulmuştu. Burada " Akademik üslup " denen üslup doğmuştur. Akademik olmayan üsluba " Güney Üslubu " da denir. Akademik üslup, renk etkisi ile teferrutın inceliğini öne çıkarır. Buna karşı Güney üslubu detaydan kaçar. Bu nedenle renk yerine çini mürekkebi bile kullanmıştır. Güney üslubunda bazen bir iki çizgi ile manzara çizilirken, izleyicinin kendi hayalinde bunu canlandırması istenir. Bu tarzda Li Lung-mien (doğ.1106) meşhurdur.

Devrin tipik porseleni " seladon " adı verilen yeşil porselendir. Bu aslında porselen değil çinidir ve yeşil üzerine sır olarak sürülmüştür. Song devrinde aynı zamanda saf beyaz porselen de ortaya çıkmıştır. Song döneminin sonuna doğru beyaz üzerine kobalt mavisi işlemeli porselenler de üretilmiştir. Bu sonuncu porselenin esas seviyesine varması Moğol döneminde olmuştur.

1235 yılında Divriği Dar-üş-Şifa'sı yapıldı. Aynı yıl Fransisken Robert Grosteste öldü. O ilk defa fizik deneyleri ile ilgilenmiş, mercekler üzerinde düşünmüştü. Kaynak olarak da İbnul Heysem'in Kitabül Menasir'i kullanmıştı.

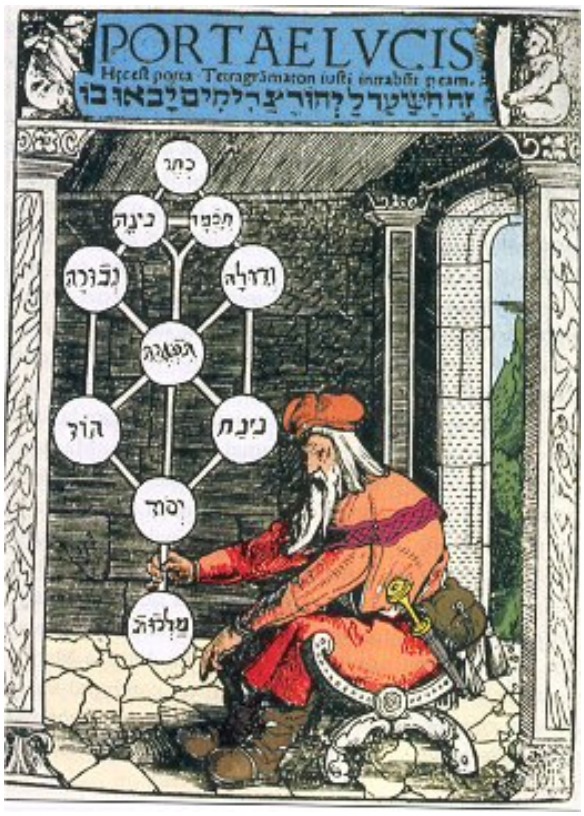
1235 yılına gelirken, Latin tahtında değişiklik olmuştu. Tahta İmparator olarak Jean de Brienne seçildi. Bulgar kralı İvan Asen'in Latin İmparatorluğu ile birleşme umutları suya düşmüştü. O da İznik Kralı İoannes Vatatzes ve Epiros Kralı Manuel ile ittifak yaparak, Constantinopolis'i savaşarak almak istedi. 1235 yılında müttefikler karadan ve denizden Constantinopolis'i kuşattı. Constantinopolis, Venedik donanmasının yardımı ile kuşatmaya karşı koymaya çalışıyordu. 1235 kışı gelince kuşatma kaldırıldı.

1236 yılı yazında kuşatma tam yeniden başlayacakken Bulgar Kralı İvan Asen, İznik devletini kendi için daha tehlikeli görüp, fikir değiştirdi. Latinlerle anlaşma imzaladı. Bu anlaşmadan sonra Bulgar ve Latinler yanlarına Kumanları da aldılar. Müttefik ordu Çorlu'da İznik kuvvetlerini kuşatmışken, Bulgaristan da çıkan veba nedeniyle İvan Asen ülkesine döndü.

Bu sıralarda Doğu Anadolu'da Ak Koyunlu aşiretleri de belirmeye başlamışlardı. Ebu Bekr-i Tihrani Ak Koyunlu ailesinin tarihini yazmıştır. Kitab-ı Diyarbekiriyye adlı eseri tarih olarak güvenilecek bir eserdir. Bu kitaptan Ak Koyunluların ne zaman Doğu Anadolu'ya tam olarak geldikleri belli değildir.

Ak Koyunlu devletinin kurucusu kabul edilen Kara-yülük Osman Beyi, Ebu Bekr-i Tihrani Bayındır Han üzerinden 52. göbek de Oğuz Hana bağlamaktadır. Ak Koyunlular XIII. Yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'da görülmüşler, Moğollar ile çatışmışlar ve zaman içinde Diyarbakır yöresine sahip olmuşlardır. Ak Koyunlular siyasi bir birlik kurmadan önce, Urfa, Mardin ve Bayburt yöresinde yazlık ve kışlak olarak dolaşmaktaydılar. Bu arada Trabzon Rum İmparatorluğuna ve Gürcü topraklarına yağma akınları da düzenliyorlardı. Amansız rakipleri kendileri gibi dolaşan Kara Koyunlu aşiretiydi. Ak ve kara Koyunlular arasındaki mücadele ile hem bölge harap oluyor ve hem de aşiretler ağır kayıplar veriyorlardı.

Kabbala

Hayat Ağacı

Almanya'ya gelen Yahudi aileler arasında X. Yüzyılda Güney İtalya'dan gelen Kalonymos ailesi de vardı. Bu aile Yahudi mistik edebiyatını biliyordu ve yanında bazı eserler bulunuyordu. Bu aileden Haham yazarlar çıktı. 1150'lerde Haham Samuel " Tanrı Korkusu " adlı eserini yazdı. Haham Sofu Judah " Sofuların Kitabını " ve 1230 yılında ölen Worms'lu Haham Elizar ben Judah risaleler ve mistik metinler yazdı. Bu eserlerin hiç biri filozofik eserler değildi ve belki de pek çoğu karışık ve hatta birbiri ile çelişkili alıntılardı. Ama Kalonymos ailesinin Hahamları XVII. yüzyıla kadar sürecek bir şekilde Fransa ve Alman Yahudilerini ruhi bir etki altına aldılar. Onların hepsini birden kast etmek için kısaca Hahamlar diyeceğiz.

Avrupa'da Yahudi düşmanlığı almış başını gitmişti. Avrupa Yahudileri üzerinde Hıristiyanların sürdürdüğü baskı Yahudileri yeni bir Tanrı kavramı için hazır hale getirmişti. Taht Mistiklerinin hissettiği Tanrı uzak bir Tanrıydı, Halbuki koşullar kişisel bir Tanrıyı daha gerekli kılıyordu. Hahamlar zevklerin inkâr edilmesine karşı çıktılar. Zevkleri Tanrı vermişti, onları inkâr etmek günahtı. Bu sırada Almanya'daki aşırı dinci Yahudiler, zevklere karşı çıkmaktaydılar. Hatta evde hayvan beslemeyi ve çocuklarla oynamayı bile zevk kabul edip, onlara Şakina'yı görmeyi engelleyici eylem olarak bakıyorlardı.

Hahamlara göre Tanrı bir dosttu. Hatta ona sen diye hitap ediyorlardı ki, Taht Mistikleri için bu düşünülemez bir şeydi. Tanrıya olan bu yakınlık aşk gibiydi. Hahamlara göre Yahudiler Tanrıya benzemeye çalışmalı, etrafın küçük görmelerini ve hakaretlerini umursamamalıydılar.

“ Her şey Sendedir ve Sen her şeydesin. Her şeyi Sen dolduruyorsun ve kuşatıyorsun. Her şey yaratıldığında Sen her şeydeydin; her şey yaratılmadan önce, Sen her şeydin. “

Aşırı dinci Yahudiler, Tanrı’nın varlığı duygusunu daha yoğun hissedebilmek için davranışlar geliştiriyorlardı. Bu yoğunlaşmanın ana koşulu sessizlikti. Bir Yahudi gözlerini sıkıca kapamalı, rahatsız edilmemek için başına dua şalını koymalı, midesini içeri çekmeli, dişlerini gıcırdatmalıydı. Dua sadece belli kutsal sözleri tekrarlayarak yapılmayacaktı. Her sözcüğün harfleri sayılacak, onların sayı değerleri hesaplanacak ve dilin sözlük anlamının ötesine geçmeye çalışılacaktı. Aşkenazi aşırı dinciliği böyle gelişiyordu.

Bu sırada Doğuda, Batıda olduğu gibi Yahudi aleyhtarı bir durum yoktu. Ancak, Müslümanlık geliştikçe, Doğu Yahudileri de ona karşılık yeni bir Yahudilik türü geliştiriyorlardı. Bir taraftan filozoflar kutsal kitabın Tanrısını felsefi olarak açıklamaya çalışıyorlardı, diğer taraftan mistikler Yahudi Tanrısına mistik ve simgesel bir yorum kazandırmaya uğraşıyorlardı. Mistikler, bilginin ustadan öğrenciye aktarıldığı gizli bir disiplin içindeydiler. Buna “ Kabbala “ veya “ devralınmış gelenek “ adını verdiler. Yahudi felozofların Tanrı’sı, Yahudi hayalini yeteri kadar biçimlendiremiyordu. Kabbala Tanrı’sı ise Yahudileri cezp etti ve onların Tanrı hayalini şekillendirdi. Mistizm burada da üstünlüğünü göstermişti. Mistik yöntem aklın gidemediği derinliklere giderek, insanların korkularına erişebiliyordu. Kabbala mistizmi, Taht Mistizminden iyice ayrılmıştı. Taht Mistizmi Tanrının büyüklüğünü dışarıdan izlerken, Kabbala Mistizmi İnsan bilinci yolu ile Tanrı’nın kendine ait olan yaşamına sızmaya çalışıyorlardı.

Hatırlanacağı gibi Gnostikler ve Yeni Platoncular, Tanrı’nın özü ile kendini gösteren Tanrı arasında bir ayrım yapmışlardı. Tanrı kendini bir yaradılışta göstermişti. Bir de vahiy yoluyla seçilmişlere gösteriyordu. Tanrı’nın kendisi öz olarak kişilik sahibi değildi, bilinemez ve kavranılamazdı. Sufiler bu ayrımı benimsemişlerdi. Kabbalacılar da benimsediler. Bu ortalıkta varlığı görülmeyen, saklı Tanrı’ya “ En Sof “ (Sonu olmayan) adını verdiler. Yahova’nın tersine “ En Sof “ bir kişilik değildi, ismine de eski ve kutsal metinlerde rastlanmıyordu. Bu nedenle “ En Sof’dan “ “ O “ diye söz etmek daha doğruydu.

Kabbalacılar, bu düşünceyi geliştirerek, Talmut gibi Kutsal Kitaplardan koparak kendi mitolojilerini geliştiriyorlardı. Yahudilerce Gnostikler Tanrı’nın özü ile bilinenini birbirinden ayırarak, sanki iki Tanrı varmış gibi yaparak, sapkınlığa düşmüşlerdi. Kabbalacılar bu sapkınlığa düşmemek için kutsal yazıları okumanın simgesel bir yöntemini geliştirdiler. Böylece En Sof kendini Kabbalacılara numaralandırma (Sefirot) ile açıklıyordu. On tane olan bu numaralar En Sof’un derinliklerinden geliyordu. Her “ Sefirot “ En Sof’un ortaya çıkışının bir aşamasını temsil ediyordu. Her Sefirot, En Sof’un tüm gizemini içerse de simgesel bir kendi adı vardı. Böylece Mukaddes Kitaptaki her sözcük bu on Sefirot’tan birine atıf yapıyordu. Her satır ise En Sof’un kendi iç yaşamının karşılığı olan bir şeyini tanımlıyordu.

Defalarca gördüğümüz gibi, söz, Tanrı’nın yaratma biçimiydi. Kabbalacılar aynı şekilde Sefirot’ları Tanrı’nın kendine verdiği adlar ve yaratma biçimi olarak gördüler. Sefirotlar hep birlikte En Sof’un insanlar tarafından bilinmeyen yüce adını oluşturuyorlardı, ama tek tek ulaşılmaz yalnızlık ile geçici dünya arasındaki inişin aşamalarıydılar. Bu aşamalar şöyle sıralanırlar: Yüce Taç (Kether Elyon), Bilgelik (Hokhma), Ahlak (Binah), Aşk ve Merhamet (Hesed), Kudret (Din), Sevgi (Rahamin) (Bazen güzellik demek olan Tifereth denir), Sonsuzluk (Netsah), Ululuk (Hod), Temel (Yesod), Krallık (Malkut) buna Şekina da denir.

Sefirot baş aşağı uzayan bir ağaç olarak tasvir edilir. Ağacın kökleri En Sof'un kavranılmaz derinliklerine uzanmıştır. En tepe de ise Şekina bulunur. En Sof ağacın dallarında dolaşan özdür. Ağaca yaşam verir. Onları gizemli bir şekilde birleştirir. En Sof ile adları arasında bir ayrım vardır ama onlar birbiri içindedirler. Kabbalacı deyişle " kömür ve ateş gibi tektiler ". Sefirot, En Sof'un belirsiz ve içine girilemezliğini temsil eden belirliliktir. Karanlığı temsil eden aydınlıktır.

Sefirot, gökle yer arasındaki merdiven basamakları değildiler. Tanrı her yer ve şeyde bulunduğundan Sefirotlar da her şeyde bulunurlar. Mistik kendi içinde derinlere indikçe bilincinde Tanrı'ya yaklaşır. Bu transformasyonun aşamaları da Sefirot ile temsil edilir. Bazı Kabbalacılar, Sefirot'u Tanrı tarafından tasarlanan ilk insanın kolu, bacağı gibi ele alırlar. Onlara göre Tanrı insanı kendi suretinde yarattığını söylerken, bunu kastetmiştir.

Kabbalacılar felsefeye karşı düşmanca bir tavır içinde değillerdir. Ancak Tanrı'ya varmak için kendi yollarını çok daha doğru kabul ederler.

1899'dan önce Simon bar'ın mezarı

11. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Alinge Curt, Moğol Kanunları, Ankara Üniversitesi

. Altan Ebru, İkinci Haçlı Seferi, TTK

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Avcıoğlu Doğan, Türklerin Tarihi, Tekin yayınevi

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Barthold V.V., Orta-Asya Türk tarihi hakkında dersler, Türk Tarih Kurumu

. Baykara Tuncer Prof. Dr., I. Gıyaseddin Keyhüsrev, TTK

. Berktay. Halil, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem yayınları, 1995

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Browning, Robert. The Byzantine Empire. The Catholic University of America Press 1992

. Bury, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Cahen Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, e yayınları, 1984

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogito, Bizans, Yapı Kredi yayınları 1999

. Cornell T., Matthews J., Roma Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988

. Demirkent Işın Prof. Dr., Sultan I. Kılıç Arslan, TTK

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman olduk, Cumhuriyet

. Ersan Mehmet, Selçuklular zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK 2007

. Esposito, John. Oxford History of Islam. Oxford University Press 2000

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. De Gengis Khan à Qoubilaï Khan : la grande chevauchée mongole. Campagnes & stratégies. Paris: Economica. 2002

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnalcık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Juvaynī, Alā al-Dīn Atā Malik, 1226–1283. Genghis Khan: The History of the World-Conqueror tr. John Andrew Boyle. Seattle: University of Washington Press. 1997

. Kaya Selim, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah dönemi Selçuklu tarihi (1192 – 1211), TTK

. Kazhdan, Alexander, Oxford Dictionary of Byzantium. Oxford University Press. 1991

. Köymen Mehmet Altay Prof. Dr Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci İmparatorluk Devri, Cilt V, TTK

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974

. Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954

. Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk

. Rashid al-Din Tabib. A Compendium of Chronicles: Rashid al-Din's Illustrated History of the World Jami' al-Tawarikh. The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art, Vol. XXVII. Sheila S. Blair (ed.). Oxford: Oxford University Press. 1995

. Ratchnevsky, Paul. Genghis Khan: His Life and Legacy tr. & ed. Thomas Nivison Haining. Oxford, UK 1992; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell. 1991

. Riley-Smith, Jonathan. The Oxford History of the Crusades. New York: Oxford University Press, 1999

. Roma dünyası, iletişim yayınları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya,Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevim Ali Prof. Dr., Anadolu'nun Fethi, Selçuklular dönemi, TTK 2000

. Sevim Ali Prof. Dr., Kutalmışoğlu Süleymanşah, TTKB

. Sevim Ali Prof. Dr ve Prof Dr. Erdoğan Merçil, Selçuklu devletleri tarihi,. TTK

. Sevim Ali Prof. Dr., Ünlü Selçuklu komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur, TTK

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com